

TYT SOSYAL BİLİMLER KONU ÖZETİ

**2020-2021 TYT-AYT KAYNAK
KITAPLARININ PDF'LERINE ULAŞMAK İÇİN
TELEGRAM KANALIMIZA KATILABİLİRSİNİZ.**

**TELEGRAM KANALIMIZA KATILMAK
İÇİN SAYFANIN HERHANGİ BİR YERİNE
TIKLAYINIZ.**

**BAŞARILARINIZ DAIM OLSUN
~ ÖĞRENCİ EVİ STAFF**

İçindekiler

TARİH

Tarih ve Zaman.....	7
İnsanlığın İlk Dönemleri.....	8
Orta Çağ'da Dünya	12
İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası.....	14
İslam Medeniyetinin Doğuşu	18
Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri ..	21
Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si..	25
Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1299 – 1453)	28
Dünya Gücü Osmanlı (1451 – 1595)	30
Osmanlı Kültür ve Uygarlığı	34
Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti..	38
Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı.....	42
Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774 – 1914)	46
Devrimler Çağında Değişen Devlet ve Toplum İlişkileri...	48
Sermaye ve Emek - XIX ve XX. Yüzyılda Değişen	
Gündelik Hayat	52
XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya	54
Milli Mücadele	59
Atatürkçülük ve Türk İnkılabı (Atatürk İlkeleri)	71
İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya.....	79

COĞRAFYA

Coğrafyaya Giriş - Doğa ve İnsan.....	85
Dünya'nın Şekli ve Hareketleri.....	85
Harita Bilgisi	89
İklim	91
Türkiye İklimi	98
Yerin Şekillenmesi	100
Beşeri Sistemler	109

FELSEFE

Felsefi Düşünce.....	117
Felsefe ile Düşünme.....	120
Felsefenin Temel Konuları ve Problemleri.....	121
Bilgi Felsefesinin Konusu ve Problemleri.....	124
Bilim Felsefesinin Konusu ve Problemleri.....	126
Ahlak Felsefesinin Konusu ve Problemleri	127
Din Felsefesinin Konusu ve Problemleri	130
Siyaset Felsefesinin Konusu ve Problemleri.....	132
Sanat Felsefesinin Konusu ve Problemleri	134
MÖ 6. - MS 2. Yüzyıl Felsefesinin Ayırıcı Nitelikleri	134
MS 2. - MS 15. Yüzyıl Felsefesinin Ayırıcı Nitelikleri	135
MS 15. - MS 17. Yüzyıl Felsefesinin Ayırıcı Nitelikleri	136
18. - 19. Yüzyıl Felsefesinin Ayırıcı Nitelikleri	137
20. Yüzyıl Felsefesinin Ayırıcı Nitelikleri	137

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

Bilgi ve İnanç.....	141
Din ve Hayat.....	145
İslam ve İbadet.....	147
Kur'an'a Göre Hz. Muhammed ve Gençlik	147
İslam Ahlakında Yerilen Bazı Davranışlar.....	149
Kur'an'da Bazı Kavramlar.....	151
İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Yorumlar ...	152
İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar	154
Anadolu'da İslam	154
İslam ve Bilim	156
Yahudilik ve İnanç Esasları.....	157
Hristiyanlık ve İnanç Esasları	158
Hint ve Çin Dinleri	159

ÖN SÖZ

Sevgili Öğrenciler,

Hayal ettiğiniz üniversiteye ve mesleğe ulaşmak için sınavda elde edeceğiniz her puanın etkisi ortadadır. İyi bir puan elde etmek için pek çok ders ve konuda belli bir yetkinliğe ulaşmanız gerekmektedir. **APOTEMİ YAYINLARI** olarak sizlere sınava hazırlık sürecinde yardımcı olmak ve bu süreci kolaylaştırmak adına ürettiğimiz **TYT SOSYAL BİLİMLER KONU ÖZETİ** kitabımızı ulaştırmanın sevincini yaşıyoruz.

TYT'nin üniversite yerleştirme puanınıza etkisi % 40'tır. **TYT** içinde yer alan sosyal bilimler testinin ise **TYT** puanınıza etkisi % 17'dir ve bu oran fen bilimleri testi ile aynıdır. Dolayısıyla **TYT**'ye giren her aday için 1 fizik sorusu çözmekle 1 tarih sorusu çözmek eşdeğerdir. Elinizdeki bu kitap sınav sistemi içinde katkısı bu kadar önemli olan sosyal bilimler testine sizi en iyi şekilde hazırlamak için yazılmıştır.

Zamanınızın çok değerli olduğunun farkındayız. Bu durumu dikkate alarak **SOSYAL BİLİMLER YAYIN KURULUMUZ**, sınavda karşılaşacağınız sosyal bilimler testinin tüm derslerini tek bir kitapta taramanızı sağlayacak şekilde bu eseri hazırlamıştır. Kitabımız dört derse ait tüm konuların en gerekli kısımlarını öğrenmenizi sağlayacak biçimde dizayn edilmiştir. Kitapta, her ders, konu içeriklerinin önemi dikkate alınarak bölümlendirilmiştir. Zorlanabileceğinizi düşündüğümüz ve sınavda soru çıkması daha olası olan konular kitapta daha geniş biçimde ele alınmıştır.

Kitabı belli periyotlarla mutlaka tekrar ediniz. Bu çalışma biçimiyle kavramları ve bilgileri unutmanın önüne geçmiş olursunuz. Bu eserin TYT Sosyal Bilimler Testine sizi en iyi şekilde hazırlayacağına inancımız tamdır.

Kitabı titizlikle ve özveriyle hazırlayan yazarlarımız **Habib Can** (Tarih), **Murat Şahin** (Coğrafya), **Tarık Ardiç** (Felsefe) ve **Zülal Ardiç**'a (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi) bu değerli eser için şükranlarımızı sunuyoruz. Kitabın bilimsel yönden incelenmesini yapan ve yorumlarıyla şekillenmesinde katkı sağlayan değerli hocalarımız Atilla Yılmazkuş, Bülent Taş ve Mehmet Polat'a katkılarından dolayı teşekkürü bir borç biliyoruz.

Apotemi Yayınları olarak sizi sınava en iyi şekilde hazırlamak için oluşturduğumuz çözümlü TYT ve AYT deneme setlerimizi kullanmanızı tavsiye ederiz.

Bu kitapla ve tüm yayınlarımızla ilgili istek ve görüşlerinizi **APOTEMİ AÇIK KİTAP** uygulamamızdaki yorum kısmından ya da aşağıdaki mail adresinden bizlere iletebilirsiniz.

Siz değerli öğrencilerimize hayat boyu karşılaşacağınız tüm sınavlarda başarılar dileriz...

APOTEMİ YAYINLARI
apotemigrup@gmail.com

TARİH

TARİH VE ZAMAN

Tarihin tanımı: Geçmişte yaşamış insan topluluklarının sosyal, siyasi, ekonomik ve benzeri faaliyetlerini yer zaman göstererek, neden sonuç ilişkisi içinde belgelere dayanarak tarafsız bir şekilde inceleyen bilim dalıdır.

Tarihin konusu, insanoğlunun meydana getirdiği faaliyetler, değişimler ve eserlerdir.

Tarihi Olayların Özellikleri:

- └ Tarihi olaylar tekrar etmez.
- └ Deney ve gözlem yapılamaz.
- └ Geçmişteki insanların faaliyetlerini araştırır.
- └ Dinamiktir.
- └ Bir olay kendisinden sonraki diğer bir olayın nedeni, önceki bir olayın da sonucudur.
- └ Belirli bir yer ve zamanda gerçekleşir.

Tarih Biliminin Yöntemi

Her bilimin bir yöntemi vardır. Genelde pozitif bilimlerde fizik, kimya ve biyolojinin yöntemi deney ve gözlemdir. Sosyal bilimlerde ise tarihin yöntemi ise olaylar ile ilgili bilgi, belge ve kaynakların bulunmasıdır.

I. Tarama

Kaynak arama yöntemidir. Tarihçi ilk olarak bir olay ile ilgili araştırma yapmak için belgeler araştırır. Belgeler birinci ve ikinci elden kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılır:

Birinci elden kaynak: Olayın geçtiği döneme ait belge ve buluntulardır. Örnek şehidin hatıra defteri, istiklal madalyası, tarihi para, ferman ve beraatlar gibi.

İkinci elden kaynak: Birinci elden kaynaktan alıntı yapan belgelerdir. Örnek İlber Ortaylı'nın "İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı" kitabı ve Halil İnalcık'ın "Devlet-i Aliyye" kitabı gibi.

II. Tasnif

Tarihsel verilerin zamana, mekâna ve konusuna göre sınıflandırılmasıdır. Bu ayrımın yapılmasında temel amaç: Tarihi olayları ve gelişmeleri daha kolay öğrenmektir.

III. Tahlil

İnceleme, araştırma ve çözümleme demektir.

IV. Tenkit

Kaynakların sahte veya gerçek mi olduğunu araştırıp belirlemek için bu yöntem uygulanır.

V. Terkip (Sentez) Yapma

Bütün bu yöntem ve işlemlerden sonra elde edilen bilgilerin ve belgelerin incelenmesi ve okunması sonucunda olay ile ilgili bir değerlendirmenin yapılmasıdır.

Tarih araştırmalarında dikkat edilmesi gereken şartlar:

- └ Tarihi olaylar günümüz değer yargıları ile değerlendirilmemelidir.
 - └ Olayın geçtiği zamanın koşulları dikkate alınmalıdır.
 - └ Birden fazla belgeye başvurulmalıdır.
 - └ Olayın üzerinden belirli bir süre geçmelidir.
 - └ Yeni belgeler bulundukça tarihi olaylar yeniden değerlendirilir.
 - └ Tarihi olayların araştırılmasında objektif (tarafsız) olunmalıdır.
- Olay:** Kısa süreli, başlangıcı ve bitiş süreleri belli gelişmelerdir. Örnek; Malazgirt Savaşı, Yüzyıl Savaşları, Lozan Barış Antlaşması, Fransız İhtilali gibi.

Olgu: Olgularda belirli bir yer ve zaman söz konusu değildir. Ayrıca genelde süreklilik gösterir ve soyuttur. Örnek; Anadolu'nun Türkleşmesi, Avrupa'nın sanayileşmesi, Asya'nın modernleşmesi ve Balkanların İslamlaşması gibi.

Tarihe Yardımcı Bilim Dalları

- └ **Coğrafya:** Yer bilimidir. Tarih bilimine mekân konusunda yardımcı olur. Ayrıca, coğrafi yapının, yeryüzü şekillerinin ve iklimin insanlar üzerindeki etkisi konusunda bilgi verir.
- └ **Arkeoloji:** Kazı bilimidir. Tarih öncesi dönemler hakkında bilgi toplanılmasında en fazla yardımcı olan bilim dalıdır.
- └ **Kronoloji:** Olayları zaman sırasına göre ele alan bilim dalıdır. Olayların sıralanmasında ve aralarında neden - sonuç ilişkisi kurulmasında yardımcı olur.
- └ **Nüvizmatik:** Eski paraları inceleyen bilim dalıdır.
- └ **Epigrafya:** Anıtlar ve kitabeler bilimidir. Anıtların üzerindeki yazıları inceler.
- └ **Paleografya:** Eski yazıları inceleyen bilim dalıdır.
- └ **Diplomatik:** Devletler arası ilişkileri inceleyen bilim dalıdır.
- └ **Etnoloji:** Toplamların kültürlerini inceleyen ve araştıran bilim dalıdır.

- ❑ **Filoloji:** Dil bilimidir. Dünya üzerindeki dilleri ve bu diller arasındaki ilişkileri araştırır.
- ❑ **Sosyoloji:** Toplum bilimidir.
- ❑ **Antropoloji:** Irk bilimidir
- ❑ **Antroponomi:** Kişi adları bilimidir.
- ❑ **Heraldik:** Arma bilimidir.

- ❑ **Felsefe:** İnsanlara doğru düşünmeyi öğretir. Olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşmayı ele alır.
- ❑ **Karbon 14 Metodu:** Bulunan malzemelerin hangi dönemde oluştuğu ve hangi zaman biriminde meydana geldiği konusunda bilgi veren yöntemlerdendir.

TAKVİM

Zamanı yıllara, aylara, haftalara, günlere ve saatlere ayırma yöntemine takvim denilir. İnsanoğlu zaman içinde ay ve güneş esaslı olmak üzere çeşitli takvimler kullanmıştır. Toplulukların, takvim başlangıçları inançlarına ve yaşantılarına göre değişiklik gösterir.

NOT !

Tarihte ilk Güneş yılı esaslı takvimi Mısırlılar bulmuşlardır. Daha sonra bu takvimi Roma İmparatorluğu ve Bizans geliştirmiştir. Ay esaslı takvimi ise Sümerler bulmuştur.

Türklerin Tarih Boyunca Kullandığı Takvimler

- ❑ **On iki Hayvanlı Türk Takvimi:** Güneş yılı esaslıdır. Bir yılı 365 gün 5 saat olarak hesaplamışlardır.
- ❑ **Hicri Takvim:** Ay yılı esaslıdır. Takvim başlangıcı olarak 622 Hicret Olayı kullanılmıştır.
- ❑ **Celali Takvim:** Güneş yılı esaslıdır. Ekonomik alanda kolaylık sağlamak amacıyla Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah tarafından yaptırılmıştır.

- ❑ **Rumi Takvim:** Güneş yılı esaslıdır. Osmanlı Devleti tarafından oluşturulmuştur. 1839 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır.
- ❑ **Miladi Takvim:** Güneş yılı esaslıdır. 1926 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

12 Hayvanlı Türk Takvimi

İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

MEZOPOTAMYA UYGARLIKLARI

Mezopotamya Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgedir. Fırat ve Dicle nehirlerinin akış yönüne göre aşağı ve yukarı olarak isimlendirilmiştir.

Mezopotamya'da kurulan medeniyetler, Sümerler, Akadlar, Babiller, Asurlular ve Elamlılardır.

SÜMERLER

- ❑ Mezopotamya'da kurulan ilk medeniyettir
- ❑ Siyasi yapıları, şehir devletleri şeklindedir. Her bir şehir devletin başında Ensi yada Patesi denilen krallar vardır.
- ❑ Temel geçim kaynakları tarım ve ticarettir. Sulama kanalları yaparak tarımı geliştirmişlerdir.
- ❑ Çok tanrılı inanca sahiplerdir. Her bir şehrin tanrısı vardır. Ziggurat denilen büyük tapınakları inşa etmişlerdir.
- ❑ Tarihte ilk hukuk devleti olarak bilinir. MÖ 2375 tarihinde Sümer Lagaş Kralı Urukagina ilk şehir hukukunu oluşturmuştur.
- ❑ Tarihte yazıyı ilk bulan uygarlıktır. Yazının bulunması ile yazılı tarih gelişmeye başlamış ve olaylar ile ilgili bilgiler kesinleşmeye başlamıştır.

AKADLAR

- Akadlar MÖ 2350 yılında Sümerleri yenerek Mezopotamya'da devletlerini kurmuşlardır.
- İlk düzenli orduyu kuran uygarlıktır.
- Tarihte ilk imparatorluğu kuran uygarlık olarak bilinir.

BABİLLER

- MÖ 2000'li yıllarda Arabistan tarafından gelerek Mezopotamya'ya yerleşmişlerdir. Başkentleri "Babil" şehridir.
- Ünlü kralları **Hammurabi**'dir.
- **Hammurabi bilinen ilk anayasayı yapmıştır** Sümer kanunlarından etkilenen Hammurabi bu kanunları daha da geliştirerek bir devlet hukuku oluşturmuştur. Bu yasalarda kısas usulü benimsenmiştir.

ASURLULAR

- Mutlak monarşi ile yönetilmişlerdir.
- Kara ticaretinde gelişmişlerdir. Anadolu ile yaptıkları ticaret sayesinde Anadolu'ya çivi yazısını getirmişlerdir. Anadolu'da ticaret kolonileri kurmuşlardır. Bu kolonilerden en önemlisi Kayseri yakınlarındaki Kültepe'dir.

ELAMLILAR

- Merkezleri "Sus" şehridir.
- Ekonomileri tarıma dayalıdır.
- Sümer çivi yazısını kullanmışlardır.

PERS İMPARATORLUĞU

- Anadolu'yu eyaletlere (satraplık) ayırarak yönetmişlerdir.
- Satraplıklara merkezden valiler atayarak merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışmışlardır.
- Anadolu'da ticareti geliştirmişlerdir. Ticaret yolları yapmışlar ve yolların güvenliğini sağlamışlardır.
- Çivi yazısını kullanmışlardır.
- Tarihte bilinen ilk posta ve devlet teşkilatını kuran uygarlıktır.

İSKENDER İMPARATORLUĞU

- Devletin kurucusu, II. Filip'tir.
- II. Filip'ten sonra devletin başına İskender geçmiştir. İskender, Balkanlardan Hindistan'a kadar olan bölgede büyük bir imparatorluk kurmuştur.
- İskender'in ölümü üzerine imparatorluk parçalanmıştır. Bu durum üzerine Anadolu'dan Hindistan'a kadar olan bölgede Selevkos Krallığı kurulmuştur.

NOT !

İskender'in, Batıdan Asya'ya doğru yapmış olduğu seferler sonucunda iki kültürün etkileşimi ile "Helenizm" kültürü ortaya çıkmıştır.

ROMA İMPARATORLUĞU

- Roma ilk dönemlerde krallıkla yönetilmiştir. MÖ 6. yüzyılda cumhuriyet yönetimine geçilmiştir. Sezar döneminde ise imparatorlukla yönetilmiştir.
- Roma, Kavimler Göçü sonucunda 395'te Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmıştır. Batı Roma 476 yılında yıkılmıştır.
- Sosyal yapısı; Patrici (Soylular), Plepler (Roma'ya sonradan gelen halk) ve kölelerden oluşmuştur.
- Patrici ve Plep mücadelesi, yani bu iki sınıfın mücadelesi **12 Levha Kanunlarının çıkmasını sağlamıştır. 12 Levha Kanunları bugünkü Avrupa hukukunun temelini oluşturur.**
- Din; ilk dönemlerde çok tanrılı bir anlayış varken daha sonra Hristiyan dini yayılmış ve din olarak kabul edilmiştir.

İLK ÇAĞLARDA ANADOLU

Anadolu'nun birçok uygarlık bakımından tercih edilmesinde;

- Uygun iklimi ve verimli toprakları
- Göç ve ticaret yolları üzerinde bulunması
- Jeopolitik konumu
- Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlaması gibi durumlar etkili olmuştur.

MÖ 2000'li yıllardan sonra Anadolu'da Hititler, Frigler, Lidyalılar, İyonyalılar ve Urartular gibi uygarlıklar kurulmuştur.

HİTİTLER

- Hititler ilk başlarda feodal beyliklerden oluşmuş bir devlettir. Daha sonraları bu beylikler kaldırılmış yerlerine merkezden valiler atanmıştır. Bu değişikliklerle merkezi yönetim güçlendirilmek istenmiştir.
- Hititlerin başında bulunan kral, baş komutan, baş rahip ve baş yargıç yetkilerine sahipti. Bu durum kralın mutlak otoriteye sahip olduğunu gösterir.
- Devlet yönetiminde "**Tavananna**" adı verilen kraliçeler de görev alırdı. Kraliçeler dini törenleri yönetir, kral savaşa gittiğinde ise ülkeyi idare ederdi.
- Soylulardan oluşan "**Pankuş Meclisi**" devlet işlerinde krala yardımcı olurdu.
- Hititler, olayları ve gelişmeleri günü gününe kaydettikleri yıllıklar (anal) hazırlamışlardır. **Bu yıllıklarda zaferleri kadar yenilgilerine de yer vermişlerdir. Bu durum yıllıklara objektiflik kazandırmıştır.**

FRİGLER

- Geçim kaynakları tarımdır.
- Uğraş alanları hukuka şekil vermiştir. "Öküz öldüren ve saban kıranın cezası ölümdür."
- Geçim kaynakları dini inançlarını da etkilemiştir. En büyük tanrıları bereket tanrısı "Kıbele"dir.
- Madencilik ve dokumacılıkta ilerlemişlerdir. Özellikle "Tapates" denilen halı ve kilimleri ünlüdür.

LİDYALILAR

- Parayı bularak takas usulüne son vermişlerdir. Ayrıca bu buluşları ticareti kolaylaştırmış ve geliştirmiştir.
- Fenike alfabesini kullanmışlardır. Bu durum kültürel etkileşime kanıt olarak gösterilebilir.
- Orduları paralı askerlerden oluşmaktadır. Yani ücretli ordu sistemini benimsemişlerdir. Bu durum kısa süre içinde yıkılmalarına ortam hazırlamıştır.

NOT !

Şehir devletleri: İlk Çağlarda kültür, inanç ve sanat bakımından benzerlik göstermelerine rağmen siyasi olarak ayrı olan küçük yönetim birimleridir. Bu yönetimlerin olduğu bölgelerde siyasi birlik yoktur.

URARTULAR

- Van ve çevresinde kurulmuştur.
- Tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Tarım için su kanalları ve bentler yapmışlardır.
- Mezarlarını ev ve oda şeklinde yapmışlar, mezarlarının içine yiyecek ve eşyalar koymuşlardır. Bu durum ahiret inançlarını gösterir.

İYONLAR

- MÖ 1200'lü yıllarda Dor baskısından kurtulmak isteyen Akalar tarafından İzmir, Efes, Foça ve Milet çevresinde kurulan bir uygarlıktır.
- Siyasi yapıları şehir devletleri şeklindedir.
- Şehir devletleri ilk dönemlerde krallar tarafından yönetilmiş, ancak daha sonra güçlenen asiller kralları ortadan kaldırarak "oligarşik" yönetimler kurmuşlardır. Son dönemlerde ise demokratik yönetim anlayışına sahip olmuşlardır.

NOT !

Oligarşi: Birkaç soylunun bir araya gelerek yönettikleri devlet biçimidir.

NOT !

Bir devletin ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı, kendi sınırları dışında ele geçirip yönettiği ülkeye veya topraklara "koloni" denilir.

MISIR UYGARLIĞI

- Afrika'nın kuzey doğusunda Nil Nehri'nin Akdeniz'e döküldüğü bölgede kurulan uygarlıktır.
- Çevresi çöllerle çevrili olması nedeni ile farklı toplumlarla etkileşimi çok az olmuştur.
- Nil Nehri'nin akış yönüne göre Mısır'a aşağı ve yukarı Mısır denilmiştir.
- MÖ 3000 yılında kral Menes Mısır'da siyasi birliği sağlayarak merkezi bir devlet kurmuştur.
- Mısır'da krallara "**Firavun**" denilmiştir. Firavunlar kendilerini tanrı gibi görmüşlerdir. Bu yüzden bütün yetkileri ellerinde bulundurmışlardır. Ayrıca bu Tanrı-Kral anlayışı Mısır yönetimine teokratik bir yapı kazandırmıştır.

APOLLO

- ❑ Ekonomileri tarıma dayalıdır. Tarımı geliştirmek için su kanalları yapmışlardır. Nil Nehri'nin yıl içinde taşma dönemlerini hesaplayarak ürünlerinin hasat zamanını ayarlamışlardır.
- ❑ Hukuk alanında bir gelişme olmamıştır. Bu durumun temel nedeni Tanrı-Kral anlayışıdır.
- ❑ Kendilerine ait hiyeroglif (resim) yazıları vardır. "Papiürs" denilen yazı araç ve gereçlerini kullanmışlardır.
- ❑ Tarihte ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Anlaşması'nı yapmışlardır.
- ❑ Güneş yılı esaslı takvimi ilk bulan uygarlıktır.

NOT !

Teokratik yönetim: Ülkenin tanrı adına ve din kurallarına göre yönetilmesi demektir.

FENİKELİLER

- ❑ Suriye'nin Akdeniz kıyılarına ve Lübnan'a yerleşmişlerdir.
- ❑ Gemicilik ve kolonicilikte ilerleyen Fenikeliler, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında koloni bölgeleri kurmuşlardır.
- ❑ 22 harften oluşan ilk alfabeyi bulmuşlardır.
- ❑ Arazileri tarıma elverişli olmadığı için deniz ticaretine yönelmişlerdir.

NOT !

Fenike alfabesini daha sonra Yunanlılar ve Romalılar geliştirerek Latin alfabesini oluşturmuşlardır.

İBRANİLER

- ❑ Tek tanrıya inanan ilk topluluk olarak bilinir. Kutsal kitapları Tevrat'tır. Dinlerinin sadece kendi ırklarına ait olduğuna inanmaları için kültürlerini günümüze kadar korumuşlardır.

EGE VE YUNAN UYGARLIKLARI

GİRİT:

- ❑ Ege'de kurulan en eski uygarlıktır.

MİKEN:

- ❑ MÖ 2000 yıllarında Akalar tarafından kurulmuştur.

YUNAN UYGARLIĞI

- ❑ Atina, Isparta, Korint ve Tebai gibi şehir devletleri kurmuşlardır. Şehirlerine "polis" adını vermişlerdir.

- ❑ Hukuk alanında önemli hukukçular yetiştirmiştir. Bu hukukçulardan **Drakon**, soyluları koruyan kanunlar yapmıştır. **Solon**, yaptığı kanunlarla zenginlerin köle olmasını engellemiştir. Köylülerin borçlarını affetmiştir. Halkı gelirine göre sınıflara ayırmıştır. **Kleistenes**, çıkardığı kanunlarla sınıf farkını kaldırmaya çalışmıştır. 500'ler meclisini kurarak halkı yönetime ortak etmiştir. İlk defa bu dönemde halk yönetime katılmıştır. Tarihte ilk demokratik yönetim bu dönemde uygulanmıştır.
- ❑ Arazileri dağlık ve tarıma elverişli olmadığı için deniz ticaretine yönelmişlerdir. Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında **koloniler** kurmuşlardır.

UZAK DOĞU UYGARLIKLARI

ÇİN UYGARLIĞI

- ❑ İpek Yolu'nun merkezidir.
- ❑ Kâğıt, pusula, barut, matbaa, porselen ve mürekkebi keşfetmişlerdir.
- ❑ Konfüçyüz, Tao ve Budizm gibi dinlere inanmışlardır.

HİNT UYGARLIĞI

- ❑ Baharat Yolu'nun merkezidir.
- ❑ Veda, Brahmanizm, Hinduizm, İslamiyet ve Hristiyanlık gibi dinlere inanmışlardır.
- ❑ Astronomi, matematik ve tıp alanında gelişmişlerdir.
- ❑ Sosyal yapıları 'Kast Sistemi'ne göre oluşturulmuştur.

ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA

ORTA ÇAĞ'DA SİYASİ YAPILAR

Feodalite: Kavimler Göçü sonrasında Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması ve 476 yılında Got saldırıları ile Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması sonucu ortaya çıkan otorite boşluğu sırasında savunmasız kalan halkın feodal beylerin himayesi altına girmesi sonucu doğan rejimdir. Feodalite rejiminde kral varlığını korumakla beraber, yetkileri ve gücü feodal beyler arasında paylaşılmıştır. Feodalite rejiminde ekonomi tarıma dayalıdır.

- Orta Çağ boyunca feodalite sistemi Avrupa'da egemen olmuştur. Bu sistem; Haçlı Seferlerine katılan derebeylerin ülkelerine geri dönememesi üzerine zayıflamaya başlamıştır. XV. yüzyılda barutun ateşli silahlarda kullanılmaya başlanması sonucunda feodalite sistemi yıkılarak yerini merkezi krallıklara bırakmıştır.
- Orta Çağ'da Avrupa'da Frank, Vizigot, Ostrogot, Sakson gibi Germen krallıkları kurulmuş ve bu krallıklar; birbirleriyle sürekli siyasi mücadele içinde olmuşlardır. Bu durum, Avrupa'nın güçlü bir devlet otoritesinden yoksun kalmasına, büyük bir karmaşaya sürüklenmesine sebep olmuştur.

Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu

- Kavimler Göçü sonrasında 395 yılında İstanbul merkezli kurulan bir imparatorluktur. Farklı hanedanlar tarafından yönetilmiştir.
- Orta Çağ'da; Anadolu, Balkanlar, Mısır, Suriye, Filistin ve Kuzey Afrika coğrafyasına egemen olmuştur.
- Bizans İmparatoru gücünü tanrıdan alan otokrat bir lider konumuna sahiptir.

- Justinianus ve Heraklius dönemlerinde çok geniş bir coğrafyaya sahip olarak en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Sasaniler, Müslüman Araplar ve Türk İslam devletleri ile devamlı mücadele içinde olmuşlardır.
- 1453 yılında Osmanlı Devleti (Fatih Sultan Mehmet) tarafından yıkılmıştır.
- Bu imparatorluk Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini benimsemiştir.

Sasaniler

- MS 226 yılında I. Ardeşir tarafından kurulmuştur. Kafkasya, Mezopotamya ve İran coğrafyasına egemen olmuştur. Pers devlet geleneğini devam ettirmiştir. Siyasi yapılarında monarşi sistemini benimsemişlerdir. İmparatorluğun başında Şehinşah (Kralların Kralı) unvanını kullanan hükümdar yer almıştır. Sasaniler, krallarını kutsal kabul etmişler fakat Mısır firavunları gibi tanrı-kral anlayışını benimsememişlerdir.
- İpek Yolu'na egemen olmak için Kök Türklerle anlaşarak Hindistan'da kurulan Ak Hun devletini yıkılmışlardır.
- Bizans ile mücadele içinde olmuşlardır.
- Hz. Ömer Dönemi'nde yapılan Nihavend Savaşı'nda yenilerek 651 yılında yıkılmışlardır.
- Din olarak Mecusilik (Zerdüştlük) inancını kabul etmişlerdir.

Moğollar

- Kurucusu Cengiz Handır. 1206 yılında yapılan kurultayda Türk-Moğol boyları tarafından kağan seçilmiş ve Cengiz adını almıştır. Çin'i hâkimiyeti altına alan Cengiz Han daha sonra batı yönünde Moğol istilasını başlatmıştır. Türk ve Moğol topluluklarını bir çatı altında toplamıştır.
- Yönetimde Türk veraset sistemini benimsemiştir. Ölmeden önce dört oğlu arasında ülkeyi paylaşmıştır. (Altın Ordu, Çağatay, İlhanlı ve Kubilay hanlıkları şeklinde) bu durum merkeziyetçi yapıya önem vermediğini gösterir.
- Cengiz Han kendi adıyla anılan Cengiz Yasalarını oluşturmuştur.

KANUNLAR

12 Levha Kanunları

- Roma İmparatorluğu tarafından oluşturulmuştur.
- Bu kanunlarda aile hukuku, veraset hakkı, dava hakkı, borç ve ceza kanununa dair hükümler yer almıştır.

- ─ Bu kanunlar dizisi ile iki toplum arasında daha önce hiç olmayan adalet ve dürüstlük mekanizması kurulmuş ve güçler Patrici(yerli halk), Pleb(göçmen halk) ve büyük toprak sahipleri tarafından paylaşılmıştır. Böylece, her iki halk grubuna da seçme seçilme hakkı verilmiştir.
- ─ Bugünkü Avrupa hukukunun temelini oluşturmuştur.

Justinianus Kanunları

- ─ Doğu Roma İmparatoru Justinianus tarafından oluşturulmuştur.
- ─ 12 Levha Kanunları geliştirilerek Bizans'ın sosyal şartlarına, Hristiyan ahlâkına ve doğunun örf ve âdetlerine uygun bir şekilde yeniden düzenlenmiştir.
- ─ Justinianus hazırladığı bu kanunlarda toplumun en küçük birimi olan aile kurumunu ve evlilik konusunu dinî bir temele dayandırmıştır.
- ─ Bu kanunlarda suç ve ceza sisteminde suçluyu arındırma, iyileştirme ve caydırma amacı vardır. Ayrıca bu kanunlarda hapis cezası uygulaması yoktur ve bunun yerine suçluların manastırlara kapatılması tedbirine başvurulmuştur.

Cengiz Yasaları

- ─ Cengiz Han Yasası, Türk ve Moğol töreleri yazılı hâle getirilerek düzenlenmiştir. Ceza hükümleri çok serttir. Her suça bir ceza konmuştur.
- ─ Cengiz Yasalarından örnek hükümler:
 - Kaçan bir esiri veya harp tutsağını ele geçirip de sahibine iade etmeyen ölümle cezalandırılır.
 - Kasten yalan söyleyen, sihirbazlıkla uğraşan, casusluk yapan, kavga etmekte olan iki şahıs arasında girerek onlardan birine yardım edenlerin cezası ölümdür.

Ticaret yolları

Kral Yolu

- ─ Anadolu'dan Mezopotamya'ya kadar uzanan antik yoldur. Bu yolun yapımında ve gelişiminde Persler ve Lidyalılar etkili olmuştur. Kral Yolu Anadolu'da Sard şehrinden başlayarak Mezopotamya'da Sus şehrine kadar uzanır. Bu yol Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları arasında sosyal, kültürel ve ekonomik alanda etkileşimi sağlamıştır.

Kral Yolu

İpek Yolu

- ─ Çin'den başlayıp Doğu Türkistan, Moğolistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ı geçip Hazar Denizi'ne ulaşan ve buradan Anadolu ve Akdeniz üzerinden Avrupa'ya kadar uzanan dünyaca ünlü bir ticaret yoludur.

Baharat Yolu

- ─ Hindistan'dan başlayarak, Aden ve Basra Körfezi'nden Kızıldeniz'e ve Mısır'a oradan da Avrupa'ya ulaşan ticaret yoludur.

Kürk Yolu

- ─ Karadeniz'in kuzeyinden Hazar ve Bulgar bölgelerinden başlayan Altay ve Sayan Dağları üzerinden İpek Yolu'nu paralel bir biçimde takip ederek Çin ülkesine ulaşan ticaret yoludur. Bu yolun ana ticaret malları sincap, sansar, tilki, samur, kunduz, vaşak kürkleri ile bal mumu ve mantardır.

İlk ve Orta Çağlarda Ticaret Yolları

Ticaret mekânları

- ─ **Karum:** Asur dilinde liman ve rıhtım anlamına gelen, asıl anlamıyla kentin yanında kurulan ticaret merkezidir.
- ─ **Agora:** Yunan uygarlığında, sitenin yönetim, politika, ticaret işlerinin görüşüldüğü ve ayrıca halkın toplandığı alanlara verilen isimdir.
- ─ **Kervansaray:** Yolcuların ve tüccarların konaklamaları için ticaret yolları üzerinde inşa edilmiş yapılardır.

- ▣ **Ribat:** Türk İslam devletlerinin kara ve deniz sınırlarındaki, önemli noktalarda bulunan sınır karakolu niteliğinde müstahkem yapılarıdır. Bu yapılar sınırlar genişledikçe iç bölgelerde kalınca tüccar ve yolcuların konakladığı mekânlar haline getirilmiştir.
- ▣ **Arasta:** Aynı iş kolunda faaliyet gösteren esnaflara ait dükkanların bir sokak boyunca karşılıklı sıralandığı mekânlardır.
- ▣ **Panayır:** Belirli bir bölge veya bir yerde belli zamanlarda birkaç gün veya daha fazla sürmek üzere ticaret ve benzeri maksatlarla kurulan büyük pazarlardır.
- ▣ **Liman:** Deniz ticaretinde gemilerin ürün ve malları yükleme ve boşaltma işlemini yaptığı korunaklı kıyı bölgesidir.
- ▣ **Kapan:** Ürün ve malların bir araya getirildiği toptancı hallerine verilen addır.
- ▣ **Bedesten:** Kumaş, mücevher ve benzeri kıymetli şeylerin alınıp satıldığı kapalı çarşıdır.
- ▣ **Han:** Ticaret yolları üzerinde küçük kervanların indiği, yolcuların konakladığı, mal ve ürünlerin depolandığı, atölyelerin bulunduğu ve ticaretin yapıldığı yerlerdir.

Bilgi notu:

Artı ürün; tarımla geçinen toplumlarda bazı durum ve şartlarda özellikle kuraklık gibi bir sorunla karşılaşıldığında önlem amaçlı ürünlerin depolanması demektir. Artı ürünlerin bir merkezde toplanması ve bu merkezden halka dağıtılması toplumsal tabakalaşmaya ortam hazırlamıştır.

Orta Çağ'da Avrupa'da Meydana Gelen Diğer Gelişmeler

Orta Çağ'da Avrupa'da sosyal yapı

- ▣ Orta Çağ Avrupası'nda toplum genel olarak asiller, rahipler, burjuvalar ve köylüler şeklinde gruplara ayrılmıştır. Köylüler iki kısma ayrılmıştır. Serfler ve serbest köylüler, serf denilen köylülerin hiçbir hakkı yoktu. Serbest köylüler ise topraktan kazandıklarının bir kısmını senyöre vergi olarak verirlerdi. Bu sınıflar arasında dikey hareketlilik söz konusu değildir.

Magna Carta (Büyük Şart) 1215

- ▣ İngiltere kralı ile soylular arasındaki bir sözleşmedir. Bu şarta göre, kral halktan zorla vergi alamayacak, kimseyi haksız yere cezalandıramayacaktır. Bu sözleşmeyle ilk defa kralın yetkileri kısıtlanmıştır. Bu gelişme Avrupa'da parlamenter sisteme ve ayrıca anayasal faaliyetlere ortam hazırlamıştır.

Yüzyıl Savaşları (1337-1453)

- ▣ İngiltere ile Fransa arasında yapılan savaşlardır. Savaşı siyasi birliğini erken sağlayan Fransa kazanmıştır.

NOT !

1347 Kresy Savaşı'nda İngiltere ilk defa top kullanmıştır.

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

İLK TÜRK DEVLETLERİ

Türk adının anlamı: Olgunluk çağı, türemek, töreli, devlete bağlı halk, güçlü ve kuvvetli anlamlarına gelir.

Orta Asya'da ilk kültür yerleri

Anav Kültürü (MÖ 4000-MÖ 1000)

- ▣ Orta Asya'nın en eski kültürüdür.

Afanesyevo Kültürü (MÖ 2500-MÖ 1700)

- ▣ Türklere ait en eski kültür bölgesi olarak kabul edilmektedir.

Andronova Kültürü (MÖ 1700-MÖ 1200)

- ▣ Tunçtan ve altından yapılmış eşyalar ilk defa bu kültür bölgesinde bulunmuştur.

Karasuk Kültürü (MÖ 1200-MÖ 700)

- ▣ Bu kültürün en önemli özelliği demiri işlemeyi bilmeleridir.

Tagar Kültürü (MÖ 700-MÖ 300)

- ▣ Tagar kültürü, kendinden önceki Türk kültürlerinin gelişmiş bir şeklidir.

İlk Göçler: Türkler Ana yurtlarında yıllarca yaşadktan sonra MS 11. yüzyıla kadar Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının farklı bölgelerine göç etmişlerdir.

Göçlerin Nedenleri:

- ▣ Boylar arasındaki mücadelelerin artması (siyasi)
- ▣ Çin ve Moğol baskılarının Türk boylarını zor durumda bırakması (siyasi)
- ▣ İklim değişikliklerinin olması (ekonomik)
- ▣ Kuraklıkların artması, ova ve meraların azalması (ekonomik)
- ▣ Salgın hayvan hastalıklarının yaygınlaşması (ekonomik)
- ▣ Nüfusun artması (sosyoekonomik)

APÖZEMİ

Türkler, Çin, Hindistan, Orta Avrupa, Balkanlar, İran, Irak, Suriye, Mısır, Afrika ve Sibirya bölgelerine göç etmişlerdir.

Göçlerin Sonuçları

- Göç ettikleri bölgelerde farklı toplulukların büyük göç dalgalarına neden olmuşlardır.
- Gittikleri bölgelerin siyasi ve sosyal yapısını etkilemişlerdir.
- Türkler kendi kültürlerini dünyanın farklı bölgelerine yaymışlardır.

İLK TÜRK DEVLETLERİ

BÜYÜK HUN DEVLETİ (ASYA HUN DEVLETİ) MÖ 220 - MS 216

- Bilinen ilk hükümdarı Teoman'dır. Teoman'dan sonra devletin başına "Mete" geçmiştir.

Bu dönemde:

- İlk defa Onlu sisteme göre düzenli ordu oluşturulmuştur.
- Orta Asya'daki Türk boyları Hun Devleti'nin egemenliği altına alınmıştır.
- İpek Yolu ele geçirilmiştir. Bu yol Hun devletinin ekonomisini ve siyasi yapısını güçlendirmiştir.
- Çin Devleti vergiye bağlanmıştır. Buna rağmen Mete'nin Çin'i hâkimiyeti altına almamasının nedeni; yerleşik kültüre ve nüfus yoğunluğuna sahip Çinliler arasında Türk kültürünün erimesi endişesidir. Bu durum Mete'nin ileri görüşlü ve öz kültürüne önem veren bir lider olduğunu gösterir.
- Mete, vatan ve millet sevgisi kavramını ortaya çıkarmıştır.

KAVİMLER GÖÇÜ (375)

Hunlar ve bazı Türk boyları 4. yüzyılın ortalarında Aral Gölü ve Hazar Denizi arasındaki bölgeye gelerek bu bölgede yaşayan kavimleri (Vizigot, Ostrogot, Alanlar, Germanler, Gepitler gibi) batıya sürmüşlerdir. Bu durum üzerine büyük bir göç dalgası ortaya çıkmıştır.

KAVİMLER GÖÇÜNÜN SONUÇLARI

- Batıya göç eden kavimlerin Avrupa'da farklı bölgelere yerleşmesi bugünkü Avrupa'nın etnik yapısının oluşmasına ortam hazırlamıştır.
- Barbar kavimlerin istilaları sonucunda Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır. Bunlardan Batı Roma İmparatorluğu 476 yılında yıkılmıştır.
- Avrupa'da siyasi otorite zayıflayınca çeşitli bölgelerde "dere-

beylikler" kurulmaya başlamıştır. Böylece feodalite sistemi Avrupa'da yaygınlaşmaya başlamıştır.

- Skolastik düşünce yaygınlaşmıştır.
- Kilise gücünü ve etkinliğini artırmıştır.
- Avrupa'da ilk Türk devleti olan Avrupa Hun Devleti kurulmuştur.
- Bu olay, İlk Çağ'ın sonu ve Orta Çağ'ın başlangıcı kabul edilmiştir.

AVRUPA HUN DEVLETİ (378- 469)

- Balamir önderliğinde Tuna Nehri çevresine gelen Hunlar bu bölgede devlet kurmuşlardır.
- Devletin en güçlü dönemi Attila devridir.
- Attila, Batı ve Doğu Roma üzerine seferler yaparak bu imparatorlukları vergiye bağlamıştır.

KÖK TÜRK DEVLETİ (552- 659)

- Devletin kurucusu Bumin Kağan'dır.
- Bumin Kağan 552 yılında Avarları yenerek Ötüken'de devletini kurmuştur.
- Bumin Kağan kardeşi İstemi Yabgu ile devleti beraber yönetmiştir. Bumin Kağan devletin doğu tarafını İstemi Yabgu ise batı tarafını yönetmiştir.
- 582 yılında İstemi Yabgu'nun oğlu Tardu, doğuda devletin başında olan Ta-po ile anlaşamayınca devlet doğu ve batı olarak ikiye ayrılmıştır.
- Çin entrikaları ve baskıları sonucunda Doğu Kök Türkler 630 yılında Batı Kök Türkler 659 yılında Çin egemenliği altına girmiştir.

KUTLUK (II. KÖK TÜRK) DEVLETİ 682-744

- 682 yılında Kutluk Kağanın Çin'e karşı başlatmış olduğu bağımsızlık hareketi başarıya ulaşmıştır. Kutluk Kağan Ötüken'de devletini kurmuştur.
- Kutluk devletinin en güçlü olduğu dönemler Bilge Kağan ve Kültigin dönemleridir. Bu dönemlerde Vezir Tonyukuk'un devlet teşkilatındaki hizmetleri devletin otoritesinin güçlenmesini sağlamıştır.
- Vezir Tonyukuk 725 yılında Kültigin 731 yılında Bilge Kağan 734 yılında ölmüştür. Özellikle Bilge Kağan'ın ölümü üzerine devlet zayıflamaya başlamış ve iç karışıklıklar çıkmıştır.
- II. Kök Türk Devleti Karluk, Uygur ve Basmiller tarafından 744 yılında yıkılmıştır.

UYGURLAR (744- 840)

- Devletin kurucusu Kutluk Bilge Kül Kağan'dır.
- Böğü Kağan, Çin İmparatoruna yardım için çıktığı Çin seferinden dönerken Mani rahiplerini de yanında getirerek bu dinin ülkesinde yayılmasını sağlamıştır.
- 840 yılında Kırgızların saldırıları sonrasında Uygur devleti yıkılmıştır.

Uygurların genel özellikleri

- Uygurlar yerleşik hayata geçen ilk Türk devletidir.
- Yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte tarım hayatına geçerek üretici bir toplum konumuna gelmişlerdir.
- Mani dinine giren ilk Türk devletidir.
- Türk tarihinde kalıcı mimari eserler yapan ilk Türk devletidir. (Tapınaklar, saraylar ve iki katlı evler yapmışlardır.)
- Kendilerine ait alfabeleri vardır. (Uygur Alfabesi)
- Töre hukukunu yazılı hale getirmişlerdir. Özellikle ticaret hukukunu yazılı hale getirerek geliştirmişlerdir.
- Kâğıt ve matbaayı kullanmışlardır.

DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

KIRGIZLAR

- Hunlar, Kök Türkler ve Uygurların hâkimiyetlerinde uzun yıllar yaşadıkdan sonra 840 yılında devletlerini kurmuşlardır. Manas destanını oluşturmuşlardır.
- Moğolların Türkleşmesinde etkili olmuşlardır.

AVARLAR

- 552 yılında Kök Türkler tarafından devletleri yıkılan Avarlar batıya göç ederek Tuna Nehri çevresinde ve Romanya topraklarında devlet kurmuşlardır.
- İstanbul'u ilk kuşatan Türk devletidir.
- Bölgedeki Germen ve Slavları yönetim, askerlik ve sanat alanlarında etkilemişlerdir.
- Zamanla Hristiyanlaşarak öz kültürlerini kaybetmişlerdir.

HAZARLAR

- Türk devletleri içinde Museviliği kabul eden ilk ve tek Türk devletidir.
- Halkları arasında bulunan Hristiyan ve Müslümanlara da hoş görülmesi yaklaşmışlardır. Bu dinlerin mensupları serbestçe ibadetlerini ve ayinlerini yapabilmişlerdir.

- Hazar halkları arasındaki davalara, ikisi Müslüman, ikisi Hristiyan, ikisi Musevi ve biri Şamanist olan Hakimler Kurulu bakmıştır.

BULGARLAR

- Kama (İtil- Volga) Bulgarları, Almış Han döneminde İslamiyet'i kabul etmişlerdir.
- Tuna Bulgarları, Asparuh devrinde Tuna boylarında devlet kurmuştur. Boris Kağan döneminde Hristiyan dinini kabul etmişlerdir. Zamanla Türklük özelliklerini kaybetmişlerdir.

TÜRGİŞLER

- Bilinen ilk hükümdarları Baga Tarkan'dır. Baga Tarkan Türk tarihinde kendi adına para bastıran ilk hükümdardır. Ayrıca Emevilerle mücadele ederek Arapların, Orta Asya'da hakimiyet kurmalarını geciktirmişlerdir.

KARLUKLAR

- 751 yılında yapılan Talas Savaşı'nda Müslüman Arapların yanında yer alarak Çin'in yenilmesinde etkili olmuşlardır.
- İslamiyet'i kabul eden ilk Türk boyudur.
- Karahanlıların kurulmasında etkili olmuşlardır.

MACARLAR

- Peçeneklerin baskısı sonucunda bugünkü Macaristan'a gelmişlerdir. 11. yüzyılın başlarında Hristiyan dinine girmişlerdir. Zamanla öz kültürlerinden uzaklaşmışlardır.

PEÇENEKLER

- Oğuzların baskısı sonucunda batıya göç etmişlerdir.
- 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusunda görev yapan Peçenekliler, Selçuklu ordusu tarafına geçmişler ve savaşın kazanılmasında etkili olmuşlardır.

OĞUZLAR

- Türk tarihinde hem siyasi ve hem de uygarlık alanında en önemli rolü oynayan Türk boyudur.

İLK TÜRK DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

DEVLET YÖNETİMİ

- Türk devletlerinde toplumun siyasi teşkilatlanmasının en üs basamağını il (devlet) oluşturmuştur.
- Türk devletlerinde genel olarak yönetim doğu ve batı olarak ikiye ayrılmıştır. Ülkenin doğu tarafını Büyük Han, batı tarafını ise Küçük Han yönetmiştir.

- ❑ Türk devletinin başında hakan, han, kağan ve tanhu unvanlarını taşıyan hükümdar bulunurdu. Türk hükümdarına devleti yönetme yetkisinin Kök Tanrı tarafından verildiğine inanılıyordu.

Kut inancı: Yeryüzünü yönetme yetkisinin Kök Tanrı tarafından verildiğine inanılmasıdır. Bu inanç, Türk toplumunun hükümdarına bağlılığını artırmıştır. Ayrıca bu inanç dünya hakimiyeti anlayışının benimsenmesine etki etmiştir.

Veraset Anlayışı: Kut inancına bağlı olarak oluşan yönetim anlayışıdır. Bu anlayışa göre "Ülke hanedan üyelerinin ortak malıdır." Aile içindeki her erkek çocuğun tahta çıkma hakkı vardır. Bu durum, taht kavgalarına neden olduğundan Türk devletlerinin kısa süre içinde zayıflamasına ve hatta yıkılmasına ortam hazırlamıştır.

Kurultay: (Toy, Toygun) Her türlü devlet işinin görüşüldüğü ve bunlara yönelik kararların alındığı bir kurumdur. Ancak son kararı hükümdar verirdi. Bu yönüyle Kurultay bir danışma meclisi konumundaydı. Kurultay, hükümdar seçimi, savaş ve barış gibi durumlar için de toplanırdı.

Hatun (Katun): Hükümdarın eşidir. Devlet işlerinde hükümdara yardımcı olur, yabancı elçileri karşılar, Kurultay görüşmelerine katılırdı. Devlet teşkilatında etkin bir role sahiptir.

Tigin (Tekin): Hükümdarın erkek çocuklarına verilen isimdir. Tiginler belli bir yaşa geldikleri zaman devlet teşkilatı alanında tecrübe kazanmaları için boy ve bodun denilen illere yönetici olarak gönderilirdi.

HUKUK

- ❑ Türk devletlerinde toplum ilişkileri ve toplum düzeni "Töre" denilen hukuk ile sağlanırdı.
- ❑ Töreyi; gelenekler, görenekler, örf ve adetler, yaşayış biçimleri oluşturuyordu. Töre; sözlü yazılı olmayan kurallardır. Bu hukuka herkes uymak zorundadır. Bu durum hukuk üstünlüğünü göstermektedir.
- ❑ Davalara "yarguci" denilen hâkimler bakardı.
- ❑ Göçebe yaşamın etkisinden dolayı Türklerde uzun süreli hapis cezaları görülmemektedir.

ORDU

- ❑ Mete, Türk tarihinde ilk defa düzenli orduyu kurmuştur.
- ❑ Mete, orduyu Onlu sisteme göre teşkilatlandırmıştır. Bu teşkilatlanma 10'luk, 100'lük, 1000'lik ve 10 binlik şeklinde birimlere ayrılarak gerçekleştirilmiştir.

NOT !

Mete'nin tahta geçişi olan MÖ 209 tarihi şimdiki Kara Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilmiştir.

- ❑ Türk askeri silah olarak; kılıç, ok, yay, mızrak, kalkan, süngü ve kargıyı kullanmıştır.
- ❑ Türklerin genel olarak kullandığı savaş taktiği "Turan" taktiğidir. Bu taktiğe Kurt kapanı da denilmektedir.

DİN

- ❑ Türklerin büyük çoğunluğu tek tanrı ve yüksek varlık olarak kabul edilen Kök Tanrı'ya inanmıştır.
- ❑ Dağ, orman, deniz, ay ve güneş gibi bazı tabiat varlıkları da kutsal kabul edilmiştir.
- ❑ Cenaze törenlerine "yug" adı verilirdi. Din adamlarına "kam" yada "şaman" denilirdi.
- ❑ Mezarlarına "kurgan" denilirdi. Mezarlarına öldürdükleri insan sayısına küçük heykeller dikilirdi. Bu heykellere "balbal" denilirdi.
- ❑ Türkler ayrıca Müslümanlık, Hristiyanlık, Musevilik, Budizm, Maniheizm gibi dinleri de kabul etmişlerdir. Bu durum Türklerin farklı inanç ve düşüncelere açık olduklarını göstermektedir.

SOSYAL HAYAT

- ❑ Türklerde en küçük sosyal birim ailedir. Aileye "oguş" denilmiştir. Aynı kökenden gelen ailelerin birleşmesiyle "urug" (sülale) urugların birleşmesiyle boylar oluşmuştur. Boylardan birisi diğer boyları egemenliği altına aldığı anda "budun" yani millet meydana gelmiştir.
- ❑ Türklerde konar - göçer anlayışı vardır. Yazın "yaylak" denilen yaylalarda yaşanılır, kışın "kışlak" denilen bölgelerde konaklama yapılırdı.
- ❑ Türk toplumunda sosyal sınıflar yoktur. Ayrıcalıklı bir sınıfa ve kölelik kurumuna yer verilmemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında toprağa dayalı bir hayat tarzının olmaması etkili olmuştur. Ayrıca bütün otlaklar ve yaylaklar devlet malı sayıldığı için herkes eşit olarak bu arazilerden faydalanmaya çalışmıştır. Bu durum Türkler arasında sosyal eşitsizliklerin de önüne geçmiştir.

EKONOMİ

- Temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Hayvancılık göçebe yaşamın doğal sonucudur.
- Türkler, yerleşik hayata geçmediği dönemlerde verimli arazilerde az da olsa tarımla uğraşmışlardır. Yerleşik hayatla birlikte tarımsal üretimde ilerlemişlerdir.

SANAT

- Uygurlara kadar taşınabilir eserler yapmışlardır. (halı, heykelcik vb.) Uygurlar döneminde yerleşik hayata geçilmesinin etkisi ile kalıcı mimari eserler yapılmaya başlanmıştır. (Fresk adı verilen duvar süslemeleri, kubbeli tapınak ve saray üslubu)

İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

İslamiyet'ten Önce Arap Yarımadası'nın

Genel Özellikleri

- Araplarda kabilecilik anlayışı vardır. Bu anlayış siyasi birliğin kurulmasını engellemiştir.
- Kabileler haram aylar denilen aylarda savaş yapmazlar, Mekke yakınlarında kurulan Ukaz panayırlarında ticaret yaparlardı, eğlenceler düzenlerler ve şiir yarışmaları yaparlardı. Bu durum kabileler arasında, kültürel birliği ve sosyal kaynaşmayı sağlamıştır.
- Çölde yaşayan ve yağmacılıkla geçinenlere "Bedevi" denilirdi. Şehirde yaşayanlara ise "Medineli" denilirdi.

HZ. MUHAMMED DEVRİ

- 571 yılında Mekke'de doğmuştur.
- 610 yılında Hira Dağ'ında (Nur Dağı) kendisine peygamberlik tebliğ edilmiştir.

Hicret (622)

- Mekkeli müşriklerin Müslümanlar üzerindeki baskı ve zulümlerinin artması üzerine Mekke'den Medine'ye Müslümanların göç hareketine denilir.

Sonuçları:

- Hz. Muhammed Medine'de yaşayan Yahudiler ile "Vatandaşlık Antlaşması" yapmıştır. Bu sözleşmeye göre Yahudiler, Müslümanlarla beraber yaşamayı, ticaret yapmayı ve Medine'ye bir saldırı olursa hep birlikte savunma yapmayı kabul etmişlerdir.

- Müslümanlar kardeş ilan edilerek göçle birlikte ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçilmiştir.

Medinetü'l Nebi (Medine)

NOT !

Vatandaşlık Sözleşmesi; farklı dinden ve kültürden olan toplumların bir arada hoşgörü içinde yaşayabileceğini gösterir.

- İslam site devletinin temelleri atılmıştır. İslam devletinin kurulması ile Hz. Muhammed devlet başkanı olmuştur. Böylece Hz. Peygamber, hem getirdiği dinin önderi, hem başkomutan, hem de devlet başkanı olmuştur.

Bedir Savaşı (624)

- Mekke'den göç eden Müslümanların mallarına Mekkeli müşriklerin el koyması savaşa neden olmuştur.
- Bedir kuyuları çevresinde yapılan savaşı Müslümanlar kazanmıştır.

Sonuçları:

- Müslümanlar siyasi bir güç olduklarını kabul ettirmişlerdir.
- Savaş esirleri okuma yazma öğretme karşılığında serbest bırakılmışlardır. Bu durum eğitim ve öğretime verilen önemi gösterir.
- İlk İslam savaşı hukuku ortaya çıkmıştır.

Uhud Savaşı (625)

- Mekkeli müşrikler bu savaşın sonucunda galip gelmiş olsa da Müslümanlara karşı kesin bir üstünlük sağlayamamışlardır.

Hendek Savaşı (627)

- Mekkelilerin Müslümanlar üzerine son taarruzudur.
- Bu savaştan sonra Müslümanlar taarruza geçmiştir.

Hudeybiye Antlaşması (628)

Mekkeliler ve Müslümanlar arasında yapılan ilk antlaşmadır.

Önemli:

- ─ Müslümanlar siyasi olarak resmen ve hukuken Mekkeliler tarafından tanınmıştır.
- ─ Barış ortamının oluşması üzerine İslamiyet geniş alanlara yayılma imkânı elde etmiştir.

Hayber Kalesinin Fethi (629)

- ─ Müslümanların ilk taarruzudur.
- ─ Şam ticaret yolu Müslümanların eline geçmiştir.
- ─ Müslüman olmayanlardan cizye vergisi alınmaya başlamıştır.

Mute Seferi (629)

- ─ Hz. Muhammed'in Gassanilere gönderdiği elçinin öldürülmesi üzerine Zeyd Bin Harise komutasında bir İslam ordusu Bizans destekli Gassaniler üzerine sevk edilmiştir.
- ─ Böylece Müslümanlar ile Bizans arasında ilk savaş gerçekleşmiştir.

Mekkenin Fethi (630)

- ─ Müslümanlar savaş yapmadan Mekke'yi ele geçirmiştir.

Huneyn ve Taif Seferi (630)

- ─ Huneyn savaşını kazanan Müslümanlar Taif'i kuşatmışlar ancak alamamışlardır.

Tebuk Seferi (631)

- ─ Bu sefer Hz. Muhammed'in son seferidir.

DÖRT HALİFE DEVRİ (632- 661)

Halife, Hz. Peygamberden sonra İslam devletinin başına geçen dini ve siyasi liderdir.

Hz. Muhammed'in vefatı üzerine Müslümanlar Hz. Ömer'in önerisiyle Hz. Ebu Bekir'i halife seçmişlerdir.

NOT !

İlk dört halife bir tür seçimle belirlendiği için bu dönem "Cumhuriyet dönemi" olarak da isimlendirilmiştir.

Hiz. Ebu Bekir Dönemi (632- 634)

- ─ Dinden dönenlerle ve zekât vermeyenlerle mücadele etmiştir.
- ─ Bu dönemde Kuran kitap haline getirilmiştir. Böylece Kuran'ın özgün hali korunmaya çalışılmıştır.

Hiz. Ömer Dönemi (634- 644)

- ─ Dört Halife devri içinde en fazla fetihlerin yapıldığı dönemdir.
- ─ Bu dönemde Mısır, Suriye, Filistin, İran ve Azerbaycan ele geçirilmiştir.
- ─ Kadisiye, Celula ve Nihâvend savaşları sonrasında Sasani İmparatorluğu yıkılarak İran toprakları Müslümanların eline geçmiştir.

Bu dönemde:

- ─ Divan teşkilatı oluşturulmuştur.
- ─ Devlet eyaletlere ayrılmıştır.
- ─ İllere valilerin yanında kadılar da gönderilmiştir. Böylece yargı bağımsızlığı sağlanmak istenmiştir. Ayrıca idari ve adli teşkilatın birbirlerinden ayrılması amaçlanmıştır.
- ─ Devlet hazinesi "Beytül Mal" oluşturulmuştur.
- ─ Askerler için ordugâh merkezleri kurulmuştur.
- ─ Hicri takvim oluşturulmuştur.

Hiz. Osman Dönemi (644- 656)

- ─ Bu dönemde İslam orduları Horasan'a kadar ilerlemiştir. Hazar Türkleri ile savaşmış, Azerbaycan ve Gürcistan ele geçirilmiştir.

NOT !

Türklerle ilk savaşlar bu dönemde başlamıştır. İslam orduları ile ilk savaşan Türk devleti Hazarlardır.

- ─ Kuzey Afrika'da Tunus'a kadar bütün bölgeler ele geçirilmiştir.
- ─ Suriye valisi Muaviye komutasında İslam donanması Kıbrıs'ı fethetmiştir. Finike açıklarında 655 yılında yapılan Zat'üs Savari deniz savaşında Bizans bozguna uğratılmıştır. Bu savaş Müslümanların kazandığı ilk deniz savaşıdır.
- ─ Kur'anı Kerim çoğaltılarak önemli merkezlere gönderilmiştir.

Hiz. Ali Dönemi (656- 661)

- ─ Hz. Osman'ın şehit edilmesi sonrasında Müslümanların önde gelenleri Hz. Ali'yi halife seçmişlerdir.
- ─ Hz. Ali, Hz. Osman'ın katillerinin bulunamaması ya da cezalandırılmaması iddialarıyla Emevi sülalesinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Şam valisi Muaviye önderliğindeki Emevi sülalesi Hz. Ali'ye biat etmeyerek 661 yılına kadar mücadelesine de-

vam etmiştir. Müslümanlar arasında Cemel ve Siffin Savaşları olmuştur. Hakem Olayı sonucunda da sorunlar çözülmemişince İslam toplumunda siyasi ayrılıklar ortaya çıkmıştır.

EMEVİLER (661- 750)

- ┐ Kurucusu Muaviye'dir.
- ┐ Siyasi olarak güçlü konumda olduğu Şam'ı başkent yapmışlardır.
- ┐ 668 ve 674 yıllarında İstanbul kuşatılmış ancak alınamamıştır.
- ┐ Muaviye muhafız ve posta teşkilatını kurmuştur.
- ┐ Muaviye oğlu Yezit'i veliaht tayin ederek halifeliği saltanata dönüştürmüştür.
- ┐ Halife Abdülmelik ve Velid dönemlerinde Kuzey Afrika'nın fetih tamamlanmıştır.

NOT !

Abdülmelik döneminde Arapça resmi dil kabul edilmiştir. Bu durum İslam dünyasında Arapçanın ve Arap kültürünün yaygınlaşmasına neden olmuştur.

NOT !

Abdülmelik döneminde ilk kez Arap parası bastırılmıştır. Ekonomik olarak Bizans ve Sasani etkisinden kurtulan İslam ekonomisi daha bağımsız hareket etmeye başlamıştır.

NOT !

711 Kadiks Savaşı ile İspanya Tarık Bin Ziyad komutasında ele geçirilmiştir. Bu savaştan sonra Müslümanlar Pirene dağlarına kadar ilerlemişlerdir. Bu ilerleyişleri 732 Puvaty (Poitiers) Savaşı ile sona ermiştir.

Emeviler Dönemi sınırları

Emevilerin Yıkılış Nedenleri:

- ┐ Arap milliyetçiliği yapmaları
- ┐ Müslüman olan diğer toplumları dışlayarak onları mevali yani köle olarak görmeleri
- ┐ Şii, Harici ve Abbasilerin faaliyetleri
- ┐ Horasan valisi Müslim'in isyanı

ABBASİLER (750 - 1258)

- ┐ Hz. Muhammed'in amcasının soyundan gelen Abbasiler, Emevileri ortadan kaldırarak devletlerini kurmuşlardır.
- ┐ Devletin kurucusu Ebul Abbas'tır.
- ┐ Halife Mansur döneminde başkent Bağdat yapılmıştır.

NOT !

İslam devletinin ilk başkenti Medine'dir. Hz. Ali devrinde Küfe, Emeviler devrinde Şam, Abbasiler döneminde Bağdat olmuştur. Başka bir ifadeyle egemen güç değiştikçe yönetim merkezleri de değişmiştir.

- ┐ Abbasiler fetih politikasından daha çok kültür sanat faaliyetlerine önem vermişlerdir.
- ┐ Beyt'ül Hikme denilen akademiler kurmuşlardır.
- ┐ Abbasiler Arap milliyetçiliği anlayışına yer vermemişlerdir. Devlet teşkilatında farklı milletlerden Müslümanlara görev vermişlerdir.
- ┐ 751 Talas Savaşı sonrası gelişen Arap Türk ilişkileri sonrasında Türkler Abbasi devlet teşkilatında görev almışlardır. Bazı Türkler komutanlık, valilik ve vezirlik kurumlarına kadar yükselmişlerdir.
- ┐ Bizans ile mücadele içinde olan Abbasiler sınırlarını korumak için Güney Doğu Anadolu çevresinde "Avasım" şehirleri kurmuşlardır. Bu şehirlere savaşçı özelliklerinden dolayı Türkler yerleştirilmiştir.
- ┐ 9. yüzyılın ortalarından sonra Abbasilerin merkezi otoritesi sarsılmaya başlamıştır.
- ┐ 1258 yılında Moğollar tarafından devlet yıkılmıştır.

ENDÜLÜS EMEVİ DEVLETİ (756 - 1031)

- ┐ Abbasilerin Emevilere son vermesi sonrasında Emevi soyundan Abdurrahman tarafından 756 yılında kurulmuştur.
- ┐ Devletin başkenti Kurtuba'dır.
- ┐ Kurtuba'ya birçok cami, kütüphane ve medrese yapılarak bu bölge bilim ve kültür merkezi haline getirilmiştir.

NOT !

Kurtuba'da eğitimin ileri olmasından dolayı Avrupa'nın birçok bölgesinden buraya eğitim için öğrenciler gelmiştir. Burada eğitim alan Avrupalı öğrenciler daha sonraki dönemlerde kendi ülkelerinde Rönesans'ın doğmasına ortam hazırlamışlardır.

- 1031 yılında devletin zayıflaması sonrasında farklı siyasi yapılar ortaya çıkmıştır. Bu siyasi yapılardan en önemlisi Beni Ahmer Devleti'dir.

BENİ AHMER DEVLETİ (1232 - 1492)

- Bilim sanat ve kültür alanında ilerleyen Beni Ahmer Devleti aynı ilerlemeyi askeri alanda gösterememiştir.
- Aragon ve Kastilya krallıklarının birleşmesi sonrasında İspanya'daki bu son İslam devleti 1492 yılında ortadan kaldırılmıştır.

NOT !

Osmanlı Devleti, bu devlete II. Bayezid'in kardeşi olan şehzade Cem'in Papa'nın elinde olması nedeniyle gereken yardımı yapamamıştır. Ancak Türk denizcileri bölgede zulüm ve baskı altında olan binlerce Müslümanı ve Yahudiyi Kuzey Afrika'ya ve Osmanlı Devleti'ne getirerek kurtarmıştır.

El Hamra Sarayı

İSLAM KÜLTÜR VE UYGARLIĞI

DEVLET TEŞKİLATI

- Hz. Muhammed döneminde Medine'de İslam devleti kurulmuştur. Bu dönemde Hz. Muhammed hem devlet başkanı hem ordu komutanı ve hem de getirmiş olduğu dinin önderi idi. Ayrıca hukuk işlerinin uygulayıcısı ve yasa koyucu idi.

- Emeviler döneminde saltanat sistemine geçilmiştir. Bu anlayış daha sonraki İslam devletlerinde de uygulanmıştır.
- Abbasiler devrinde "Vezirlik" makamı oluşturulmuştur. Bu dönemde halifelerin dini kimlikleri ön plana çıkmıştır.

HUKUK

- İslam hukukunun temeli Kur'an ve sünnettir.
- Hz. Ömer devrinde adalet teşkilatı kurulmuştur. İllere valilerin yanında kadılar da gönderilmiştir. Böylece idari ve yargı kurumları birbirinden ayrılarak yargı bağımsızlığı sağlanmaya çalışılmıştır.

SOSYAL HAYAT

- İslam dini bütün Müslümanları eşit kabul etmiştir. Sınıf farkına karşı çıkmıştır. Müslümanların kardeşliğine önem vermiştir.
- Hz. Muhammed ve Dört Halife Devri'nde sınıf farkı görülmezken hatta bu dönemde Müslümanların kardeşliği ve eşitliği vurgulanmışken Emeviler devrinde bu anlayış devam ettirilmemiştir.
- Emevilerin Arap ırkçılığı politikası toplumu ayırtmıştır.
- Emevilerin aksine Abbasiler kendi hâkimiyetinde yaşayan bütün Müslümanlara eşit davranmış onlara hoşgörü ile yaklaşmıştır.

TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ

- Hz. Osman döneminde Kafkaslarda Hazar Türkleri ile Müslümanlar arasında ilk savaşlar başlamıştır.
- Emevilerin takip ettiği Arap milliyetçiliği politikasından dolayı bu dönemde Türkler arasında İslamiyet kitleler halinde yayılmamıştır.
- Abbasiler döneminde ise özellikle 751 Talas Savaşı'ndan sonraki dönemde Türklerle Araplar arasındaki savaşlar sona ermiş ve İslamiyet Türkler arasında hızla yayılmaya başlamıştır.

Talas Savaşı (751)

- Çinliler ile Abbasiler arasında Orta Asya'ya hâkim olma mücadelesidir.
- Karluk, Yağma ve Çiğil Türklerinin yardımıyla savaşı Abbasiler kazanmıştır.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1040 - 1157)

- Oğuzların Üçok koluna bağlı "Kınık" boyu tarafından kurulmuştur Devlete ismini veren Selçuk Bey, Oğuz Yabgu Devleti'nde subaşı (ordu komutanı) görevinde bulunmuştur.

Tuğrul ve Çağrı Beyler Dönemi (1040-1063)

- Devlet resmen kurulmadan önce Çağrı Bey 1015'te yurt bulmak için Anadolu'ya keşif amaçlı bir sefer düzenlemiştir.

Dandanakan Savaşı (1040)

- Gaznelilerin Horasan topraklarında gittikçe güçlenen Selçukluları ortadan kaldırmak istemeleri savaşın nedenidir.

Sonuçları

- Yapılan savaşı orduları atlı birliklerden oluşan Selçuklular kazanmıştır.
- Savaşın sonra Gazneliler Devleti yıkılış sürecine girerken Büyük Selçuklu Devleti resmen kurulmuştur.

Pasinler Savaşı (1048)

- Selçuklular, Anadolu'nun fethi için Bizans İmparatorluğu ile yapılan bu ilk savaşı kazanmışlardır.

Alp Arslan Dönemi (1064-1072)

- Sultan Alp Arslan Kafkaslar üzerine seferler düzenleyerek Gürcü ve Ermenilere Selçuklu hâkimiyetini kabul ettirmiştir.

Malazgirt Savaşı (1071)

- Selçukluların Anadolu'da fetih hareketlerine başlaması üzerine Bizans İmparatoru Romanos Diyojen 160 bin kişilik bir orduyla Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için harekete geçmiştir.

Malazgirt Savaşı'nın Sonuçları

- Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı, Anadolu'da Türk tarihi başladı.
- Türkler Anadolu'nun değişik bölgelerine yerleşti.
- Anadolu'da çeşitli Türk beylikleri kuruldu.
- Bizans'ın Türk ve İslam dünyası üzerindeki baskısı azaldı.
- Türklerin akınlarını durduramayan Bizans'ın Avrupa'dan yardım istemesi Haçlı Seferlerinin başlamasına yol açtı.

Melikşah Dönemi (1072-1092)

- En geniş sınırlara ulaşılmıştır.
- Bu dönemde Batıniler ortaya çıkarak zararlı faaliyetlerde bulunmuşlar ve Vezir Nizamülmülk'ü öldürmüşlerdir. Melikşah'ın ölümüyle Büyük Selçukluların yıkılış dönemi başlamıştır.

- Yıkılış döneminde (1092-1157) tahta çıkan Berkıyaruk ve Muhammed Tapar; iç karışıklıklar, taht kavgaları ve Haçlılar ile mücadele etmiştir.
- Sultan Sencer döneminde devlet toparlansa da 1141 yılında Karahitaylarla yapılan Katvan Savaşı'nın kaybedilmesi Sultan Sencer'in itibarını sarstığı gibi devletin otoritesini de zayıflatmıştır. Bu karışıklıklardan faydalanan Oğuz Türkmenleri ayaklanarak Sultan Sencer'i esir almışlardır. Sultan Sencer'in 1157 yılında ölümüyle Selçuklu devleti yıkılmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Yıkılma Nedenleri

- Türkmenlerin devlete küstürülmesi
- Taht kavgalarının yaşanması, merkeze uzak bölgelerde yeni Selçuklu devletlerinin kurulması
- Karahitayların saldırıları
- Haçlı Seferlerinin yıkıcı etkisi
- Batınilerin zararlı faaliyetleri
- Atabeylerin merkezi otorite zayıflayınca bağımsızlıklarını ilan etmeleri
- Abbasi halifelerinin Büyük Selçuklular aleyhinde faaliyetlerde bulunmalarıdır.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİNİN YIKILMASIYLA KURULAN DEVLETLER

Hanedan Mensuplarının Kurduğu Devletler

- Türkiye Selçukluları
- Suriye Selçukluları
- Irak Selçukluları
- Kirman Selçukluları

Beylikler

- Çaka Beyliği
- Ahlatşahlar
- Artuklular
- Saltuklular
- Danişmentliler
- Mengücekler

Atabeylikler

Atabeyler, devlet ve askerlik işlerinde iyi yetişmiş, tecrübeli kimselerden oluşurdu. Melikler hükümdar olduklarında ise atabeyleri vezir ya da danışman yaparlardı.

Merkezi otoritenin zayıflamasıyla bulundukları bölgelerde kendi devletlerini kurmuşlardır.

Kurulan bazı atabeylikler: Musul- Halep Atabeyliği, Fars Atabeyliği, Şam Atabeyliği, Azerbaycan Atabeyliği ve Erbil Atabeyliği

İLK TÜRK - İSLAM DEVLETLERİNDE

KÜLTÜR VE MEDENİYET

DEVLET YÖNETİMİ

- ❑ İlk Türk - İslam devletlerinde yönetim, bazı farklılıklar dışında birbirinin benzeridir.
- ❑ Karahanlılarda başkent ve saraya ordu denilirdi.
- ❑ Karahanlılarda çifte hükümdarlık anlayışı vardı (ikili teşkilat) ve hatunlar da yönetimde söz sahibiydi.
- ❑ Gaznelilerde sultan; kanun koyma, yargı ve yürütme otoritesi bakımından en üstün durumdaydı.
- ❑ Büyük Selçuklu Devleti'nde başta sultan bulunur, her türlü devlet işi "Divan-ı Saltanat"da görüşülürdü. Ayrıca bu divana bağlı aşağıdaki divanlar da vardı.
 - **Divan-ı İstifa:** Devletin mali işlerini yürütmekle görevli divandır.
 - **Divan-ı Arz:** Ordunun her türlü ihtiyacını karşılamakla görevli divandır.
 - **Divan-ı İnşa:** Sultanın iç ve dış yazışmalarından sorumlu divandır.
 - **Divan-ı İşraf:** Devletin mali ve idari işlerinin denetiminden sorumlu divandır.
- ❑ Türk İslam devletlerinde İslam öncesi Türk devletlerinde görülen "**Ülke hanedan mensuplarının ortak malıdır.**" ve "**Kut**" anlayışları İslami kurallara uygun hale getirilerek geçerliliğini korumuştur.
- ❑ Hükümdar öldükten sonra hanedan üyelerinin hepsi taht üzerinde hak iddia edebiliyorlardı. Bu yüzden merkezi otorite güçlü tutulamamıştır.
- ❑ Büyük Selçuklularda şehzadenin yetiştirilmesinden "atabey" unvanlı görevliler sorumluydu.
- ❑ Büyük Selçuklularda "Fethedilen toprak, fethedenin malıdır" anlayışı uygulanmıştır. Bu anlayış merkezi otoritenin bozul-

masıyla birlikte Anadolu beyliklerinin kurulmasına ortam hazırlamıştır.

ORDU

- ❑ Karahanlı ordusunun çoğu atlıydı ve Türklerden oluşuyordu.
- ❑ Gazne ordusu karışık bir yapıya sahipti. Orduda Türk, İran Hint ve Afganlı askerler vardı. Ordu, atlı ve yayalardan oluşuyordu.
- ❑ Büyük Selçuklu ordusu üç bölümden oluşmuştur:
 - **Hassa Ordusu (Gulaman-ı Saray):** Hükümdarın yanında bulunur ve ücret alırlardı. Milliyetlerine bakılmaksızın küçük yaşta saraya alınıp yetiştirilen askerlerden oluşuyordu.
 - **Yardımcı kuvvetler:** Savaş zamanı orduya alınırlardı. Ganimetten pay verilirdi.
 - **Devletin maaş yerine fethedilen arazileri askerlere dağıtmasına ikta sistemi denirdi. Bu sistem sonucu ortaya çıkan orduya da "ikta ordusu" denilmiştir.**

İkta sisteminin yararları

- ❑ Hazineden para harcanmadan büyük ve güçlü bir ordu kurulmuştur.
- ❑ Göçebe Türkmenlerin yerleşik unsurlara zarar vermesi önlenmiştir.
- ❑ İkta sahipleri devlet otoritesini en uzak köşelere kadar götürmüş ve asayiş sağlamışlardır.
- ❑ Üretimde verimliliği ve sürekliliği sağlamıştır.
- ❑ Vergilerin düzenli olarak toplanmasını kolaylaştırmıştır.

TOPRAK YÖNETİMİ

Büyük Selçuklu Devleti'nde; devlete ait ve miri arazi olarak adlandırılan topraklar dört bölüme ayrılmıştır;

- ❑ **Has Topraklar:** Saray ve hükümdar ailesinin masraflarını karşılamak için ayrılan arazilerdir. Mülkiyeti ve geliri hükümdara aittir.
- ❑ **Vakıf Toprakları:** İlmi, sosyal ve dini kurumların giderlerini karşılamak amacıyla ayrılan arazilerdir. Bu topraklara devlet kurumu olarak el koyamazdı.
- ❑ **Mülk Toprakları:** Başarılı devlet adamlarına ve ordu komutanlarına ait olan topraklardır. Devlet bu arazilerden çeşitli vergiler alırdı. Sahipleri tarafından alınıp satılabilir, miras olarak bırakılabilirdi (özel mülkiyet).
- ❑ **İkta Toprakları:** Geliri hizmet ve maaş karşılığı olarak komutanlara, askerlere ve devlet adamlarına verilen topraklardır.

SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

- ❑ Türk-İslam devletlerinde sınıf ayrımı yoktur.
- ❑ Yerleşme merkezlerinde esnaflar, tüccarlar ve sanatkârlar, ayrı ayrı loncalar (Ahilik Teşkilatı) kurmuşlardır.
- ❑ Abbasilerde fütüvvet adıyla kurulan ve Türklerde ahilik adını alan teşkilat, Türk devletlerinin ekonomik hayatında önemli rol oynamıştır. Müslüman olmayanlara kapalı olan bu teşkilat, Türklerin ekonomik hayata katılmalarını kolaylaştırmıştır.

HUKUK

- ❑ Türk-İslâm devletlerinde Şer'i hukuk kurallarının yanında Türk örf ve gelenekleri de etkili olmuştur. Örfi hukukun başında Emir-i Dad, Şer'i hukukun başında ise Kadî'l Kudat bulunurdu.
- ❑ Davalara kadılar bakardı. Büyük davalar ise Divan-ı Mezalimde görüşülürdü.

DİL VE EDEBİYAT

- ❑ Karahanlılarda her alanda Türkçe hâkim dildi.
- ❑ Gaznelilerde, saray ve ordu dili Türkçe, bilim dili ve resmi dil ise Arapça idi. Değişik milletlerden oluşan halk kendi dillerini kullanabiliyordu.
- ❑ Büyük Selçuklularda, saray ve ordu dili Türkçe, resmi dil Farsça, bilim ve edebiyat dili ise Arapça ve Farsça idi. Halk kendi dilini konuşmakta serbestti.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde genelde bilim ve yazı dilinin Türkçe olmaması, Türkçenin gelişimini yavaşlatmıştır.

TÜRK - İSLAM EDEBİYATI'NIN İLK ÖRNEKLERİ

- ❑ **Kutadgu Bilig:** Yusuf Has Hacib tarafından yazılan eser; ideal devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği üzerinde bilgi veren Türk tarihi ve edebiyatının ilk siyasetnamesidir. Mutluluk veren bilgi anlamına gelir.
- ❑ **Divan-ı Lügati'l Türk:** Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Türkçe Lügat'tir. Türkçenin zenginliğini ortaya koymak ve Araplara Türkçeyi öğretmek amacı ile yazılmıştır.
- ❑ **Divan-ı Hikmet (Kutlu Bilgiler Divanı):** İlk Türk mutasavvıfı Ahmed Yesevi tarafından yazılmıştır. Dini ve ahlaki öğütlerle Türkleri İslam dinine özendirmek için yazılan şiirsel anlatımlı bir eserdir.
- ❑ **Atabetü'l-Hakayık (Hakikatlerin Eşiği):** 12. yüzyılda Edip Ahmet Yükneki tarafından Uygur alfabesi ile yazılmıştır. Ahlaki yönü ağır basan eğitici-öğretici bir eserdir.

- ❑ **Muhakemet ul Lügateyn:** İki lügatin karşılaştırması demektir. Ali Şir Nevai tarafından yazılan eserde Türkçe'nin Farsça'dan üstün olduğu savunulmuştur.
- ❑ **Siyasetname:** Selçuklu Veziri Nizâmülmülk tarafından yazılan eserdir. Devlet yönetimine ilişkin bilgiler verir.

BİLİM VE SANAT

- ❑ Türk - İslam devletlerinde ilk medrese Karahanlılar döneminde açılmıştır.
- ❑ Büyük Selçuklularda; genişleyen devlet yönetiminde görev alacak kişilere gerek duyulduğu için ilk medrese Tuğrul Bey tarafından Nişabur'da açılmıştır.
- ❑ Büyük Selçuklularda Vezir Nizâmülmülk tarafından Bağdat'ta Nizamiye Medresesi kurulmuştur.
- ❑ Rasathanelerde gözlemler yapan Türk bilginleri, sultan Melikşah zamanında Celali takvimini hazırlamışlardır.

Divriği Ulu Cami

YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ

- ❑ Anadolu'ya ilk Türk akınları Avrupa Hunları, ikinci akınlar ise Sibirler tarafından gerçekleştirilmiştir. Üçüncü olarak ise Abbasiler'in hizmetine giren Türkler Anadolu'ya girmiş ve Bizans'a karşı mücadele etmişlerdir.
- Bilgi notu:** Bu akınların hiç birinde Anadolu'ya yerleşme amacı güdülmemiştir.
- ❑ Anadolu'yu yurt edinmek amacıyla keşif hareketlerini başlatan Büyük Selçuklu Devleti'nde Çağrı Bey'dir. Bu dönemden itibaren 1071 Malazgirt Savaşı'na kadar Anadolu'ya yapılan tüm akınlar Bizans'ı yıpratma ve yıldırmaya yöneliktir.

Büyük Selçuklu hükümdarı Alp Arslan'ın 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra "Fethedilen yerler fetheden komutanındır." şeklindeki emri ile hareket eden Selçuklu komutanları Anadolu'da ilk Türk beyliklerini kurmuşlardır.

- 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve Türkiye Tarihi başlamıştır.

Anadolu'da Kurulan İlk Türk Beylikleri

Saltuklular (1071 - 1202): Saltuk Bey tarafından merkez Erzurum olmak üzere Kars, Artvin, Bayburt'ta kurulmuştur. Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliğidir.

Mengücekler (1080 - 1228): Mengücek Gazi tarafından Erzincan, Kemah ve Divriği dolaylarında kurulmuştur.

- Eserleri:** Divriği Ulu Cami, Divriği Kale Cami, Divriği Külliyesi (Anadolu'nun en eski külliyesi)
- Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası; UNESCO'nun Dünya mirasına Türkiye'den dâhil ettiği ilk mimari eserdir.

Danişmendliler (1080 - 1178): Danişmend Gazi tarafından Sivas merkez olmak üzere Amasya, Tokat, Niksar ve Kayseri dolaylarında kurulmuştur. Anadolu'da ilk medreseyi Niksar'da açmışlardır. (Yağıbasan Medreseleri)

Artuklular (1102 - 1409): Artuk Bey tarafından Mardin, Batman ve Hasankeyf çevresinde kurulmuştur.

Çaka Beyliği (1081 - 1093): İzmir ve çevresinde ilk Türk denizcisi Çaka Bey tarafından kurulmuştur. Denizcilikle uğraşan ilk Türk beyliğidir.

İlk Türk Beyliklerinin Ortak Özellikleri

- Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı Türk komutanlar tarafından kurulmuştur.
- Vatan olarak gördükleri Anadolu için Bizans ve Haçlılara karşı başarı ile mücadele etmişlerdir.
- Anadolu'nun Türkleşmesinde etkili olmuşlar ve yer isimlerini Türkçeleştirmişlerdir. (Milliyetçi özellik)
- Anadolu (Türkiye) Selçuklularının egemenliği altına girmişlerdir.
- Anadolu'daki yerel kültürleri korumuşlardır.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ

- Selçuklu hanedanından Süleyman Şah tarafından İznik merkezli kurulmuştur.
- I. Haçlı Seferi sonrasında İznik kaybedilince başkent Konya'ya taşınmıştır.

- I. Mesut, Danişmentlilere karşı üstünlük sağlamış ve Haçlılarla başarıyla mücadele etmiştir.

NOT !

Bu dönemde Avrupalılar Anadolu'ya "Türkiye" demeye başlamışlardır. Bu durum siyasi üstünlüğün Türklere geçtiğini göstergesidir.

- 1176 Miryokefalon Savaşı'yla Anadolu kesin olarak Türk yu-
du haline getirilmiştir. Bu savaştan sonra Türkler taarruza
zans savunmaya geçmiştir.
- II. Kılıç Arslan Türk veraset anlayışına göre ülkeyi on bir oğ-
arasında paylaştırmıştır. (Bu durum taht kavgalarına zem-
hazırlamıştır.)
- I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Venediklilerle ilk ticar-
antlaşması yapılmıştır.
- Türkiye Selçukluları; Antalya, Sinop, Alanya ve Kırım'ın Su-
dak limanlarını almışlardır.
- En güçlü devirleri olan I. Alaeddin Keykubat döneminde, M-
ğol tehlikesine karşı önlemler alınmıştır.
- Alaeddin Keykubat'ın, Harzemşahları 1230 Yassıçimen Sav-
şı'nda yenmesi Anadolu'yu Moğol tehlikesine açık hale get-
miştir.
- II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde çıkan "Babailer (Bab-
İshak) İsyanı" güçlükle bastırılmıştır.
- Moğollar Anadolu'ya girerek, Köseadağ Savaşı'yla (1243) T-
kiye Selçuklularını yenilgiye uğratmışlardır.

Köseadağ Savaşı sonucunda;

- Anadolu Moğol hâkimiyetine girmiştir.
- Türkiye Selçuklu Devleti bağımsız devlet özelliğini yitirmiştir.
- Anadolu Türk siyasi birliği bozularak II. Beylikler dönemi ba-
lamıştır. (Karaman, Germiyan, Aydın ve Menteşe beylikleri)

NOT !

1308 yılında II. Mesut'un ölümü üzerine Türkiye Selçuklu Dev-
leti yıkılmıştır.

Bilgi notu: Türkiye Selçuklu Devleti, devlet teşkilatı ve hakimiyet
anlayışında Büyük Selçuklu Devleti'nden etkilenmiştir.

HAÇLI SEFERLERİ

- 1096 yılından 1270'li yıllara kadar Katolik Kilisesi önderliğinde Hristiyanların, Müslümanlar üzerine düzenledikleri seferlerdir.

Dini Nedenler

- Papa ve diğer din adamlarının Hristiyanları Müslümanlara karşı kışkırtmaları
- Kudüs, Urfa, Antakya gibi Hristiyanlar için kutsal kabul edilen yerlerin Müslümanların elinde olması
- Katolik Kilisesi'nin Ortodoks Kilisesi'ni egemenlik altına almak istemesi

Siyasi Nedenler

- Türk akınları üzerine Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'dan yardım istemesi
- Bizans'ın Türklerin batıya doğru ilerleyişini engelleme isteği
- Avrupa'daki derebeylerin güçlerini artırmak istemeleri

Ekonomik Nedenler

- Doğu ticaret yollarının Müslümanların elinde olması
- Fakir olan Avrupa köylüsünün Doğu'da toprak sahibi olmak istemesi
- Avrupalıların, Doğu'nun zenginliklerine sahip olmak istemesi

Yapılan Önemli Seferler

I. Haçlı Seferi (1096-1099)

- Anadolu'ya giren Haçlılarla, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan başarıyla mücadele etmesine rağmen, yeterli güce sahip olmadığı için kalabalık Haçlılar karşısında gerilla savaşı uygulayarak Anadolu'nun içlerine çekilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti başkentini İznik'ten Konya'ya taşımıştır.
- Haçlılar; Urfa, Antakya, Yafa gibi yerlerde Kontluklar ve Kudüs'te bir Latin Krallığı kurmuşlardır. Amacına ulaşan tek Haçlı Seferidir.

II. Haçlı Seferi (1147-1149)

- Musul Atabeyliğinin Urfa'yı Haçlılardan alması üzerine düzenlenen II. Haçlı Seferi'ne krallar da katıldığı halde Haçlılar başarılı olamamışlardır.
- Bu seferde Anadolu'da Haçlılarla, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesut başarıyla mücadele etmiştir. Danişmentliler ve Musul Atabeyliği de Haçlılarla savaşmıştır.

III. Haçlı Seferi (1189-1192)

- Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü 1187 Hittin Savaşı'yla Haçlılardan geri alması üzerine düzenlenmiştir. III. Haçlı Seferi'nde Haçlılar, Anadolu'da II. Kılıç Arslan ve Suriye'de Selahaddin Eyyubi'ye yenilmişlerdir.

IV. Haçlı Seferi (1202-1204)

- Kudüs'ü Müslümanların elinden geri almak ve III. Haçlı Seferi'nin intikamını almak için düzenlenmiştir.
- Bizans'taki taht mücadelelerinden dolayı İstanbul'a gelen Haçlılar, İstanbul'u Bizans İmparatorluğu'ndan alarak burada bir Latin Krallığı kurmuşlardır. (1204-1261).
- Bu seferin diğer seferlerden farkı: Kudüs gibi Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen yerleri almak yerine İstanbul'dan Rumları kovarak İstanbul'da Latin krallığını kurmalarıdır. Amacından sapan tek Haçlı Seferidir.

Haçlı Seferlerinin Sonuçları

Dini Sonuçlar

- Kilise ve din adamlarına duyulan güven sarsılmıştır.
- Skolastik düşünce zayıflamıştır.
- Katoliklerin İstanbul'u alarak burada devlet kurması Ortodokslarla aralarındaki gerginliği artırmıştır.

Siyasi Sonuçlar

- Seferlere katılan feodal beylerin bazılarının geri dönememesi sonucunda feodalite rejimi zayıflamıştır. Bu durum mutlak krallıkların güçlenmesine ortam hazırlamıştır.
- Kudüs, Antakya, Urfa, İstanbul (Bizans) gibi bölgelerde Latin krallıkları kurulmuş bir süre buralara Haçlılar hâkim olmuştur.

Ekonomik Sonuçlar

- Akdeniz limanları önem kazanmıştır.
- Doğu-Batı ticareti gelişmiştir.

- İslam dünyası ekonomik açıdan büyük zarar görmüştür.
- Gemi yapıcılığı ve bankacılık gelişmiştir.
- Ticarette uğraşan burjuva sınıfı zenginleşerek güçlenmiştir.

Teknik ve Sosyal Sonuçlar

- Pusulanın öğrenilmesi Avrupalıları yeni yerler ve yollar keşfetmesine (Coğrafi Keşifler), barutun krallar tarafından öğrenilmesi ise feodal beylerin ortadan kaldırılmasına neden olmuştur.
- Barut, pusula, kâğıt ve matbaa Avrupalılar tarafından öğrenilmiştir.

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1299 – 1453)

- Osmanoğulları Oğuzların Kayı boyundandır.
- Anadolu'da ilk önce "Ahlat" sonra "Ankara - Karacadağ" en son "Söğüt - Domaniç'e" yerleşmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Büyümesine Ortam Hazırlayan Gelişmeler

- Coğrafi konumu
- Batı yönünde seferlere açık olması
- Moğol tehlikesinden uzak olması
- Yüzyıl Savaşları
- Balkanlarda siyasi birliğin olmaması
- Bizans'ta taht kavgalarının yaşanması
- Anadolu'da siyasi parçalanmışlık
- İstimalet politikası (hoşgörü)
- İskân siyaseti
- Güçlü ordusu (Kapıkulu askerleri)
- Dünya hakimiyeti ve gaza-cihat anlayışı
- Gaziyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum gibi sosyal, ekonomik ve kültürel grupların desteği
- Yetenekli devlet adamlarına sahip olması
- Merkeziyetçi yapısı

Osman Gazi (1281 – 1326)

- Fethedilen yer fethedenin malıdır anlayışını uygulamıştır.
- Ele geçirilen yerleri hanedan üyeleri ve silah arkadaşları arasında paylaşmıştır. (Türk veraset sistemine uymamıştır.)

- Kendi adına para bastırmış ve hutbe okutmuştur.
- Yenişehir, Bilecik, İnegöl ve Mudanya'yı almıştır.
- 1302 Koyunhisar (Bafeon) Savaşı Bizans ile yapılan ilk savaştır.

Orhan Gazi (1326 – 1362)

- 1326 Bursa alındı.
- 1329 Maltepe (Palekanon) Savaşı ile Bizans bozguna uğratılmıştır.
- 1331 İznik ve 1337 İzmit (Kocaeli) fethedildi.
- 1345 Karesi Beyliği alındı.
 - Alınan ilk beyliktir.
 - Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar kurulmamıştır.
 - Donanması kullanılarak Rumeli'ye geçiş kolaylaştırılmıştır.
- 1353 Çimpe Kalesi alındı, Rumeli'de alınan ilk toprak parçasıdır.
- 1354 Ankara ahilerden alındı.

Teşkilatlanma

- Divan teşkilatı kuruldu.
- Adli teşkilat oluşturuldu.
- İllere valilerin yanında kadılar da gönderildi. (İdari ve adli kurum ayrılmaya başlamıştır.)
- Donanma oluşturuldu.
- Yaya ve müselleme ordusu kuruldu. (Düzenli ordu)
- İznik'te medrese kuruldu.

I. Murat (1362 – 1389)

Balkan Politikası

- 1363 Sazlıdere Savaşı
 - (Bulgar + Bizans ittifakını Osmanlı Devleti bozguna uğratmıştır. Bu savaş sonucunda Edirne alınmıştır.)
- 1364 Sırp Savaşı
 - Haçlılarla yapılan ilk savaştır.
 - Bu savaştan sonra Edirne başkent yapılmıştır.
- 1371 Çirmen Savaşı: Sırlar bozguna uğratılmıştır. Makedonya yolu Osmanlı Devleti'ne açılmıştır.
- 1388 Ploşnik Bozgunu
 - Balkanlarda Osmanlı ordusunun ilk yenilgisidir.

1389 I. Kosova Savaşı

- Haçlılarla yapılan ilk büyük meydan savaşıdır.
- Bu savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda etkinliği artmıştır.

Anadolu Faaliyetleri

Anadolu Türk siyasi birliğini sağlama faaliyetleri doğrultusunda:

- Germiyan Beyliği'nden çeyiz olarak toprak alındı.
- Hamit Beyliği'nden para ile toprak satın alındı.
- Karaman Beyliği ile savaşıldı.

Teşkilatlanma

- Veziriazamlık, kazaskerlik ve defterdarlık makamları oluşturuldu.
- Acemi Oğlanlar Ocağı kuruldu.
- Pençik sistemi başlatıldı. (Savaş esirlerinden elde edilen ordu)
- Yeniçeri Ocağı kuruldu.
- Tımar sistemi başlatıldı.
- Rumeli Beylerbeyliği kuruldu.
- Şehzadelerin sancaklara gönderilme uygulaması başlatıldı. (Bu uygulama daha sonra I. Ahmet tarafından kaldırılmıştır.)
- "Ülke hanedan üyelerinin ortak malıdır." anlayışından "ülke padişah ve oğullarının malıdır." anlayışına geçilmiştir. (Merkezi otoriteyi güçlendirme amaçlanmıştır.)

I. Bayezid Dönemi (1389 – 1402)

- İstanbul'u ilk kuşatan Osmanlı padişahıdır.
- Anadolu Türk siyasi birliğini büyük oranda ilk sağlayan hükümdardır.
- Anadolu Beylerbeyliğini kurmuştur.

1396 Niğbolu Savaşı

- Haçlılar bozguna uğratıldı.
- Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda etkinliği arttı.
- Bulgaristan Osmanlı'ya geçti.
- Bu zafer üzerine Abbasi halifesi Bayezid'e "Rum İlinin Sultanı" unvanını vermiştir.

1402 Ankara Savaşı

Nedenleri:

- İki hükümdarın "Dünya hâkimiyeti anlayışı"
- Anadolu beylerinin Timur'u kışkırtması
- Karakoyunlu ve Bağdat hükümdarlarının Yıldırım'ı kışkırtması
- Timur'un Çin seferi için batısını güvenlik altına almak istemesi

Sonuçları:

- Osmanlı Devleti Fetret Devri'ne girdi.
- Beylikler yeniden kuruldu. (Karesi Beyliği hariç)
- Anadolu Türk siyasi birliği bozuldu.
- Taht kavgaları başladı.
- Fetihler durdu.
- Bizans'ın ömrü uzadı.

Balkanlarda toprak kaybedilmemesinin nedenleri:

- İstimaleet politikası (hoşgörü)
- İskân politikası
- Tımar sisteminin etkisi

Fetret Devri (1402 – 1413)

Osmanlı Devleti'nde yönetim boşluğunun yaşandığı dönemdir. Bu dönemde; Süleyman Çelebi, Mehmet Çelebi, Musa Çelebi ve İsa Çelebi arasında taht mücadeleleri yaşanmıştır. Bu mücadele-yi Mehmet Çelebi kazanmıştır.

- Bu döneme Mehmet Çelebi son vermiştir.

I. Mehmet (1413 – 1421)

- Otoriteyi tekrar sağladığından Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusudur.
- Şeyh Bedrettin(dini, sosyal), Mustafa Çelebi(siyasi) isyanlarını bastırarak merkezi otoriteyi güçlendirdi.
- Anadolu Türk siyasi birliğini tekrar sağlamaya başladı. (Saruhan Beyliği'ne son verildi. Aydın Beyliği'nden İzmir, Karaman Beyliği'nden Beyşehir alındı.)

II. Murat Dönemi (1421 – 1451)

- İstanbul'u kuşatan ikinci Osmanlı padişahıdır.
- Mustafa Çelebi(amcası) ve Şehzade Mustafa isyanlarını bastırmıştır.
- Anadolu Türk siyasi birliğini sağlama çalışmaları devam etmiştir. (Candarogulları, Hamit, Menteşe, Aydın beyliklerine son verdi ayrıca Karaman ve Germiyan beyliklerini kendisine bağladı)

Balkanlardaki Gelişmeler

Balkanlarda bu dönemde Macar, Sırp, Eflak ve Bosnalılardan oluşan Haçlı ittifaklarına karşı savaşlar yapılmıştır. İstenilen sonuçlar elde edilemeyince zaman kazanmak için Haçlılar adına Macarlarla antlaşma yapılmıştır.

1444 Edirne – Segedin Antlaşması

- Osmanlı Devleti ile Macaristan arasında yapılmıştır.
- Haçlılarla yapılan ilk antlaşmadır.
- Osmanlı Devleti Haçlılarla yaptığı bu antlaşma ile ilk defa toprak kaybetmiştir.

NOT !

Bu antlaşmadan sonra II. Murat tahtı II. Mehmet'e bırakmıştır. Haçlı ittifakının kurulması üzerine II. Murat tekrar tahta çıkmıştır.

1444 Varna Savaşı

- Haçlılar bozguna uğratıldı.
- Bulgaristan yeniden egemenlik altına alınmıştır.

1448 II.Kosova Savaşı

- Osmanlı taarruza, Haçlılar savunmaya geçti.
- Balkanlardan Türklerin atılmayacağı anlaşıldı.
- Balkanlar kesin olarak Türk yurdu oldu.

Kısa Bilgi Notları

Haçlılarla Yapılan Savaşlar

- 1364 Sırp sındığı Savaşı
- 1389 I.Kosova Savaşı
- 1396 Niğbolu Savaşı
- 1444 Varna Savaşı
- 1448 II.Kosova Savaşı

Bizans ile Yapılan Savaşlar

- 1302 Koyunhisar(Bafeon) Savaşı
- 1329 Maltepe(Palekanon) Savaşı

İstanbul'u Kuşatan Padişahlar

- I.Bayezid
- II.Murat

İskân Siyaseti: Anadolu'daki konargöçer Türklerin Balkanlarda yeni alınan bölgelere yerleştirilmesi

Bu siyasetin amaçları:

- Balkanlarda Türk İslam kültürünü yaymak
- Fetihleri kalıcı hale getirmek
- Savunmayı kolaylaştırmak
- Bölgenin etnik yapısını değiştirmek
- Yeni fetihler için lojistik destek sağlamak

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI

(1451 – 1595)

Padişahlar

- II.Mehmet (Fatih)
- II.Bayezid
- I.Selim (Yavuz)
- I.Süleyman (Kanuni)
- II.Selim (Sarı)
- III.Murat

II. Mehmet Dönemi (1451 – 1481)

1453 İstanbul'un Fethi

Nedenleri:

- Hız. Muhammed'in İstanbul'un fethi ile ilgili sözü
- Bizans'ın Haçlıları kışkırtması
- Bizans'ın Osmanlı taht kavgalarına karışması

- Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli toprak bütünlüğünü sağlamak istemesi
- İpek Yolu üzerinde olması

Sonuçları:

- 1058 yıllık Bizans tarihi karıştı.
- İstanbul başkent yapıldı.
- Ortodokslar himaye altına alındı.
- Osmanlı Devleti Anadolu ve Rumeli toprak bütünlüğünü sağladı.
- Bizanslı bilginler İtalya'ya kaçtı. (Bizanslı bilginler Rönesans'a ortam hazırladı.)
- İpek Yolu denetimi Osmanlı Devleti'ne geçti. Bu durum Coğrafi Keşiflere ortam hazırlamıştır.
- Surların yıkılabileceğinin anlaşılması "Derebeylik" sisteminin sona ermesine neden oldu.
- II.Mehmet'e 'Fatih' unvanı verildi.
- Orta Çağ bitti, Yeni Çağ başladı.

Balkanlardaki Faaliyetler

- "Belgrad" hariç Sırbistan alındı.
- Mora alındı. (Yunanistan)
- Bosna – Hersek ele geçirildi. (Müslüman olmuşlardır.)
- Eflak ve Boğdan alındı. (Romanya, Moldova)
- Arnavutluk alındı. (Müslüman olmuşlardır.)

NOT !

Napoli Krallığı'ndan 1480'de Otranto alındı.

Anadolu'daki Faaliyetler

- Cenevizlilerden "Amasra" alındı.
- Candaroğulları'ndan "Sinop" ele geçirildi.
- Trabzon Rum Devleti'ne son verildi (1461).

NOT !

Mora ve Trabzon'un alınması Bizans'ın diriltileme umudunu yok etmiştir.

- Karaman Beyliği egemenlik altına alındı.
- Akkoyunlularla 1473 Otlukbeli Savaşı yapıldı. Bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'da etkinliği arttı.

Denizlerdeki Faaliyetleri

- Ege Denizi'nde: Gökçeada, Taşoz, Semadirek, Limni, Midilli ve Eğriboz adaları alındı.
- 1475'te Kırım alındı. Bu fetihle Karadeniz Türk gölü oldu ve İpek Yolu denetimi güçlendi.

Osmanlı – Venedik 1479 İstanbul Antlaşması

Venediklere imtiyaz verildi. II. Mehmet bu imtiyaz ile Hristiyan birliğini parçalamak ve ticareti geliştirmek istemiştir.

Diğer Gelişmeler

- Topkapı Sarayı yapıldı.
- Sahn-ı Seman medreseleri kuruldu.
- Kanunname-i Ali Osman kabul edildi.
- "Ülke padişahın malıdır anlayışı getirildi." (Mutlak monarşi)
- Kardeş katli getirildi.
- Altın para basıldı.
- Divan başkanlığına sadrazam getirildi.
- Enderun okulu açıldı. Bu okulda devşirme kökenli devlet adamları yetiştirilmiştir.

II.Bayezid Dönemi (1481 – 1512)

Cem Sultan Sorunu

- II. Bayezid'in nükümdarlığını kabul etmeyen Cem Sultan Bursa'ya gelerek para bastırması ve kendi adına hutbe okutması. Bu durum iki kardeş arasında taht mücadelesine neden olmuştur.

Bu sorun:

- Osmanlı iç sorunu iken dış sorun haline gelmiştir. (Cem Sultan'ın Memlûklere ve Rodos şövalyelerine sığınması)
- Fetihleri durdurmuştur.
- Osmanlı dış politikasını olumsuz etkilemiştir.
- İspanya'daki Müslümanlara gerektiği kadar yardım edilmesini engellemiştir.

Diğer gelişmeler

- 1483'te Karaman Beyliği'ne kesin olarak son verildi.
- Kili ve Akkerman kaleleri alındı. (Osmanlı Balkan – Kırım kara bağlantısı sağlandı.)
- Boğdan kesin olarak ele geçirildi.
- Cem Sultanı desteklemeleri ve Dulkadir Beyliği egemenliği gibi nedenlerden dolayı Memlûklerle savaş yapıldı.
- Venedik ile deniz savaşları yapıldı. Venedik'ten Modon, Koron ve Navarin limanı alınmıştır.
- 1512 "Şahkulu İsyanı"** (Safevilerin Anadolu'da Şiilik anlayışını yaymak için çıkardığı isyandır.) güçlkle bastırıldı.

I. Selim Dönemi (Yavuz) (1512 – 1520)

1514 Çaldıran Seferi

Nedenleri

- Safevilerin Anadolu'daki Şiilik propagandası
- Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'da egemenlik alanını güçlendirmek istemesi

Sonuçları

- Anadolu'da Şiilik tehlikesi geçici olarak önlendi.
- Doğu Anadolu ticaret yolu Osmanlı'ya geçti.
- Doğu Anadolu Osmanlı egemenliğine girdi.
- İran'dan bilim adamı, sanatçı ve tüccarlar İstanbul'a getirildi.

1515 Turnadağ Savaşı

- Dulkadir Beyliği yıkıldı. Böylece Anadolu Türk siyasi birliği kesin olarak sağlandı.

Mısır Seferi

Nedenleri

- I. Bayezid Dönemi'nden beri devam eden gergin ilişkiler
- Dulkadir Beyliği sorunu

- Memlûklerle Safevilerin Osmanlı'ya karşı ittifakları
- I. Selim'in Türk – İslam birliğini sağlama düşüncesi
- Baharat Yolunu ele geçirmek

1516 Mercidabık Savaşı

- Memlûkler bozguna uğratıldı.
- Memlûk hükümdarı Gansu Gavri öldürüldü.
- Suriye, Şam ve Filistin Osmanlı'ya geçti.

1517 Ridaniye Savaşı

Sonuçları:

- Memlûk Devleti yıkıldı.
- Halifelik Osmanlı'ya geçti. (Teokratik yapı güçlendi.)
- Baharat Yolu Osmanlı denetimine geçti.
- Mısır, Hicaz (Mekke, Medine) ve Kudüs Osmanlı egemenliğine girdi.
- Venedik, Kıbrıs için Osmanlı Devleti'ne vergi vermeye başladı.
- Büyük oranda Türk – İslam birliği sağlandı.

NOT !

I. Selim Osmanlı hazinesini en çok dolduran padişah'tır.

NOT !

Bu dönemde Anadolu'da Bozoklu Celal isyanı çıktı. (Anadolu'da ilk çıkan Celali İsyanıdır. Bu isyan kendinden sonra Anadolu'da çıkan benzer isyanlara isim babalığı yapmıştır.

I. Süleyman Dönemi (Kanuni) (1520 – 1566)

İç İsyanlar

- Ahmet Paşa sadrazam olmayı beklerken Mısır'a vali atanması için, Canberdi Gazali Şam'da Memlûk Devleti'ni yeniden kurmak için, Baba Zünnün ve Kalender Çelebi ekonomik nedenlerden dolayı isyan etmişlerdir.

Batı Seferleri

Bilgi Notu: Batı'da Kanuni Sultan Süleyman'ın en büyük rakibi Habsburg Hanedanı tarafından yönetilen Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ve bu imparatorluğa bağlı Avusturya krallığıydı.

hanedan Macaristan ile de aile bağları kurarak imparatorluk etki alanını genişletmiştir.

1521 Belgrad İethedildi. (Osmanlı elçisinin öldürülmesi üzerine bu sefer düzenlenmiştir.) Belgrad'ın alınmasıyla Osmanlı Devleti'ne Orta Avrupa yolu açılmıştır.

1526 Mohaç Meydan Savaşı

- └ Bu zafer sonrasında;
 - Macaristan Osmanlı'ya bağlandı.
 - Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır.

1529 I. Viyana Kuşatması

Avusturya'nın Macaristan'a saldırması üzerine bu sefer yapılmıştır. Kış şartları ve Viyana surlarının sağlamlığı nedeniyle kuşatma başarısız olmuştur.

1532 I. Alman Seferi

Avusturya'nın yeniden Macaristan'a saldırması üzerine bu sefer yapılmıştır. Avusturya ordusu Osmanlı ordusu karşısına çıkamamıştır. Sonrasında Avusturya antlaşma yapmak için elçisini İstanbul'a göndermiştir.

1533 İstanbul Antlaşması

- └ Avusturya Osmanlı'ya vergi verecek
- └ Avusturya arşidükü Osmanlı sadrazamına eşit olacak
- └ Avusturya Osmanlı'nın mutlak üstünlüğünü kabul etmiştir. Bu durum 1606 Zıttorok Antlaşması'na kadar devam etmiştir.

1541 II. Alman Seferi

Bu sefer sonucunda Macaristan üçe ayrılmıştır. (Kuzey Macaristan Avusturya'ya, Budin Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Erdel Beyliği özerk ancak Osmanlı Devleti'ne vergi verecektir.)

1566 Zıgetvar Seferi

- └ Kanuni'nin son seferidir.
- └ Bu sefer sırasında Kanuni Sultan Süleyman ölmüştür.

Doğu Seferleri

Bilgi Notu: Safevilerin Osmanlı sınırlarına saldırması ve Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'da etkinliğini artırmak istemesi üzerine bu seferler yapılmıştır.

- └ İran(Safeviler) üzerine üç sefer yapıldı. (1534 – 1548 – 1554) Bu savaşlardan sonra Amasya Antlaşması yapıldı.

1555 Amasya Antlaşması

- İran ile yapılan ilk antlaşmadır.
- Bu antlaşma ile Bağdat, Revan ve Doğu Anadolu Osmanlı'ya geçmiştir.

Deniz Seferleri

- └ 1522 Rodos alındı.
- └ 1533 Cezayir (Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesi üzerine savaş yapılmadan alındı.)

1538 Preveze Deniz Savaşı

- └ Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de egemenlik alanını artırması ayrıca Batı'da ilerlemesi üzerine Venedik, Ceneviz, Malta, İspanya ve Portekiz bir Haçlı donanması oluşturmuştur. Barbaros Hayrettin Paşa komutasında Osmanlı donanması savaşı kazanmıştır.

- Akdeniz Türk gölü oldu.
- Savaşın kazanıldığı "27 Eylül" Deniz Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır.

- └ 1551 Trablusgarp alındı.
- └ 1559 Cerbe Adası alındı.
- └ 1565 Malta kuşatıldıysa da alınamadı. (Turgut Reis şehit düştü.)

Hint Seferleri

Nedenleri

- └ Portekiz'in Baharat Yolu'nu engellemesi
- └ Bölge Müslümanlarının Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi

Sonuçları:

- └ Portekiz Hint Okyanusu'ndan uzaklaştırılmadı.
- └ Yemen, Aden, Eritre, Sudan kıyıları ve Habeş alındı.

Osmanlı – Fransa İlişkileri

1535 Kapitülasyonları

Amaçları:

- └ Coğrafi Keşiflerden olumsuz etkilenen Akdeniz ticaretini canlandırmak
- └ Doğudan gelen ürünleri Avrupa'ya satmak
- └ Hristiyan birliğini bozmak

NOT !

Fransa'ya ekonomik, siyasi ve hukuki ayrıcalıklar verilmiştir. Bu ayrıcalıklar "iki hükümdar arasında geçerli olacaktır." maddesi ile Fransa Osmanlı Devleti'ne bağımlı hale getirilmiştir.

Diğer Faaliyetler

- Süleymaniye Medreseleri açıldı.
- I. Süleyman "Muhibbi" mahlasıyla şiirler yazmıştır.
- Dönemin ünlü mimarı Mimar Sinan'dır. Bazı eserleri:
 - Çıraklık – Şehzade Camii
 - Kalfalık – Süleymaniye Camii
 - Ustalık – Edirne Selimiye Camii

- Divana yeni üyeler katıldı.
 - Kaptanı-ı Derya
 - Şeyhülislam (Protokolde sadrazama denk hale getirilmiştir.)
 - Yeniçeri Ağası

II. Selim Dönemi (Sarı) (1566 – 1574)

- Endonezya'ya (Açe) yardım gönderildi.
- Yemen kesin olarak alındı.
- 1570 Kıbrıs alındı. Bu fetihle Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz hâkimiyeti güçlendi.
- 1571 İnebahtı Deniz Savaşı (Osmanlı donanması yenildi.) Bu deniz savaşı Osmanlı donanmasının denizlerdeki ilk büyük yenilgisidir.
 - Yok olan donanmanın kısa sürede yenilenmesi Osmanlı Devleti'nin güçlü bir devlet olduğunun göstergesidir.
- 1574 Tunus alındı.

III. Murat Dönemi (1575 – 1595)

- 1575 Lehistan egemenlik altına alındı.

- 1578 Vadi-üs Seyl Savaşı ile "Fas" himaye altına alındı. Bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti'nin sınırları Atlas Okyanus kıyılarına ulaşmıştır.
- Safeviler ile yapılan 1590 Ferhat Paşa Antlaşması ile doğudaki en geniş sınırlara ulaşılmıştır.

Kanal Projeleri

Don – Volga Projesi

Amaçları:

- Orta Asya Türkleriyle ilişkileri güçlendirmek
- Rusya'nın güneye inmesini engellemek
- İpek Yolu'nu canlandırmak
- İran'ı denetim altına almak

Süveyş Kanalı Projesi

- Baharat Yolu üzerinde denetimi artırmak
- Akdeniz ticaretini canlandırmak
- Güney Asya Müslümanları üzerindeki sömürgeci devletlerin baskısını azaltmak

NOT !

Her iki projede tamamlanamamıştır. Süveyş Kanalı Sultan Abdülaziz Dönemi'nde 1869 yılında açılmıştır. Böylece Hint Okyanusu Akdeniz bağlantısı sağlanmıştır.

OSMANLI KÜLTÜR VE UYGARLIĞI

Hakimiyet Anlayışı

- Eski Türk veraset sistemi uygulanmıştır. (Ülke hanedan üyelerinin ortak malıdır anlayışı)
- Merkezi otoriteyi güçlü tutmak ve taht kavgalarını azaltmak için
 - I. Murat, "Ülke padişah ve oğullarının malıdır." anlayışını uygulamıştır.
 - II. Mehmet, "Ülke padişahın malıdır." anlayışını getirmiştir. (Mutlak monarşi)
 - I. Ahmet, "Ekber ve Erşed" anlayışını benimsemiştir.

Hükümdarların kullandığı unvanlar:

- Bey, gazi, hüdavendigar, padişah, sultan ve han

Şehzade: Hükümdar çocuklarına verilen addır. Hükümdar çocuklarının siyasi ve askeri alanda eğitiminden 'lala' denilen deneyimli görevliler sorumludur.

❑ I. Murat döneminde sancağa çıkma usulü başladı. Bu sistemle şehzadelerin devlet teşkilatı alanında deneyim kazanması amaçlanmıştır.

Saray Teşkilatı: Fatih den itibaren padişahlar Topkapı Sarayından ülkeyi yönetmeye başlamışlardır. Saray üç bölümden oluşmuştur.

Birun:

- ❑ Dış saray
- ❑ Memur ve askerlerin çalışma alanı

Enderun:

- ❑ İç saray
- ❑ Padişahın çalışma alanıdır.
- ❑ Enderun okulunun bulunduğu bölümdür.

Harem:

- ❑ Padişah ve ailesinin bulunduğu bölümdür. Ayrıca saray kadınlarının eğitimi aldığı yerdir.

Divan-ı Hümayun

- ❑ Devlet işlerinin görüşüldüğü kurumdur. Orhan Bey döneminde kurulmuştur. II. Mehmet Dönemi'ne kadar divan başkanlığını padişah yapmıştır. II. Mehmet Dönemi'nden itibaren başkanlığa sadrazam getirilmiştir.

Divan üyeleri:

Sadrazam (Veziriazam): Padişah'tan sonra en yetkili görevlidir. Ordunun başında 'Serdar-ı Ekrem' unvanıyla seferlere çıkmıştır.

Vezirler: Sadrazamın verdiği görevleri yerlerine getirirler. Askeri ve siyasi görevlerden sorumludurlar.

Kazasker: Adalet ve eğitim faaliyetlerinden sorumludur. Kadı ve müderrisleri atar ayrıca divanda büyük davalara bakar.

Defterdar: Mali işlerden sorumlu divan üyesidir.

Nişancı: Padişaha ait fermanlara tuğra çeker, iç ve dış yazışmalardan sorumludur. Fethedilen arazileri tapu tahrir defterlerine kaydeder ve dirlikleri dağıtır.

Kaptan-ı Derya: Donanmadan sorumlu divan üyesidir.

Şeyhülislam: Divanda alınan kararların dine uygun olup olmadığını denetler. Kanuni Dönemi'nde protokol bakımından sadrazam ile denk sayılmıştır.

Reisülküttap: Divanda kâtiplerden sorumlu görevliyken XVIII. yüzyıldan itibaren dış işlerinden sorumlu hale gelmiştir.

Yeniçeri Ağası: Vezir rütbesinde olan Yeniçeri Ağası İstanbul'un güvenliğinden ve Yeniçeri Ocağı'ndan sorumludur.

NOT !

Divan teşkilatı II. Mahmut Dönemi'nde kaldırılmıştır. Bu dönemde nazırlık sistemine geçilmiştir. Devlet "Bab-ı Âli" denilen kurumdan yönetilmeye başlanmıştır.

NOT !

Divan üyeleri seyfiye (asker kökenli), ilmiye (ilim adamları) ve kalemiye (bürokrasi) sınıflarından oluşmaktaydı.

Taşra Teşkilatı: Başkent dışındaki bütün yönetim ve bölgeler için bu ifade kullanılmıştır. Taşra idaresi küçükten büyüğe köy, kaza, sancak ve eyalet şeklinde teşkilatlandırılmıştır.

Eyalet Teşkilatı

- ❑ **Salyaneli (Yıllıklı) Eyaletler:** Tımar sisteminin uygulanmadığı iltizam sisteminin uygulandığı merkezden uzak eyaletlerdir. (Mısır, Cezayir, Tunus gibi)
- ❑ **Salyanesiz (Yıllıksız) Eyaletler:** Tımar sisteminin uygulandığı merkeze yakın eyaletlerdir.
- ❑ **Özel Yönetimli Eyaletler (İmtiyazlı):** Eflak, Boğdan, Kırım ve Hicaz eyaletleri

Toprak Sistemi

Mülk Arazi

- ❑ Kişiye ait arazilerdir. İkiye ayrılır.
- ❑ **Öşriye arazileri:**
 - Müslümanlara ait mülk arazilerdir. Bu arazilerden öşür vergisi alınmıştır.
- ❑ **Haraciye arazileri:**
 - Gayrimüslimlere ait mülk arazilerdir. Haraç vergisi alınmıştır.

Miri Arazi

- ❑ Devlete ait arazilerdir.
- ❑ **Dirlik:** Belirli bir hizmet karşılığında görevleri boyunca memur ve askerlere işletmesi için verilen arazilerdir. Üç bölümden oluşur.

- Has arazi: Gelirin 100 bin akçeden fazla olduğu arazilerdir. Padişah ve divan üyelerine verilir.
- Zeamet: Geliri 20 – 100 bin akçe arasında olan arazilerdir. Sancak beylerine verilir.
- Tımar: Geliri 3 – 20 bin akçe arasında olan arazilerdir. Memur ve askerlere verilir.

- ┐ **Paşmaklık:** Padişah eşleri ve kızlarına ait arazilerdir.
- ┐ **Yurtluk:** Sınır boylarında görev yapanlara verilen arazilerdir.
- ┐ **Ocaklık:** Kale komutanlarına ve tersane giderlerine ayrılan arazilerdir.
- ┐ **Vakıf arazi:** Gelirleri hayır işlerine ayrılan topraklardır.
- ┐ **Mukataa:** Geliri doğrudan hazineye giden arazilerdir.
- ┐ **Mallikâne:** Üstün hizmet gösterenlere ömür boyu verilen arazilerdir.

Ordu

- ┐ Orhan Bey Dönemi'nde yaya ve müsellemlerle ilk düzenli ordu kurulmuştur. I. Murat Dönemi'nde pençik sistemi ile savaş esirlerinden ordu oluşturulmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Acemi Oğlanlar ve Yeniçeri Ocağı kurulmuştur. Dirlik sistemi sayesinde Tımarlı sipahiler yetiştirilmiştir. Eyalet askerlerinin büyük bir bölümünü Tımarlı sipahiler oluşturmuştur. XVII. yüzyıldan itibaren orduda ıslahat faaliyetlerinde bulunulmuştur. XVIII. yüzyıldan itibaren Batı'dan ıslahatçılar getirilerek ordunun modernleşmesine çalışılmıştır.

Kara Ordusu

Kapıkulu

- ┐ Ücretli askerlerdir.
- ┐ Devşirme kökenlidirler.

Piyade

- ┐ Acemi Oğlanlar
- ┐ Yeniçeriler
- ┐ Cebeciler (silah yapan ve tamir eden askeri sınıf)
- ┐ Topçular
- ┐ Toparabacılar
- ┐ Lağımıcılar (tünel kazın askeri sınıf)
- ┐ Humbaracılar (el bombası yapan askeri sınıf)

Süvari

- ┐ Sipahiler

- ┐ Silahatlar
- ┐ Sağ – Sol garipler (hazineyi korurlar)
- ┐ Sağ – Sol ulufeciler (savaş sırasında padişahı korurlar)

Eyalet Ordusu:

- ┐ Tımarlı sipahiler
- ┐ Akıncılar (Sınır boylarında görev yaparlar.)
- ┐ Deliler
- ┐ Azaplar
- ┐ Beşliler
- ┐ Gönüllüler
- ┐ Yaya – Müsellemler
- ┐ Sakalar (sucular)

Donanma

- ┐ İlk deniz gücü, Orhan Bey Dönemi'nde Karesi Beyliği'nin egemenlik altına alınması sonucunda oluşturulmuştur.
- ┐ 1416 yılında I. Mehmet Dönemi'nde Osmanlı ile Venedik arasında ilk deniz savaşı yapılmıştır.
- ┐ Denizlerde en önemli başarı 1538 Preveze Deniz Savaşı'dır. Bu savaş sonucunda Akdeniz'de Osmanlı egemenliği güç kazanmıştır.
- ┐ Osmanlı Devleti'nin deniz savaşlarında ilk büyük yenilgisi 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'dır.
- ┐ Donanma gücü olarak sırasıyla kadirga, kalyon ve XIX. yüzyıla doğru buharla çalışan gemiler kullanılmıştır.
- ┐ Denizlerden sorumlu divan üyesi Kaptan-ı Derya'dır.

Eğitim

Klasik Dönem Osmanlı Eğitimi

┐ Medreseler:

- Osmanlı Devleti'nde en yaygın eğitim kurumu medreselerdir. İlk medrese Orhan Bey tarafından İznik'te kurulmuştur.
- Öğrencilere softa, öğretmenlere müderris denilirdi.

- ┐ **Şehzadegan:** Şehzadelerin eğitim aldığı okuldur.

- ┐ **Enderun:** Devlete üst seviyede görevli yetiştiren resmi okuldur.

- ┐ **Sibyan Mektepleri:** Bu okulların temel amacı; İslam dininin temel kurallarını öğretmektir.

- ┐ **Esnaf kuruluşları:** Lonca teşkilatı aracılığı ile halka meslek eğitimi veren kuruluşlardır.

XIX. yüzyıl ve sonrası eğitim

II. Mahmut Dönemi'nde ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Bu dönemde 'ibtidaiye' denilen ilkokullar, 'rüştiye' denilen ortaokullar açılmıştır.

- İdadiler (lise): 1873 yılında Abdülaziz Dönemi'nde açılmaya başlamıştır. İdadiler, II. Abdülhamit Dönemi'nde ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır.
- İlk üniversite 1869'da Abdülaziz Dönemi'nde "Dar'ül fûn" adıyla açılmıştır.
- I. ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar), Darülelhan (Konservatuvar), Darülbedayi (Tiyatro), Hendese-i Mülkiye (İktisat Okulu) ve polis okulu gibi okullar açılmıştır.

❏ **Encümen-i Daniş:** Ders kitaplarının belirlenmesi, kitapların tercüme edilmesi, eğitim müfredatı faaliyetleri ile ilgilenen kurumdur.

Sanat ve mimari

Osmanlı Devleti; minyatür, ebru, hat sanatı, tezhip, çinçilik, ciltçilik, oymacılık ve nakkaşçılık gibi sanat dallarında gelişme göstermiştir. XIX. yüzyıldan sonra Batı'nın ve Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin etkisi ile resim sanatı alanında gelişmeler olmuştur. Resim alanında Osmanlı Devleti'nde Şeker Ahmet Paşa ve Osman Hamdi Bey ön plana çıkmıştır.

Mimari

- ❏ İlk dönemlerde Osmanlı mimarisinde Selçuklu ve Bizans etkisi görülür. Fatih Dönemi'yle birlikte klasik Osmanlı mimari anlayışı oluşmaya başlamıştır. Bu anlayış Lale Devri'ne kadar devam etmiştir. Klasik Dönemi'n en önemli mimari Sinan'dır. Önemli eserlerinden bazıları: Şehzade Camii, Süleymaniye Camii ve Selimiye Camiidir.
- ❏ Lale Devri'nde Avrupa etkisi ile Barok ve Rokoko tarzı eserler verilmeye başlanmıştır. XIX. yüzyıla doğru Ampir usulü uygulanmaya başlamıştır. Özellikle Ortaköy ve Dolmabahçe Camii bu usul ile yapılan eserlerdir. XX. yüzyılda Neoklasik tarzda eserler ön plan çıkmıştır.

Osmanlı Toplumu

Yönetenler

- Seyfiye (Asker kökenli)
- İlmiye (İlim adamları)
- Kalemiye (Bürokrasi)
- Saray

Yönetilenler (Teb'a, Reaya)

- Göçebeler
- Köylüler
- Şehirler

Osmanlı toplumunda dikey ve yatay hareketlilik yer alır. İskân siyaseti ve köyden şehirlere göç yatay hareketliliklerdir. Yönetilenler arasında yer alan bir medrese öğrencisi kadı olarak yönetenler sınıfına girebiliyordu. Bu durum dikey hareketliliği gösterir.

NOT !

Osmanlı Devleti'nde toplum "millet sistemine" göre şekillenmiştir. Millet sisteminde ise toplum 'din' olgusuna göre Müslümanlar – Gayrimüslimler şeklinde belirlenmiştir. Ancak bu anlayış Tanzimat Dönemi'nde 'Osmanlı vatandaşlığı' anlayışına dönüşmeye başlamıştır.

Ekonomi

❏ Osmanlı Devleti'nde mali işlerden defterdar sorumludur. Mali kurumlaşma I. Murat Dönemi'nde başlamıştır. İlk para Osman Bey Dönemi'nde basılmıştır. II. Mehmet Dönemi'nde ilk altın para bastırılmıştır. 1839 yılında I. Abdülmecit Dönemi'nde 'kaime' adıyla ilk kâğıt para bastırılmıştır. Osmanlı Devleti, nakit para ihtiyacını karşılamak için iltizam ve malikâne sistemlerine başvurmuştur. Bu sistemler yeterli olmayınca esham (iç borçlanma) ve dış borç alma girişimlerinde bulunmuştur. İlk dış borç 1854 Kırım Savaşı sırasında alınmıştır. Zamanla dış borçlarını ödeyemeyince 1881'de Düyûn-ı Umumiye İdaresi kurulmuştur. Bu kuruluş Osmanlı ekonomisini dışa bağımlı hale getirmiştir.

NOT !

Osmanlı ekonomisini Coğrafi Keşifler, kapitülasyonlar ve Sanayi İnkılabı olumsuz etkilemiştir. Kapitülasyonlardan dolayı XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti Avrupa'nın açık pazarı haline gelmiştir.

Hayvancılık ile konargöçerler, tarım faaliyetleri ile köylüler, ticaret ile lonca teşkilatı ve tüccarlar uğraşmıştır.

Lonca Teşkilatı:

Müslüman esnaf ve tüccarlardan oluşan sosyal ve ekonomik özellikler gösteren teşkilattır. Loncalar; ürünlerin fiyatlarının belirlenmesinde ve kaliteli yapılmasında, üyelerine kredi sağlanmasında,

mesleki eğitim verilmesinde, esnaf ve hükümet arasında ilişkilerin düzenlenmesinde etkili olmuşlardır.

Bilgi Notu:

- └ **Mekkari Taifesi:** Taşımacılık faaliyetlerine bakan teşkilattır.
- └ **Menzil Teşkilatı:** Haberleşme – posta işlerinden sorumlu teşkilattır.
- └ **Derbentçiler:** Yol, geçit ve köprü yapımından sorumlu görevlilerdir.
- └ **Kapan Emiri:** Aynı türden ürünlerin satıldığı kurumlardan sorumlu kişidir.
- └ **Narh:** Temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını belirleme demektir.

Vergiler

Şeri Vergiler

- └ **Öşür:** Müslümanlardan alınan 1/10 ürün vergisidir.
- └ **Haraç:** Azınlıklardan alınan ürün vergisidir.
- └ **Cizye:** Azınlıklardan alınan can mal ve askerlik vergisidir.

Örfi Vergiler

- └ **Çift bozan vergisi:** Toprağını üst üste üç yıl ekmeyenden alınan vergidir. Bu vergiyle üretimin sürekli yapılması amaçlanmıştır.
- └ **Ağnam vergisi:** Küçük baş hayvan vergisidir.
- └ **Avarız vergisi (Tekalif-i Örfiye):** Savaş, deprem gibi olağanüstü durumlarda alınan ek vergidir.
- └ **Bac-ı Pazar:** Pazar yeri vergisidir.
- └ **Resmi Çift:** Müslümanlardan alınan arazi vergisidir.

Hukuk

Osmanlı Devleti'nde hukuk şer'i ve örfi hukuk olmak üzere iki temele dayandırılmıştır.

- └ **Şer'i Hukuk:** Kur'an-ı Kerim, hadis ve sünnet anlayışlarından oluşturulmuştur. Şer'i hukukun kapsamına giren hukukta davalara 'kadı' denilen görevliler bakardı. Kadıların kararını beğenmeyenler bir üst mahkemeye başvurabilirdi. Büyük davalara kazasker önderliğinde divanda bakılırdı.
- └ **Örfi Hukuk:** Hükümdar yasaları, örf ve geleneklerden oluşturulmuştur.
 - Örfi hukuk, şer'i hukuka uygun olmak zorundaydı.
 - Tanzimat Dönemi'nden itibaren Avrupa hukukundan etkileneilmeye başlanmıştır. Batı'dan ticaret ve ceza hukuku alınmıştır. Özellikle bu dönemde hukuk çok çeşitlilik gösterir.

- Nizamiye Mahkemeleri (laik), konsolosluk ve cemaat (azınlıklar) mahkemeleri gibi.

Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye): Ahmet Cevdet Paşa tarafından hazırlanan Osmanlı medeni kanunudur. Mecelle ile şer'i kanunlar Batı standartlarında sistemli hale getirilmiştir.

DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ (1595 – 1774)

Osmanlı – İran İlişkileri (Safevi)

I. Selim Dönemi'nde başlayan gergin ilişkiler XVI. yüzyılın sonlarına doğru tekrar başlamıştır. Bu duruma;

- └ Safevilerin Osmanlı şehzadelerini kışkırtması
- └ İpek Yolu üzerinde denetim kurması
- └ Osmanlı Devleti aleyhine Safevilerin ittifak kurması
- └ Şiilik propagandası yapması
- └ Osmanlı topraklarına saldırması
- └ Osmanlı Devleti'nin doğusunu güvenlik altına almak istemesi gibi nedenler ortam hazırlamıştır.
- └ III. Murat Dönemi'nde Safeviler bozguna uğratılarak Ferhat Paşa Antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşma ile Tebriz, Karabağ, Dağıstan ve Şirvan gibi yerler Osmanlı'ya geçti. Bu antlaşma ile doğuda en geniş sınırlara ulaşıldı.
- └ I. Ahmet Dönemi'nde yapılan savaşlar sonrasında Nasuh Paşa Antlaşması (1612) yapıldı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Ferhat Paşa Antlaşması ile aldığı yerleri Safevilere geri vermiştir.
- └ II. Osman Dönemi'nde İran ile Serav Antlaşması (1618) imzalandı.
- └ IV. Murat Dönemi'nde Revan ve Bağdat seferleri sonucunda Kasr-ı Şirin Antlaşması yapıldı. Bu antlaşma ile;
 - Bağdat Osmanlı'da kaldı.
 - Revan ve Azerbaycan İran'da kaldı.
 - Zağros Dağları sınır kabul edildi. (Günümüz sınırları belirlendi.)

Osmanlı – Lehistan İlişkileri

- └ Osmanlı Lehistan ilişkileri II. Murat Dönemi'nde başlamıştır.
- └ III. Murat Dönemi'nde bir süre Osmanlı egemenliği altına giren Lehistan, XVII. yüzyılın başlarında Osmanlı himayesinden çıkan Eflak, Boğdan ve Erdel'in iç işlerine karışmaya başladı.

lamıştır. Ayrıca Osmanlı topraklarına saldırı düzenleyen Kazakları desteklemiştir. II. Osman, Lehistan'ın bu tutumları üzerine 1621'de Lehistan (Hotin) Seferine çıkmıştır. Yeniçerilerin disiplinsiz hareketlerinden dolayı istenilen sonuç alınamamıştır. Hotin Antlaşması ile Lehistan vergiye bağlanmıştır.

- IV. Mehmet Dönemi'nde yapılan savaşlar sonucunda Bucaş Antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşmayla;
 - Podolya Osmanlı'ya geçti.
 - Kaniçe kalesi alındı. (Batıda alınan son kale)
 - Batıda en geniş sınırlara ulaşıldı.

Osmanlı – Venedik İlişkileri

Girit Kuşatması

- Osmanlı ticaret ve Hac gemilerine saldırılar yapılması
- Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'de hâkimiyet alanını zedelemesi gibi nedenlerden dolayı 1645'te Girit kuşatılmıştır. Kuşatma 1669 yılına kadar sürmüştür.
- Bilgi Notu:** Kuşatmanın 24 yıl sürmesi Osmanlı Devleti'nin deniz gücünün zayıfladığını gösterir. Ayrıca bu durum askeri harcamaları da artırmıştır.

Osmanlı – Rusya İlişkileri

- 1681 yılında Bahçesaray Antlaşması yapıldı. Bu antlaşma ile Özi Nehri sınır kabul edilmiştir. (Rusya ile yapılan ilk antlaşmadır.)

Osmanlı – Avusturya İlişkileri

- Kanuni Sultan Süleyman'ın Macarlarla yaptığı Mohaç Savaşı ile Osmanlı Avusturya ilişkileri başlamıştır. Bu dönemde 1533 İstanbul Antlaşması ile Avusturya vergiye bağlanmıştır. Ayrıca Avusturya Arşidükü Osmanlı sadrazamına eşit kabul edilmiştir.
- XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Avusturya ilişkileri Orta Avrupa hâkimiyet mücadelesinden dolayı savaşa dönüşmüştür. 1596 Haçova Savaşı'nda Avusturya'nın yenilmesi ile 1606 Zivatorok Antlaşması yapılmıştır.
- Bu antlaşmayla;
 - Kaniçe, Eğri ve Estergon kaleleri Osmanlı'ya geçti.
 - Avusturya savaş tazminatı ödedi.
 - Avusturya arşidükü padişaha eşit kabul edildi.
 - Osmanlı, Avusturya üzerindeki siyasi üstünlüğünü kaybetti.

NOT !

Bu antlaşma ile iki devlet arasında diplomatik ilişkilerde mütekabiliyet esası belirleyici olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısında güç kaybettiğinin göstergesidir.

NOT !

Mütekabiliyet, karşılıklı denk olma durumu anlamına gelen diplomatik bir terimdir.

- Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne bağlı Erdel'in içişlerine karışması üzerine IV. Mehmet Dönemi'nde savaşlar tekrar başlamıştır. Bu savaşlarda başarılı olan Osmanlı Devleti Avusturya ile 1664 yılında Vasvar Antlaşması'nı yapmıştır. Bu antlaşmayla;
 - Uyvar ve Novigrad kaleleri alındı. (Avusturya'dan alınan son topraklardır.)

1683 II. Viyana Kuşatması (IV. Mehmet)

Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından kuşatma gerçekleştirilmiştir.

Nedenleri:

- Avusturya'nın Macar halkına baskı yapması
- Macarların (İmreTökeli – Macar lideri) Osmanlı'dan yardım istemesi

Sonuçları:

- Kuşatma başarısız oldu.
- "Kutsal İttifak" (Papa, Malta, Venedik, Lehistan, Avusturya, Rusya) oluşturuldu. Osmanlı Devleti Kutsal İttifak devletleri ile yaptığı savaşlarda başarısız oldu.

1699 Karlofça Antlaşması

- Osmanlı, Avusturya, Lehistan ve Venedik arasında yapılmıştır.
- Bu antlaşmayla:**
 - Banat ve Temaşver hariç bütün Macaristan Avusturya'ya geçti.
 - Mora ve Dalmaçya kıyıları Venediklilere verildi.
 - Podolya ve Ukrayna Lehistan'a geçti.

Önemi:

- Osmanlı Devleti ilk defa büyük oranda toprak kaybetti. Gerileme dönemi başladı.

- Osmanlı dış politikası değişti. Osmanlı Devleti bu antlaşma-
dan sonra kaybettiği toprakları geri alma politikasına yöneldi.
- Osmanlı Devleti "Konjonktürel İttifaklar" sürecine girdi. (Deği-
şen zamana, olaylara göre hareket etme)

NOT !

Osmanlı Devleti ilk defa müzakere ederek bir antlaşma yap-
mıştır.

NOT !

Bir devletin içinde bulunduğu durum ve şartlarını menfaatleri
doğrultusunda gözетerek kurduğu dostluk ilişkilerine "konjon-
türel ittifak" denir.

1700 İstanbul Antlaşması (Osmanlı – Rusya)

- Azak Kalesi Rusya'ya verildi.
→ Rusya ilk defa Karadeniz'e indi.
- Rusya İstanbul'da elçi bulundurma hakkı elde etti.

NOT !

Rusya ilk defa Osmanlı Devleti'nden toprak almıştır.

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Siyasi Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nin Genel Politikası

- Kaybettiği toprakları geri almak
- Elindeki toprakları korumak
- Denge siyaseti izlemek (Büyük devletlerin çıkarlarından fay-
dalanarak topraklarını koruma politikası)
- Avrupa tarzı ıslahatlar yapmak
- 1702 Edirne Olayı:** II. Mustafa'nın devlet işlerini hocası Fey-
zullah Efendi'ye bırakarak Edirne'de avcılık ile uğraşması bu
isyana neden olmuştur. İsyân sonrasında II. Mustafa tahttan
indirildi. III. Ahmet padişah oldu.

1711 Prut Seferi

Nedenleri:

- Poltova Savaşı'nda Rusya'ya yenilen İsveç kralının Osman-
lı'ya sığınması
- Rusya'nın yayılma politikası
- Baltacı Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Rus-
ya'yı yenmiştir.

Prut Antlaşması (1711)

- Azak Kalesi Osmanlı'ya geçti. (Osmanlı Devleti 1700 İstanbul
Antlaşması ile kaybettiği toprağını geri aldı.) Bu gelişme O
smanlı Devleti'nin kaybettiği topraklarını geri alabileceğini gö-
stermektedir.
- Rusya İstanbul'da elçi bulundurma hakkını kaybetti.

Osmanlı – Venedik, Avusturya Savaşları (1715-1718)

Nedenleri:

- Venediklilerin Mora'ya baskı yapması
 - Mora halkının Osmanlı'dan yardım istemesi
- Venedikliler karşısında başarılı olan Osmanlı Devleti Petervarad
Savaşı'nda Avusturya'ya yenilmiştir.

Pasarofça Antlaşması (1718)

- Belgrad Avusturya'ya geçti.
- Mora Osmanlı Devleti'ne geçti.

Önemi:

- Özellikle Kanuni Dönemi'nde alınan Belgrad'ın kaybedilme-
si ile Osmanlı Devleti, Orta Avrupa'daki ve Balkanlardaki oto-
krasiyi kaybetti. Avrupa devletlerinin güçlendiğinin farkına va-
rıldı. Askeri alanda geri kaldığını anladı.

Osmanlı – İran Savaşları

- Osmanlı Devleti ve Rusya, İran topraklarında karşı karşıya g-
elince Fransa'nın araya girmesiyle 1724 İstanbul Antlaşma-
sı yapıldı.
- Bu antlaşma ile İran toprakları Osmanlı ve Rusya arasında
paylaşıldı.
- Rusya ile yapılan ilk ittifak antlaşmasıdır.
- 1732 Ahmet Paşa Antlaşması
→ Osmanlı Devleti, Azerbaycan'da Gence ve çevresini ala-
dı.
- 1746 Kerden Antlaşması (II. Kasrı Şirin Antlaşması)
→ 1639 sınırlarına tekrar döndü.
- Zağros Dağları sınır kabul edildi.
- Uzun bir barış dönemine girildi.

Osmanlı – Rusya, Avusturya Savaşları (1736 -1739)

- Osmanlı Devleti son defa tek başına iki devleti yenmeyi b-
aşarmıştır.
- Bu savaşın kazanılmasında Humbaracı ocağının katkısı o-
lmuştur.

- Fransa'nın arabuluculuğu sonucunda 1739 Belgrad Antlaşması yapıldı.

Belgrad Antlaşması (1739)

- Pasarofça Antlaşması ile kaybedilen Belgrad geri alındı.
- Rusya'nın, Karadeniz'de donanma bulundurması engellendi. (Karadeniz son kez Türk gölü oldu)

NOT !

Belgrad Antlaşması'nda arabulucu olduğu için 1740 yılında Fransa'ya kapitülasyonlar sürekli olarak verilmeye başlandı. (I. Mahmut) Bu durum Fransa'nın Osmanlı karasularında özellikle ekonomik etkinliğinin genişlemesine ortam hazırlamıştır.

1768 – 1774 Osmanlı – Rus Savaşı

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmek için Osmanlı topraklarına saldırması bu savaşa neden olmuştur. Savaş sırasında 1770'de Çeşme'de Rusya Osmanlı donanmasını yakmıştır. Kara savaşlarında da başarılı olamayan Osmanlı Devleti Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır.

Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)

- Kırım bağımsız olacak ancak halifeye bağlı kalacak.
 - İlk defa halkı Türk ve Müslüman olan bir bölge kaybedilmiştir.
 - Osmanlı Devleti'nde Halifelik ilk defa siyasi alanda etkisini göstermiştir.
 - Osmanlı Kırım ile kültürel bağlarını devam ettirmek istemiştir.
- Rusya Karadeniz'de donanma bulundurabilecek.
 - Karadeniz Türk gölü olmaktan çıkmıştır.
- Rusya istediği yerde konsolosluk açabilecek.
 - Osmanlı'nın iç işlerine karışılması kolaylaşmıştır.
- Ortodoksların himayesi Rusya'ya geçecek.
 - Osmanlı'nın egemenlik anlayışı zedelenmiştir.
- Rusya'ya kapitülasyon verilecek.
- Osmanlı savaş tazminatı ödeyecek.

Önemli:

- Rusya Karadeniz'de hâkimiyet alanını genişletme imkânı bulmuştur.
- Bu antlaşma ile İstanbul dâhil bütün Karadeniz sahilleri Rus donanmasının tehdidi altına girmiştir.

- Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışması kolaylaşmıştır. (Ortodoks halkların koruyuculuğunun Rusya'ya geçmesi)
- Rusya'nın istediği yerde konsolosluk açma hakkı elde etmesi Panslavizm politikasına ortam hazırlamıştır.
- Rusya "sıcak denizler politikası"nda ilerleme kaydetmiştir.

1779 Aynalı Kavak Sözleşmesi

- Osmanlı, Kırım'da Rus taraftarı Şahin Giray yönetimini tanımıştır.

NOT !

1783'te Rusya Kırım'ı işgal etti.

1787 – 1792 Osmanlı – Rus, Avusturya Savaşları

Nedenleri:

- Grek Projesi (Eski Bizans'ı kurmak)
- Dakya Projesi (Balkanlarda Hristiyan bir devlet kurma)
- Rusya'nın Kırım'ı işgali

NOT !

Fransız İhtilali sonrasında yayılan milliyetçilik akımından olumsuz etkilenen Avusturya savaştan çekildi.

- Bu savaşlarda başarısız olan Osmanlı Devleti Avusturya ile Zıştovi, Rusya ile Yaş Antlaşması'nı imzalamıştır.

1791 Zıştovi Antlaşması

- Avusturya ile yapılan son antlaşmadır.

1792 Yaş Antlaşması (Osmanlı – Rusya)

- Kırım resmen ve hukuken Rusya'ya verilmiştir.

1798 Fransa'nın Mısır'ı İşgali

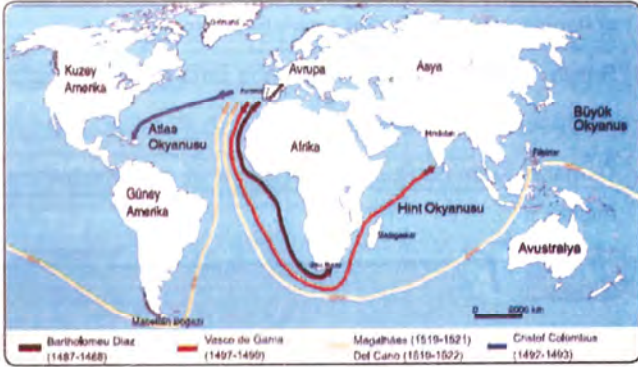
- Napolyon, İngiltere'nin Hint sömürge yollarını engellemek için bu işgali yapmıştır.
- İngiltere ve Rusya, Osmanlı'nın yanında yer aldı.
- Ebu Kır ve El Ariş Antlaşmaları ile Mısır tekrar Osmanlı'ya geçti.

NOT !

Osmanlı Devleti 'denge siyaseti' izleyerek Mısır'ı tekrar elde etmeyi başarmıştır.

DEĞİŞİM ÇAĞINDA AVRUPA VE OSMANLI

Coğrafi Keşifler

Nedenleri:

- Doğu ticaret yollarının Müslümanların elinde olması
- Gemicilik ve haritacılık alanında gelişme gösterilmesi
- Pusulânın geliştirilmesi
- Cesur gemicilerin yetişmesi
- Doğu ürünlerine doğrudan ulaşma isteği

Önemli Coğrafi keşifler:

- 1487 Bartolomeu Diaz Ümit Burnu'nu keşfetti.
- 1492 Kristof Kolomb Amerika kıyılarına ulaşmıştır.
- Vasco Dö Gama ilk defa Hint kıyılarına ulaşmıştır.
- 1517 Macellan ve Del Cano dünya turunu gerçekleştirmiştir.

Sonuçları:

- Yeni kıta, bitki ve hayvan türleri bulundu.
- Sömürgecilik başladı.
- Akdeniz ticareti önemini kaybetti. Ticaret Atlas Okyanusu kıyısına kaydı.
- Avrupa'da burjuva sınıfı zenginleşti.
- Sanatı destekleyen "Mesen" sınıfı ortaya çıktı.
- Avrupa'da toprağın yerini maden aldı.
- Merkantilizm önem kazandı. (Bir devletin gücünün değerli maddelere sahip olmasıyla ölçülmesi anlayışıdır.)
- Kapalı ekonomik sistemden uluslararası ticaret anlayışına geçildi.
- Skolastik düşünce zayıfladı.

Humanizm: XV. yüzyılda bilim (akıl, deney ve gözlem), felsefe ve edebiyat alanındaki gelişmelere öncülük eden akımdır. Öncüleri Dante ve Petrark'tır.

Rönesans

16. yüzyılda Avrupa'da bilim, sanat, edebiyat ve felsefe alanında meydana gelen gelişmelerdir.

Rönesans'a ortam hazırlayan etkenler;

- Kâğıt ve matbaanın yaygınlaşması
- Coğrafi Keşiflerin ve hümanizmin etkisi
- Mesen sınıfının desteği
- İslam dünyasının etkisi
- Bizanslı bilgilerin katkısı
- Skolastik düşüncenin zayıflaması

Rönesans'ın İtalya'da başlamasının nedenleri;

- Ekonomik gücü
- İslam dünyasına yakın olması
- Eski Roma ve Helen kültürü üzerine kurulmuş olması
- Düşünce özgürlüğü
- Siyasi birliğin olmaması

Sonuçları:

- Skolastik düşünce yıkıldı.
- Yeni dünya görüşleri ortaya çıktı.
- Pozitif bilimler önem kazandı.
- Deney ve gözlem ön plana çıktı.

Reform

Katolik kilisesinde meydana gelen değişimlerin genel adıdır.

Nedenleri:

- Coğrafi Keşifler, Hümanizm ve Rönesans'ın etkisi
- İncil'in ulusal dillere çevrilmesi
- Kâğıt ve matbaanın yaygınlaşması
- Katolik kilisesinin bozulması

Sonuçları:

- Almanya'da Martin Luther tarafından başlatılmıştır.
- Yeni mezhepler ortaya çıktı. (Protestanlık, Anglikanizm, Presbiteryanizm, Kalvenizm)
- Farklı dünya görüşleri ortaya çıkmıştır.
- Düşüncenin önündeki engeller ortadan kaldırıldı.

- ┐ Bireysel düşünce ön plana çıktı.
- ┐ Eğitim kiliseden alındı. (Laik eğitim başladı.)
- ┐ Avrupa'da Hristiyan birliği parçalandı.

Otuz Yıl Savaşları (Mezhep Savaşları) (1618 – 1648)

Katolik Alman İmparatorluğu'nun, protestan prensleri egemenlik altına almak istemesi bu savaşa ortam hazırlamıştır.

Katolikler

- ┐ Almanya
- ┐ İspanya

Protestanlar

- ┐ Protestan Alman Prensleri
- ┐ İsveç, Norveç ve Danimarka
- ┐ Fransa (Katolik) (Siyasi çıkar için prenslerin yanında yer almıştır.)

1648 Westphalia Antlaşması

- ┐ Protestan mezhebi Avrupa'da tanındı.
- ┐ Hollanda ve İsviçre bağımsız oldu.
- ┐ Almanya parçalandı. Kara devleti olarak Prusya ortaya çıktı.
- ┐ Fransa güç kazandı.
- ┐ Seküler(liberal) anlayış önem kazandı.
- ┐ Kilisenin Avrupa'daki etkinliği kırıldı.

Yedi Yıl Savaşları (1756 – 1763)

Savaşın nedeni; İngiltere ile Fransa arasındaki sömürge rekabeti, Avusturya ve Rusya arasındaki Orta Avrupa hakimiyetidir. Savaşta İngiltere, Prusya ve Portekiz ittifakı ile Fransa, Avusturya, İspanya ve İsveç ittifakı çarpışmıştır.

Fransa dünya sömürgelerini İngiltere'ye kaptırmıştır. (İngiltere dünya gücü haline gelmiştir.)

ABD'nin Kuruluşu (1783)

- ┐ 1774 – 1776 Philadelphia Kongreleri (Bu kongrelerde İngiltere'ye savaş açma kararı alındı.)
- ┐ 13 Koloni + Fransa => İngiltere'ye karşı savaştı. (İngiltere kaybetti.)

NOT !

Fransa, Yedi Yıl Savaşlarında sömürgelerini İngiltere'ye kaptırdığı için bu savaşta 13 Koloniye destek vererek İngiltere'nin güçlenmesini engellemeye çalışmıştır.

- ┐ 1783 Versay Antlaşması ile Amerika bağımsız oldu.

XVII. ve XVIII. yüzyılda Avrupa'da düşünce alanında gelişime etki edenler

Copernicus (1473-1543)

- ┐ Krakov üniversitesinde öğrenim görmüştür.
- ┐ Matematik, astronomi üzerinde çalışmalar yapmıştır.
- ┐ Kilisenin evren dünya merkezlidir görüşünün değişmesine neden olmuştur.
- ┐ Dünya'nın Güneş etrafında döndüğü tezini savunmuştur.

Thomas More: (1478-1535)

- ┐ İngiliz hukukçu ve siyaset bilimcidir.
- ┐ "Ütopya" adlı eseri ile bilinmektedir.
- ┐ Bu eserinde hayali bir ada ülkesinin siyasi, sosyal ve ekonomik sistemini anlatmıştır.
- ┐ Yöneticilerin seçimle iş başına gelmesini ve görevini kötüye kullanmadığı sürece görevde kalmasını savunmuştur.

Machiavelli: (1469-1527)

- ┐ Siyaset bilimci İtalyan düşünürdür.
- ┐ Prens(hükümdar) adlı eseri vardır.
- ┐ Makyavelizm akımının doğmasına neden olmuştur.
- ┐ Devletin amaca ulaşmak için her yolu deneyebileceğini ileri sürmüştür.

Jean Jacques Rousseau: (1712-1778)

- ┐ Fransız düşünür ve siyaset bilimcidir.
- ┐ "İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı" adlı eserinde reformlarla işlerin düzelemeyeceğini, bunun için mülkiyet hakkının ortadan kalkması gerektiğini ileri sürmüştür.
- ┐ "Toplumsal Sözleşme" kitabında güçler birliğini savunmuştur. Ayrıca görüş ve düşünceleriyle Fransız İhtilali'ne ortam hazırlamıştır.

Immanuel Kant: (1724-1804)

- ┐ Alman düşünür ve filozofudur.
- ┐ "Sürekli Barış Projesi" adlı eserinde kamusal otoritenin temelini oluşturmada aklı öne çıkarır.
- ┐ Sürekli barış için cumhuriyet ve evrensel bir yönetimin gerekliliğini savunmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Çözölmeye Karşı Önlemler

XVII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla İç İsyanlar

Merkez (İstanbul) İsyanları

Nedenleri:

- ┐ Merkezi otoritenin bozulması
- ┐ Ulufe ve cölus bahşışinde yaşanan aksaklıklar
- ┐ Akçenin değerinin düşmesi
- ┐ Saray kadınları ve devlet adamlarının çıkarları için yeniçerilerle kışkırtması
- ┐ "Ocak devlet içindir" anlayışının "Devlet ocak içindir" anlayışına dönüşmesi
 - İlk yeniçeri isyanı II. Mehmet Dönemi'nde çıkmıştır. (Bucuktepe İsyanı)
 - III. Murat döneminde para tağışışı nedeniyle sipahi isyanı çıkmıştır.
 - Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı düşünen II. Osman yeniçeriler tarafından tahtan indirilerek öldürölmüştür.
 - IV. Mehmet Dönemi'nde "Vakayı Vakvakiye" (Çınar olayı) yaşanmıştır.

Celali İsyancıları

Nedenleri:

- ┐ Merkezi otoritenin zayıflaması
- ┐ Tımar sisteminin bozulması
- ┐ Ağır vergilerin konulması
- ┐ İltizamın yaygınlaşması (Bazı devlet gelirlerinin peşin para karşılığında satılması)
- ┐ Devlet adamlarının halka karşı sert tutumları

Sonuçları:

- ┐ Celali isyanları içinde devleti en çok uğraştıranlar, Kalenderoğlu, Canbolatoğlu, Tavil Ahmet gibi isyancılarıdır.
- ┐ Halkın devlete güveni sarsıldı.

- ┐ Köyden şehre göçler arttı.

- ┐ Tarımsal üretim azaldı.

Suhte İsyancıları

- ┐ Medrese öğrencileri tarafından çıkarılmıştır. Medreseli suhteler, iş bulamamaktan ve geçim sıkıntısından dolayı birçok olaya karışmış ve isyan etmişlerdir.

Eyalet İsyancıları

Bazı eyalet yöneticilerinin Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olmak istemelerinden dolayı bu isyanlar çıkmıştır. (Eflak, Boğdan, Erdel, Yemen ve Kırım isyanları)

17. Yüzyıl İslahatları

İslahat: Mevcut düzene dokunmadan yapılan yenilikler demektir. Amaç işlemez hale gelen kurumların canlandırılmasıdır.

II. Osman

- ┐ Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı düşünmüştür.
- ┐ İlmiye sınıfının yetkilerini sınırlandırmıştır.

IV. Murat

- ┐ İçki ve tütünü yasakladı.
- ┐ Koçi Bey'e raporlar hazırlatıldı. (Koçi Bey Risalesi)

Tarhuncu Ahmet Paşa

- ┐ İlk modern bütçeyi hazırlamıştır.
- ┐ Bütçe açığını kapatmak için tasarruf yöntemini uyguladı.
- ┐ Bazı tımar arazilerini iltizama geçirdi.

Köprölü Mehmet Paşa

- ┐ Şartlar ileri sürerek sadrazam olmuştur. Bu şartlarla rahat çalışma ve can güvenliğini garanti altına almaya çalışmıştır.)
- ┐ İsyancıları bastırdı. (Celali, Yeniçeri)
- ┐ Çanakkale'den Venediklileri uzaklaştırdı.
- ┐ Erdel isyanını bastırdı.
- ┐ "Ulema"nın gereksiz tartışmalarına son verdi.

17. Yüzyıl İslahatlarının Genel Özellikleri

- ┐ Avrupa'dan etkilenilmemiştir.
- ┐ İslahatlar kişilere bağılı kalmıştır ve devlet politikası haline getirilememiştir.

18. Yüzyıl İslahatları ve İslahatçıları

Lale Devri (1718 – 1730)

III. Ahmet Dönemi

- Avrupa'dan matbaa getirildi. (İbrahim Müteferrika – Sait Efendi)
- Avrupa'da ilk defa geçici elçilikler açıldı.
- Çiçek aşısı yapıldı.
- Barok – Rokoko batı mimarisi önem kazandı. (Sultan Ahmet Çeşmesi)
- Doğu klasikleri tercüme edildi.
- Kütüphaneler kuruldu.
- Çini ve kâğıt fabrikaları açıldı.
- İtfaiye teşkilatı (Tulumbacılar) oluşturuldu.

NOT !

1730 Patrona Halil İsyanı ile bu dönem sona ermiştir.

I. Mahmut Dönemi

- Avrupa'dan ıslahatçılar getirildi. Bunlardan biri olan Comte de Bonneval daha sonra Humbaracı Ahmet Paşa adını almıştır.
- Humbaracı ocağı açıldı. (El bombası yapan sınıf)
- Batılı tarzda ilk askeri teknik okul (Hendesehane) açıldı. Amacı subay yetiştirmektir.

III. Mustafa Dönemi

- Fransa'dan Baron de Tott adlı ıslahatçı getirildi.
- Sûrat topçu ocağı açıldı.
- Batılı tarzda ilk deniz subay okulu açıldı. (Mühendishane-i Bahri Hümayun)

I. Abdülhamit Dönemi

- Ulufe alım satımı yasaklandı.
- İstihkam okulu açıldı. (Ordunun hareket kabiliyetini artıran sınıftır. Geçit açma, köprü yapma gibi görevleri vardır.)
- Esham sistemi uygulaması başlatıldı. (İç borçlanma)

III. Selim Dönemi

- İslahatlarına genel olarak "Nizam-ı Cedit" denir.
- Ayrıca Nizam-ı Cedit adında ordu kurmuştur.
- Bu ordunun ihtiyaçları için İrad-ı Cedit hazinesi kurulmuştur.
- Kara subay okulu (Mühendishane-i Berri Hümayun) açıldı.
- Avrupa'da daimi elçilikler açıldı.

- Devlet matbaası kuruldu.
- Fransızca ikinci resmi dil kabul edildi.
- Selimiye kışlası yapıldı.
- Yerli malına destek verildi.

NOT !

1807 Kabakçı Mustafa İsyanı ile bu dönem sona erdi.

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yetiştirdiği düşünürler

Kâtip Çelebi: (1609-1657)

- "Düstûr-ı Amel" adlı kitabında devlet düzenine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Devletin bozulmasını ilk gören düşünürler arasındadır.
- "Cihannüma" adlı eserinde Yunanlıların coğrafya konusundaki bilgileriyle İslam yazarlarının bilgilerini kıyaslamıştır.

Evliya Çelebi: (1611-1685)

- Osmanlı coğrafyasını gezerek "Seyahatname" adlı eseri oluşturmuştur.

Naima Efendi: (1655-1716)

- Osmanlı Devleti'nin ilk resmi tarihçisidir. (Vakanüvist) Naima tarihi adlı eserinde olayları kronolojik yöntemle ele almıştır.

Yanyalı Esad Efendi.

- Lale Devri'nin önemli bilim ve fikir adamlarından birisidir.
- Aristo'nun "Fizika" adlı eserini Arapçaya çevirmiştir.
- Devrinin âlimleri kendisine "Muallim-i Salis" (Üçüncü Öğretmen) unvanını vermiştir.

Bilgi Notu: Layiha, Osmanlı bürokrasisinde taslak ve rapor türü belgelere verilen addır. Layiha hazırlayan düşünürler;

- Koçi Bey
- Ayni Ali Efendi
- Kâtip Çelebi

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DENGE STRATEJİSİ (1774 – 1914)

Osmanlı Genel Politikası:

- └ Denge siyaseti izlendi.
- └ Avrupa tarzı ıslahatlar yapıldı.
- └ Milliyetçi hareketlere karşı önlem alındı.

Rusya'nın Politikası:

- └ Sıcak denizlere inmek.
- └ Panславизм politikası uygulamak (Slavları birleştirmek).

İngiltere'nin Politikası:

- └ 1878 Berlin Antlaşması'na kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasını takip etmiştir.

1806 – 1812 Osmanlı – Rus Savaşı

- └ Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ın iç işlerine karışması nedeniyle Osmanlı - Rus savaşı başlamıştır. Savaşı kaybeden Osmanlı Devleti, Rusya ile 1812 Bükreş Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmayla;
 - Baserabya Rusya'ya geçti.
 - Sırlara imtiyaz verildi.

Bilgi Notu: Bükreş Antlaşması'yla Osmanlı Devleti ilk defa bir azınlık grubuna imtiyaz vermiştir.

Osmanlı'da Milliyetçi Hareketler

Nedenleri:

- └ Fransız İhtilali sonrasında yaygınlaşan milliyetçilik akımının Osmanlı azınlıklarını etkilemesi
- └ Rusya'nın Panславизм politikası
- └ Osmanlı'da merkezi otoritenin zayıflaması
- └ Balkanların savaş alanı haline dönüşmesi

Sırp İsyanı (1804)

1804'te Kara Yorgi tarafında çıkarılmıştır. İsyanı Rusya'da destek vermiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk azınlık isyanıdır.

Sırların bağımsızlık süreci:

- └ 1812 Bükreş Antlaşması – İmtiyaz
- └ 1829 Edirne Antlaşması – Özerk (İç işlerinde serbest, dış işlerinde Osmanlı'ya bağlı)
- └ 1878 Berlin Antlaşması – Bağımsızlık

Rum (Mora) İsyanı (1820)

İsyana ortam hazırlayan nedenleri:

- └ Etniki Eterya (Filiki Eterya) Cemiyeti'nin faaliyetleri
- └ Avrupa'nın Rumları desteklemesi
- └ Balkanlarda çıkan Tepedenli Ali Paşa isyanı
- └ Milliyetçilik akımı

II. Mahmut, isyanı bastırmak için Mısır valisinden yardım istemiştir. İsyanın bastırılması üzerine Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nden Rumlara imtiyaz verilmesini talep etmiştir. Bu durumu içişlerine karışma olarak değerlendiren Osmanlı Devleti isteği kabul etmemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu tutumuna karşı 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasını İngiliz, Fransız ve Rus donanması yakmıştır. 1828'de Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Bu savaşı kaybeden Osmanlı Devleti 1828 Edirne Antlaşması'nı yapmıştır.

- └ Bu antlaşma ile Yunanistan bağımsız olmuştur.

NOT !

Osmanlı Devleti'nden ayrılarak ilk bağımsız olan azınlık Yunanlılardır.

Mısır Sorunu (Mehmet Ali Paşa İsyanı)

- └ Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Rum isyanı sırasında Osmanlı'ya yardımı karşılığında talep ettiği Mora valiliği yerine Suriye ve Girit valiliklerini talip etmesi ve Osmanlı'nın bunu reddetmesi bu isyana neden olmuştur.
- └ Mısır valisinin Kütahya'ya kadar ilerlemesi üzerine II. Mahmut Rusya'dan yardım istemiştir. Rusya'nın araya girmesi üzerine Mısır valisi ile Kütahya Antlaşması yapılmıştır.

1833 Kütahya Antlaşması (II. Mahmut – Mısır valisi)

- └ Mısır, Suriye, Şam, Girit, Adana ve Cidde Mehmet Ali Paşa'ya verilmiştir.
- └ Bu antlaşma ile Mısır Sorunu geçici olarak çözülmüştür.

1833 Hünkâr İskelesi Antlaşması

Mısır valisine güvenmeyen II. Mahmut, Rusya ile ittifak ve yardım antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre;

- └ Osmanlı saldırıya uğrarsa Rusya yardım edecek.
- └ Rusya saldırıya uğrarsa Osmanlı boğazları kapatacak.

- İlk defa bu antlaşma ile Boğazlar sorunu ortaya çıkmıştır.
- Bu antlaşma ile Osmanlı son defa boğazlar üzerinde egemenlik hakkını tek başına kullanmıştır.

1838 Balta Limanı Antlaşması

İngiltere'nin Hünkar İskelesi Antlaşması'na gösterdiği tepkiyi azaltmak amacıyla yapılmıştır. Bu antlaşmayla;

- İngiliz tüccarlara geniş ayrıcalıklar verildi. (İç ve dış gümrük indirimi uygulandı.)
- Bu antlaşma Osmanlı ekonomisinin zayıflamasına neden olmuştur.

1839 Nizip Savaşı

- Mısır valisi Osmanlı'yı yenerek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu durum üzerine İngiltere, soruna müdahale etmiştir. Hünkar İskelesi Antlaşması doğrultusunda Osmanlı Devleti'ne bir saldırı olursa Rus donanması boğazlardan geçiş yapabilecekti. Bu durumu Hint sömürge yollarının güvenliğinin tehlike altına düşmesi olarak gören İngiltere Londra'da Mısır sorununun çözümünü sağlamıştır.

1840 Londra Antlaşması

- Mısır sorunu çözüldü.
- Mısır valiliği babadan oğula geçmek kaydıyla Mehmet Ali Paşa'ya verildi. (Hidiv Mehmet Ali Paşa)
- Mısır, Suriye, Şam, Cidde ve Adana hukuki olarak Osmanlı'ya bağlı kalmaya devam etti.

1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi

- Boğazların egemenliği Osmanlı'ya verildi.
- Bariş zamanında boğazlardan savaş gemilerinin geçmemesi kararı alındı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin boğazlar üzerindeki mutlak egemenlik hakkı sona ermiş oldu.

1854 Kırım Savaşı

Nedenleri:

- Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası
 - Kutsal yerler sorunu
 - Prens Mençikof'un kabul edilemez istekleri
 - Rusya'nın 1853'te Sinop'ta Osmanlı donanmasını yakması
- Osmanlı Devleti'nin yanında Rusya'ya karşı İngiltere, Fransa ve Piyomente de yer almıştır. Savaş Rusya'nın mağlubiyeti ile sona ermiştir.

1856 Paris Barış Konferansı

- Osmanlı bir Avrupa devleti sayılacak. toprakları koruma altına alınacak, Avrupa hukukundan faydalanacak.
- Osmanlı ve Rusya Karadeniz'de donanma bulundurmayacak.
 - Osmanlı yenik devlet muamelesi görmüştür.
 - Rusya'nın sıcak denizler politikası bir süre engellenmiştir.
- Eflak ve Boğdan özerk olacak. (Yarı bağımsız)
- Boğazlar 1841 antlaşmasına göre belirlenecek.

NOT !

Islahat Fermanı bu antlaşmada yer almıştır. Bu durum Osmanlı iç işlerine karışılmasını daha da kolaylaştırmıştır. (Hukuki gerekçe)

Osmanlı Devleti ilk defa bu konferansta kapitülasyonların kaldırılmasını dile getirmiştir.

NOT !

Osmanlı Devleti ilk kez Kırım Savaşı sırasında dış borç almıştır. (İngiltere)

Balkan Bunalımı

- Rusya'nın kıskırtması ile Hersek'te milliyetçi ayaklanmalar başlamıştır.
- Bu sorunu çözmek için Londra, Berlin ve İstanbul (Tersane) konferansları yapılmıştır. Ancak bir sonuç alınamamıştır.

1877 – 78 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi)

Osmanlı Devleti'nin İstanbul Tersane Konferansı kararlarını kabul etmemesi ve Rusya'nın Panslavizm politikasını gerçekleştirmek istemesi üzerine bu savaş başlamıştır. Savaş Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Rusya ile Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır.

1878 Ayastefanos Antlaşması

- Büyük Bulgaristan kurulacak. (Rusya sıcak denizlere indi.)
- Kars, Ardahan, Batum ve Doğu Bayezit Rusya'ya verilecek.
- Romanya, Karadağ ve Sırbistan bağımsız olacak.
- Bosna Hersek özerk olacak.
- Girit ve Ermeni bölgelerinde ıslahat yapılacak.

- Osmanlı Devleti savaş tazminatı ödeyecek.

NOT !

Ayastefanos Antlaşması'na İngiltere, Almanya ve Avusturya'nın karşı çıkması üzerine bu antlaşma yerine Berlin Antlaşması yapılmıştır. Rusya'nın Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan aracılığı ile Ege Denizi'ne inmesi Avrupa devletlerinin tepkisine neden olmuştur.

1878 Berlin Antlaşması

- Bulgaristan üçe ayrılacak ve Osmanlı'ya bağlı kalacak. (Rusya'nın sıcak denizlere inmesi tekrar engellenmiş oldu.)
- Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya verilecek. Doğu Bayezit Osmanlı'ya verilecek.
- Romanya, Karadağ, Sırbistan bağımsız olacak.
- Bosna'nın yönetimi Avusturya'ya verilecek.

NOT !

Ermenilerin koruyuculuğu İngilizlere geçti. (İlk defa Ermeni sorunu ortaya çıktı.)

NOT !

Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nde dağılma süreci hızlandı. Berlin Antlaşması öncesinde 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye askeri üs olarak verilmiştir. Amaç Berlin Antlaşması'nda İngiltere'nin desteğini almaktır.

Diğer Gelişmeler

- 1881'de Fransa Tunus'u işgal etti.
- 1882'de İngiltere Mısır'ı işgal etti.
- 1878 Halepa Fermanı (Girit'e özerklik verildi.)
- 1881'de Düyun-ı Umumiye İdaresi kuruldu.
- 1897'de Dömeke Savaşı'nda Yunanistan yenildi.

DEVİRLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET VE TOPLUM İLİŞKİLERİ

1789 Fransızlar İhtilali

Nedenleri:

- Kralın halka baskısı
- Sınıf farkı
- Aydınların etkisi (J.J. Rousseau, Voltaire, Diderot, Montesquieu)
- Ağır vergiler – ekonomik çöküntü
- ABD ve İngiltere'de kurulan demokratik yönetimlerin etkisi

Sonuçları:

- Monarşi yıkıldı.
- Milliyetçilik yaygınlaştı.
- Ulusal egemenlik, eşitlik, adalet, liberalizm, anayasa, demokrasi, hukuk ve laiklik kavramları önem kazandı.
- Yeni Çağ sona erdi. Yakın Çağ başladı.

Fransız İhtilali'nin Osmanlı'ya Etkisi

Olumlu:

- Kanun üstünlüğü
- Anayasa (Kanun-i Esasi)
- Eşitlik
- Demokrasi

NOT !

Bu olumlu etkiler sonucunda Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet, Kanun-i Esasi vb. gelişmeler görüldü.

Olumsuz:

- Milliyetçilik ilkesi azınlıklar üzerinde etkili oldu.
- Azınlıkların çıkardığı ulusçu hareketler Osmanlı Devleti'nin dağılmasını hızlandırmıştır.

Viyana Kongresi (1815)

Ortam hazırlayan etkenler:

- Napolyon'un başlattığı "İhtilal Savaşları" ile Avrupa'nın siyasi, sosyal ve ekonomik yapısının bozulması
- Fransız İhtilali sonuçlarına önlem almak (milliyetçilik ve ulusal egemenlik)
 - Avusturya başbakanı Meternik bu kongrenin toplanmasını sağlamıştır.

Sonuçları:

- Mutlakiyet sistemini korumak için "Dörtlü İttifak" kuruldu.
- Milliyetçi isyanlara karşı birlikte hareket etme kararı alındı. Buna karşın Osmanlı'da milliyetçi hareketler desteklenmiştir. Bu durum Avrupa devletlerinin çıkarları doğrultusunda politika uyguladıklarını gösterir.
- Şark sorunu: Osmanlı'nın parçalanması projesi ortaya çıktı.
- Sınırların belirlenmesinde milliyetçilik anlayışına önem verilmiştir. (Yeni azınlık sorunlarına neden olmuştur.)
- İsveç ve Norveç, Belçika ve Hollanda birleştirildi.

NOT !

1815 – 1827 Dönemi "Restorasyon" dönemidir. (Mutlakiyet düzenini devam ettirme dönemi)

1830 İhtilalleri

1815-1830 yılları arasında ülkelerin anayasal düzene geçmeleri ve kralların anayasayı kaldırmak veya anayasanın sınırlarını daraltmak istemesi bu isyanın çıkmasında etkili olmuştur. Ayrıca Fransa kralı X. Şarl'ın baskıcı tutumunu da isyanın nedenlerinden biridir.

Bu ihtilal sonrasında;

- Fransa meşrutiyet yönetimine geçti. (Kral + meclis)
- Avrupa'da liberal yönetimler yaygınlaştı.

1848 İhtilalleri

- Fransa'da ortaya çıktı.
- Milliyetçi ve işçi hareketleri isyana neden olmuştur.

Sonuçları:

- Fransa cumhuriyet sistemine geçti. Halka seçim hakkı verildi.
- İşçilere sendika hakkı verildi.
- Kölelik kaldırıldı. Esir ticareti yasaklandı.
- Sosyalist hareketler ortaya çıktı.
- İtalya ve Almanya'nın siyasi birliğini sağlamasına ortam hazırladı.

Modern Siyasi İdeolojiler

Liberalizm: Özgürlük ve serbestlik anlamına gelir. İnsanların özgürlüğünü savunan bir düşünce sistemidir. Liberal düşüncenin oluşması ve yaygınlaşmasında; Thomas Hobbes, John Locke, Adam Smith ve David Hume etkili olmuştur.

- Liberal düşüncüler;** tüm bireyler eşit haklara sahiptir. Ekonomik faaliyetler önündeki sınırlandırmalar kaldırılmalıdır. Din ve devlet işleri birbirinden ayrılmalıdır. Anayasal yönetimlere geçilmelidir gibi fikirleri savunmuşlardır.

Kapitalizm: Serbest piyasa ekonomisi veya serbest girişim ekonomisi olarak bilinir. Özel teşebbüse ve piyasa serbestliğine dayalı olan bir üretim sistemidir.

- Kapitalizmin merkezinde birey ve bireysel menfaatler ön planda tutulmuştur.

Kapitalizmin amaçları arasında şunlar vardır:

- En yüksek karı elde edebilmek.
- Bireylere serbest girişim yapabileceği hakları kazandırmak.
- Üretim aşamasında devletin müdahalesini en asgari düzeye düşürmek.
- Üretilen malları satmak ve ekonomiyi özel kesime bırakmaktır.

Sosyalizm: Kapitalizme bir tepki olarak ortaya çıkan ve kapitalizmin özel mülkiyet, piyasa ekonomisi ve kâr esasına karşı çıkan bir ideolojidir. Sosyalizmin amaçları arasında sermaye sahipleriyle işçiler arasındaki eşitsizliği giderme, servet ve refah farklarını ortadan kaldırma, üretim araçlarını toplumun mülkiyetine geçirme, özel mülkiyet yerine kolektif mülkiyeti oluşturma ve toplumda sınıf farklılıklarını ortadan kaldırma yer almaktadır.

Marksizm: Karl Marx ve Fredrich Engels tarafından ortaya atılan fikir akımıdır.

- Marksizm'de irade, bireylere veya belirli bir gruba değil, işçi sınıfına verilmiştir.

- Marx, Kapital adlı eserinde düşüncelerini temellendirir. Marksizm sadece bir iktisat teorisi veya siyasal bir program değildir. Yeni bir dünya öngören bir ideolojidir. Bu ideolojide işçi sınıfı ön plana çıkarılmıştır.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Çalışmaları (XIX. yüzyıl Islahatları)

II. Mahmut Dönemi

1808 Sened-i İttifak Sözleşmesi (II. Mahmut – Ayanlar)

- Yeniçerilere karşı güç birliği oluşturmak için yapılmıştır.
- İlk defa padişah kendi yetkilerini sınırlandırmıştır.
- Padişah ilk defa kendi gücü dışında, bir gücü tanımıştır. (Ayanlar hukuken tanındı.)

İdari Alan Yapılan Islahatlar

- Divan kaldırıldı. Nazırlıklar (bakanlıklar) kuruldu.
 - "Babiali" oluşturuldu. (Hükümet merkezi)
 - Sadrazam – Başvekâlet
 - Reisülküttap – Hariciye (dış işleri)
 - Sadaret kaymakamı – Dâhiliye (iç işleri)
- Memurlara maaş bağlandı.
- Muhtarlık oluşturuldu.
- Posta teşkilatı kuruldu.
- Pasaport uygulaması başlatıldı.
- Mürur Tezkeresi (İstanbul'a giriş belgesi) uygulamasına geçildi.
- Resmi duyurular için Takvim-i Vekayi Gazetesi çıkarıldı.

Eğitim Alanında Yapılan Islahatlar

- İlköğretim zorunlu hale getirildi. İbtidaiye (İlkokul) ve rüştiyeler (Ortaokul) kuruldu.
- Medreselerin yanında modern okullar açıldı. (Eğitim ve kültür ikiliği ortaya çıktı.)
- Enderun yerine Mekteb-i Maarif-i Adliye kuruldu.
- Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiye açıldı.
- Avrupa'ya öğrenci gönderildi.

Askeri Alanda Yapılan Islahatlar

- Sekban-ı Cedit ve Eşkinici Ocağı kuruldu. (Yeniçeri Ocağı'na karşı kurulmuştur.)
- 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. Yerine; "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" kuruldu.
- Tımar sisteminin kaldırıldığı eyaletlerde "Redif" birlikleri kuruldu.

NOT !

İtalyan Donizetti, Muzika-i Humayun okulunu kurdu.

NOT !

Askeri amaçlı nüfus sayımı yapıldı.

Tanzimat Dönemi (1839 – 1876)

Dönemin hükümdarları

- Abdülmecid
- Abdülaziz

Abdülmecid

Abdülaziz

Tanzimat Fermanı (Abdülmecid Dönemi)

Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane parkında okunarak uygulamaya konulmuştur.

Alınan kararlar:

- Herkesin can, mal ve namus güvenliği sağlanacak.
- Mahkemeler şeffaf olacak.
- Askerlik "vatan borcu" olacak. (Gayrimüslimler asker olabilecek)
- Herkesin gelirine göre vergi alınacak. (Adil vergi)
- Rüşvet ve iltimas kaldırılacak.
- Müsadere kaldırılacak. (Devletin, memurun malına el koyması)

Önemi:

- Kanun üstünlüğü kabul edildi.
- Anayasal faaliyetlere ortam hazırlandı.

Islahat Fermanı (1856)

- Genelde gayrimüslimlere haklar verildi. Verilen bazı haklar:
- İl meclislerine üye olabilecekler.

- ❑ Hastane, okul, şirket ve banka açabilecekler.
- ❑ Cizye kaldırılacak.
- ❑ Askerlik için nakdi bedel şartı getirilecek. (Gayrimüslimler için bedelli askerlik)
- ❑ Gayrimüslimlere küçük düşürücü söz söylenmeyecek.

NOT !

Islahat Fermanı Paris Barış Konferansı'nda Avrupa devletlerinin desteğini almak ve içişlerine karışılmasını önlemek için ilan edilmiştir.

Meşrutiyet Dönemi (1876) (II. Abdülhamid)

II. Abdülhamit Dönemi Islahatları

- ❑ II. Abdülhamit eğitim ve öğretim faaliyetlerinde merkeziyetçi politikalar izlemiştir.
- ❑ Eğitim faaliyetlerinde Türklerin yoğun yaşadığı Anadolu'ya ağırlık verdi. Azınlık ve yabancı okullara Türk öğretmenler atanarak bu okullar kontrol altına alınmaya çalışıldı.
- ❑ Bu dönemde ilk dereceli okullarda İslamcılık, orta dereceli okullarda ise Osmanlıcılık akımını vermeye çalışan programlar uygulandı. Türkçülük anlayışı da yavaş yavaş okulların müfredatına girmeye başladı.
- ❑ Maarif Merkezî Teşkilatı yeniden düzenlenerek her öğretim kademesi için genel müdürlükler ve müfettişlikler oluşturuldu.

Diğer eğitim gelişmeleri:

- ❑ İbtidai (ilkokul) rüşdiyeler ve idadiler yaygınlaştırıldı.
- ❑ İlk kız idadisi 1880 yılında açıldı.
- ❑ Darülfünuna yeni bölümler açılarak genişletildi.
- ❑ Mekteb-i Funûn-ı Maliye, Ziraat ve Baytar Mektebi, Gümrük Mektebi, Hamidiye Ticaret Mektebi, Polis Mektebi gibi memur meslek mektepleri açıldı.
- ❑ Mekteb-i Hukuk, Hendese-i Mülkiye, Maliye Mektebi, Ticaret Mektebi, Deniz Ticareti Mektebi, Kız Sanayi Mektepleri gibi yüksekokullar açıldı.
- ❑ Sanayi-i Nefise Mektebi açıldı.
- ❑ Devletin kritik bölgelerinde yer alan aşiretlerin çocuklarını Osmanlılık bilinciyle yetiştirmek amacıyla İstanbul'da bir Aşiret Mektebi açıldı.

NOT !

Sağlık ve sosyal alanında Darülaceze ve Hamidiye Eftal Hastanesi açılmıştır.

Meşrutiyet Padişahın yanında halkın da temsil edildiği yönetim biçimi (Padişah + meclis)

- ❑ Jön Türklerin etkisiyle Kanun-i Esasi kabul edildi. (Anayasal düzene geçildi.)
 - Parlamenter sisteme ilk defa geçildi. Böylece 1299 yılında kurulan Osmanlı Devleti'nde ilk defa yönetim sistemi değişti.
 - Mutlak monarşi yerine meşruti monarşi yönetim anlayışı kabul edildi.
- ❑ Meclis-i Umumi açıldı. Bu mecliste ayan ve mebusan vekilleri yer almıştır.
 - Ayan meclisi:
 - Üyelerini padişah seçer.
 - Ömür boyu görev yaparlar.
 - Mebusan meclisi:
 - Üyelerini halk seçer.
 - 4 yıl görev yaparlar.
- ❑ Hükümet padişaha karşı sorumludur.
- ❑ Meclisi açma ve kapatma yetkisi padişaha aittir. Bu durum padişahın meşrutiyet sisteminde otoritesini devam ettirdiğini gösterir.

NOT !

II. Abdülhamid, 1877 – 78 Osmanlı – Rus Savaşı'nı bahane ederek meclisi kapatmıştır.

- ❑ "İstibdat" yönetimi başlamıştır. (Baskıcı, despot yönetim)
- ❑ Meşrutiyeti geri getirmek için İttihat-ı Osmaniye (İttihat ve Terakki) kurulmuştur.

II. Meşrutiyet (1908)

- ❑ İttihat ve Terakki'nin çalışmalarıyla ilan edildi.
- ❑ Kanun-i Esasi değiştirildi.
 - Hükümet meclise karşı sorumlu hale getirildi.
 - Padişahın meclisi kapatma ve vekilleri sürgüne gönderme yetkisi zorlaştırıldı.

- └ Sansür kaldırıldı.
- └ Yeni siyasi partiler kuruldu. (Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihad-ı Muhammediye)
- └ Çok partili hayata geçildi.
- └ Meclis üstünlüğü kabul edildi.

NOT !

31 Mart Olayı (1909): Meşrutiyete karşı çıkan isyandır. Osmanlı'da rejime karşı çıkan ilk isyandır.

Osmanlı Devleti'nde Düşünce Akımları

Osmanlıcılık:

- └ Din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın herkesi Osmanlı vatandaşı kabul etme demektir.
- └ Jön Türkler (Genç Osmanlılar) tarafından savunulmuştur.

NOT !

1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsız olması ayrıca Balkan savaşları bu düşüncenin etkisini kırmıştır.

İslamcılık (Ümmetçilik):

- └ Osmanlı sınırları içinde ve dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Müslümanları İslam çatısı altında birleştirme düşüncedir.
- II. Abdülhamit Dönemi'nde devlet politikası haline gelmiştir.
- II. Abdülhamid, Cemalettin Afgani ve Mehmet Akif Ersoy bu düşüncüyü savunmuştur.

NOT !

I. Dünya Savaşı sürecinde Arapların İngilizlerle işbirliği yapması bu düşünce akımını zayıflatmıştır.

Turancılık (Türkçülük):

- └ Yusuf Akçura, Zeki Velidi Togan, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp tarafında savunulmuştur.

Batıcılık:

- └ Abdullah Cevdet, Tefik Fikret, Celal Nuri tarafından savunulmuştur.

Adem-i Merkeziyetçilik:

- └ Merkeziyetçi yönetime karşı çıkar, eyaletlere özerklik verilmesini savunur. Temsilcisi Prens Sebahattin'dir.

SERMAYE VE EMEK - XIX VE XX. YÜZYILDA DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT

SANAYİ DEVRİMİ (Endüstri İnkılabı)

İnsan ve hayvan gücünün yerine makinenin kullanılması demektir. XVIII. yüzyılın ortalarında İngiltere'de başlamıştır.

Sonuçları:

- └ Fabrikalar kuruldu.
- └ Seri, ucuz ve kaliteli ürünler imal edildi.
- └ Ham madde ve pazar sorunu ortaya çıktı.
- └ Sömürgecilik gelişti. Sömürge imparatorlukları kuruldu.
- └ Çekirdek aile ortaya çıktı.
- └ Köyden şehre göç arttı.
- └ Kapitalizm, komünizm ve emperyalizm ortaya çıktı.

Sanayi Devriminin Osmanlı'ya Etkisi

- └ Osmanlı Devleti'nin pazarına ucuz ve kaliteli Avrupa ürünleri girdi.
- └ Osmanlı, el tezgahları ürünlerini satamaz hale geldi.
- └ Lonca teşkilatı etkisini kaybetti.
- └ Osmanlı Devleti ham madde satan ve mamul madde alan devlet konumuna düştü.

Osmanlı Devleti'nde Sanayiye Güçlendirmeye Yönelik Tedbirler

- I. Şirketleşme Hareketleri:** Tanzimat'tan hemen sonra şirketleşme yolunda önemli hukuki düzenlemeler yapıldı. Ticaret bakanlığı ve ticaret mahkemeleri kuruldu ve ticaret kanunu hazırlandı. 1849'dan 1910'a kadar farklı alanlarda 95 şirket kuruldu.
- II. Sergi-i Umum-i Osmani'nin Açılması:** Yurt içinde ve yurt dışında Osmanlı Devleti'nin tarım ve sanayi ürünlerini tanıtmak için sergiler açılmıştır. Bu sergilerden ilki 1863'te İstanbul Sultan Ahmet'te tarım ve sanayi ürünlerinin tanıtıldığı sergidir.
- III. İslah-ı Sanayi Komisyonu'nun Kurulması:** 1864'te kurulan komisyon bugünkü ticaret ve sanayi odalarının ilk örneğiydi. Komisyonun bazı görevleri; % 5 olan gümrük vergilerini artırmak, sanayiye teşvik etmek, esnaf şirketleri oluşturmak ve sanayi okulları açmaktır.

IV. Demir Yolu Projelerinin Açılması: 1856'da Anadolu'da ilk demir yolu hattı İzmir - Aydın ve İzmir - Turgutlu arasında açılmıştır. 1900 -1908 yılları arasında Şam- Medine arasında Hicaz Demir Yolu projesi tamamlanmıştır.

V. Sanayi Mekteplerinin Açılması: Sanayi kuruluşlarına nitelikli eleman yetiştirmek amacıyla okullar açılmıştır. Bu okullarda terzilik, dokumacılık, dericilik, demircilik ve matbaacılık gibi alanlarda mesleki eğitim verilmiştir.

VI. Esnaf Şirketlerinin Kurulması: Bu proje kapsamında Simkeşler Şirketi, Debbağlar Şirketi, Saraçlar Şirketi, Kumaşçılar Şirketi ve Dökümcüler Şirketi gibi birçok şirket açılmıştır.

1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yapılmıştır.

Bu antlaşmaya göre;

- Tekel sistemi kaldırıldı. İngilizlere diledikleri miktarda ham maddeyi satın alma imkânı verildi.
- İç ticarete Osmanlı vatandaşlarının yanı sıra İngilizlerin de katılması öngörüldü.
- İngilizlerle olan transit ticaretten alınan vergi kaldırıldı.
- İngiliz vatandaşları, Osmanlı ürünlerini, Osmanlı tebaasından tacirlerle aynı vergi koşulları altında satın alma hakkına sahip oldu.
- Antlaşmayla birlikte ihracattan %12, ithalattan ise %5 gümrük vergisi alınmaya başlandı.
- Yerli tüccarlar %12 nispetinde iç gümrük vergisini ödemeye devam ederken yabancı tüccarlar bu vergilerden muaf tutuldu.

1838 Balta Limanı Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'ne etkisi:

- Osmanlı pazarları büyük oranda yabancıların eline geçti.
- Avrupa ile rekabet edemeyen Osmanlı esnafı faaliyetlerini durdurmak mecburiyetinde kaldı.
- Osmanlı ham maddeleri daha fazla ücret teklif eden Avrupalı tüccarlara satıldığından bu ham maddelerin fiyatlarında büyük artışlar görüldü. Bu yüzden esnaf ham madde bulmakta sıkıntı çekti hatta bazı ham maddeleri hiç tedarik edemedi.

Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin Kuruluşu

- Osmanlı Devleti ilk dış borcu Kırım Savaşı sırasında İngiltere'den almıştı. 1875 yılında Osmanlı Devleti artık Batılı devletlerden ve bankerlerden borç alamayacak duruma geldi ve ayrıca aldığı borçların faizlerini bile ödeyemedi.
- 1879'da bir araya gelen alacaklı devletler ve Osmanlı Devleti anlaşma kararı aldı. Antlaşma kararlarına göre Rûsum-ı Sitte (altı vergi) adıyla anılan vergileri toplamak üzere Rûsum-ı Sitte İdaresi kuruldu. Sonraki süreçte Rûsum-ı Sitte İdaresinden istenilen sonuç elde edilemedi.
- Osmanlı Devleti, alacaklı tarafların temsilcileri ile 1881'de toplanarak bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmada alınan kararlar hicri Muharrem ayında ilan edildiğinden, "Muharrem Kararnamesi" adıyla anıldı. II. Abdülhamit Dönemi'nde 1881'de "Muharrem Kararnamesi" doğrultusunda "Düyûn-ı Umûmiye İdaresi" kuruldu. Bu kurum kendisine bağlanan vergi ve kaynakları doğrudan toplama yetkisine sahip olmuştur. Bu durum Osmanlı ekonomisini dışa bağımlı hale getirmiştir.

İttihat ve Terakki'nin Millî İktisat Politikası

- Alman iktisatçı Frederich List'in (Frederik List) korumacı millî ekonomi düşüncesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti liderleri arasında itibar görmeye başladı. İttihatçılar bu kapsamda, yabancı burjuvazinin yerine Türk ve Müslüman burjuvazisinin geçmesini hedefledi.
- 1914'te kapitülasyonlar tek taraflı kaldırıldı ve Düyûn-ı Umûmiye faaliyetleri askıya alındı.
- 1916'da ticari işlemlerde Türkçenin kullanılmasını zorunlu kılan bir yasa meclisten geçirildi.
- Yabancı sermayeli şirketler denetim altına alındı.
- Çıkarılan kanunlarla yeni gümrük yasaları onaylanarak yürürlüğe girdi.
- 1914 - 1918 yıllarında anonim şirketler (Millî Mahsulat Anonim Şirketi, Millî İthalat Kantariye Anonim Şirketi vb.) kurularak şirketlerin sayıları artırıldı.

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ VE DÜNYA

MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI

Ali Rıza Bey ile Zübeyde Hanım'ın oğlu olarak Selânik'te 1881'de doğdu.

Eğitim hayatı:

- ─ Mahalle mektebiyle eğitim hayatı başlamıştır. Daha sonra Şemsi Efendi Okulu'na devam etmiştir.
- ─ Selanik Mülkiye Rüştiyesi'nde okumak istemeyen Mustafa Kemal, Selanik Askeri Rüştiyesi'ne kayıt olarak askeri eğitime bu okulla başlamıştır.
- ─ 1896 yılında Selanik Askeri Rüştiyesini bitiren Mustafa Kemal Manastır Askeri İdadisine devam etmiştir.
- ─ 1899'da İstanbul Harp Okulu'nda askeri eğitime devam eden Mustafa Kemal, bu okuldan 1903 yılında mezun olduktan sonra kurmaylık sınavını kazanarak İstanbul Harp Akademisi'nde okumaya başlamıştır. Bu okuldan 1905 yılında mezun olup kurmay yüzbaşı rütbesiyle askerlik görevine başlamıştır.

Askerlik Hayatı

- ─ 1905 Beşinci Orduda görev almak üzere Şam'a gönderilmiştir. Burada 'Vatan ve Hürriyet' adıyla bir cemiyet kurmuştur.
- ─ 1907 Makedonya'daki 3. Ordu'ya tayin edilmiştir. Şam'da kurmuş olduğu cemiyetini, burada İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleştirmiştir.
- ─ 13 Nisan 1909 (31 Mart Olayı) Meşrutiyet yönetimine karşı ayaklananlara karşı Rumeli'den yola çıkan Hareket Ordusu'nun kurmay başkanlığını yapmıştır.
- ─ 1911'de gönüllü olarak Trablusgarp Savaşı'na katılmıştır. Buradaki halkı örgütleyerek Derne ve Tobruk'ta İtalyanlara karşı mücadele etmiştir. Başarısından dolayı binbaşı rütbesine yükseltilmiştir. İlk askeri başarısını bu savaşta göstermiştir.
- ─ 1913'te Sofya'ya askeri ataşe olarak atanmıştır.
- ─ 2 Şubat 1915'te Tekirdağ'da kurulması kararlaştırılan yeni bir tümenin komutanlığına tayin edilmiştir. Mustafa Kemal'in teşkil ettiği ve 19. Tümen adını alan bu tümen Çanakkale savaşlarında parlak başarılar göstermiştir. Bu cephede Arıburnu, Anafartalar ve Conkbayırda görev yapmıştır. Bu cephede gösterdiği başarılar Milli Mücadele'de lider olmasında etkili olmuştur.

- ─ 1916'da Bitlis ve Muş'u Ruslardan geri almıştır.
- ─ 1918'de Suriye Cephesine Yıldırım Orduları Grup Kumandanı olarak atanmıştır. I. Dünya Savaşı'nda son görev yeri bu cephedir.
- ─ 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Samsun'a ayak basmıştır.

XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ

II. Meşrutiyetin İlanı

- ─ II. Meşrutiyetle Kanunu Esasi'de değişiklikler yapıldı:
 - Padişahın Meclisi kapatma yetkisi zorlaştırıldı.
 - Meclis üstünlüğü sistemi getirildi.
 - Hükümet meclise karşı sorumlu hale getirildi.
 - Siyasi partiler kuruldu (Ahrar, Hürriyet ve İtilaf, Fedakar-ı Millet, İttihatı Muhammet ve Ahali partisi)

NOT !

Meşrutiyet yönetiminin ilk günlerinde iktidar boşluğu ve geçiş döneminin getirmiş olduğu kargaşalıklar sonucunda;

- ─ 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti.
- ─ 1908'de Girit Yunanistan'a katıldı.
- ─ 1908'de Avusturya – Macaristan, Bosna- Hersek'i kendi topraklarına kattı.

31 Mart Olayı (13 NİSAN 1909)

NOT !

- ─ 31 Mart ayaklanması Osmanlı Devleti'nde rejime karşı yapılan ilk ayaklanmadır.
- ─ Hareket ordusu isyanı bastırmıştır. Bu ordunun kurmay başkanlığını Kolağası Mustafa Kemal yapmıştır.

TRABLUSGARP SAVAŞI (1911)

Savaşın Nedenleri

- 1870 yılında siyasi birliğini kuran İtalya'nın sömürge yarışında geri kalması
- Sanayileşmesini tamamlayan İtalya'nın ham madde ve pazar ihtiyacını karşılamak istemesi

NOT !

- Mısır'ın İngiliz işgali altında olması ve donanmasının yeterince güçlü olmaması nedeniyle Osmanlı Devleti, İtalya tarafından işgal edilen Trablusgarp'a yardım gönderememiştir.
- Enver ve Mustafa Kemal gibi gönüllü subaylar Trablusgarp'ta İtalya'ya karşı halkı örgütleyerek mücadele etmişlerdir.
- İtalya, Osmanlı Devleti'ni antlaşmaya zorlamak için 12 Ada ve Rodos'u işgal etmiştir. Balkan Savaşlarının da başlaması üzerine Osmanlı Devleti antlaşmaya razı olmak zorunda kalmıştır.
- Osmanlı Devleti, İtalya ile yaptığı Ouchy (Uşi) Antlaşması'yla Kuzey Afrika'daki son toprak parçasını kaybetmiştir.

BALKAN SAVAŞLARI (1912)

I. Balkan Savaşı

Nedenleri:

- Rusya'nın sıcak denizlere inmek ayrıca dışı açılımını gerçekleştirmek için Balkanlarda uyguladığı Panslavizm politikası
- Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ulusçuluk akımı
- İngiltere'nin Reval görüşmelerinde Rusya'yı Balkanlar ve Boğazlar üzerinde serbest bırakması
- Türklerin Balkanlardan tamamen atılmak istenmesi

Savaşın Gelişimi

- Osmanlı Devleti; Karadağ, Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan ile savaşmıştır.
- Savaşın başında, Osmanlı Devleti'nin Balkan uluslarını yeneceğini düşünen Avusturya ve Rusya, büyük devletler adına bir bildiri yayınlarak, Osmanlı Devleti'yle Balkan devletleri arasında ortaya çıkacak olan sınır değişikliklerini tanımacaklarını belirtmişlerdir.

NOT !

Osmanlı Devleti'nin yenilgisi üzerine Balkan devletleri ile Londra Antlaşması yapılmıştır.

I. Balkan Savaşı'nın Sonuçları

- Osmanlı Devleti, Edirne ve Kırklareli dâhil Midye Enez hattının batısındaki bütün toprakları kaybetti
- Ege Denizi Türk gölü olmaktan çıktı.
- Bulgaristan Ege Denizi'ne ulaştı ve geniş topraklara sahip oldu.
- Arnavutluk bağımsızlığını ilan etti. (Balkanlarda Osmanlı Devleti'nden ayrılan son topluluktur.)
- Osmanlılık fikri etkinliğini yitirdi.
- Balkanlarda Türk azınlığı sorunu ortaya çıktı.

NOT !

Balkan Savaşı sırasında İttihat ve Terakki Babiâli baskını ile hükümeti ele geçirmiştir.

II. Balkan Savaşı

I. Balkan Savaşı sonunda Bulgaristan'ın büyük topraklara sahip olması yeni bir savaşa neden oldu.

Yunanistan, Romanya ve Sırbistan ittifakı Bulgaristan'ı yendi. Bu sırada Osmanlı Devleti de bu savaşı fırsat bilerek I. Balkan Savaşı'nda kaybettiği Edirne ve Kırklareli'ni geri aldı.

NOT !

Bulgaristan Bükreş Antlaşması'yla Romanya, Sırbistan ve Yunanistan'a toprak vermiştir. Osmanlı Devleti Bulgaristan ile yaptığı İstanbul Antlaşması ile Bulgaristan'da azınlık durumuna düşen Türklerin haklarını korumaya çalışmıştır.

Balkan Savaşlarının Genel Sonuçları

- Osmanlı Devleti, bu savaşlarda Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk ve Ege adalarını kaybetmiştir.
- Balkanlarda günümüze kadar gelen Türk azınlık sorunu ortaya çıkmıştır.

I. DÜNYA SAVAŞI (1914-1918)

Savaşın Genel Nedenleri

- Milliyetçilik akımı
- Sömürgecilik yarışı
- Ham madde ve pazar arayışı
- Devletler arası bloklaşma
- Silahlanma yarışı

Savaşın Özel Nedenleri

- Siyasi birliklerini geç kuran Almanya ve İtalya'nın sömürge rekabetine katılmaları
- Rusya'nın tarihi sıcak denizlere inme politikası
- Fransa'nın 1871'de Sedan Savaşı ile Almanya'ya kaptırdığı Alsas Loren bölgesini geri almak istemesi
- Japonya'nın Uzak Doğu'da Alman sömürgelerine sahip olmak istemesi
- İtalya'nın Akdeniz'e hâkim olmak istemesi
- Avusturya-Macaristan veliahdının Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi

Osmanlı Devletinin Savaşa Girmesinin Nedenleri

- Osmanlı Devleti'nin kaybettiği toprakları geri almak istemesi
- Siyasi yalnızlıktan kurtulma isteği
- Almanya ile 2 Ağustos 1914'te gizli bir antlaşmanın yapılması
- İttihat ve Terakki'nin Almanya desteği ile "Turancılık" idealini gerçekleştirmek istemesi

Almanya'nın, Osmanlı Devleti'nin Kendi Yanında Savaşa Girmesini İstemesinin Nedenleri

- Osmanlı Devleti'nin jeopolitik konumundan faydalanmak istemesi (Boğazlar ve Süveyş kanalı)

- Halifelik kurumunun Müslümanlar üzerindeki etkisinden faydalanmak istemesi
- Yeni cephelerin açılmasıyla cephelerdeki yükünü hafifletmek istemesi

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesinin Sonuçları

- Yeni cepheler açıldı.
- Savaş geniş alanlara yayıldı.
- Savaşın süresi uzadı.
- İtilaf Devletlerinin Rusya'ya yardım etmesi engellendi.
- İtilaf Devletlerinin kendi aralarında yaptıkları gizli antlaşmalarla Osmanlı toprakları paylaşıldı.

Osmanlı Devleti'nin Savaşığı Cepheler

- I. Taarruz Cepheleri:** Kafkas ve Kanal (Süveyş) cepheleri
- II. Savunma Cepheleri:** Çanakkale, Irak, Suriye - Filistin, Yemen - Hicaz cepheleri
- III. Sınırları dışında Müttefiklerine yardım ettiği cepheler:** Gallica, Makedonya ve Romanya cepheleri

Taarruz Cepheleri

1- Kafkas Cephesi:

Nedenleri:

- Orta Asya Türkleri ile birleşerek Büyük Turan idealini gerçekleştirmek
- Almanların Bakü petrolünün ele geçirilmesi için Osmanlı Devleti'ni kıskırtması

- Almanya'nın Doğu cephesinde Rusya'nı kendisine karşı bas-kısını hafifletmek istemesi

Savaş 22 Aralık 1914'te başladı. Türk ordusu Sarıkamış harekâtı sonucunda soğuk kış şartlarından dolayı büyük kayıplara uğradı.

NOT !

- Mustafa Kemal, 1916 yılında Muş ve Bitlis'i geri almayı başarmıştır.
- 1917 yılında Rusya'da Bolşevik devriminin olması sonucunda Çarlık Rusya'sı yıkıldı. Yerine Bolşevik Sovyet Rusya kuruldu. Yeni Rusya 3 Mart 1918 yılında Osmanlı Devleti ile Brest Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. Bu Antlaşma ile Osmanlı Devleti, 1878 Berlin Antlaşması'yla kaybettiği Kars, Ardahan ve Batum'u geri almıştır.

2- Kanal Cephesi: Cemal Paşa önderliğinde İngilizlerin Hint sömürge yollarını engellemek ve bu bölgeyi geri almak için düzenlenmiş bir seferdir. Başarılı olunamamıştır.

Savunma Cephesleri

Çanakkale Cephesi

Nedenleri:

- Boğazlar ve İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ne son vermek
- Rusya'ya yardım etmek
- Balkan topluluklarını savaşa çekme ve bu bölgede yeni cep-heler açmak

Osmanlı Devleti'nin kanal harekâtını yapmasını engellemek Savaş İtilaf grubu donanmasının 19 Şubat 1915'te Çanakkale müstahkemlerini bombalamasıyla başlamıştır. 18 Mart gününe kadar süren deniz savaşını Osmanlı Devleti kazanmıştır. 25 Nisan'da İtilaf grubu kara harekâtı başlatmıştır. Ocak 1916 yılına kadar süren bu mücadeleyi özellikle 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal'in Anafartalar, Conkbayırı ve Arıburnu'ndaki başarılarının da etkisi ile Türk ordusu kazanmıştır.

Sonuçları:

- I. Dünya Savaşı'nın iki yıl uzamasına neden olmuştur.
- Rusya'ya yardım yapılamamıştır. Bu durum Rusya'da Bolşevik devrimine ortam hazırlamıştır.
- Bulgaristan İttifak grubuna katılmıştır.

- Mustafa Kemal gösterdiği başarılarla tarih sahnesine çıkmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin başarılı olduğu tek cephe.

Irak Cephesi

İngiltere, Hint sömürge yollarının güvenliğini sağlamak, Musul ve Kerkük petrollerine sahip olmak ve Rusya'ya kuzeyden yardım etmek için bu cepheyi açmıştır.

Osmanlı Devleti "Kut'ül Amare" de İngilizlere karşı başarılı olduysa da, daha sonra bu cepheye yenilmekten kurtulamamıştır.

Suriye - Filistin Cephesi

Osmanlı Devleti Kanal harekâtında başarısız olunca İngiliz ordusu 1918 yılında Suriye'ye girmiştir. Yıldırım ordularına bağlı VII. Ordu komutanı Mustafa Kemal Türk ordusunun daha fazla yıpranmasına meydan vermemek için orduyu Halep'e çekmiştir.

Hicaz - Yemen Cephesi

Osmanlı ordusu bu cepheye kutsal toprakları İngilizlere karşı korumaya çalışmıştır. Bu cepheye ayrıca bağımsız Arap hayali ile İngilizlerin yanında yer alan Araplarla da mücadele edilmiştir.

Galiçya, Romanya ve Makedonya Cephesi

Osmanlı Devleti, bu cephelede müttefiklerine yardım etmiştir. Bu cephelede Rusya, Fransa ve Romanya'ya karşı savaşmıştır.

Osmanlı Devletini Paylaşma Tasarıları (Yapılan Gizli Antlaşmalar)

1- Boğazlar Antlaşması (1915)

Bu antlaşma ile Rusya'ya İstanbul ve boğazlar verilmiştir.

2- Londra Antlaşması (1915)

Bu antlaşmayla İtalya, İngiltere yanında savaşa katılmıştır. İtalya'ya 12 Adalar, Antalya ve çevresi verilmiştir.

3- Petrograt Antlaşması (1916)

Rusya'ya İstanbul ve Boğazlar yanında Trabzon'un doğusu, Erzurum, Van ve Bitlis verilmiştir.

4- Sykes- Picot Antlaşması (1916)

İngiltere ve Fransa arasında yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Irak ve Suriye toprakları paylaşılmıştır.

5- Mac Mahon Antlaşması (1916)

İngiltere Mısır valisi ile Mekke Emiri Şerif Hüseyin arasında yapılmıştır. Ön Asya'da bağımsız bir Arap devletinin kurulması kararlaştırılmıştır.

6- Saint Jeande Maurienne Antlaşması (1917)

Bu gizli antlaşma ile İtalya'ya İzmir, Konya, Aydın ve Antalya'nın tamamı verilmiştir.

NOT !

Bolşevik devrimi sonrasında yeni kurulan Sovyet Rusya bu gizli antlaşmaları dünyaya duyurmuştur. Bu gizli antlaşmalara en büyük tepki Wilson prensiplerinden gelmiştir.

Wilson İlkeleri (8 Ocak 1918)

- Yenen devletler yenilen devletlerden toprak ve savaş tazminatı almayacak
- Devletler arası gizli antlaşmalar yapılmayacak, antlaşmalar açık yapılacak
- Uluslararası ekonomik engeller kaldırılacak, devletler arasında eşitlik olacak
- Devletler arasında anlaşmazlıkları gidermek için Milletler Cemiyeti kurulacak

Osmanlı Devleti ile ilgili kararlar:

- Boğazlar, bütün devletlerin gemilerine açık olacak
- Osmanlı Devleti'nde Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin bağımsızlığı sağlanacak
- Osmanlı Devleti'nde yaşayan milletlere kendi kendilerini yönetme hakkı verilecek

NOT !

İtilaf Devletleri kendi menfaatlerine uygun olmayan kararlar için manda ve himaye yöntemini getirmişlerdir. Osmanlı Devleti milliyet prensibi doğrultusunda parçalanmak istenmiştir.

SAVAŞI BİTİREN ANTLAŞMALAR

1- Versailles (Versay) Barış Antlaşması (28 Haziran 1919): Almanya ile yapılmıştır. Bu antlaşma ile Almanya kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Bu antlaşma II. Dünya Savaşı'na zemin hazırlamıştır.

2- Saint Germain Barış Antlaşması (10 Eylül 1919): Avusturya ile yapılmıştır. Bu antlaşma ile Avusturya gücünü kaybetmiştir. Kendisinden Macaristan koparılmıştır.

3- Neuilly (Nöyyi) 27 Kasım 1919: Bulgaristan ile yapılmıştır.

4- Trianon (Triyanon) 4 Haziran 1920: Macaristan ile yapılmıştır.

5- Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920: Osmanlı Devleti ile yapılmıştır.

NOT !

İtilaf Devletlerinin, Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda anlaşamamaları barış antlaşmasının yapılmasını geciktirmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

- İmparatorluklar yıkıldı. (Avusturya- Macaristan, Osmanlı ve Rus Çarlığı)
- Yeni devletler kuruldu. (Yugoslavya, Çekoslovakya, Polonya, Litvanya, Macaristan gibi.)
- Yeni rejimler ortaya çıktı. (Rusya'da Komünizm, Almanya'da Nazizm, İtalya'da Faşizm gibi.)
- Dünya barışını korumak amacıyla Milletler Cemiyeti kurulmuştur.
- Sömürgecilğin yerini manda ve himaye sistemi almıştır.
- Bu savaşla birlikte cephe kavramı değişmeye başlamıştır. (cephelerden şehirlere)
- Sınırların belirlenmesinde "milliyetçilik" ilkesine dikkat edilmesi yeni sorunların oluşmasına ortam hazırlamıştır. (Azınlık sorunları)

Mondros Ateşkes Antlaşması (30 Ekim 1918)

Wilson İlkelerine güvenen Ahmet İzzet Paşa, Rauf Orbay önderliğinde bir ekibi antlaşma yapmak için Mondros'a göndermiştir.

Alınan Kararlar

- Boğazlar bütün devletlere açık olacak. Bu bölgedeki istihkâm- lar İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir.

Yorum: Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu arasındaki bağlantısı kesildi. Osmanlı Devleti boğazlar üzerindeki egemenliğini kaybetmiştir. Başkentini güvenliği tehdit altına girmiştir.

- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri yerleri işgal edebilecektir.

Yorum: İtilaf Devletleri, işgallerine bu maddeyi hukuki dayanak yapmıştır.

→ Wilson ilkelerine ters düşmemek için İtilaf Devletleri bu maddeyi koymuşlardır.

→ Anadolu'nun tamamı işgallere açık hale gelmiştir.

- Vilayeti Sitte'de (Erzurum, Van, Bitlis, Sivas, Harput ve Diyarbakır) bir karışıklık çıkarsa bu bölgeler işgal edilebilecektir.

Yorum: Bu bölgede bir Ermeni devletinin kurulacağını gösterir.

- Orduya ait silahlar, cephaneler, ulaşım ve haberleşmeye ait araç ve gereçler İtilaf Devletlerinin denetimine girecektir.

Yorum: Haberleşmenin ele geçirilmesiyle işgalin yurt genelinde duyurulması engellenmek istenmiştir.

- Osmanlı ordusu terhis edilecek, sadece sınırların denetlenmesi ve iç güvenliğin sağlanması için birlik bırakılacaktır.

Yorum: İtilaf Devletleri işgallerini kolaylaştırmak ve Osmanlı'yı savunmasız bırakmak istemişlerdir.

- İtilaf ve Ermeni esirleri serbest bırakılacak Türk esirleri ise İtilaf Devletlerinin denetimine girecektir.

Yorum: Bu madde uluslararası eşitlik anlayışına aykırıdır.

- Trablusgarp ve Bingazi'deki Türk subayları, İtalyan garnizonuna, Hicaz, Suriye ve Irak'ta bulunan Türk subayları da İtilaf Devletlerine teslim olacaktırlar.

Yorum: İtilaf Devletleri yapacakları işgal için karşılarında bir ordunun olmasını engellemek istemişlerdir.

- Osmanlı savaş gemileri teslim olacak ve Osmanlı limanlarında gözetiminde bulundurulacaktır.

Yorum: Osmanlı kıyılarının savunmasız kalması amaçlanmıştır.

- İtilaf Devletleri bütün liman ve tersanelerden faydalanabilecektir.

- Toros Tünelleri, demiryolları İtilaf Devletlerine bırakılacaktır.

Yorum: İşgallerin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Önemi ve Sonuçları

- Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti kayıtsız şartsız teslim olmuştur.
- 13 Kasım 1918'de İtilaf Donanması İstanbul'a gelmiştir.
- Bu hükümleri uygulamaya koyan İtilaf Devletleri işgallerine başlamıştır. İlk işgal edilen yer İngilizler tarafından 3 Kasım 1918'de Musul'dur.
- İngilizler, Musul'dan sonra Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal etmiştir.
- Fransa; Adana, Dört Yol, Mersin ve Afyon'u işgal etmiştir.
- İtalya; Antalya, Konya, Bodrum, Marmaris, Kuşadası'nı işgal etmiştir. Ayrıca İngilizler, Eskişehir, Samsun, Merzifon, Batum'a asker çıkarmıştır.

Paris Barış Konferansı

- Konferansın toplanış amacı İtilaf Devletlerinin kendi aralarındaki sorunları çözüme kavuşturmak, barış antlaşmalarının tasdiklerini belirlemek ve çıkarlarına ters düşen Wilson ilkelerinin maddelerine karşı çözüm üretmektir.

- Paris Barış Konferansı'na 32 devlet katılmış ancak Osmanlı Devleti davet edilmemiştir.

- Konferans sonunda; İtilaf Devletleri sömürgecilik anlayışı yerine "Manda ve himaye" sistemini ortaya atmışlardır.

- I. Dünya Savaşı sırasında İtalya'ya verilen İzmir ve çevresi, İngiltere ve Yunanistan'ın delegeleri yanlış yönlendirmesi sonucunda Yunanistan'a verilmiştir. Bu İtalya'nın hoşnutsuzluğuna yol açmış ve böylece İtilaf grubu içinde ilk ayrılıklar oluşmaya başlamıştır.

NOT !

İngiltere'nin İzmir ve çevresini Yunanistan'a bırakmasının nedeni; bu bölgede özellikle sömürge yolları üzerinde güçlü bir devlet istememesidir.

- Uluslararası barışın korunması ve sorunların ortaklaşa görüşülmesi için Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir.

- I. Dünya Savaşı'nda yenilen devletlerle yapılacak barış anlaşmalarının esasları belirlenmiştir.

- Doğu Anadolu'da bir Ermeni devletinin kurulması kararlaştırılmıştır.

- Konferans sonunda umduğunu bulamayan ABD, Monroe doktrini'ne göre, Avrupa siyasetinden çekilmiştir.

MİLLİ MÜCADELE

İzmir'in İşgali (15 Mayıs 1915)

Nedenleri:

- İzmir'in Paris Konferansı'nda Yunanistan'a verilmesi
- Batı Anadolu'da Hristiyan halkın Türkler tarafından katlediliyor propagandası
- Yunan Megala İdeası'nın Batı Anadolu ve çevresini ele geçirme düşüncesi

15 Mayıs 1915'te Yunanlılar, İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemilerinin de yardımıyla İzmir'e çıkartma yapmışlardır.

Sonuçları:

- İzmir'e, asker çıkartan Yunanlılar, bölgede katliam ve işgal girişiminde bulunmuşlardır.

- ❑ Bu işgal karşısında, bölge halkı silahlı direniş başlatarak Kuvey-i Milliye teşkilatları kurmaya başlamıştır.
- ❑ Yunanlıların yapmış olduğu katliamların Avrupa kamuoyunda duyulması Türkler lehine bir akımın oluşmasına neden olmuştur. Tepkiler sebebiyle İtilaf Devletleri bölgedeki işgali yerinde izlemek üzere bir heyet oluşturmuştur.

Amiral Bristol Raporu (11 Ekim 1919)

İzmir ve çevresinde yapılan incelemeler sonunda Amiral Bristol ve ekibi bir rapor hazırlamıştır.

Bu rapora göre;

- ❑ Hristiyan halkın tehlikede olduğu haberi Paris Konferansı'nda yanlış bilgi olarak verilmiştir.
- ❑ Bölgedeki katliamların sorumlusu Yunanlılardır.

Raporun Önemi

- ❑ Türk Milli Mücadelesinin haklılığını uluslararası alanda dünya kamuoyuna açıklayan tarafsız bir belgedir.

Mondros Ateşkesi Sonrasında Kurulan Cemiyetler

Zararlı Cemiyetler

Azınlıklar Tarafından Kurulan Cemiyetler

❑ Mavri Mira (Kara Gün) Cemiyeti

- 1919 yılı sonlarında kurulan bu cemiyeti İstanbul Fener Rum Patrikhanesi kurmuştur. Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmayı, İzmir ve çevresinin ve Doğu Trakya'nın Yunanistan'a katılmasını sağlamayı amaçlamıştır.

❑ Etnik-i Eteryä Cemiyeti

- Yunan subayları tarafından 1894'te kurulan bu cemiyet, daha önce kurulmuş olan Rum cemiyetlerinin amaçlarını daha da genişletmiştir. Rumların yaşadığı bütün toprakların Yunanistan'a katılmasını gerçekleştirmeye çalışmıştır.

❑ Taşnak ve Hınçak Cemiyetleri

- Doğu Anadolu ve Çukurova Bölgesi'ni de içine alan bağımsız bir Ermenistan kurmayı amaçlamıştır.

❑ Musevî (Alyans) Cemiyeti

- İstanbul Yahudileri tarafından kurulmuştur. Temel amaçları İsrail birliğini kurmaktır.

❑ Pontus Rum Cemiyeti

- Trabzon Rum Pontus devletini tekrar kurmak için oluşturulmuştur. Yunan kızılhaçı ve Rum izci kuruluşlarıyla işbirliği yapmıştır.

❑ Kordos Cemiyeti

- Yunanlılar tarafından kurulmuştur. Bu cemiyet adını gizlemek için "Rum Göçmenleri Merkez Komisyonu" adıyla faaliyet göstermiştir.

Azınlık Cemiyetlerinin Genel Özellikleri

- ❑ İtilaf Devletleri tarafından desteklenmişlerdir.
- ❑ İtilaf Devletlerinin işgallerine zemin hazırlamışlardır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin parçalanması için faaliyet göstermişlerdir.
- ❑ Bağımsız devlet kurmayı düşünmüşlerdir.
- ❑ Kurtuluş mücadelesinin uzamasına neden olmuşlardır.

Milli Varlığa Düşman Cemiyetler

❑ Sulh ve Selameti Osmaniye Cemiyeti

- Genel siyasi görüşleri, meşrutiyet ve demokrasidir. Padişaha ve halifeye bağlıdır. Kurtuluşun padişah ve halifeye bağlı kalmakla mümkün olacağını ileri sürmüşlerdir.

❑ Teali İslam Cemiyeti

- İstanbul'da medrese hocaları tarafından kurulmuştur. Padişaha bağlılıklarını bildirmişlerdir.

❑ İngiliz Muhipleri Cemiyeti

- 1916 yılında Sait Molla tarafından İstanbul'da kuruldu. Milli Mücadeleyi yıpratıcı propagandalarda bulunan cemiyet, İngiliz himayesini savunmuştur.

❑ Wilson Prensipleri Cemiyeti

- Amerikan manda ve himayesini savunun cemiyettir.

❑ Kürt Teali Cemiyeti

- Wilson ilkelerinden hukuki bir dayanak olarak Doğu Anadolu'da bir Kürt devleti kurmayı amaçlamışlardır.

❑ Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti

- 1911'de İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı kurulmuştur. Mondros Ateşkes Antlaşması'yla tekrar gündeme gelen cemiyet, Milli Mücadeleye karşı düşmanca bir tavır almıştır.

Milli Cemiyetler

❑ Trakya Paşaeli Cemiyeti

- 2 Kasım 1918'de Cafer Tayyar Bey'in yardımları ile Edirne'de kurulmuştur. Bu cemiyet Trakya'nın Yunanlılara verilmesine engel olmak için bölgenin tarih, ırk, kültür bakımından Türk olduğunu kanıtlamak için yayınlar yapmıştır.

İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

- Cemiyetin amacı; İzmir'in Türklere ait olduğunu dünya kamuoyuna basın yoluyla duyurmak ve kanıtlamaktır.

İzmir Reddi İlhak (Mudafaa-i Vatan) Cemiyeti

- İzmir'in işgali öncesinde Müdafaa-i Vatan adıyla kurulan cemiyet, işgal sonrası Reddi İlhak adını almıştır. Bu cemiyet, İzmir'in haksız işgaline karşı savunma amacıyla milis teşkilatı meydana getirerek Yunan işgaline fiilen karşı koymuştur.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti

- Cemiyetin amacı; Karadeniz bölgesinde faaliyet gösteren Rum Pontus cemiyetine karşı mücadele etmektir.

Doğu Anadolu Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti

- Cemiyetin amacı; doğuda kurulması düşünülen Ermeni devletine engel olmak, bölgede Türklerin haklılığını basın ve yayın yoluyla dünyaya duyurmaktır.

Kilikyalılar Cemiyeti

- Cemiyetin amacı; Çukurova ve çevresinin Türk vatanının bir parçası olduğunu basın ve yayın ile ispatlamak, bölgedeki Ermeni ve Fransız faaliyetleriyle mücadele etmektir.

Milli Kongre Cemiyeti

- İstanbul'da Talim ve Terbiye Cemiyeti tarafından kurulmuştur. Dünya'da Türklere karşı yapılan propagandalara basın ve yayın yoluyla karşılık vermeye çalışmıştır.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

- 5 Kasım 1919'da Sivas'ta kurulmuştur. Memleketin bütünlük ve bağımsızlığı için mitingler ve protestolar düzenlemişlerdir.

Milli Cemiyetlerin Genel Özellikleri

- Milliyetçilik duygusuyla kurulmuşlardır.
- Bölgesel faaliyet göstermişlerdir.
- Genellikle basın yayın yoluyla mücadele etmişlerdir.
- Sivas Kongresi sonunda "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir.
- İşgalci devletlere, azınlıklara ve İstanbul Hükümeti'ne karşı mücadele etmişlerdir.

Kurtuluş Savaşına Hazırlık Dönemi

Kuvayi Milliye Hareketi'nin Başlaması

- Mondros Ateşkesi'nin 7. maddesine göre, Anadolu topraklarını işgal eden İtilaf Devletlerine karşı direniş hareketleri oluş-

muştur. Bu hareketin oluşmasında yapılan işgaller karşısında İstanbul Hükümetinin sessiz kalması etkili olmuştur. Bölge-
lerinin işgalini kabullenemeyen Anadolu halkı bölgesel milis kuvvetleri kurarak silahlı direnişe geçmişlerdir. Bu hareket, bölge-
sel amaçlı olup, efeler, yörükler, eski askerler gibi köylerden ve kasabalardan toplanan sivillerden meydana gelmiştir.

Kuvayi Milliye Hareketinin Genel Özellikleri

- Bölgesel bir halk hareketidir.
- Milliyetçi bir duygu ile kurulmuşlardır.
- Teşkilatlanma her bölgeden eli silah tutan kişilerin katılımıyla oluşturulmuştur.
- İşgalci kuvvetlere karşı, yavaşlatma, yıpratma ve zaman kazanma işlevlerinde bulunmuşlardır.
- Erzak ve cephane donatımını halktan karşılamışlardır.
- Düzenli ordunun kurulmasına ortam hazırlamışlardır.
- Milli Mücadeleye ve TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmaları bastırmışlardır.
- Tek bir merkeze bağlı değildir.

Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı

- Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişi yetkisi ile 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır.
- Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a geldiğinde bölgenin İngiliz işgali altında olduğunu ve bölgede Rum çetelerin yoğun olduğunu tespit edince karargâhını daha güvenli çalışabileceği Havza'ya taşımıştır.

Havza Genelgesi (28-29 Mayıs 1919)

- İzmir'in işgali, Anadolu halkının katledilmesi, Karadeniz'de Rumların taşkınlık yapması üzerine Havza'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, halkı bilinçlendirme ve uyandırma adına bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgeye göre:
 - Büyük ve heyecanlı mitinglerle işgaller protesto edilecektir.

Yorum: Halkın harekete geçmesi bilinçlenmesi amaçlamıştır

- Bu gösteriler sırasında düzenin korunmasına dikkat edilmesi ve Hristiyan halka karşı saldırı ve düşmanlık yapılmasına önem verilmelidir.

Yorum: Bu kararlar İtilaf Devletlerinin işgal için gerekçe aramalarına ve Mondros'un 7. maddesinin uygulanması durumuna karşı önlem alınmıştır

Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919)

- Mustafa Kemal Paşa'nın Havzadaki faaliyetleri, İstanbul Hükümeti tarafından tepkiyle karşılanınca 8 Haziran 1919'da geri çağırılmıştır. Bu durumu önemsemeyen Mustafa Kemal Paşa, ordu birlikleri ile bağlantılarını ilerletmiş ve ulusal örgütlenmeyi sağlamaya önem vermiştir. Amacı ulusal mücadeleyi halka mal etmektir.
- Mustafa Kemal Paşa, Amasya'da Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy ile birlikte bir genelge hazırlamıştır. Ayrıca bu genelgeyi Konya'da bulunan ordu müfettişi Cemal Paşa (Mersinli) ve 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e de onaylatarak yayınlamıştır.

Alınan Kararlar

- Vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığı tehlikededir.

Yorum: Kurtuluş Savaşı'nın gerekçesidir.

- İstanbul Hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirmemektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş göstermektedir.

Yorum: Kurtuluş Savaşı'nın ikinci gerekçesidir. İstanbul Hükümeti'ne karşı bir tepkidir.

- Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Yorum: Kurtuluş Savaşı'nın yöntemi ve amacı belirtilmiştir. Ulusal egemenliğe dayalı bir yönetim şeklinin kurulacağına işaret eder. Türk inkılabının evrensel özelliğini gösterir. Topyekün savaş stratejisi belirlenmiştir.

- Milletin haklarını dile getirip bütün dünyaya duyurmak için, her türlü etki ve denetimden uzak bir kurul oluşturulmalıdır.

Yorum: Milli Mücadelenin kişisellikten çıkarılıp millete mal edilmesi amaçlanmıştır.

- Anadolu'nun her bakımdan güvenli yeri olan Sivas'ta milli bir kongre toplanmalıdır. Bu amaçla milletin güvenliğini kazanmış üç delege Sivas'ta olacak şekilde yola çıkmalıdır. Delegelerin seçimini Redd-i İlhak Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve belediyeler yapacaktır.

Yorum: Milli Mücadelenin tek bir çatı altında oluşturulmasına ortam hazırlanmıştır. Demokratik yönetime göre hareket edilmesi amaçlanmıştır.

- Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.

Yorum: Yurt geneli bölgesel ve ulusal teşkilatlanma ve örgütlenme planlanmıştır.

- Mevcut askeri ve sivil örgütler kesinlikle dağıtılmayacak komuta bırakılmayacak ve başkalarına devredilmeyecek.

Yorum: Gerektiğinde silahlı mücadele yapılabileceğine işaret eder. Mondros Ateşkesi kararlarına karşı çıkıldığını gösterir.

Amasya Genelgesi'nin Önemi ve Sonuçları

- Türk inkılabı'nın ihtilal aşamasını oluşturur.
- İlk defa ulusal egemenlikten bahsedilmiştir. Bu durumda ileriye yönetim şeklinin değişeceğini gösterir.
- Bu genelge ile ulusal bağımsızlık ve ulusal egemenliğin birlikte gerçekleştirileceği ifade edilmiştir.
- Kurtuluş mücadelesinin programı niteliğindedir.

NOT !

8 Temmuz 1919'da İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal'in emirleri uygulamaması ve İstanbul'a gelmeyi reddetmesi üzerine görevden aldığını kesin olarak bildirmesi üzerine aynı gün Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezaretine çektiği telgraf ile hem resmi görevinden hem de askerlik görevinden istifa ettiğini bildirmiştir.

Erzurum Kongresi (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919)

Erzurum Kongresi'nin Toplanma Nedenleri

- Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre bir Ermeni devleti kurulmak istenmesi
- 23 Temmuz'da çalışmalarına başlayan kongre Mustafa Kemal'i başkan seçmiştir.
 - Mustafa Kemal'in sivil katıldığı kongreye başkan seçilmesi halk tarafından lider olarak görüldüğünün kanıtıdır.

Alınan Kararlar

- Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.

Yorum: Vatanın bölünmez bir bütün olduğu ilan edilmiştir. İlk defa ulusal sınırlardan bahsedilmiştir.

- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı milletçe birlikte karşı koyulacaktır.

→ Milli Mücadele'nin 'topyekün savaş' özelliğini gösterir.

- Yurdun ve bağımsızlığın korunması için İstanbul'daki hükümet yeterli olmazsa, geçici bir hükümet kurulacaktır.

→ Milli Mücadele'nin ihtilalci özelliğini gösterir.

- Bu hükümeti ulusal kongre kuracak; kongre toplantı halinde değilse, Temsil Kurulu, hükümeti kuracaktır.

Yorum: Kararların alınması ve uygulanabilmesi için bölgesel bir Temsil Kurulu oluşturulmuştur.

- └ Milli kuvvetleri etkin ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.

Yorum: Ulusal egemenliğe dayalı bir hükümetin kurulacağı ve bu hükümetin idare şeklinin cumhuriyet olacağına işaret eder.

- └ Hristiyan unsurlara, siyasal egemenliğimizi ve sosyal denge-mizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.

Yorum: Azınlıkların devlet kurmasına karşı çıkmıştır.

- └ Mebusan Meclisi'nin derhal toplanmasına ve hükümetin ça-lışmalarının meclis denetimine girmesine çalışılacaktır.

Yorum: Ulus iradesine önem verildiğini gösterir. İstanbul Hükü-metinin çalışmalarının halkın vekillerince denetlenmesi amaçlan-mıştır.

- └ Toplanacak olan ulusal güçler padişahlık ve halifelik makamı-nı kurtaracaktır.

Yorum: Milli Mücadele öncesi anlaşmazlık oluşturabilecek sorun-ları gündeme getirmeme amaçlanmıştır.

- └ Manda ve himaye reddedilmiştir.

Yorum: Kayıtsız şartsız bağımsızlığın gerçekleştirileceğini ifade eder.

- └ Topraklarımızda gözü olmayan ve milli menfaatlerimizi göze-ten dost bir devletin teknik ve iktisadi yardımları alınabilir. Mil-letimizin çağdaş gayeleri doğrultusunda sınai ve iktisadi ihti-yaçları giderilecektir.

Yorum: İç politika yanında dış politika ile ilgili kararlar alındığını gösterir. Bu durum bu kongrenin bir meclis gibi hareket ettiğine işaret eder.

Erzurum Kongresi'nin Önemi ve Sonucu

- └ Bölgesel bir kongre olmasına rağmen aldığı kararlar yönüyle ulusaldır. Ulusal kararların alınmasında Mustafa Kemal Paşa etkili olmuştur.
- └ Erzurum Kongresi, bir çeşit yasama; Temsil Heyeti ise onun yürütme organı şeklini almıştır.

Balikesir Kongresi ve Alaşehir Kongresi

Yunan işgaline karşı tedbir almak, bölge halkını bilinçlendirmek ve Kuvayı Milliye'ye yardım etmek amacıyla toplanılmıştır. Musta-fa Kemal gibi birleştirici bir liderden yoksun olduğu için kararlar bölgesel nitelikli kalmıştır.

Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919)

- └ 4 Eylül 1919'da Sivas Lisesi'nde kongre çalışmalarına başla-mıştır.

Kongre iki gündem maddesinden oluşmuştur.

- Erzurum kararlarının ve tüzüğünün görüşülerek yeni şart-lara uydurulması
- 25 delegenin hazırlayıp kongreye sunduğu manda fikri

Alınan Kararlar

- └ Erzurum Kongresi kararları bazı değişiklik ve ilavelerle kabul edilmiştir.

Yorum: Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını bütün va-tan için geçerli hale getirmiştir.

- └ Ulusal direnmeyi gerçekleştirmek için kurulan dernekler "Ana-dolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti" adıyla birleştiril-miştir.

Yorum: Anadolu'da ulusal mücadele tek elde toplanmıştır.

- └ Manda ve himaye düşüncesi kesin olarak reddedilmiştir.

Yorum: Bağımsızlığın hiçbir koşula bağlı olmadan gerçekleştiril-mesi benimsenmiştir.

- └ Temsilciler Kurulu'nun yetkileri bütün vatani temsil edecek şe-kilde genişletilmiştir.

- TBMM açılıncaya kadar bir hükümet gibi hareket etmiştir.
- Temsil Heyeti Ali Fuat Paşayı Batı Cephesi'ne atamıştır. Böylece ilk yürütme yetkisini kullanmıştır. Bu durum bir hükümet gibi hareket ettiğinin göstergesidir.

- └ Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin toplanması için çalışmalara de-vam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Yorum: Ulus iradesinin yönetim üzerinde denetim yetkisini kul-lanması sağlanmak istenmiştir.

- └ Gayrimüslimlere, her türlü vatandaşlık hakları saklı kalacağından siyasal egemenliğimizi kısıtlayıcı ayrıcalıkların verileme-yeceği belirtilmiştir.

Yorum: Azınlıkların bağımsız devlet kurma isteklerine ve Anado-lu'nun milliyet esasına göre parçalanması hedeflerine karşı çıkıl-mıştır.

Sivas Kongresi'nin Önemi

- └ Sivas Kongresi, yurdun her yerinden seçimle gelen delege-lerin katılımıyla toplanmış ulusal bir kongredir.
- └ Ulusu, Temsilciler Kurulu ve Milli Mücadele etrafında toplamak amacıyla İrade-i Milliye gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır.

Sonuçları:

- Mustafa Kemal, 13-14 Eylül 1919'da, İstanbul ile ilişkisi kesilen memleketin nasıl idare olunacağını, halkın başvurabileceği tek yetkili kurumun sadece Temsil Heyeti olduğunu, komutanlara, valilere ve ayrıca kongre adına Padişaha bildirmiştir. Bu gelişmeler karşısında Damat Ferit Hükümeti 30 Eylül 1919'da istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu durum Anadolu'daki ulusal mücadelenin güçlendiğini gösterir. Ayrıca bu gelişme Milli Mücadelenin ilk siyasi başarısıdır.

Amasya Görüşmeleri (20-22 Ekim 1919)

- Sivas Kongresi sonrasında Damat Ferit Hükümeti'nin istifa etmesi üzerine yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kuruldu. Mustafa Kemal Paşa, Ali Rıza Paşa'ya çektiği telgrafta Sivas ve Erzurum kongrelerini tanınması ve kabul etmesi karşılığında kendisine yardım edebileceğini bildirmiştir. Ali Rıza Paşa Hükümeti, 9 Ekim 1919'da Temsil Kurulu ile görüşme isteğinde bulundu. Temsilciler Kurulu bu isteği kabul etmesi üzerine Amasya'da görüşmelerin yapılmasına karar verildi.
- İstanbul Hükümeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Temsil Kurulu Başkanı Mustafa Kemal Paşa 20-22 Ekim 1919'da bir araya gelmişlerdir.

Bilgi Notu: Bu görüşme ile İstanbul Hükümeti, Milli Mücadeleyi resmen ve hukuken tanımıştır.

Temsil Kurulu'nun Ankara'ya Gelmesi (27 Aralık 1919)

- Mustafa Kemal Paşa, Meclisin İstanbul'da toplanmasını kabul etmek zorunda kalınca meclisteki çalışmaları daha yakından takip etmek için Temsilciler Kurulu ile birlikte haberleşme ve ulaşım alanlarının elverişli olduğu Ankara'ya gelmiştir.

NOT !

Milli Mücadelenin merkezi haline gelen Ankara'da 10 Ocak 1920'den itibaren Hâkimiyeti Milliye gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Bu gazete, Milli Mücadele kararlarının halka duyurulması, Milli Mücadele aleyhine yapılan propagandalara engel olunması ve halkın bilinçlenmesinin sağlanması amaçlarına yönelik çalışmalarda bulunmuştur.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Toplanması

- Amasya Görüşmelerinde Meclisin İstanbul'da açılması kararının alınması üzerine, 7 Kasım 1919'da yurt geneli seçimler yapıldı. Seçimleri genellikle müdafaa-i hukuk cemiyetlerine

üye olanlar kazanmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu seçimlerde Erzurum milletvekili seçilmiştir.

NOT !

İşgalci devletler bu seçimlerin yapılmasına müdahale etmemişlerdir. Çünkü seçilen vekillerden oluşan meclisin kendileri aleyhinde karar alacaklarına ihtimal vermiyorlardı.

- 12 Ocak 1920 tarihinde Son Osmanlı Mebusan Meclisi açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa başkan seçilememiştir. Ancak Erzurum milletvekili olarak meclise girmiştir. Meclis başkanlığına Reşat Hikmet Bey getirilmiştir.
- Mecliste Mustafa Kemal'in isteği olan Müdafaa-i Hukuk grubu oluşturulamamıştır. Padişahı destekleyen "Felahı Vatan" grubu oluşturulmuştur.
- 28 Ocak 1920'de meclis gizli oturumda Misak-ı Milli'yi kabul etmiştir.

NOT !

Misak-ı Milli ile kongre kararları resmîyet kazanmıştır. Mebusan Meclisi'nin Misak-ı Milli kararlarını kabul etmesi İstanbul'un işgal devletleri tarafından resmen işgal edilmesine neden olmuştur.

Bu işgal Mustafa Kemal Paşa'ya Ulusal Mücadeleyi Padişah adına yürüttüğünü söyleme olanağı sağladığı gibi TBMM'nin açılmasına da ortam hazırlamıştır.

Misak-ı Milli Kararları (28 Ocak 1920)

- Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.

Yorum: Türk topraklarının bölünemeyeceği ve parçalanamayacağı belirtilmiştir. Türk vatanının sınırları çizilmiştir

- Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918 tarihinde ateşkes yapıldığında düşman işgali altında bulunan Arap memleketlerinin durumu halkın serbestçe verecekleri oylarla belirlenmelidir.

Yorum: Demokratik bir yöntem amaçlamıştır. Bölgenin durumu ve geleceği halkın özgür iradesine bırakılmıştır.

- Halkın oyları ile anavatanı katılan üç sancakta (Elviye-i Selse: Kars, Ardahan, Batum) gerekirse halkoyuna başvurulmalıdır.

Yorum: Bu şehirlerde Türk nüfusunun yoğun olarak bilindiğine işaret eder. Halk iradesiyle bu bölgelerin anavatanına katılması sağlanarak Misak-ı Milli hedeflerine ulaşmak istenmiştir.

- └ Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukuki durumunun tespiti de halkın tam bir özgürlükle vereceği kararlara uygun olmalıdır.
- └ İstanbul ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden korunmalıdır.

Yorum: İstanbul ve Çanakkale boğazları ile Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'un güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Boğazların Türklerin denetiminde olması amaçlanmıştır.

- └ Azınlıkların hakları, komşu memleketlerdeki Müslüman halkın haklarının korunması şartı ile kabul edilecektir.

Yorum: Türkiye'deki azınlıklara verilecek hakların ölçüsü belirtilmiştir. Ayrıca diğer devletlerde bulunan Müslüman Türk halkının korunması amaçlanmıştır.

- └ Milli ve iktisadi gelişmemizi sağlamak amacıyla tam bir serbestiyet sağlanması, siyasi, adli ve mali gelişmemize engel olan sınırlamaların kaldırılması gerekir.

Yorum: Kapitülasyonların kaldırılacağı belirtilmiştir. Ekonomik bağımsızlık amaçlanmıştır.

Misak-ı Millinin Önemi ve Sonuçları

- └ Vatanın geleceği ile ilgili önemli kararlar alınmıştır.
- └ Misak-ı Milli, Milli Mücadele'nin siyasi programıdır. Bu program meclis tarafından kabul edilerek yasallaştırılmıştır.

I. TBMM DÖNEMİ

- └ 23 Nisan 1920'de Meclis 120 milletvekili ile açılmıştır. Açılıştan sonra Mustafa Kemal Paşa meclis başkanı seçilmiş ve bir önerge yayınlamıştır. Buna göre;
- └ Hükümet kurmak gereklidir.

Yorum: Anadolu'daki otorite boşluğu doldurulmak istenmiştir.

- └ Geçici olarak bir hükümet reisi tanımak veya padişah kaymakamı atamak doğru değildir.

Yorum: Meclisin devamlılığı ve bağımsızlığı belirtilmiştir.

- └ Padişah ve halife, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulduğu zaman, meclisin belirleyeceği kanuni esaslara göre uygun olan durumunu alacaktır.

Yorum: Milli birlik ve beraberliğin korunması, saltanat ve padişah yanlılarının küstürülmemesi için bu madde benimsenmiştir.

- └ Mecliste toplanmış milli iradeyi vatanın geleceğine hâkim kılmak temel ilkedir. TBMM'nin üstünde güç yoktur.

Yorum: TBMM'nin üstünde güç olmadığı belirtilerek İstanbul Hükümeti yok sayılmıştır.

- └ TBMM yasama ve yürütme yetkisine sahiptir. Meclisten ayrılacak bir heyet Meclise vekil olarak hükümet işlerini görür. Meclis başkanı bu hükümetin de başkanıdır

Yorum: Güçler (kuvvetler) birliği ilkesi kabul edilmiştir. Meclis Hükümeti sistemi kabul edilmiştir.

TBMM'nin Önemi ve Özellikleri

- └ Bu meclisin açılmasıyla yeni Türk devleti kurulmuştur.
- └ TBMM güçler birliğini benimsemiştir. Bu nedenle "Olağanüstü yetkilere sahip meclis" ya da "İhtilalci meclis" unvanlarını almıştır.
- └ Güçler birliği kararının alınmasının nedeni: TBMM'yi milletin tek temsilcisi haline getirmek, olağanüstü bir dönem olduğu için hızlı ve acil kararlar almaktır.
- └ TBMM'nin açılmasıyla Temsil Heyeti'nin görevi son bulmuştur.
- └ İlk TBMM kurucu bir meclistir. Ancak Mustafa Kemal Paşa, farklı görüşlere sahip vekillerden oluşan meclisin birlik ve beraberliğini korumak için "Olağanüstü yetkilere sahip meclis" adını kullanmıştır.
- └ 30 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa, Avrupa devletlerinin dışlıeri bakanlarına; TBMM'nin kurulduğunu, yabancı hükümetlerin, İstanbul Hükümeti ile yaptıkları ve yapacakları antlaşmaların Türk milletinin gerçek temsilcisi olan TBMM tarafından tanınmayacağını bildirmiştir.

TBMM'ye Karşı Çıkarılan Ayaklanmalar

Ayaklanmaların Nedenleri

- └ İstanbul Hükümeti'nin Anadolu halkı üzerindeki etkisini artırmak istemesi ve kışkırtıcı faaliyetlerde bulunması
- └ İşgallerden yararlanmak isteyen azınlıkların kendi başlarına devlet kurmayı amaçlamaları

- ─ Bazı Kuvay-ı Milliye komutanlarının düzenli orduya katılmak istememeleri
- ─ Anlaşma Devletlerinin Anadolu halkını Milli Mücadeleye karşı kışkırtması

I- İstanbul Hükümeti Tarafından Çıkarılan Ayaklanmalar

─ Anzavur Ayaklanması

- Ahmet Anzavur tarafından çıkarılmıştır. Biga, Gönen, Sursuluk ve Balıkesir çevresinde Mili Mücadeleye karşı ayaklanmıştır. İsyan Çerkez Ethem ve Ali Fuat Paşa tarafından bastırılmıştır.

─ Kuvayı İnzibatiye (Halifelik Ordusu)

- Halifelik ordusu da denilen bu ayaklanmayı Ali Fuat Paşa ve Kuvayı Milliye dağıtmıştır.

─ İstanbul Hükümeti'nin ve İşgal Güçlerinin Kışkırtmaları Sonucu Çıkan Ayaklanmalar

- Bolu, Düzce, Adapazarı ve Hendek Ayaklanmaları
- Yozgat Ayaklanması
- Afyon Ayaklanması
- Konya Ayaklanması
- Milli Aşireti İsyanı
- Koçkiri İsyanı
- Şeyh Eşref Olayı
- Ali Batı İsyanı

─ Azınlıkların Çıkardığı İsyanlar

- Ermeniler
- Rumlar

─ Kuvayı Milliye Taraftarı Olup Sonradan Ayaklananlar

- Çerkez Ethem
- Demirci Mehmet Efe

TBMM'nin Ayaklanmalara Karşı Aldığı Önlemler

- ─ Hiyanet-i Vataniye Kanunu çıkarıldı.
- ─ Ankara Müftüsü Rifat Börekçi ve 150 kadar müftü, İstanbul Hükümeti'nin hazırlattığı fetvaya, "karşı fetva" yayınladı.
- ─ Düzenli birlikler kuruldu.
- ─ İstiklal Mahkemeleri kuruldu.
- ─ Anadolu Ajansı kuruldu ve Hâkimiyet-i Milliye gazetesi çıkarıldı.

TBMM'ye Karşı Çıkan Ayaklanmaların Sonuçları

- ─ Kurtuluş Savaşı'nın uzamasına ve Anadolu'nun uzun bir süre düşman işgalinde kalmasına neden olmuştur.

Sevr Barış Antlaşması (Ağustos 1920)

- ─ Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti fiilen tarihe karışmıştır. Sadece kâğıt üzerinde ismi kalmıştır.
- ─ Osmanlı Devleti, İtilaf Devletlerinin sömürgesi haline gelmiştir.
- ─ Bu antlaşmayla kapitülasyonlar genişletilerek Osmanlı Devleti'nin ekonomik zarara uğraması amaçlanmıştır.
- ─ Osmanlı Devleti, Boğazlar ile ilgili bütün haklarını kaybetmiştir.
- ─ "Azınlıklara Türklere daha fazla hak verilecektir." maddesiyle Osmanlı Devleti'nin onuru ve izzeti kırılmaya çalışılmıştır.
- ─ Sevr Antlaşması Mebusan Meclisi'nden geçmediği için hukuکی bir geçerliliği yoktur.
- ─ Bu antlaşma Türk Milletinin direnişi ve kararlılığı karşısında işgalci güçler tarafından uygulanamamıştır.
- ─ Antlaşmayı imzalayanları Mustafa Kemal Paşa vatan haini ilan etmiştir. Milli Mücadele tarafından bu antlaşma tepkiyle karşılanmıştır.

KURTULUŞ SAVAŞI

Doğu Cephesi

- ─ 1919 başlarında, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hükümlerine göre, Türk ordusu savaş sırasında ele geçirdiği bölgelerden geri çekilince oradaki halk, Ermeni ve Gürcülere karşı savunmasız bir hale düştü. Bu durumda bölge halkı tedirgin olmaya başladı ve iç bölgelere doğru göç etme yollarını aramaya koyuldu. Nitekim kısa bir süre sonra Ermeni çeteleri Müslüman halka zarar vermeye başladı. Bu gelişmeler üzerine 15. Kolordu komutanı Kazım Karabekir, 28 Eylül 1920'de Ermenilere karşı taarruza geçmiştir. Türk kuvvetleri, 30 Ekim'de Kars'ı, 7 Kasım'da Batum'u ele geçirmişlerdir.

Türk kuvvetlerinin bu başarıları sonrasında Ermeniler geri adım atmak zorunda kalmıştır. 3 Aralık 1920 tarihinde TBMM ile Ermenistan arasında Gümrü Antlaşması imzalanmıştır.

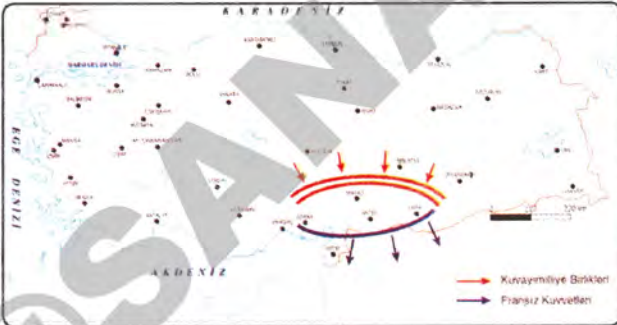
- ┐ Türk ordusu ilk askeri başarıyı Doğu Cephesi'nde Ermenilere karşı kazanmıştır.
- ┐ Yeni Türk Devleti'nin uluslararası ilk siyasi başarısı Gümrü Antlaşması'dır.
- ┐ Misak-ı Milli'nin bir kısmı gerçekleşmiştir.
- ┐ Ermenistan, TBMM'nin siyasal varlığını kabul ederek antlaşma yapan ilk devlet olmuştur.
- ┐ Ermeniler, Sevr Antlaşması'nı tanımadıklarını belirterek, Türk topraklarındaki iddialarından vazgeçmişlerdir.
- ┐ Ermeni sorunu sona ermiştir.
- ┐ Batı ve Güney cepheleri güçlenmiştir.

NOT !

5 Aralık 1920'de Ermenistan Rus işgaline uğrayınca bu antlaşma yürürlüğe girmemiştir. Bu antlaşma yerine daha sonra Rusya ile Moskova ve Kafkas Cumhuriyetleriyle Kars Antlaşması yapılmıştır.

Güney Cephesi

- ┐ Anadolu'nun Güney Doğu bölgesini İngilizlerden devralan Fransızlar, Ermenilerle de işbirliği yaparak bölge halkına zulüm ve baskı yapmaya başlamışlardır. Bu durum üzerine Kuvayı Milliye birlikleri kurulmuştur.

Maraş Savunması:

- ┐ Maraş halkı şehirlerinin savunmasını yaparak 11 Şubat 1920'de Fransızları Maraş'tan uzaklaştırmışlardır. Bu başarılarından dolayı Maraş halkına TBMM tarafından istiklal madalyası ve "Kahraman" unvanı verilmiştir.

Urfa Savunması

- ┐ Urfa'yı Fransızların işgali üzerine, 9 Şubat 1920'de Urfa halkı direnişe geçmiştir. Halkın bu mücadelesi 10 Nisan 1920'de Fransızların Urfa şehrini boşaltmaya başlamasına kadar devam etmiştir. Bu başarılarından dolayı Urfa'ya TBMM tarafından "Şanlı" unvanı verilmiştir.

Antep Savunması

- ┐ İngilizlerden sonra şehri ele geçiren Fransızların, halka baskı yapması üzerine yöre halkı milis kuvvetleri kurarak karşı koymaya çalışmıştır. Şahin takma ismiyle anılan Üsteğmen Sait Bey önderliğinde Kuvayı Milliye birlikleri şehirlerini savunmaya çalışmışlarsa da şehri Fransızlar ele geçirmişlerdir. Antep halkının şehirlerini kahramanca savunmalarından dolayı TBMM, Bu şehre "Gazi" unvanını vermiştir.

Adana Savunması

- ┐ Fransızlar, bu bölgede yapmış olduğu işgallerde Ermenileri de kullanmıştır. Bölgede Fransız ve Ermenilere karşı milli kuvvetler oluşturulmuştur. Bu mücadelede Tayyar Rahmiye Hanım ve Karaisalı Müftüsü Hoca Mehmet Efendi'nin de büyük rolü olmuştur. Fransızlar, Ankara Antlaşması'ndan sonra Hatay dışındaki topraklarımızdan çekilmiştir.

NOT !

Güney Cephesi'ndeki savaşlar Fransa ile 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'yla kesin olarak sona ermiştir.

Batı Cephesi

Düzenli Ordunun Kurulması

- ┐ Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Anadolu'da işgalci güçler tarafından yapılan saldırılar karşısında Osmanlı Devleti'nin sessiz kalması ayrıca ordusunun terhis edilmesi Kuvayı Milliye birliklerinin kurulmasına neden olmuştu. Kuvayı Milliye, özellikle Batı Anadolu'da Yunan işgalinin yayılmasını kısmen engelleyebilmişti. Ancak sonraki gelişmelerde Yunan ordusunun durdurulamaması, işgalin devam etmesi ve Kuvayı Milliye'nin istenilen başarıyı gösterememesi Mustafa Kemal Paşa'ya Düzenli orduya geçme durumunu hazırlamıştır.
- ┐ Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun geçtiği cepheidir.
- ┐ Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgali ile bu cephe açılmıştır.

I. İnönü Savaşı (6-10 Ocak 1921)

Nedenleri:

- Yunanlıların, Çerkez Ethem isyanından faydalanmak istemesi
- Yunanlıların, Eskişehir ve Ankara'yı alarak TBMM'yi dağıtmak istemesi
- Yunanlıların yapacağı işgalle Sevr Antlaşması'nı zorla kabul ettirmek istemesi

Savaşın Gelişimi

- Yunanlılar, Afyondaki Çerkez Ethem isyanından yararlanarak Eskişehir üzerine taarruza geçmiştir. 6 – 10 Ocak 1921 tarihleri arasında İnönü mevkiinde iki ordu arasında şiddetli çarpışmalar sonrasında Yunanlılar geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Sonuçları:

- Düzenli ordunun ilk başarısıdır.
- TBMM'ye halkın güveni artmıştır.
- Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası) kabul edilmiştir.
- TBMM Londra Konferansı'na davet edilmiştir.
- Afganistan ile Dostluk Antlaşması yapılmıştır.
- İstiklal Marşı kabul edilmiştir.
- Rusya ile Moskova Antlaşması imzalanmıştır.

Londra Konferansı (23 Şubat - 12 Mart 1921)

- TBMM'nin Doğu Cephesi'nde Ermenilere karşı başarılı olması, Güneyde Fransızların durdurulması ve Batı Cephesi'nde ilk defa Yunanlıların durdurulması İtilaf Devletlerinin dikkatini çekmiştir, yine ayrıca Sovyet Rusya'nın TBMM'ye yaklaşması TBMM'nin Londra'ya davet edilmesinde etkili olmuştur.

İtilaf Devletlerinin Amaçları:

- Sevr Antlaşması'nı biraz daha yumuşatarak TBMM'ye kabul ettirmek.
- Yunan ordusuna zaman kazandırmak.

Bilgi Notu: İtilaf Devletlerinin hem İstanbul Hükümeti'ni hem de TBMM Hükümeti'ni çağırmasının temel nedeni; iki hükümetin anlaşmazlığından faydalanarak Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmekti. İstanbul Hükümeti temsilcisi Tevfik Paşa; "Türk Milleti'nin gerçek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin temsilcisidir." diyerek sözü TBMM temsilcisi olan Bekir Sami Bey'e bırakmıştır. Böylece İtilaf Devletlerinin oyunlarını da bozmuştur.

Londra Konferansı'nın önemi ve sonuçları

- TBMM ilk defa uluslararası bir kurulda varlığını göstermiştir. TBMM İtilaf Devletleri tarafından hukuken tanınmıştır.
- TBMM bu konferansta önemli bir sonuç çıkmayacağını bilmesine rağmen, bu konferansa katılmakla "Türkler barış görüşmelerine yanaşmıyorlar propagandasını kırmak ve Misak-ı Milli'nin Avrupa'da duyulmasını sağlamak istemiştir.
- Sevr Antlaşması'nın bazı maddeleri tartışma konusu haline gelmeye başlamıştır.
- Londra Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Anadolu'da Yunan saldırısı yeniden başladı. Bu durum II. İnönü Savaşı'na neden olmuştur.

Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

Moskova Antlaşması'nın önemli maddeleri şunlardır:

- İki taraftan birinin tanımadığı devletler arası bir kararı diğer de tanımayacaktır. (Sevr Antlaşması)

Yorum: Bu hüküm iki devletin dış politikada birlikte hareket etme kararı aldıklarını gösterir.

- Sovyet Rusya, Misak-ı Milli'yi tanıyacaktır.

Yorum: İlk defa büyük bir devlet TBMM'yi tanımıştır. Sovyet Rusya, Misak-ı Milli'yi tanıyan ilk Avrupa devleti olmuştur.

- Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya arasındaki antlaşmalar geçersiz sayılacaktır.

Yorum: Bu madde her iki ülkede köklü rejim değişikliği olduğunu gösterir.

- Sovyet Rusya kapitülasyonların kaldırılmasını kabul edecektir.
- Sovyet Rusya, TBMM ile Ermenistan ve Gürcistan arasında imzalanan antlaşmalara göre belirlenen sınırı Batum'un Gürcistan'a iade edilmesi şartıyla tanıyacaktır.
- Boğazların bütün devletlerin ticaret gemilerine açık kalmasını sağlamak amacıyla Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin temsilcilerinin katıldığı bir konferans toplanacaktır.

Moskova Antlaşması'nın Önemi

- Sovyet Rusya; TBMM'nin varlığını, Misak-ı Milli'yi, kapitülasyonların kaldırılmasını kabul eden ilk büyük devlettir.

NOT !

Batum'un Rusya'ya verilmesi Misak-ı Milli'den verilen ilk tavizdir.

II. İnönü Savaşı (23 Mart - 1 Nisan 1921)

- Yunanlılar Türk ordusu ile İnönü bölgesinde tekrar karşılaşmışlardır, Türk ordusu tarafından Yunanlılar ikinci defa durdurulmuştur.
- Bu zafer üzerine Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya bir telgraf çekerek tebrik etmiş ve; "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de yendiniz." demiştir.

Eskişehir – Kütahya Savaşları (10 - 24 Temmuz 1921)

- Yunan harekatı 10 Temmuz 1921'de başlamıştır. Yunanlılar kısa bir süre içinde Eskişehir, Kütahya ve Afyon'u ele geçirmişlerdir. Türk ordusu daha fazla kayba uğramamak için Mustafa Kemal'in emri doğrultusunda Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık Yetkisinin Verilmesi (5 Ağustos 1921)

- Eskişehir Kütahya Muharebelerinin başarısızlığı sonunda toplanan meclis Başkomutanlık Kanunu'nu çıkarmıştır. Meclis üç ay süreyle Mustafa Kemal Paşa'ya geniş yetkiler vermiştir. Başkomutanlık Kanunu'nun çıkarılmasıyla Mustafa Kemal Paşa; doğrudan TBMM'ye ait olan "yasama ve yürütme" yetkilerini kullanmaya başlamıştır.

Tekalif-i Milliye Emirleri

- Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık Kanunu'yla tüm yetkileri eline aldıktan sonra orduyu savaşa hazırlamak ve ordu için gerekli olan acil ihtiyaçları karşılamak amacıyla harekete geçmiştir.
- Bu alınan kararlarla; Türk ordusunun ihtiyaçlarının karşılanması ve savaş gücünün artırılabilmesi amaçlanmıştır.

Bilgi Notu: Tekalif-i Milliye Emirleri, Kurtuluş Savaşı'nın "topyekûn" bir savaş olduğunun göstergesidir.

Bilgi Notu: Eskişehir Kütahya Savaşları devam ederken Mustafa Kemal, Ankara'da Maarif Kongresi'ni yapmıştır.

Sakarya Savaşı (23 Ağustos – 13 Eylül 1921)

- 23 Ağustos 1921'de Yunan ordusunun Sakarya'nın doğusuna taarruzu ile savaş başlamıştır. Yunan taarruzu karşısında Türk ordusu geri çekilmeye başlayınca Mustafa Kemal Paşa; "Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O sathı bütün vatandır. Yurdun her karış toprağı kanla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz." diyerek Türk ordusuna farklı bir strateji su-

narak savaşmasını istemiştir. Bu plan doğrultusunda Türk ordusu karşı saldırıya geçmiştir. 22 gün süren savaşı 13 Eylül 1921'de Türk ordusu kazanmıştır.

Sakarya Savaşı'nın Önemi ve Sonuçları

- 1683 Viyana bozgunu ile başlayan Türk gerileyişi Sakarya'da sona ermiştir.
- Türk ordusu ilk defa savunma durumundan taarruz durumuna geçmiştir.
- TBMM tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya "Gazilik" unvanı ve "Mareşallik" rütbesi verilmiştir.
- TBMM ile Kafkas Cumhuriyetleri arasında Kars Antlaşması yapılmıştır.
- Fransızlarla Ankara Antlaşması imzalanmıştır.
- Türk halkının morali yükselmiş ve TBMM'ye güveni artmıştır.

Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

- Bu antlaşma ile Türkiye'nin doğu sınırı kesinlik kazanmıştır.

Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

Bu antlaşma ile;

- Fransa, İskenderun ve Hatay'ın resmi dilinin Türkçe olduğunu kabul etmiştir. Bu durum Fransa tarafından bölge halkının Türk olarak tanındığının göstergesidir.
- İtilaf grubu bu antlaşmanın imzalanması ile parçalanmıştır.
- Fransa yeni Türk Devleti'ni resmen tanımıştır.
- İlk defa bir İtilaf Devleti, TBMM ile antlaşma yapmış ve yeni Türk Devleti'ni tanımıştır.

Büyük Taarruz (26 Ağustos 1922)

- Mustafa Kemal Paşa tarafından 26 Ağustos 1922'de büyük bir gizlilik içinde taarruz emri verilmiştir. Taarruza Afyon'dan başlanmıştır. Aslıhanlar mevkiinde Dumlupınar Savaşı'nda düşman mağlup edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği bu savaşa "Başkomutanlık Meydan Savaşı" denilmiştir. Düşmanın yeni bir cephe oluşturmaya fırsat vermemek için Mustafa Kemal Paşa, "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir." diyerek orduya yeni bir hedef göstermiştir. Yunan orduları İzmir'e kadar sürülmüştür. 6 Eylül'de Balıkesir, 8 Eylül'de Manisa, 9 Eylül'de İzmir, 17 Eylül'de Bandırma düşman işgalinden kurtarılmıştır. 18 Eylül'de Batı Anadolu'da artık düşman kalmamıştır.

Büyük Taarruzun Sonuçları

- ─ Milli Mücadele başarıya ulaşmıştır.
- ─ Kurtuluş Savaşı'nın askeri safhası sona ermiştir.
- ─ Afyon, Eskişehir, Kütahya, Uşak, Manisa, İzmir, Aydın, Bursa ve Balıkesir düşman işgalinden kurtarılmıştır.
- ─ İtilaf Devletleri ateşkes teklifinde bulunmuştur.
- ─ İçte milli birlik ve bütünlük sağlanmıştır.

Mudanya Ateşkes Antlaşması (11 Ekim 1922)

- ─ Konferansa İtilaf Devletleri adına İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri katılırken Yunan temsilcileri Mudanya açıklarında bulunan bir gemide konferansın sonunu beklemişlerdir.
- ─ Konferansa TBMM adına Batı Cephesi komutanı olan İsmet Paşa katılmıştır.

Alınan kararlar

- ─ Türk - Yunan kuvvetleri arasındaki savaş sona erecektir.
- ─ Yunan kuvvetleri Meriç Nehri'ne kadar olan Doğu Trakya'yı 15 gün içinde boşaltacaklardır.
- ─ Doğu Trakya TBMM'nin jandarma kuvvetlerine bırakılacaktır. Ancak bu kuvvetler 8.000'i geçmeyecektir.
- ─ İstanbul, Boğazlar ve çevresinin yönetimi TBMM Hükümeti'ne bırakılacaktır.

Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın Önemi

- ─ Kurtuluş Savaşı sona ermiştir.
- ─ Savaş yapılmadan diplomatik başarıyla Doğu Trakya, Boğazlar ve İstanbul işgalden kurtarılmıştır.
- ─ İstanbul, Boğazlar ve çevresinin TBMM'ye bırakılması, Osmanlı Devleti'nin hukuken sona erdiğinin göstergesidir.
- ─ İngiltere'de Lloyd George Hükümeti istifa etmiştir.
- ─ İngilizler, Türk ordusunu Çanakkale hattında tutmakla Türk ordusuyla savaş yapmaktan kurtulmuştur. *
- ─ Lozan Barış Antlaşması'na zemin hazırlamıştır.

Lozan Konferansı (24 Temmuz 1923)

- ─ TBMM tarafından Lozan Görüşmelerine Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndaki başarısından dolayı İsmet Paşa'nın gönderilmesi uygun görülmüştür. Konferansa İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya gözlemci olarak ABD, boğazlar konusunda Rusya ve Bulgaristan katılmıştır.

- ─ Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922 günü İsviçre devlet başkanının açılış konuşmasıyla başlamıştır. İsmet Paşa, konferansın ilk gününde söz alarak, "Çok ızdırap çektik, çok kan akıttık, bütün medeni milletler gibi, hürriyet ve istiklal istiyoruz." sözüyle, diğer milletler gibi eşit devlet muamelesi görmek istediğini vurgulamıştır. Ayrıca bu sözüyle Türk milletini yüceltmıştır.
- ─ 4 Şubat 1923'de kesilen görüşmeler 23 Nisan 1923 tarihinde tekrar başlamıştır. 24 Temmuz 1923'te Barış Antlaşması imzalanmıştır.

Alınan Kararlar

Sınırlar

Türk - Sovyet Sınırı

- ─ Doğu sınırimız daha önce imzalanan Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmaları ile çözümlendiği için Lozan'da tekrar gündeme gelmemiştir.

Güney sınırı

- ─ 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'nda belirlenen sınırlar kabul edilmiştir.

Irak Sınırı

- ─ Musul - Kerkük sorunundaki anlaşmazlıktan dolayı sınır belirlenememiştir. Sınırın daha sonra TBMM ile İngiltere arasında yapılacak ikili görüşmelerle belirlenmesine karar verilmiştir.

Yunanistan Sınırı

- ─ Mudanya Ateşkes Antlaşması'nda olduğu gibi Meriç Nehri sınırı olarak kabul edilmiştir. Sadece savaş tazminatından dolayı ufak bir değişiklik yapılmıştır.
- ─ Yunanistan savaş tazminatı olarak Türkiye'ye Karaağaç bölgesini vermiştir.

Boğazlar

- ─ Boğazların idaresi, başkanlığını bir Türk'ün yapacağı uluslararası komisyona bırakılmıştır.

Yorum: Boğazlarla ilgili maddeler, Türkiye'nin egemenlik ve bağımsızlık anlayışını zedelemiştir. Bu durum 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile düzeltilmiştir.

Kapitülasyonlar

- ─ Kapitülasyonlar kesin olarak kaldırılmıştır.

Ermeni Sorunu

- Sevr Antlaşması ile Doğu Anadolu'da kurulmasına karar verilen Ermeni Devleti'nin kuruluşundan vazgeçilmiş ve bölgenin Türk toprağı olduğu kabul edilmiştir.

Borçlar

Daha çok Fransa ile aramızda problem olan borçlar sorunu aşağıdaki şekilde çözümlenmiştir:

- Düyun-ı Umumiye (Genel Borçlar idaresi) kaldırılacaktır.
- Borçlar Türk lirası olarak ve taksitler halinde ödenecektir.

Azınlıklar

- Azınlıklara, Türk vatandaşlarına tanınan tüm haklar tanınmış, ayrıcalıkları ise kaldırılmıştır.

Yorum: Böylece Avrupa devletlerinin azınlıkları kullanarak içişle-
rimize karışması engellenmiştir.

Yabancı Okullar

- Yabancı okullar Türk kanunlarına ve diğer okulların bağlı bulundukları tüzük ve yönetmelik hükümlerine uyacaklardır.

Adalar

- 12 Ada İtalyanlara, Bozcaada ve Gökçeada Çanakkale Boğazı'nı kontrol ettiği için TBMM'ye, diğer Ege adaları ise Yunanistan'a verilmiştir.
- Yunanistan'ın Anadolu kıyılarına yakın olan adaları askeri amaçları için kullanması ve silah bulundurması yasaklanmıştır.

Patrikhane

- I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı boyunca azınlıklar ve dış güçlerle birlikte hareket eden Fener Patrikhanesi'nin, yabancı kiliselerle ilişki kurmaması şartı ile Türkiye'de kalması kabul edilmiştir.

Yorum: Bu maddede Rumların temsilcisi ya da koruyucusu olduğundan söz edilmemiştir. Bu durum siyasi yetkilerinin elinden alındığının göstergesidir.

Savaş Tazminatı

- Yunanistan savaş tazminatı olarak Karaağaç'ı Türkiye'ye bırakmıştır.

Lozan Barış Antlaşması'nın Önemi

- Lozan, yüzyıllık sorunların büyük oranda çözüldüğü uluslararası bir anlaşmadır.

- Geçerliliğini uzun süre devam ettirmesi en önemli özelliğidir.
- Türk bağımsızlık savaşının başarıya ulaşmasının kesin kanıtıdır.
- Sevr Antlaşması Osmanlı Devleti'ni sona erdirirken Lozan Antlaşması Yeni Türk Devleti'ne hayat vermiştir.
- Misak-ı Milli hedeflerine büyük oranda ulaşmıştır.
- Mustafa Kemal Paşa'ya göre Lozan Antlaşması: "Türk milleti aleyhine asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı zannedilmiş büyük bir suikastın çöküşünü ifade eden bir belgedir."

ATATÜRKÇÜLÜK VE TÜRK İNKILABI (ATATÜRK İLKELERİ)

Cumhuriyetçilik

- Seçme ve seçilme hakkının halka ait olduğu sistemdir.
- Egemenliğin bir kişi veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devlet sistemidir.
- Bu yönetim biçiminde temel ilke seçimdir.
- Bu idare sisteminde hiçbir kurum veya bir kişi ömür boyu devletin başında kalamaz.

Bu ilke;

- Demokrasinin kurulmasına ortam hazırlamıştır.
- Yönetime halkın eşit bir şekilde katılmasını sağlamıştır.

Cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar

- TBMM'nin açılması
- 1921 ve 1924 Anayasalarının kabul edilmesi
- Saltanatın kaldırılması
- Cumhuriyetin ilan edilmesi
- Siyasi partilerin kurulması
- Ordunun siyasetten ayrılması
- Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi

Milliyetçilik

- Atatürkçü düşünce sistemi içinde yer alan milliyetçilik ilkesinin dayanağı da millettir. Millet aralarında dil, kültür ve duygu birliği olan insan topluluğudur.
- Atatürk milleti şöyle tanımlamaktadır: "Millet, dil, kültür ve mefkure ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir."

Atatürk'ün Milliyetçilik İlkesinin Başlıca Özellikleri

- Milli egemenliğe ve milli bağımsızlığa dayanır.
- İrkçılığa karşıdır.
- İnsan ve insan sevgisini temel alır.
- Eşitlik anlayışına sahiptir.
- Barışçıdır.
- Birlik ve beraberliği güçlendiricidir.
- Sömürgeciliğe ve saldırgan tutumlara karşıdır.
- Halkın manevi duygularına değer verir.
- Milli ekonomiyi önemser

Milliyetçilik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- Ulusal bir devletin kurulması
- İzmir İktisat Kongresi'nin düzenlenmesi
- Kapitülasyonların kaldırılması
- Kabotaj Kanunu'nun kabul edilmesi
- Türk Parasını Koruma Kanunu'nun çıkarılması
- Yabancı okulların ayrıcalıklarının kaldırılarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması
- Türk Tarih Kurumu'nun kurulması
- Türk Dil Kurumu'nun açılması

Halkçılık

- Halkın kanun önünde eşit olmasıdır.
- Halkın kendi kendini yönetmesidir.
- Halkın kendi geleceğine hâkim olmasıdır.
- Sınıfsız ve ayrıcalıksız bir toplum oluşturulmasıdır.
- Halkçılık; cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerinin doğal sonucudur.
- Halkçılık ilkesi sınıf mücadelesini reddeder.

NOT !

Atatürkçü halkçılık anlayışı; sosyal adalete, sosyal güvenliğe, toplumun ekonomik bakımından zayıf kesimlerinin korunmasına ve güçlendirilmesine, adaletli gelir dağılımına büyük önem verir.

Halkçılık ilkesi doğrultusunda;

- Kadınların siyasi hayata atılması ile bu alanda kadın erkek eşitliği sağlandı.
- Herkesin kanun önünde eşitliğini sağlayan hukuk ile ilgili düzenlemeler yapıldı.
- Devlet halk yararı doğrultusunda yatırımlar yaptı.
- Halkın üzerinde ağır bir yük olan aşar vergisi kaldırıldı.
- Soyadı Kanunu ile ayrıcalık ifade eden unvanlar yasaklandı.

Devletçilik

- Türkiye'nin şartlarından ve ihtiyaçlarından doğmuş bir politika kadır.
- Özel sektörün yetersiz kaldığı yatırımların devlet eliyle yapılmasını öngörür.
- Halkçılığın zorunlu bir sonucudur.

Devletçilik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- Beş yıllık kalkınma planının yapılması
- Sanayi yatırımlarının desteklenmesi için Sümerbank ve Eti-bank'ın kurulması
- Başta Merkez Bankası olmak üzere devlet bankalarının kurulması
- Temel tüketim mallarının fiyatının devlet tarafından belirlenmesi
- Eğitim, kültür, sağlık ve sanat alanında halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek yatırımların yapılması

NOT !

Devletçilik ilkesi serbest piyasa ekonomisine ve yabancı sermayeye karşı değildir.

Laiklik

- Din ve devlet işlerinin ayrı tutulması, devletin ilahi kurallara göre değil akıl ve bilim kurallarına göre yönetilmesi anlamına gelmektedir.

Laiklik İlkesi;

- ❑ Vicdan ve düşünce hürriyetini sağlamıştır.
- ❑ Din ve mezhep alanındaki farklılıkları ortadan kaldırarak toplumsal alanda kaynaşmayı sağlamıştır.
- ❑ Yabancı devletlerin azınlıkları bahane ederek iç işlerimize karışmasını engellemiştir.
- ❑ Türkiye'de akla, bilime, gerçeğe ve özgürlüğe dayanan bir toplum ve devlet sisteminin kurulmasına katkıda bulunmuştur.

Laiklik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- ❑ Saltanatın Kaldırılması
- ❑ Halifeliğin Kaldırılması
- ❑ Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi
- ❑ Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması
- ❑ Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması
- ❑ Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi
- ❑ Maarif Teşkilatı Kanunu'nun çıkarılması
- ❑ 1928'de "Devletin dini İslam'dır." maddesinin anayasadan çıkarılması
- ❑ 1937'de laiklik ilkesinin anayasaya girmesi

İnkılapçılık

- ❑ Yenileşmeyi ve değişimi amaçlar.
- ❑ Atatürk inkılaplarının durağan olmasını engeller.
- ❑ Çağdaş uygarlıkları yakalamayı hedef alır.
- ❑ İnkılapların korunmasını ve yaşatılmasını sağlar.
- ❑ Aklın ve bilimin önderliğinde ilerlemeyi ve bu yönde atılımlar yapmayı amaçlar.
- ❑ Çağdaşlaşma ve batıllaşma bütünüleyici ilkesidir.

Bütünüleyici İlkeler

- ❑ Milli Egemenlik
- ❑ Milli Bağımsızlık
- ❑ Milli Birlik ve Beraberlik
- ❑ Yurtta Barış, Dünyada Barış
- ❑ Akılcılık ve Bilimsellik
- ❑ Çağdaşlık ve Batıllaşma
- ❑ İnsan ve İnsanlık Sevgisi

İNKILAPLAR

Atatürk'e göre inkılap, mevcut kurumları zorla değiştirerek Türk milletini son yıllarda geri bırakan kurumların yerine çağdaş ve en yüksek medeni icaplara göre yenilerinin kurulmasıdır.

Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar

Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)

Nedenleri

- ❑ Milli sınırlar içinde çift başlılığı ortadan kaldırmak
- ❑ İstanbul Hükümeti'nin de İtilaf Devletleri tarafından Lozan Görüşmelerine davet edilmesi
- ❑ TBMM'yi tek otorite haline getirmek
- ❑ Ulusal egemenlik anlayışına aykırı olması
- ❑ Laik devlet anlayışını oluşturma hedefi

Sonuçları

- ❑ Milli sınırlar içinde tek otorite TBMM olmuştur.
- ❑ İtilaf Devletlerinin Lozan görüşmelerinde ikilik çıkarmalarına fırsat verilmemiştir.
- ❑ Ulusal egemenlik yolunda en önemli engel ortadan kaldırılmıştır.
- ❑ Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılabilmesi gösterilmiştir.
- ❑ Halifelik makamına Abdülmecit getirilmiştir.
- ❑ Laik devlet anlayışının ilk aşaması gerçekleştirilmiştir.
- ❑ Son padişah V. Mehmet (Vahdettin) ülkeyi terk ederek İngiltere'ye sığınmıştır (17 Kasım 1922).

Ankara'nın Başkent Yapılması (13 Ekim 1923)

Ankara'nın başkent yapılmasında:

- ❑ Jeopolitik ve jeostratejik konumu
- ❑ Milli Mücadele Hareketi'nin merkezi olması
- ❑ TBMM'nin açıldığı yer olması etkili olmuştur.

Cumhuriyetin İlanı (29 Ekim 1923)

Nedenleri

- ❑ Saltanatın kaldırılmış olması
- ❑ TBMM'de devlet başkanlığı sorununun ortaya çıkması
- ❑ Milli egemenliğe dayalı demokratik devlet düzenine en elverişli sistemin cumhuriyet olması
- ❑ Devletin rejiminin belli olmaması

Cumhuriyetin İlanının Sonuçları

- Devletin adı Türkiye Cumhuriyeti olmuştur.
- Ulusal egemenlik anlayışı güçlenmiştir.
- Meclis Hükümeti sisteminden kabine sistemine geçilmiştir. Böylece yürütme kurumu işler hale getirilmiştir. Ayrıca hükümet bunalımı sona erdirilmiştir.
- Bakanlar kurulu başbakan tarafından seçilmiş ve Cumhurbaşkanının onayına sunulmuştur.
- Mustafa Kemal Paşa hükümet kurma görevini İsmet Paşa'ya vermiştir. Böylece bu sisteme göre ilk başbakan İsmet Paşa olmuştur.
- Meclis başkanlığına Fethi Okyar getirilmiştir.

Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Halifelik Kurumunun Kaldırılmasının Nedenleri

- Son halife Abdülmecit Efendi'nin kendisini TBMM'den üstün gören tutum ve davranışları
- Halifelik kurumunun işlerliğini yitirmesi
- Laik devlet anlayışına uygun olmaması
- Ulusal egemenlik ilkesine ters düşmesi
- İnanç özgürlüğünü geliştirmek
- Çağdaşlaşma yolunda engel teşkil etmesi
- Ümmetçilik yerine ulusçuluk anlayışını güçlendirmek
- Dışarıdan müdahalelerin yaşanması

3 Mart 1924 tarihinde Halifelik kaldırıldığı gün şu gelişmeler de yaşanmıştır:

- Şer'iye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmıştır. Bu kurumun yerine daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti kaldırılmıştır. Böylece Genel Kurmay Başkanlığı'nın hükümet ve siyaset dışına çıkması sağlanmıştır.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla eğitim ve öğretim birleştirilmiş ve ayrıca eğitimin laikleşmesi sağlanmıştır.
- Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılması kararlaştırılmıştır. Böylece rejim muhaliflerinin güçleri kırılmak istenmiştir.

Halifelik Kurumunun Kaldırılmasının Sonuçları

- Ulusal egemenlik anlayışı güç kazandı.
- Laik devlet anlayışı güçlendi.

- İnkılap sürecinin hızlanmasına ortam hazırladı.
- Ümmetçilik anlayışının yerini ulusçuluk anlayışı aldı.
- Cumhuriyet rejiminin yerleşmesi ve güçlenmesi sağlandı.
- Dış siyasette karşılıklı güven duygusunun oluşmasına ortam hazırladı

Anayasa Hareketleri

- Anayasa; bir devletin temel kuruluşunu, yönetim şeklini, kişi-devlet hak ve özgürlüklerini tespit eden ve düzenleyen temel kanundur.

1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye)

1921 Anayasası'nın Temel Maddeleri

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

Yorum: Bu anayasa ile ilk kez egemenlik ulusa verilmiştir. Saltanat ve padişah yok sayılmıştır.

- Yasama ve yürütme gücü TBMM'ye aittir.

Yorum: Olağanüstü şartlardan dolayı çabuk karar almak ve hemen uygulayabilmek için "güçler birliği" ilkesi kabul edilmiştir.

- Türkiye Devleti, TBMM tarafından yönetilir ve hükümet "TBMM Hükümeti" adını alır. Meclis başkanı hükümetin de başkanıdır.

Yorum: Meclis hükümeti sistemi anayasa tarafından kabul edilmiştir. Devletin rejiminin adı konulmamıştır.

- Şer'i hükümlerin yerine getirilmesi TBMM'ye aittir.

Yorum: TBMM bütün yetkileri elinde bulundurmak istemiştir. Bu yönüyle bu anayasa laik değildir.

- Kanun-i Esasi'nin Teşkilat-ı Esasiye ile çelişmeyen hükümleri geçerlidir.

Yorum: Teşkilatı Esasiye'nin bazı boşlukları eski anayasa ile giderilmeye çalışılmıştır.

- TBMM, iller halkınca seçilen üyelerden meydana gelir.
- TBMM'nin seçilmesi iki yılda bir yapılır.
- İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) içlerinden birini kendilerine başkan seçer. TBMM başkanı, icra vekilleri başkanıdır.

1921 Anayasası'nın Özellikleri

- Yeni kurulan devletin hukuki ve siyasi belgesidir.
- TBMM yaptığı anayasa ile kurucu meclis olduğunu göstermiştir.
- İstiklal mahkemelerinin meclis içinde kurulmasıyla da yargı gücünü kullanmaya başlamıştır.
- Temel hak ve özgürlüklere yer vermemiştir.

1924 Anayasası (20 Nisan 1924)

- 1924 yılına gelindiğinde Kurtuluş Savaşı bitmiş, vatan düşman işgalinden kurtulmuştu. Bir yandan yeni kurulan devletin sınırları kesinleştirilirken diğer yandan da İstanbul Hükümeti'nin varlığı sona ermişti. Artık Türkiye'nin çağdaşlaşması için yenilikler yapılması gerekiyordu. Değişen şartlardan dolayı 1921 Anayasası ihtiyaçlara cevap vermiyordu. Bu yüzden 1924 yılında yeni bir anayasa hazırlandı.

1924 Anayasasının Bazı Önemli Maddeleri

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.
- Devletin yönetim şekli cumhuriyettir.
- Devletin dini İslam, başkenti Ankara, dili Türkçedir.
- Yasama, yürütme ve yargı yetkisi Meclisin kontrolündedir. Meclis, yürütme yetkisini hükümet aracılığı ile kullanır. Yargı yetkisini ise, bağımsız mahkemeler kullanır.
- TBMM üyeleri 4 yılda bir seçilir, seçme yaşı 22 seçilme yaşı ise 30'dur.
- Cumhurbaşkanı 4 yıllık bir süre için Meclis içinden ve Meclis tarafından seçilir.
- Seçme ve seçilme hakkı sadece erkekler tarafından kullanılır.
- Bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları kanun önünde eşittir.

1924 Anayasası'nda Yapılan Değişiklikler

- 1928'de "Devletin dini İslam'dır." maddesi kaldırılmıştır. Böylece devletin laikleşmesi sağlanmıştır.
- Kadınlara siyasete katılma hakkı verilmiştir.
- Atatürk'ün 6 ilkesi anayasaya alınmıştır.
- Toprak reformu yapılmıştır.

Hukuk Alanında Yapılan İnkılaplar

Hukuk alanında inkılapların yapılmasını zorunlu kılan nedenler:

- Eski hukukun çağın ihtiyaçlarına cevap verememesi
- Kadın haklarıyla ilgili kanunlarının yetersiz olması
- Müslüman olmayan azınlıkların kişisel hukuk ve aile hukukuna ait sorunları kendi dini kurallarına göre çözmeleri

Medeni Kanunun Kabul Edilmesi (17 Şubat 1926)

İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesinde;

- Akılcı ve pratik çözümler getirmesi
- Avrupa'nın en modern hukuku olması
- Laik ve demokratik olması

- Kadın erkek eşitliğine yer vermesi etkili olmuştur.

Bu kanunla;

- Kadın ve erkek arasında sosyal, ekonomik ve hukuksal alanda eşitlik sağlanmıştır.
- Resmi nikâh zorunluluğu getirilmiştir.
- Boşanmalarda kadına güvence verilmiştir.
- Miras konusunda kadın erkek eşitliği sağlanmıştır.
- Tek eşle evlilik zorunluluğu getirilmiştir.
- Patrikhanenin din işleri dışında azınlık haklarını denetim altına alması kaldırılmıştır.
- Osmanlı medeni hukuku olan "Mecelle" kaldırılmıştır.
- Hukuk birliği sağlanmıştır.
- Laik hukuk sistemine geçilmiştir.
- Kadınlara istedikleri meslekte çalışma hakkı verilmiştir.

NOT

Bu kanun kadınlara siyasi haklar sağlamamıştır.

Hukukla İlgili Yapılan Diğer Değişiklikler

- 1926'da İsviçre'den Borçlar Hukuku alınmıştır.
- 1926'da Ticaret Hukuku Almanya'dan alınmıştır.
- 1926'da İtalya'dan Ceza Hukuku alınmıştır.
- 1929'da Almanya'dan Ceza Muhakemeleri Kanunu ve Deniz Ticaret Kanunu alınmıştır.
- 1932'de İsviçre'den İcra ve İflas Kanunu alınmıştır.

Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılaplar

Atatürk'ün Türk eğitim sisteminde temel amacı; "Milli olmak ve buna bağlı olarak çağdaşlaşmak ve her alanda ilerlemek." olmuştur.

Eğitim Alanındaki İnkılapların Amaçları:

- Laik ve çağdaş eğitimi sağlamak
- Eğitimde birliği sağlamak
- Kız ve erkek çocukları arasında fırsat eşitliğini sağlamak
- Her alanda teknik eleman yetişmesini sağlamak
- Eğitimi millileştirmek.

Tevhidi Tedrisat Kanunu (Öğretimin Birleştirilmesi Kanunu)

Bu kanunla;

- ❑ Bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.
- ❑ Azınlık ve yabancı okulların dini ve siyasi amaçlarla öğretim yapmaları önlenmiştir.
- ❑ Eğitimin laikleşmesi alanında önemli bir adım atılmıştır.
- ❑ Eğitimde birlik sağlanmıştır.
- ❑ Medreselerin kaldırılmasına ortam hazırlamıştır.

Maarif Teşkilatı Kanunu (2 Mart 1926)

İlkokul, lise ve yükseköğrenimin belli esaslara göre düzenlenmesi için Maarif Teşkilatı Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla laik ve çağdaş eğitimin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yeni Türk Alfabesinin Kabulü (1 Kasım 1928)

Yeni Türk alfabesinin kabulüyle;

- ❑ Arap alfabesi kaldırılmıştır.
- ❑ Okuma yazma oranının artmasına ortam hazırlanmıştır.
- ❑ Batı dünyası ile yakınlaşma yolunda önemli bir adım atılmıştır.
- ❑ Bu inkılabın yerleşmesi ve güçlenmesi için "Millet Mektepleri" açılmıştır. Bu duruma öncülük etmesi nedeni ile Atatürk'e "Başöğretmen" denilmiştir.

Türk Tarih Kurumu'nun Kurulması (15 Nisan 1931)

Bu kurumun oluşturulmasıyla;

- ❑ Ümmetçi tarih anlayışına son verilmiştir.
- ❑ Genel Türk tarihi araştırılmaya başlanmıştır.
- ❑ Türk kültürünün dünya medeniyetine katkılarını belirleme araştırmaları başlatılmıştır.
- ❑ Türk Tarih tezi adı verilen yeni tarih anlayışı, hanedan eksenli tarih yerine millet eksenli tarih yazımını esas almıştır.

Atatürk'ün tarih görüşü: "İnsanlığı geniş bir aile olarak kabul eden, insanları ayıran ve bölen savaşlar ve çatışmalar yerine dikkati, insanlığın ortak malı olan kültür ve medeniyet eserlerine çekerek birleştirici rol oynamasıdır".

Türk Dil Kurumu'nun Açılması (12 Temmuz 1932)

Bu kurumun kurulmasıyla amaçlananlar;

- ❑ Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak.
- ❑ Türk dilini yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak.
- ❑ Türkçe kökenli sözcüklerin araştırılmasını ve bulunmasını sağlamak.
- ❑ Türkçe'nin bilim dili haline gelmesini sağlamak.
- ❑ Yazı dili ile konuşma dilinin aynı olmasını sağlamak.

Üniversite Reformu

- ❑ Öğretmen yetiştirmek amacıyla Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü açılmıştır.
- ❑ Yüksek Ziraat Enstitüsü, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) kurulmuştur.
- ❑ 31 Mayıs 1933'te Darülfünun yerine İstanbul Üniversitesi ve daha sonra İktisat Fakültesi açılmıştır.

Güzel Sanatlar alanında gelişmeler

- ❑ 1928'de Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane geliştirilerek Güzel Sanatlar Akademisi haline getirilmiştir.
- ❑ 1936'da Ankara'da Devlet Konservatuvarı açılmıştır.

Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar

Tekke Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

- ❑ TBMM, 30 Kasım 1925'te çıkarmış olduğu bir kanunla tekke zaviye ve türbeleri kapatmıştır.

NOT !

- ❑ Bu kanunla; Şeyhlik, dervişlik, dedelik, seyitlik, müritlik, çelebilik, babalık, emirlik ve türbedarlık gibi tarikat unvanları kaldırılmıştır.
- ❑ Bu inkılapla toplumsal alanda laiklik sağlanmaya çalışılmıştır.

Kıyafette Değişiklik ve Düzenlemeler

- ❑ Atatürk, bu inkılapla Türk toplumunu, uygar bir görünüme kavuşturmak istemiştir.

25 Kasım 1925'te "Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Fes ve sarık gibi eski başlıkların giyilmesi yasaklanmıştır. Şapka ve kasket milli başlık olarak kabul edilmiştir.

Ölçüler, Saat ve Takvimde Yapılan Düzenlemeler

Batılı ülkelerle sosyal ve ekonomik ilişkilerde uyum ve kolaylık sağlamak amacıyla;

- ❑ 26 Aralık 1925'te Miladi takvim,
 - ❑ 20 Mayıs 1928'de milletlerarası rakamlar,
 - ❑ 1931 yılında ağırlık ve ölçü birimleri yani okka, arşın, endaze yerine metre, kilo sistemi
 - ❑ 1935'te hafta sonu tatilinin pazara alınması
- kabul edilmiştir.

Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)

- ❑ 21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu çıkarılarak herkesin soyadı alması kararlaştırıldı.

Böylece;

- ❑ Her ailenin bir soyadı olacak
- ❑ Soyadları Türkçe olacak
- ❑ Herhangi bir üstünlük ifade eden, gülünç ya da ahlaka aykırı kelimeler soyadı olarak kullanılmayacaktır.

NOT !

- ❑ 24 Kasım 1934'te Meclis, aldığı bir kararla Mustafa Kemal Paşa'ya Atatürk soyadını vermiştir.
- ❑ Bu kanunla, yabancı ırk ve millet adları, ağa, hoca, molla, beyefendi, paşa, hacı ve hazret gibi unvanlar yasaklanmıştır.

Bu kanunla, toplumsal ayrıcalıklar ve imtiyaz belirtilerini ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Bu durum toplumsal eşitliğe verilen önemi gösterir.

NOT !

- ❑ Bu kanunla resmi işlerin düzenlenmesi ve kişilerin toplumsal hayatta karıştırılmadan tanınması kolaylaşmıştır.

Kadınlara Siyasal Hakların Verilmesi

- 1930'da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verilmiştir.
- 1933'te muhtar seçilme hakkı verilmiştir.
- 1934'te milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.

Ekonomik Alanda Yapılan Gelişmeler

İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923)

- Atatürk kongreyi açarken yaptığı konuşmada; "Siyasi zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa, meydana gelen zaferler kalıcı olamaz, az zamanda söner." diyerek ekonomik bağımsızlığın önemini belirtmiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nde Alınan Kararlar:

- Ham maddesi yurt içinde olan sanayi dalları kurulmalıdır.
- Küçük imalattan büyük işletmelere geçilmelidir.
- Özel teşebbüse kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulmalıdır.
- Özel teşebbüsün gerçekleştiremediği yatırımlar devlet eliyle gerçekleştirilmelidir.
- Demiryolu inşaatı programa bağlanmalıdır.
- Yabancıların kurduğu tekellerden kaçınılmalıdır.
- İşçilerin durumu düzeltilmelidir.

NOT !

- Bu kongrede "Misak-ı İktisadi" (Ekonomi Andı) kabul edilmiştir.
- Kongrede alınan kararlar, Yeni Türk Devleti'nin ekonomik politikasını belirlemiştir. Kongre, kendi öz kaynaklarımızla büyük devletlerin yardımını almadan kalkınmamızı öngörmüştür.

Tarım Alanında Yapılan Gelişmeler

Aşar (Öşür) vergisinin kaldırılması (17 Şubat 1925)

- 17 Şubat 1925'te çıkarılan bir kanunla aşar vergisi kaldırılarak yerine daha az miktardaki arazi vergisi konuldu. Böylece köylünün rahatlaması sağlanmıştır.
- Bu uygulama Atatürk'ün halkçılık ilkesinin bir gereğidir.
- Çiftçiye kredi veren Ziraat Bankası güçlendirilmiştir. Şube sayıları artırılmıştır.
- Tarım alanında teknik eleman yetiştirmek için Yüksek Ziraat Enstitüleri kurulmuştur.
- Köylünün kredi, makine ve tohum gibi ihtiyaçlarını daha ucuza temin etmek için Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur.
- 2 Haziran 1929'da Toprak Reformu Yasası çıkarılmıştır. Amaç topraksız köylü bırakmamaktır.

Ticaret Alanında Yapılan Gelişmeler

- 26 Ağustos 1924 yılında Türkiye İş Bankası kurulmuştur.
- 1 Temmuz 1926'da Kabotaj Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla, Türk sularındaki gemi işletme hakkının Türklere bırakılması sağlanmıştır. Böylece kapitülasyonların kalıntılarından temizlenilmiştir.

Sanayi Alanındaki Gelişmeler

- 1924'te Sanayi ve Maadin (madenler) Bankası kurulmuştur.
- 28 Mayıs 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla; ucuz arazi ve bina edinme, nakliyede indirim imkânları ve gelir vergisinden muaf tutulma gibi kolaylıklar sağlanmıştır.
- Sanayileşmenin uzun bir zaman dilimi içinde, planlı bir şekilde sağlanabilmesi amacıyla 1934'te planlı ekonomiye geçildi. 1934-1939 yılları arasını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konuldu. Özel teşebbüsün gerçekleştiremediği yatırımlar böylece devlet eliyle yapılmaya başlandı. Malatya, Kayseri ve Bursa'da Merinos, Gemlik'te Suni İpek, Nazilli'de Basma, Beykoz'da Deri, İzmit'te Kağıt, Paşabahçe'de Cam Sanayi, Karabük'te Demir Çelik fabrikaları kurulmuştur.

NOT !

1935'te Maden Tetkik Arama Enstitüsü kurulmuştur.

Ulaşım Alanındaki Düzenlemeler

Demiryolları:

- Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında demiryollarının bir çoğu yabancı şirketler tarafından ticari amaçla işletiliyordu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu şirketlerden işlettikleri demiryollarını satın alarak millileştirmiştir.

Sağlık ve Tıp Alanındaki Gelişmeler

- 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile sağlık hizmetleri yönünde önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kolera, veba, tifo, çiçek, menenjit, kızamık, sıtma gibi bulaşıcı hastalıkların sağlık kuruluşlarına bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ DÖNEMDE TÜRKİYE VE DÜNYA

ATATÜRK DÖNEMİ İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

I. TBMM, Müdafaa Hukuk, Tesanüt, İstiklal, Islahat ve Halk Zümresi gibi gruplardan oluşmaktaydı. TBMM, 1 Nisan 1923'te seçimleri yenileme kararı almıştır. Yapılan seçimler sonucunda Mustafa Kemal'in kurmuş olduğu Müdafaa Hukuk Grubu meclise girmeyi başarmıştır. II. TBMM, 11 Ağustos 1923'te çalışmaya başlamıştır.

Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Kurulması

- Atatürk, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yerine Halk Fırkası'nı kurmuştur. (9 Eylül 1923)

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın temel özellikleri

- Türkiye'nin ilk partisidir.
- En fazla hükümette kalan partidir.
- İnkılapları gerçekleştiren partidir.
- 1931 parti kurultayında Atatürk'ün 6 ana ilkesi kabul edilmiştir.
- Ekonomide "devletçilik" modelini benimsemiştir.

Terakkiperver (İlerici) Cumhuriyet Fırkası

Kurucuları:

- Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar

Genel ilkeleri:

- Türkiye'de liberal (serbest piyasa) bir ekonomik modelin uygulanmasının gerektiğini ileri sürmüşlerdir.
- Yerinden yönetimin uygulanmasını savunmuşlardır.
- Bu fırka içine zamanla rejim karşıtlarının toplanması ve Şeyh Sait İsyanı'nda rolü olması gibi nedenlerle fırka kapatılmıştır. (5 Haziran 1925)

Şeyh Sait İsyanı

- Şeyh Sait Ayaklanması 13 Şubat 1925'te Diyarbakır'da başlamıştır. İsyanın amacı cumhuriyet ve laik devlet düzenini yıkmaktır.

Sonuçları

- Doğu Anadolu Bölgesi'nde bozulan huzuru sağlamak amacı ile Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmıştır.

- İngiltere Musul sorununu kendi lehine çözebilmek için büyük avantaj sağlamıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya yönelik ilk isyan bastırılmıştır.
- Türkiye'de çok partili hayata geçiş için yapılan ilk deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Girişimi

- Bu olay Atatürk'ün şahsında cumhuriyete karşı yapılmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası

- Kurucusu Fethi Okyar'dır.

Kurulma nedenleri:

- Hükümetin çalışmalarını denetleyecek bir partiye ihtiyaç duyulması
- Ülkede demokratik bir ortam oluşturmak
- 1929 dünya ekonomik bunalımından etkilenen Türkiye'nin bu buhranı, en az zararla ortadan kaldırmak için ekonomi ile ilgili değişik görüşleri mecliste bulundurmak istemesi
- Liberal ekonomik görüşü savunan kadroları oluşturmak
- 12 Ağustos 1930'da bizzat Atatürk'ün desteği ile Fethi Okyar tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur.

Partinin ana ilkeleri:

- Cumhuriyetçi ve milliyetçi esaslara bağlı kalacaktır.
- Seçimler tek dereceli yapılacaktır.
- Kadınların siyasi haklara kavuşması sağlanacaktır.
- Vergiler halkın gücüne göre belirlenecektir.

NOT !

Serbest Fırka, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik konularında Halk Fırkası'yla aynı görüşleri savunurken ekonomik alanda, liberal görüşü savunmuştur. Yani bu görüşüyle devletçilik modeline karşı çıkmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yurt içindeki teşkilatları giderek inkılap karşıtlarının bu parti içinde örgütlenmesini sağlamıştır. Fethi Okyar, yaptığı yurt içi gezilerinde bu durumu fark edince yeni bir isyana neden olmamak için 17 Aralık 1930'da partiyi feshettiğini (kapattığını) ilan etmiştir.

Menemen Olayı

23 Aralık 1930'da İzmir'in Menemen ilçesinde bir camiye gelen derviş Mehmet ve arkadaşları, insanları Cumhuriyet rejimine karşı isyan etmeye çağırmışlardır. Derviş Mehmet'in konuşmasını engellemek isteyen ve aynı zamanda öğretmen olan yedek subay Kubilay, isyancılar tarafından şehit edilmiştir.

Bilgi Notu: Şeyh Sait İsyanı ve İzmir Suikastı'nda olduğu gibi, Menemen İsyanı'nda da Cumhuriyet düşmanlarının faaliyetleri bir kez daha önlenmiştir. Fakat bu olaylar Türkiye'de çok partili demokrasinin uygulanmasını geciktirmiştir.

NOT !

1946 yılına kadar çok partili hayata geçilememiştir. Bu döneme kadar hükümeti tek başına Cumhuriyet Halk partisi yönetmiştir.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

(1923 - 1938)

Atatürk'ün dış siyaseti; Türk devletinin güçlendirilmesi amacına yöneliktir. Ayrıca Atatürk Türk dış siyasetini "Yurtta sulh, cihanda sulh!" vecizesi etrafında geliştirmiş ve yönlendirmiştir.

Atatürk Dönemi Dış Politikasının Temel İlkeleri

- ─ Milli sınırlar içinde varlığımızı korumak
- ─ Gerçekleştiremeyeceğimiz hedefler peşinde koşmamak
- ─ Diğer devletlerin iç politikalarından ve yönetim sistemlerinden etkilenmemek
- ─ Hiçbir ülkenin iç işlerine karışmamak
- ─ Kendi iç işlerimize dış devletleri karıştırmamak
- ─ Milli politikayı uygularken kamuoyunu dikkate almak
- ─ Dürüst, açık ve tutarlı olmak
- ─ Dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmek
- ─ Barış içinde hakka ve hukuka uygun bir şekilde sorunları çözmek
- ─ Yurtta barış dünyada barış ilkesine uymak

1923 - 1930 DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA

- ─ Bu dönemde komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak, meydana gelen pürüzleri barışçı yollarla çözmek, büyük devletlerle olan ilişkileri normalleştirmek amaçlanmıştır.

Nüfus Mübadelesi

- ─ Lozan Konferansı'nda görüşülen konulardan birisi de Türkiye'de yaşayan Rumlarla Yunanistan'da yaşayan Türklerin karşılıklı olarak mübadelesidir. Karşılıklı mübadele anlaşması sonrasında Yunanistan sorun çıkarmıştır. Sorunun gerekçesi İstanbul'da Yunanistan'ın daha fazla Rum bırakma politikasıydı. Türkiye, kendisi açısından bu durumu olumsuz olarak yorumladığı için her iki ülke bu sorunu çözemez hale gelmiştir.
- ─ 1930 yılı içinde Mustafa Kemal Atatürk ve Yunan Başbakanı Venizelos arasında karşılıklı dostça görüşmeler sonrasında sorunun çözümüne gidilmeye çalışılmıştır.
- ─ 10 Haziran 1930'da bir anlaşma yapılarak sorun çözülmüştür. Bu anlaşmaya göre;
 - İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri yer değiştirmeyecektir.
 - Bu yerler dışındaki Türk ve Rumlar yer değiştirecektir.

NOT !

Türk Yunan dostluğu 1954 Kıbrıs sorununun ortaya çıkışına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Kıbrıs meselesi dolayısıyla gergin bir sürece girilmiştir.

Yabancı Okullar Sorunu

Bu okulların durumu Lozan Konferansı'nda görüşülmüş ve bu okulların Türk eğitim sistemini uygulaması kararı alınmıştı. Bu kararlar Türkiye'de okulları olan devletleri hoşnutsuz etmiş ve Türkiye üzerinde baskı uygulama girişimlerinde bulunmuşlardır. Türkiye sorunu kendi iç meselesi sayarak hiç ödün vermeden kararları uygulamaya devam etmiştir.

Musul Sorunu

Musul sorunu Lozan Konferansı'nda İngiltere ile Türkiye arasında görüşülmüş ancak bir sonuç alınamamıştır. 1926 yılında yapılan Ankara Antlaşması ile bu sorun çözülmüştür.

Bu anlaşmaya göre;

- ─ Musul ve Kerkük Irak'a bırakıldı.
- ─ Irak Hükümeti, Musul'a karşılık elde edilen petrole konulan verginin % 10'unu 25 yıl süreyle Türkiye'ye vermeyi kabul etti.

NOT !

Şeyh Said İsyanı Türk dış politikasını olumsuz etkilemiştir. Muşul'un kaybedilmesinde bu isyan etkili olmuştur.

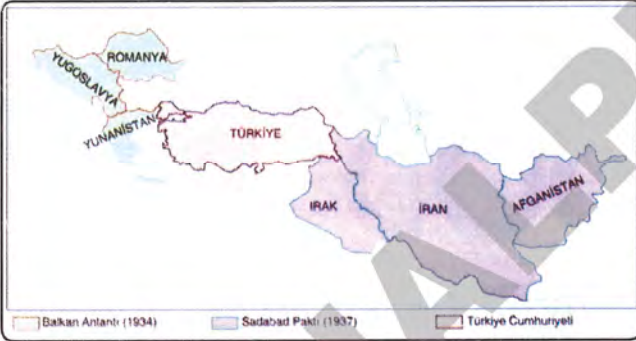
1930 - 1939 DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA GELİŞMELERİ

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Üye Olması

- ❑ Türkiye, İspanya'nın teklifi ve Yunanistan'ın desteği ile 18 Temmuz 1932 yılında bu cemiyete üye olarak dünya barışına katkıda bulunduğunu göstermek istemiştir.

Balkan Antantı (9 Şubat 1934)

- ❑ 1930 yılı sonrası Avrupa'da özellikle Nazi Almanyası'nın ve İtalya'nın saldırgan ve yayılmacı politikası birçok devleti tedirgin etmiştir.
- ❑ Balkan devletleri de gelişen bu tehlikeli durumlar karşısında küçük anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak bir araya gelmişlerdir. Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya 9 Şubat 1934'te Atina'da toplanarak Balkan Antantı'nı imzalamışlardır.

NOT !

Bulgaristan yayılmacı bir politika izlediği için bu antanta katılmamıştır.

Montreux (Montrö) Sözleşmesi

- ❑ Türkiye, 10 Nisan 1936'da Lozan Antlaşması'nı imzalayan devletlere bir nota göndererek, boğazlarla ilgili statüsünün değiştirilerek, Türkiye'nin egemenlik ve savunma haklarının tekrar düzenlenmesini istemiştir. Bunun üzerine İsviçre'nin Montreux (Montrö) şehrinde uluslararası bir konferans toplanmıştır.

- ❑ 20 Temmuz 1936'da görüşmeler tamamlanarak boğazlarla ilgili sözleşme imzalanmıştır. Bu konferansta alınan kararlara göre;

→ Boğazlar komisyonu kaldırılmıştır. Bu komisyonun bütün yetkileri Türkiye'ye devredilmiştir.

Montrö Sözleşmesi'nin Önemi

- ❑ Lozan Antlaşması'nda Türkiye'nin egemenliğini sınırlandıran hükümler kaldırılmış, böylece Türkiye boğazlarda tam anlamıyla egemen olmuştur.

Sadabat Paketi (8 Temmuz 1937)

İtalya'nın Afrika, Orta Doğu ve Asya üzerinde bir yayılma politikası izlemeye başlaması, ayrıca Habeşistan'a saldırması Türkiye ve Orta Doğu ülkelerini tedirgin etmiştir. Bu durum üzerine Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında 8-9 Temmuz 1937'de Tahran'ın Sadabat Sarayında Sadabat Paketi imzalanmıştır.

Hatay Sorunu ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılması

Ankara Antlaşması ile Hatay, Misak-ı Milli sınırları içine alınamamıştır. Ankara Antlaşması'na göre; Bölge özerk bir yapıya sahip olacak ve Suriye sınırları içinde kalacaktı. Hatay bölgesinde bu anlaşma ile resmi dil Türkçe kabul edilecek ve kültürel özelliklerine dokunulmaması kararı kabul edilecekti. Fakat Fransa sonraki süreçte bu kararların hiç birisini uygulamadı. Türk kültürünün gelişimini engellemeye çalıştı. Türk gazetelerinin okunmasını yasakladı. Türkiye bu durumu Milletler Cemiyetine ilettili.

- ❑ Milletler Cemiyeti yaptığı çalışmalar sonrasında Türkleri savunan ve destekleyen bir rapor hazırlamıştır. Bu raporu kabul eden Türkiye ve Fransa Hatay'da bağımsız bir devletin kurulmasını kabul etmişlerdir.
- ❑ 1936 yılında Avrupa'da II. Dünya Savaşı rüzgarlarının esmeye başlaması Fransa'nın bu kararı almasında etkili olmuştur.
- ❑ 1938 yılında Hatay Cumhuriyeti kurulmuş ve devlet başkanlığına Tayfun Sökmen getirilmiştir.
- ❑ 1939'da Hatay Cumhuriyeti Meclisi'nin aldığı bir kararla, Hatay Türkiye'ye bağlanmak istemiş, Türkiye'de bu kararı olumlu karşılamıştır. Hatay'ın bu tercihinde II. Dünya Savaşı'nın da etkisi olmuştur.

Atatürk'ün Olumu

Atatürk, 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat 9.05'te İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında hayata veda etmiştir.

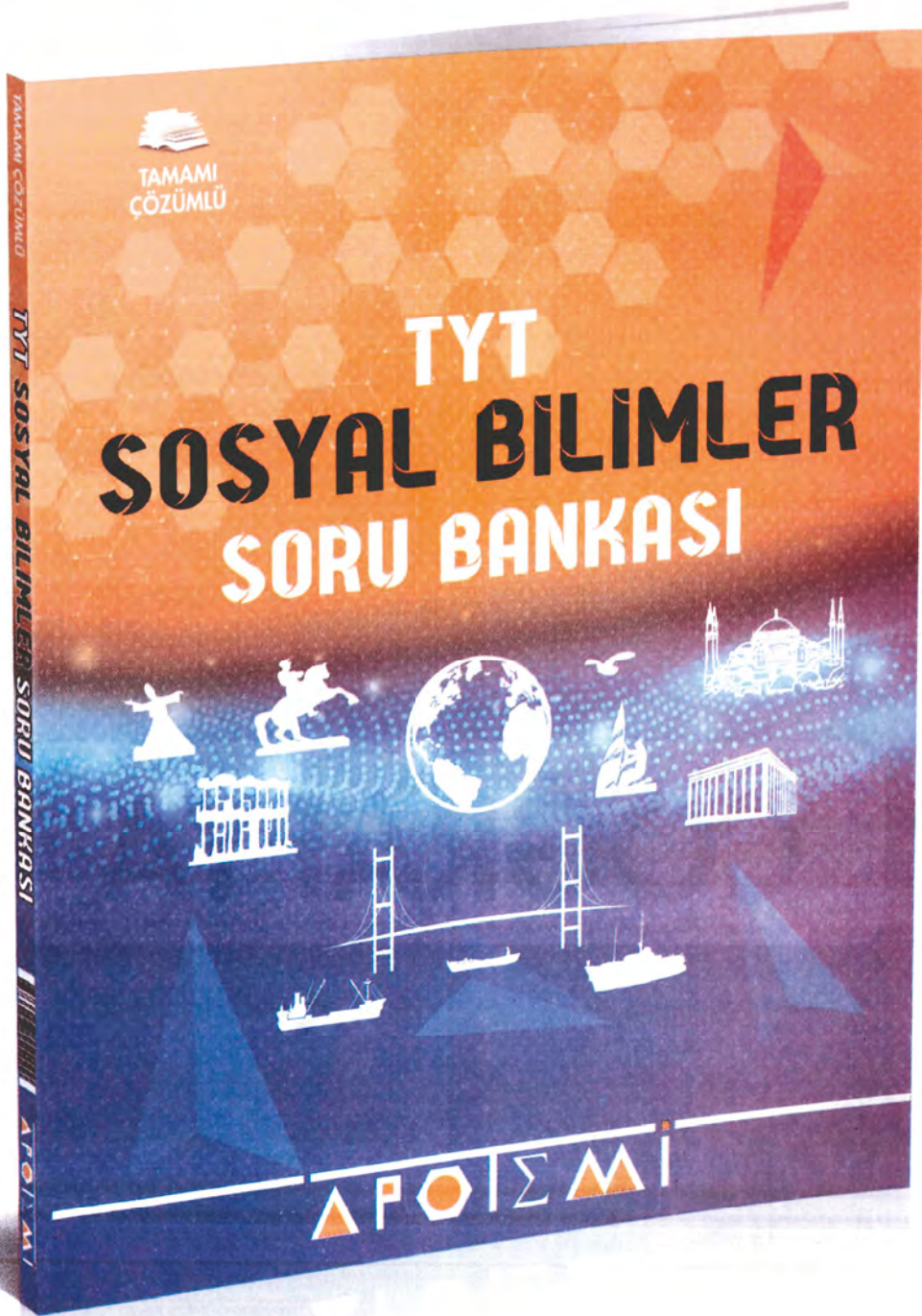
Atatürk'ün ölüm haberi üzerine Hükümet bir bildiri yayınlayarak başsağlığı dilemiştir. Daha sonra TBMM toplanarak Atatürk'ün en yakın arkadaşı İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanı seçmiştir.

COGRAFYA

Tek Kitapla TYT Sosyal Bilimleri Tamamla!
TYT SOSYAL BİLİMLER SORU BANKASI

Apotemi ile sınava hazırsın!

COĞRAFYAYA GİRİŞ DOĞA VE İNSAN

1. Coğrafyanın Tanımı, Çalışma Prensipleri, Bölümleri ve Faydalandığı Bilimler

Coğrafya, yeryüzündeki fiziki ve beşerî özelliklerin insan topluluklarıyla olan ilişkisini inceleyen bilimdir.

(Geo = Yer ve Graphein = Tasvir).

Coğrafyanın üç çalışma prensibi: Sebep (nedensellik), karşılıklı ilgi (bağlantı) ve dağılım.

DİKKAT !

Litosferin altı (manto-çekirdek) ve atmosferin dışı (uzay) coğrafyanın inceleme alanının dışında kalır!

COĞRAFYANIN BÖLÜMLERİ

A) GENEL COĞRAFYA

a) Fiziki Coğrafya

1. Klimatoloji (İklim)
2. Jeomorfoloji (Yer şekli)
3. Hidrografiya (Sular)
4. Biyocoğrafya (Canlılar)
5. Kartoğrafiya (Harita)
6. Matematik Coğrafya

b) Beşerî Coğrafya

1. Nüfus Coğrafyası
2. Yerleşme Coğrafyası
3. Siyasi Coğrafya
4. Tarım Coğrafyası
5. Sanayi Coğrafyası
6. Turizm Coğrafyası
7. Ticaret Coğrafyası
8. Ulaşım Coğrafyası

B) YEREL COĞRAFYA

1. Ülkeler Coğrafyası

2. Bölgeler Coğrafyası

Coğrafyanın Yardımcı ve Alt Bilim Alanları

- Jeomorfoloji: Jeoloji (Yer bilimi), Jeofizik, Pedoloji (Toprak bilimi), Litoloji (Taş bilimi), Sismoloji (Deprem bilimi), Speleoloji (Mağara bilimi), Volkanoloji
- Klimatoloji: Meteoroloji, Fizik, Kimya
- Hidrografiya: Hidroloji, Limnoloji (Göl bilimi), Oseonografi / Oşinografi (Okyanus bilimi), Potamoloji (Akarsu bilimi), Hidrojeoloji
- Biyocoğrafya: Botanik (Bitki bilimi), Zooloji (Hayvan bilimi), Zoocoğrafya, Fitocoğrafya
- Paleocoğrafya: Prehistorya

2. Doğayı Oluşturan Dört Temel Unsurlar

Atmosfer (Hava Küre), Biyosfer (Canlılar Küresi), Litosfer (Taş Küre) ve Hidrosfer (Su Küre).

DİKKAT !

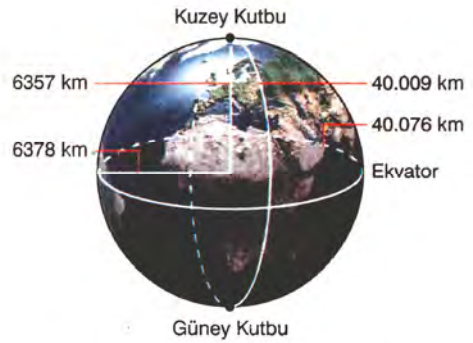
Canlılar küresi diğer bütün ortamları kapsar!

DÜNYA'NIN ŞEKLİ VE HAREKETLERİ

1. Dünya'nın Şekli

Dünya Ekvator'dan şişkin kutuplardan basık "geoid" adı verilen özel bir şekle sahiptir.

KURAL !

Ekvator'dan kutuplara gidildikçe paralellerin çapları ve iki meridyen arası daralır!

Küresel Şeklin Sonuçları

1. Dünya'nın bir yarısı karanlık, bir yarısı aydınlık olur.
2. Kutup yıldızının görünüm açısı, Kuzey Yarım Küre'de üzerinde bulunulan enlemi verir.

3. Ekvator'dan kutuplara doğru; Güneş ışınlarının geliş açısı daralır, sıcaklık ve buharlaşma azalır, denizlerdeki tuzluluk oranı azalır.

Gebd Şeklin Sonuçları

1. Ekvator'un yarıçapı, kutuplar yarıçapından daha fazladır. Bunun sonucunda yerçekimi; Ekvator'da az, kutuplarda fazladır.
2. Ekvator uzunluğu, tam meridyen dairesinden fazladır.

2. Dünya'nın Eksen Hareketi (Günlük Hareket)

Dünya batıdan doğuya doğru 24 saatte döner.

Çizgisel Hız: Dünya'nın dönüş hızıdır. Ekvatordan kutuplara doğru azalır.

Açısal Hız: Dünya'nın açı cinsinden hızıdır. Değişmez.

Günlük Hareketin Sonuçları

1. Gece ve gündüz oluşur.
2. Günlük sıcaklık farkları, fiziksel çözülme, günlük basınç farkları ve meltem rüzgârları oluşur.
3. Coriolis (savrulma kuvveti) oluşur. Bunun sonucunda rüzgârlar Kuzey Yarım Küre'de sağa, Güney Yarım Küre'de sola doğru sapar.
4. Yerel saat farkları oluşur.
5. Dinamik basınç kuşakları oluşur.

KURAL !

Güneş doğuda erken doğar, erken batar; batıda geç doğar, geç batar.

3. Dünya'nın Yıllık Hareketi ve Eksen Eğikliği

Yıllık Hareketin Sonuçları

1. Bir zaman birimi olarak yıl ve dört önemli gün oluşur: 21 Mart, 21 Haziran, 23 Eylül, 21 Aralık

2. Dünya'nın Güneş'e olan uzaklığı değişir. Böylece, Dünya'nın yörüngedeki hızı da değişikliğe uğrar.

Eksen Eğikliği ve Sonuçları

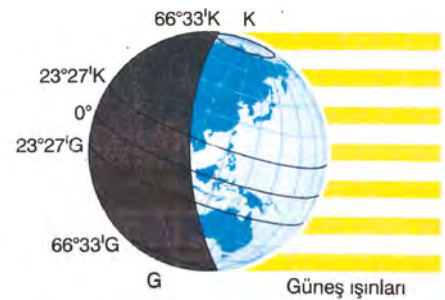
1. Mevsimler oluşur.
2. Güneş'in doğuş-batış saatleri yıl içinde değişir.
3. Gece-gündüz süreleri yıl içinde değişir.
4. Güneş ışınlarının bir noktaya geliş açısı yıl içinde değişir.
5. Aynı anda farklı yarım kürelerde farklı mevsimler oluşur.
6. Aydınlanma dairesinin sınırı mevsimlere göre değişir.
7. Dönenceler ve kutup daireleri oluşur.

DİKKAT !

Yörünge düzlemi elips olduğu için mevsim süreleri eşit olmaz!

4. Ekinokslar ve Solstisler

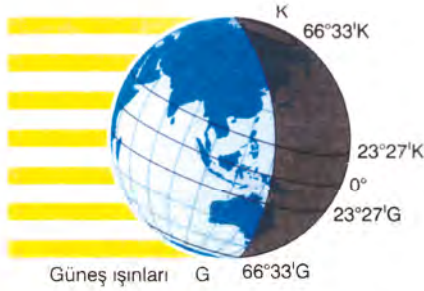
21 HAZİRAN (SOLSTİS)

1. Güneş ışınları Yengeç Dönencesi'ne dik gelir.
2. Kuzey Yarım Küre'de en uzun gündüz yaşanır.
3. Kuzey Yarım Küre'de yaz başlangıcıdır.
4. Aydınlanma çemberi kutup dairelerine teğettir.

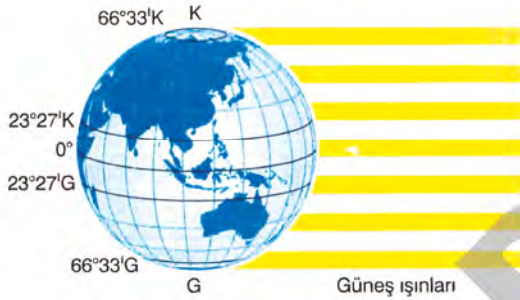

21 ARALIK (SOLSTIS)

1. Güneş ışınları Oğlak Dönencesi'ne dik gelir.
2. Kuzey Yarım Küre'de en uzun gece yaşanır.
3. Kuzey Yarım Küre'de kış başlangıcıdır.
4. Aydınlanma çemberi kutup dairelerine teğettir.

EKİNOKSLAR (21 MART-23 EYLÜL)

1. Güneş ışınları Ekvator'a dik düşer.
2. Bütün dünyada gece-gündüz eşitliği yaşanır.
3. Yarım kürelerde bahar başlangıç günleridir.
4. Aydınlanma dairesi kutup noktalarına teğet geçer.

5. Gece-Gündüz Uzunlukları

- ☐ Ekvator'da sürekli 12 saat gündüz, 12 saat gece yaşanır.
- ☐ Gece ile gündüz arasındaki süre farkı kutuplara doğru artar.
- ☐ 21 Haziran'da kuzeye gidildikçe gündüz süresi uzar.
- ☐ 21 Haziran'da Kuzey Kutup Dairesi'nde 24 saat gündüz, Güney Kutup Dairesi'nde 24 saat gece yaşanır.
- ☐ 21 Haziran'dan sonra Kuzey Yarım Küre'de gündüzler kısalmaya başlar.
- ☐ 24 saati aşan anormal gündüz ve geceler kutup dairelerinin içinde görülür.
- ☐ Kutup noktalarında 6 ay gündüz, 6 ay gece yaşanır.

- ┐ Aynı paralel dairesi üzerinde gece-gündüz süreleri eşit olur.
- ┐ Bir enlemdeki gece veya gündüz süresinin tam tersi diğer yarım küredeki simetrik enlemde yaşanır.

6. Işınlrın Geliş Açısı ve Gölge Boyu

Örnek: 23 Eylül'de 40° Kuzey enlemine güneş ışınları kaç derecelik açıyla düşer?

Önce (Enlem farkı): $40 - 0 = 40$ (Işınlr Ekvator'a dik geldiği için 0° ile 40° enlemleri arasında fark alınır)

Sonra (Işınlrın geliş açısı): $90 - 40 = 50^\circ$ (Enlem farkı ikinci aşamada 90°'dan çıkarılır)

Işınlrın Geliş Açısı	Gölge Boyu
0°	Gölge oluşmaz
90°	Gölge oluşmaz
45° den küçük	Cismin boyundan büyük
45° den büyük	Cismin boyundan küçük

Gölge Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde sürekli kuzeye düşerken, Oğlak Dönencesi'nin güneyinde sürekli güneye düşer. Dönenceler arasında ise yılın bazı bölümlerinde kuzeye, bazı bölümlerinde güneye düşer.

KURAL !

Gün içerisinde en kısa gölge öğle vakti gerçekleşir!

7. Coğrafi Konum

Özel Konum (Göreceli Konum): Bir yerin karalara, denizlere, su yollarına, enerji ve maden alanlarına göre olan konumudur. Örnek: Iğdır'da pamuk yetiştirilmesi

Matematik Konum (Mutlak Konum): Bir yerin enlemlere-boyamlara göre olan konumudur. Örnek: Antalya'nın Sinop'tan sıcak olması.

Paralel: Ekvator'a paralel uzanan çizgilerdir.

Enlem: Bir yerin Ekvator'a açısal uzaklığıdır.

Meridyen: Kutuptan kutuba uzanan yarım dairelerdir.

Boylam: Bir yerin Greenwich'e olan açısal uzaklığıdır.

Paralellerin Özellikleri

1. 90 kuzey, 90 güney olmak üzere 180 adet paralel vardır.
2. İki paralel arası 111 km'dir.
3. Ekvator başlangıç paralelidir.

Meridyenlerin Özellikleri

1. 180 doğu, 180 batı olmak üzere 360 adet meridyen vardır.
2. Bütün meridyenler kutup noktalarında birleşir ve boyları eşittir. Greenwich başlangıç meridyenidir.
3. İki meridyen arasında 4 dakika zaman farkı vardır.
4. Aynı boylam üzerinde yerel saat aynıdır.
5. 180° boylamı tarih değiştirme çizgisidir ve siyasi sınırları takip ettiği için zikzaklar çizerek uzanır.

- ❑ Türkiye 36°-42° kuzey paralelleri ile 26°-45° doğu meridyenleri arasında yer alır.

KURAL !

Türkiye'de dört mevsimin yaşanması matematik konumla açıklanır!

- ❑ Türkiye 45° Doğu meridyeninin yerel saatini ortak saat olarak kullanır (GMT +3. saat dilimi).

8. Yerel Saat Hesaplamaları

Yerel Saat: Bir yerin Güneş'e göre olan saatidir.

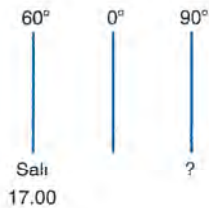
Ortak Saat: Bir meridyenin yerel saatinin ülkenin tamamında ortak kullanım saati olarak belirlenmesidir.

Saat Dilimleri: Uluslararası saat sistemi gereğince oluşturulan ortak saat aralıklarıdır.

Tarih Değiştirme Çizgisi: Zamanın başlangıcı olarak kabul edilen 180° meridyeninden geçen çizgidir.

ÖRNEK:

60° Batı meridyeninde gün Salı, yerel saat 17.00 iken, 90° Doğu meridyeninde gün ve yerel saat nedir?

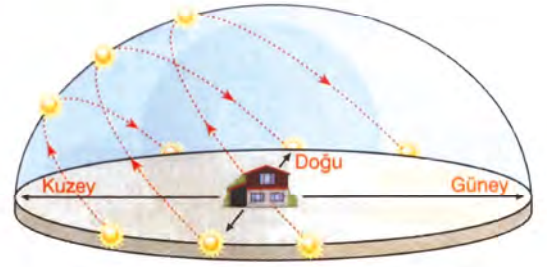

$$\text{Boylam farkı: } 60 + 90 = 150$$

$$\text{Yerel saat farkı: } 150 \times 4 = 600 \text{ dakika} = 10.00$$

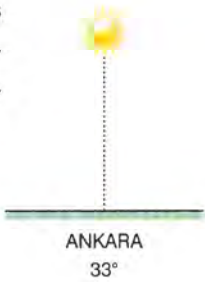
$$\text{Sonuç: Salı, } 17.00 + 10.00 = \text{Çarşamba, } 03.00$$

9. Güneş'in Doğuşu ve Batışı

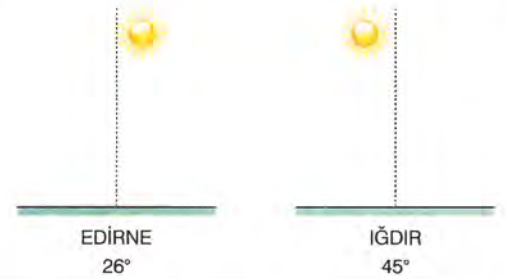

SORU:

33° Doğu meridyenindeki Ankara'da Güneş yandaki konumdayken, 26° Doğu meridyenindeki Edirne ve 45° Doğu meridyenindeki Iğdır'da Güneş hangi konumda olur?

ÇÖZÜM:

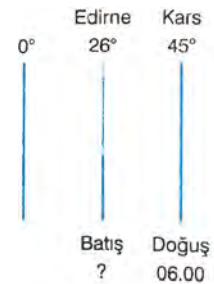

Ankara'da saat 12.00'dir. Buna göre Edirne 28 dakika geri yani 11.32, Iğdır ise 48 dakika ileri yani 12.48'i yaşamaktadır.

SORU:

21 Mart günü 45° Doğu meridyenindeki Kars'ta Güneş 06.00'da doğuyorsa, 26° Doğu meridyenindeki Edirne'de aynı gün kaçta batar?

ÇÖZÜM:

$$\text{Boylam farkı: } 45 - 26 = 19$$

Yerel saat farkı: $19 \times 4 = 76$ dakika = 01.16

Kars'ta 21 Mart günü 06.00'da doğan güneş 12 saat sonra yani 18.00'da batar.

Sonuç: $18.00 + 01.16 = 19.16$ 'da batar.

1. Haritanın Tanımı, Haritacılığın Gelişimi, Harita Özellikleri

Bir yerin kuşbakışı olarak, belli bir ölçek dâhilinde küçültülerek, bir düzlem üzerine aktarılmasıyla elde edilen çizime harita denir.

❑ **Köki:** Ölçeksiz yapılan kabataslak çizimlerdir.

❑ **Lejant:** Haritanın sözlüğüdür.

❑ **İzdüşüm alanı:** Her yer düz kabul edilerek hesaplanan alandır.

KURAL !

Engebelilik arttıkça gerçek alan ile izdüşüm alanı arasındaki fark da artar.

2. Haritalarda Bozulmalar ve Projeksiyon Yöntemleri

Haritalarda Dünya'nın şeklinden dolayı bozulmalar olur. Bozulmaları en aza indirmek için;

1. **Silindirik Projeksiyon:** Ekvator ve çevresinde

2. **Konik Projeksiyon:** Orta kuşakta

3. **Düzlem (Yatay) Projeksiyon:** Dar alanların gösterilmesinde ve kutuplarda kullanımı yaygındır.

KURAL !

Ekvator'dan kutuplara gidildikçe, ölçek küçüldükçe, gösterilen alan büyüdükçe haritalarda bozulma artar!

3. Harita Çeşitleri

A. Kullanım Amaçlarına Göre Haritalar

1. Genel Haritalar

İdari ve Siyasi Haritalar: İller, ülkeler, sınırlar.

Beşeri ve Ekonomik Haritalar: Nüfus, tarım, sanayi

Fiziki Haritalar: Dağlar, ovalar, platolar, akarsular.

2. Özel (Tematik) Haritalar: Uzmanlık gerektiren konular. Sismik harita, sinoptik harita gibi.

Bütün haritalardan faydalanarak

1. İzdüşüm alanı ve uzaklık hesaplanabilir.
2. Saat farkları bulunur.
3. Konum belirlenebilir.
4. Yön tayini yapılabilir.

Fiziki haritalarda ise ek olarak:

1. Gerçek alan hesaplanabilir.
2. Profil çıkarılabilir.
3. Eğim hesaplanabilir.
4. Yükselti tespit edilebilir.

B. Ölçeklerine Göre Haritalar

Büyük Ölçekli Haritalar (Plân, topoğrafya haritası)

Orta Ölçekli Haritalar

Küçük Ölçekli Haritalar

Büyük ölçekli haritaların:

- Paydası küçüktür.
- Dar alanları gösterir.
- Ayrıntıyı gösterme gücü fazladır.
- Küçültme oranı azdır.
- İzohipsler arası yükselti farkı azdır.
- Bozulma oranı azdır.

Küçük ölçekli haritaların:

- Paydası büyüktür.
- Geniş alanları gösterir.
- Ayrıntıyı gösterme gücü azdır.
- Küçültme oranı fazladır.
- İzohipsler arası yükselti farkı fazladır.
- Bozulma oranı fazladır.

KURAL !

Ölçek paydası büyüdükçe ölçek küçülmüş olur.

DİKKAT !

Genel haritalarda birçok unsur birlikte gösterilirken, özel haritalarda sadece bir unsur gösterilir.

Genel haritalarda yer (lokasyon) ön plana çıkarken tematik haritalar belirli bir konu odaklı çizilir.

4. Haritalarda Ölçek Türleri

a. Kesir ölçek

b. Çizgi (Grafik) Ölçek

Verilen çizgi ölçekte çentik aralıkları 1 cm'dir. Bu durumda 1 cm 10 km'yi göstermektedir. Burada 1 cm = 10 km = 1 000 000 cm'dir. Buradaki çizgi ölçeğin kesir ölçek olarak karşılığı 1 / 1 000 000 şeklindedir.

DİKKAT !

Bir harita fotokopi ile küçültülür ya da büyütülürse kesir ölçek geçersiz hale gelirken, çizgi ölçek geçerliliğini korumaya devam eder! Çizgi ölçek, iki nokta arasındaki kuş uçuşu uzaklığı daha kolay bulmamızı sağlar.

5. Haritalarda Uzunluk ve Alan Hesaplamaları

UZUNLUK HESAPLARI

$$GU = HU \times \text{ÖP} \quad \text{ÖP: Ölçek paydası}$$

$$HU = GU / \text{ÖP} \quad \text{GU: Gerçek uzunluk}$$

$$\text{ÖLÇEK} = HU / GU \quad \text{HU: Haritadaki uzunluk}$$

ALAN HESAPLARI

$$GA = HA \times \text{ÖP}^2 \quad \text{GA: Ölçek alan}$$

$$\text{HA: Haritadaki alan}$$

$$\text{ÖP}^2: \text{Ölçek paydasının karesi}$$

KURAL !

Ölçek değişirse harita üzerindeki uzunluklar aynı oranda, harita alanı ise bunun karesi oranında değişir.

6. Haritalarda Yeryüzü Şekillerini Gösterme Yöntemleri

1. Renklendirme Yöntemi

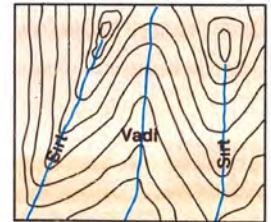
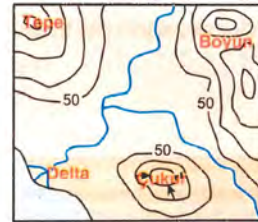
Yükselti aralığı (m)	0 - 200	200 - 500	500 - 1000	1000 - 1500	1500 - 2000	2000 ve üzeri
Kullanılan renkler						
Kullanılan renkler						
Derinlikler (m)	0 - 200	200 - 1000	1000 - 2000	2000 ve üzeri		

2. Kabartma Yöntemi: Yer şekillerini gerçeğe en yakın gösteren yöntemdir. Fakat yapılışı zor, taşınması zor ve maliyeti fazla olduğundan kullanımı yaygın değildir.

3. İzohips (Eşyüksekti) Yöntemi: Arazinin, yükseltisi aynı olan noktaların birleştirilmesiyle elde edilen eğrilerle gösterilmesidir.

7. İzohipsleri Anlama Rehberi

- İç içe kapalı eğrilerdir.
- Sıfır metre izohipsi deniz seviyesinden başlar.
- İzohipslerde yükselti içe doğru artar.
- Aynı izohips üzerinde bulunan bütün noktaların yükseltileri birbirine eşittir.
- İki izohips eğrisi birbirini kesmez.
- Birbirini çevrelemeyen komşu iki izohipsin yükseltisi aynıdır.
- İzohipslerin sıklaştığı yerler eğimin arttığını, seyreklaştığı yerler ise eğimin azaldığını gösterir.
- Çukurlar ok işareti konularak gösterilir.
- İki izohips eğrisi arasındaki yükselti farkına eküidistans (izohips aralığı) denir.
- İzohipslerin sık geçtiği deniz kıyılarında kıta sahanlığı dar, seyrek geçtiği kıyılarda kıta sahanlığı geniştir.
- Aynı derinlikteki noktaların birleşmesi ile elde edilen çizgilere izobat (eş derinlik) eğrileri denir.
- İzohips haritalarında zirveye doğru "Λ" şeklinde girintilere vadi, "V" şeklindekilere sırt denir.

Gölgelendirme Yöntemi: Yer şekillerinin gölgeyle gösterilmesidir.

Tarama Yöntemi: Eğim ile orantılı olarak kalınlıkları artan çizgilerle yer şekilleri gösterilir.

NOT: Bu yöntemler günümüzde kullanılmamaktadır!

8. Eğim Hesaplama, Profil Çıkarma

Eğim = $\frac{\text{Yükselti farkı (h)}}{\text{Yatay uzaklık (L)}} \times 100$

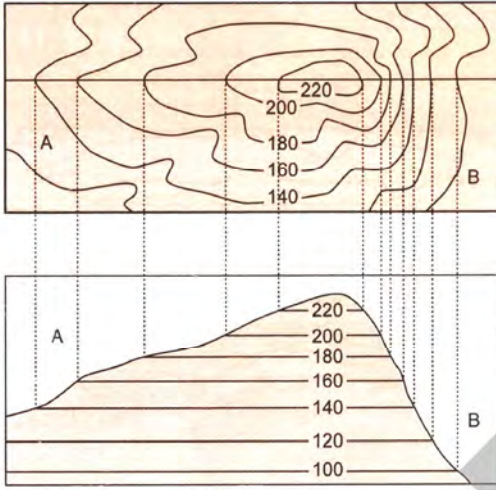
Örnek: Bir yamaç üzerinde bulunan A noktası 200 metre, B noktası ise 800 metrede yer alır. A-B arasında 3 km uzunluğunda yol bulunur. Yolu eğimi % olarak nedir?

$$h = h_1 - h_2$$

$$h = 800 - 200 = 600 \text{ metre}$$

$$\text{Eğim} = \frac{600 \times 100}{3000} \Rightarrow \text{Eğim} = \%20$$

Yeryüzü şekillerinin yandan görünüşüne (kesitine) profil denir.

DİKKAT !

Profil çizimlerinde akarsu yatakları "V" ile gösterilir!

KURAL !

Bir profilin ait olduğu hattı bulmak için öncelikle profilin baştaki ve sondaki yükseltisine bakılır!

- ☐ Günümüzde CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) kullanılarak dijital akıllı haritalar yapılmaya başlanmış ve uydular vasıtasıyla GPS (Küresel Konumlama Sistemi) oluşturulmuştur. Bu uygulamalarda veriler haritalara noktasal, çizgisel ve alansal olmak üzere üç şekilde aktarılmaktadır.

İKLİM

1. İklim ve Hava Durumu, İklimin Etkileri, Güneş Sabitesi

İklim: Geniş bir alandaki uzun yılların ortalama hava şartlarına denir.

Hava Durumu: Bir yerde görülen kısa süreli hava olaylarına denir.

İklim Neleri Etkiler?

Fiziki özellikleri etkiler

Deniz tuzluluğu
Akarsu rejimleri
Toprak türleri
Bitki örtüsü
Dış kuvvetler
Hayvan türlerinin dağılışı

Beşerî özellikleri etkiler

Ulaşım
Nüfusun dağılışı
Ekonomik faaliyetler
Yaşam tarzları
Mesken tipleri
Tarım faaliyetleri

Güneş Sabitesi (Solar Konstant)

Atmosferin üst sınırında 1 cm² 'ye ortalama olarak 2 kalori enerji gelir. Buna Güneş Sabitesi (Solar Konstant) denir. Atmosfere giren ışınların;

%25'i atmosfer ve bulutlardan uzaya yansır (albedo), %8'i yere çarpıp uzaya yansır (refleksiyon), %25'i atmosferde dağılır (difüzyon), %15'i atmosferde emilir (absorbsiyon), %27'si yeri ısıtır.

KURAL !

İklimle hava durumu arasındaki fark orta kuşakta fazla, ekvatorial kuşak ve kutuplarda azdır.

2. Atmosfer ve Etkileri

Atmosferdeki Gaz Dağılımı:

Oranı değişmeyen gazlar: Azot (% 78), oksijen (% 21), asal gazlar (% 1, nitrojen, oksijen, argon, neon, helyum, hidrojen, xenon, kripton)

Oranı değişen gazlar: Su buharı, karbondioksit, metan, tozlar (partiküller)

Ortalama Yükseklik	Atmosferin Katları (Fiziksel, Kimyasal Özelliğine Göre)
	UZAY
10.000 km	Üst sınır belirsiz. Gazlar seyrek. Yer çekimi az. Uydular burada yörüngede dolanır.
EKZOSFER	
300 km	Radyo dalgalarını yansıtır.
İYONOSFER (TERMOSFER)	Sıcaklık çok yüksektir.
80-90 km	Meteorlar burada sürtünmeyle yanar.
MEZOSFER	Kemosfer: Az miktarda ozon bulunur.
30 km	Ozonosfer: O ₃ (ozon) bulunur. Bu gaz zararlı ışınları tutar. Aşırı ısınmayı soğumayı önler. Sıcaklık 55 °C ve çok güçlü rüzgârlar.
STRATOSFER	
13 km	Nem bulunur. İklim olayları görülür. Kalınlığı Ekvator'da fazladır.
TROPOSFER	

YERYÜZÜ

DİKKAT !

Atmosfer olmadan iklim olayları oluşmaz!

3. Sıcaklığın Dağılışını Etkileyen Faktörler

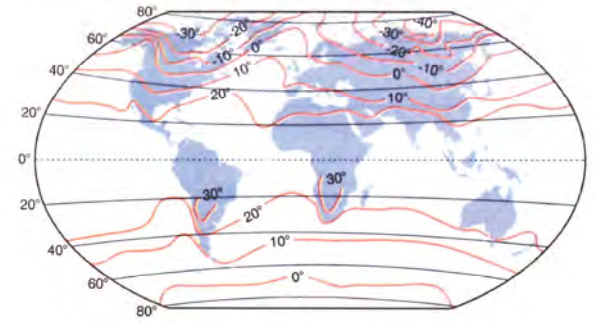
- Güneş ışınlarının yeryüzüne düşme açısı:** Güneş'ten gelen ışınların yeryüzüne geliş açısını şu faktörler etkiler; a) Enlem b) Mevsim (Eksen eğikliği – Yıllık hareket) c) Günün saati (Günlük hareket) d) Bakı ve Eğim
- Kara ve denizlerin ısınma özellikleri:** Karalar çabuk ısınır, çabuk soğur; denizler geç ısınır, geç soğur. Bu yüzden karalarda en sıcak ay temmuz, en soğuk ay ise ocaktır. Denizlerde ise en sıcak ay ağustos, en soğuk ay ise şubatır.
- Atmosferin Nemliliği:** Sıcaklığı dengeler.
- Rüzgârlar:** Rüzgârlar olduğu yerin sıcaklık özelliklerini estigi yöne doğru taşır.
- Yükselti:** Yükseldikçe her 200 metrede 1 °C soğuma olur (Sebep: Atmosferin alttan ısınmasıdır).
- Bakı ve Eğim:** Bir yamacın güneşi görme özelliğine BAKI denir. Bakı yönü Türkiye'de güneydir. Ekvatorial bölgede bakı yönü yılın bazı günlerinde kuzey, bazı günlerinde güney olmaktadır.
- Okyanus Akıntıları:** Okyanuslarda sürekli rüzgârlar, sıcaklık farkı, yoğunluk farkı, seviye (beslenme) farkı ve gelgit olayı nedeniyle büyük akıntı sistemleri oluşmaktadır. Bu akıntılar kutuplardan Ekvator'a doğru olduğunda soğutucu, Ekvator'dan kutuplara doğru olduğunda ise ısıtıcı olmaktadır.

4. İzoterm Haritaları

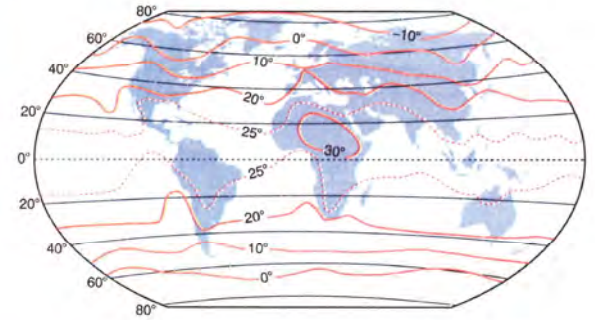
Sıcaklığı aynı olan noktaların birleştirilmesi ile izoterm eğrileri elde edilir.

Gerçek izoterm haritaları: Ölçülen sıcaklık değerleri olduğu gibi kullanılır. Gerçek sıcaklıklar ile yapılır.

İndirgenmiş izoterm haritaları: Yükseltinin sıcaklık üzerindeki etkisi kaldırılarak sıcaklık değerleri deniz seviyesine göre hesaplanır. Deniz seviyesine indirgenmiş sıcaklıklar kullanılır. Yükselti etkisi yoktur.

Dünya Ocak Ayı İzoterm Haritası

Dünya Temmuz Ayı İzoterm Haritası

DİKKAT !

Dünyanın en sıcak yerleri Ekvator çevresi değil, dönenceler çevresindeki çöllerdir.

5. Sıcaklık Kuşakları, Sıcaklık Farkları, Sıcaklık İndirgeme

DİKKAT !

Sıcaklık kuşaklarının oluşumunda denizellik, karasallık ve yükselti gibi faktörler de etkili olduğundan bu kuşaklar enlemle-re tam olarak uymaz ve bu kuşakların sınırları her iki yarım kü-rede birbirinden farklıdır.

Sıcaklık Farkları

Bir yerde nem çoksa, sıcaklık farkları az olur (Ekvatorial bölge, nemli deniz kıyıları gibi).

Bir yerde nem az ise sıcaklık farkları çok olur (Çöller, karasal iç bölgeler gibi).

KURAL !

Sıcaklık farkları ile nemlilik ters orantılıdır!

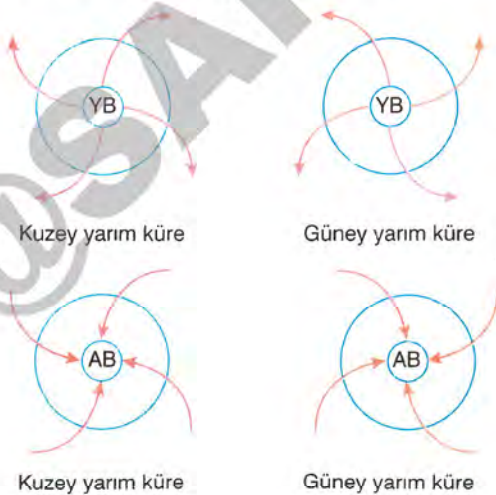
Sıcaklık İndirgeme

Yükseldikçe her 200 metrede 1 °C sıcaklık düşer. Bir noktaya ait sıcaklıkta yükselti etkisini ayırt ederek hesaplanan yeni değere indirgenmiş sıcaklık denir. Örnek: 600 metrede yer alan 17 °C ger-çek sıcaklığa sahip bir kentin indirgenmiş sıcaklığı $600/200=3$, $17+3=20^{\circ}\text{C}$ olur

6. Basınç Özellikleri

Hava kürenin yeryüzüne uyguladığı ağırlığa basınç denir. Aynı basınca sahip noktaların birleştirilmesine eş basınç (izobar) de-nir. Basınca etki eden faktörler şunlardır;

- Yükseklik (Yükseklik arttıkça basınç azalır).
- Sıcaklık (Sıcaklık arttıkça basınç azalır).
- Yerçekimi (Yerçekimi arttıkça basınç artar).
- Dinamik faktörler (Dünya'nın dönmesiyle oluşan koryolis et-kisiyle alçak ve yüksek basınçlar oluşur).

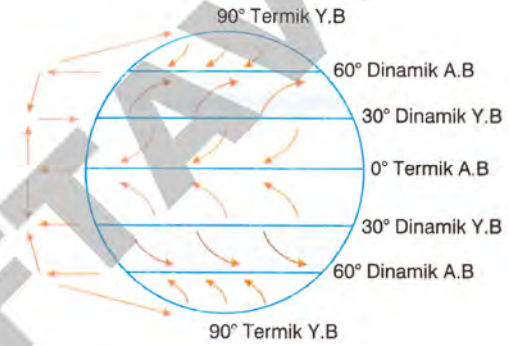

- 1013 mb normal basınç sayılmakta, bu değerin üstündekile-re yüksek basınç, altındakilere ise alçak basınç denmektedir. Alçak basınç alanları yağışlı olurken, yüksek basınç alanları kurudur.

DİKKAT !

Yüksek basınçta alçalıcı, alçak basınçta yükselici hava hare-keti görülür.

7. Yeryüzündeki Sürekli Basınç Kuşakları, İzobar Harita-ları

Yıllık İzobar Haritası

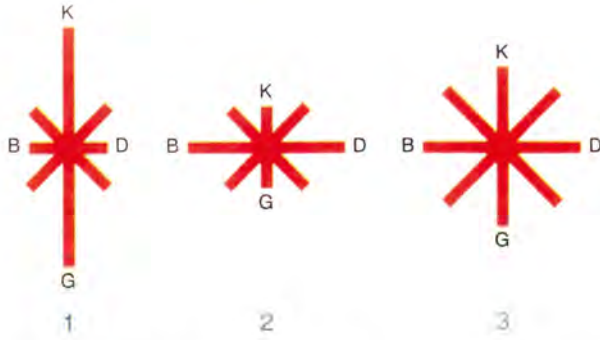
8. Rüzgâr Yönü, Rüzgâr Hızı ve Rüzgâr Frekansı

Rüzgâr yönü: Rüzgârlar yüksek basınçtan alçak basınca doğru eser. Yönü üç faktör etkiler; 1.Dünya'nın batıdan doğuya doğru dönmesi 2.Basınç merkezlerinin konumu 3. Yer şekilleri

Rüzgâr hızı: Hızı üç faktör etkiler;

- Basınç farkı arttıkça rüzgârların hızı artar.
- Mesafe farkı arttıkça rüzgârların hızı azalır.
- Yer şekilleri (Hızı artırıcı ya da azaltıcı etki yapar.)

Rüzgâr frekansı: Rüzgârın esme sayısına denir. Rüzgârgölü ile gösterilir.

Şekilde verilen rüzgâr frekans güllerinden birincisinde kuzey-güney yönünde esiş fazladır. Bu durum bu yönde bir vadi ya da boğaza işaret eder. İkinci rüzgârgülünde batı-doğu yönünde rüzgâr esme sayısı fazladır ve bu yönde bir vadi-boğaz beklenir. Üçüncü rüzgârgülünde ise her yönden eşit esen bir rüzgâr söz konusudur. Bu rüzgârgülünün düz bir alanda olduğunu gösterir.

DİKKAT !

Rüzgârgülü o bölgenin yer şekilleri hakkında fikir verir!

9. Sürekli Rüzgârlar, Mevsimlik Rüzgârlar, Tropikal Siklonlar

1. Sürekli Rüzgârlar

- a) **Alizeler:** Ekvatorial bölgede etkili olur. Sıcak ve kurudur fakat bu bölgedeki karaların doğusuna denizden geldiği için yağış bırakır.
- b) **Batı rüzgârları:** Orta kuşakta karaların batı kıyılarına bol yağış getirir.

DİKKAT !

Batı rüzgârları kara içlerinde etkisini azaltır!

- c) **Kutup rüzgârları:** Kutup kuşağında 90°'den esen rüzgârlardır. Soğuk ve kurudur.

2. Devirli (Mevsimlik) Rüzgârlar

Musonlar: Büyük karalarla büyük denizlerin yan yana bulunduğu yerlerde mevsimsel büyük basınç farklarından kaynaklanır. Dünyada en yaygın ve belirgin görüldüğü yer Güneydoğu Asya'dır. Bunun yanı sıra Gine Körfezi, Doğu Afrika, Meksika Körfezi ve Orta Amerika'da görülür.

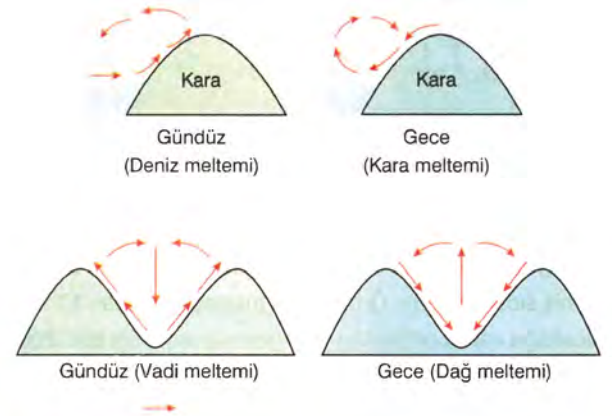
DİKKAT !

Yaz musonları nemli, kış musonları kurudur!

- 3. **Tropikal Siklonlar:** 5° kuzey ile 15° güney enlemleri arasında görülen çok güçlü rüzgârlardır. Bu rüzgârlar ekvatorial bölgedeki ani ve aşırı basınç farklarından kaynaklanmaktadır. Yağış getirmezler.

10. Yerel Rüzgârlar

- a) **Meltemler:** Dar alanlı, kısa süreli rüzgârlardır ve yağış getirmezler.

DİKKAT !

Deniz meltemi gündüz, kara meltemi gece eser!

DİKKAT !

Meltemler temelde eksen hareketinden kaynaklanır!

- ❑ İzmir'de öğleden sonra esen deniz meltemine imbat denir.

b) Soğuk Yerel Rüzgârlar

Bora: Adriyatik Denizi'ne doğru eser.

Mistral: Fransa'da Akdeniz'e doğru eser.

Krivetz: Rusya'dan Romanya'ya doğru eser.

Poyraz: Türkiye'ye kuzeydoğudan eser.

c) Sıcak Yerel Rüzgârlar

Sirocco: Cezayir ve Tunus'tan Akdeniz'e doğru eser.

Hamsin: Mısır'da Akdeniz'e doğru eser.

Lodos: Türkiye'nin güneybatısına doğru eser. Kışın karları eritir, soba zehirlenmelerine sebep olabilir.

Föhn: Kışın Doğu Karadeniz kıyılarında, yazın Toroslar ile Konya Ovası arasında görülür. Sürtünme ile ısınan bir rüzgârdır.

11. Nemlilik Kavramları, Nemi Etkileyen Faktörler

Havadaki su buharına nem denir. Nemin kaynağı buharlaşmadır. Nemlilik ölçümü higrometre ile yapılır.

Mutlak Nem: 1 m³ hava içindeki nemin gram cinsinden ifadesidir.

Maksimum Nem: 1 m³ havanın belli sıcaklıkta alabileceği en yüksek nem miktarıdır.

Bağıl (Nisbi) Nem: Atmosferdeki nem miktarının o sıcaklıkta havanın alabileceği en yüksek nem miktarına oranına denir. Bağıl nem oranı artarsa yağış olasılığı da artar.

Bağıl nem = $\frac{\text{Mutlak Nem} \times 100}{\text{Maksimum Nem}}$

DİKKAT !

Sıcaklık arttıkça maksimum nem kesinlikle artar.

DİKKAT !

Bağıl nem düştüğünde doyma açığı artarken, yükseldiğinde doyma noktasına yaklaşılır!

12. Yoğunlaşma Türleri, Başlıca Bulutlar, Sisler

Su buharının sıvı ya da katı hale dönüşmesiyle yoğunlaşma (yoğuşma) meydana gelir.

YOĞUNLAŞMA ÇEŞİTLERİ

	0 °C'nin üstünde	0 °C'nin altında
HAVADA	Bulut Yağmur	Kar Dolu
YERDE	Sis Çiğ	Kırağı Kırç

Başlıca Bulutlar

Nem Özelliklerine Göre

Tüy Bulutlar (Sirus): Beyaz renkli, yağış getirmezler.

Yagmur Bulutlar (Nimbüs): Koyu renkli, yağış getirirler.

Şekil Özelliklerine Göre

Katman Bulutlar (Stratus): Tabakalar halinde uzanırlar.

Küme Bulutlar (Kümülüs): Küme şeklindeki bulutlardır.

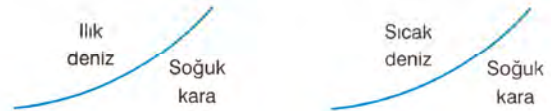
Bulutluluk oranı: Bulutların bütün gökyüzüne oranıdır. 0-10 arasında bir rakamla ifade edilir. Bulutluluk yağışlı bölgelerde fazla olur.

KURAL !

Bulutluluk oranı arttıkça yağış ihtimali de artar!

Sis: Sıcak ve nemli bir havanın soğuk bir zemine temas etmesiyle oluşur.

Kara ve deniz sisleri, sıcak ve soğuk akıntı karşılaşma bölgelerindeki sisler, yamaç sisleri, ova-vadi sisleri başlıca sis çeşitleridir.

DİKKAT !

Sisler uzun süre dağılmadığında büyük kentlerde hava kirliliğine neden olur.

13. Yağış Tipleri ve Dünyada Yağışların Dağılışı

Orografik (Yamaç) Yağışlar: Dağların kıyıya paralel uzandığı yerlerde görülür. Güneydoğu Asya'da, orta kuşakta karaların batı kıyılarında yaygındır. Türkiye'de ise Karadeniz ve Akdeniz kıyılarındadır.

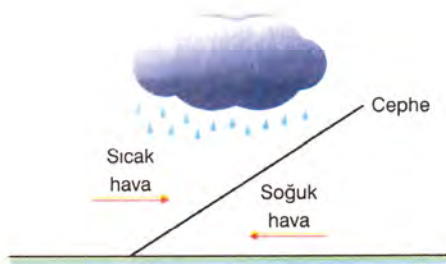

Konveksiyonel (Yükselme) Yağışları:

Alçak basınç alanlarında ısınan havanın yükselmesiyle oluşur. Ekvatorial Bölge'de yıl boyunca görülür. İç Anadolu'da "kırkikindi yağışı" denir.

Cephese (Frontal, Depresyon) Yağışları: Soğuk ve sıcak hava kütlelerinin karşılaşması ile oluşan yağışlardır. Dünyada en fazla orta kuşakta, 60° enlemleri civarında ve Akdeniz iklim bölgelerinde görülür.

DİKKAT !

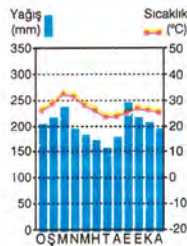
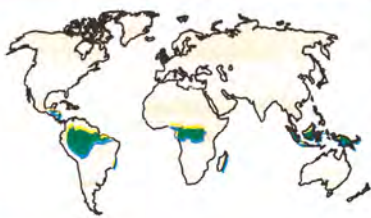
Yamaç yağışının çok olması için dağın kıyıya paralel, yakın ve yüksek olması gerekir!

Dünyada en yağışlı yerler: Ekvatorial bölge, orta kuşak karalarının batı kıyıları, muson bölgeleri (Güneydoğu Asya, Gine Körfezi, Doğu Afrika, Orta Amerika).

Dünyada en az yağışlı yerler: Dönenceler çevresi, karaların dağlarla çevrili iç kısımları ve kutuplar.

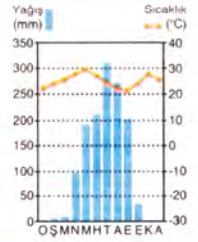
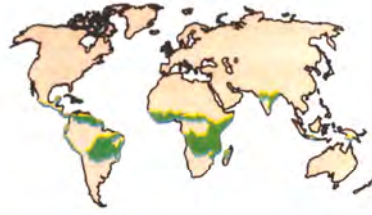
14. Makroklimalar (Büyük İklim Tipleri)

EKVATORAL İKLİM

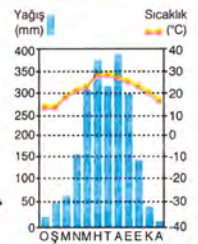
Yağış rejimi	Düzenli
En yağışlı mevsim	Bahar dönemi
Yıllık yağış miktarı	2000 mm - 2500 mm
Bitki örtüsü	Yağmur ormanları
Görüldüğü yerler	Amazon ve Kongo havzaları, Endonezya

SAVAN İKLİMİ

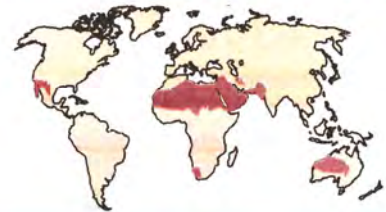
Yağış rejimi	Yazlar yağışlı, kışlar kurak
En yağışlı mevsim	Yaz
Yıllık yağış miktarı	1000 - 1500 mm
Bitki örtüsü	Savun (Uzun boylu ot)
Görüldüğü yerler	10° ile 20° enlemleri arası

MUSON İKLİMİ

Yağış rejimi	Yazlar yağışlı, kışlar kurak
Yıllık yağış miktarı	2000 - 5000 mm
Bitki örtüsü	Muson ormanları
Görüldüğü yerler	Güneydoğu Asya

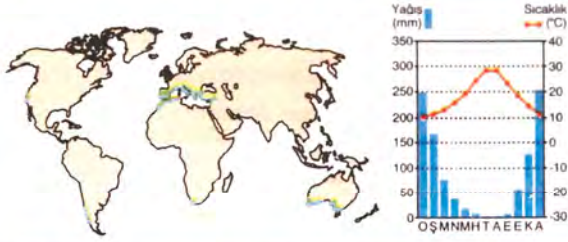
TROPİKAL ÇÖL İKLİMİ

Yağış rejimi	Belirsiz
Yıllık yağış miktarı	100 mm'den az
Bitki örtüsü	Kurakçıl otlar, kaktüs
Görüldüğü yerler	Dönenceler çevresi

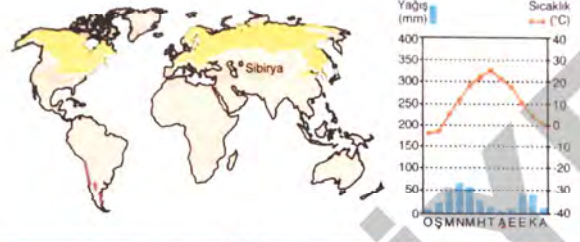

AKDENİZ İKLİMİ

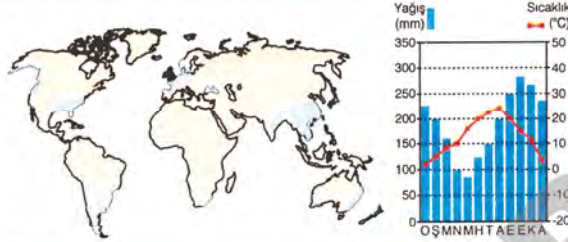
Yağış rejimi	Kışlar yağışlı, yazlar kurak
Yıllık yağış miktarı	600 - 1000 mm
Bitki örtüsü	Maki, Kızılçam
Görüldüğü yerler	Akdeniz kıyıları, Orta Şili, Kap bölgesi (G. Afrika), Avustralya'nın güneybatısı, Kaliforniya

SERT KARASAL İKLİM

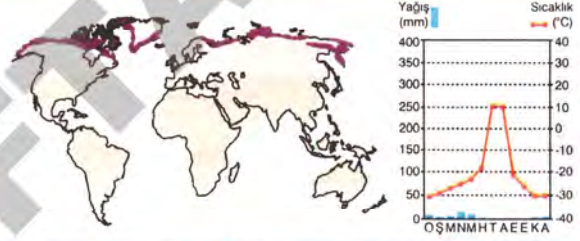
Yağış rejimi	Düzensiz. En çok yaz.
Yıllık yağış miktarı	400 - 600 mm
Bitki örtüsü	Tayga ormanı, çayır
Görüldüğü yerler	Sibiriya, Kanada

ILIMAN OKYANUS İKLİMİ

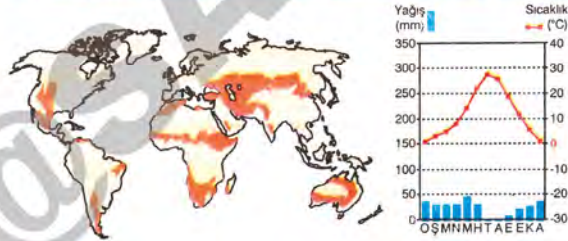
Yağış rejimi	Düzenli. En çok sonbahar.
Yıllık yağış miktarı	1500 - 2000 mm
Bitki örtüsü	Karışık orman, Alp çayırı
Görüldüğü yerler	Batı Avrupa, Kuzey Amerika'nın batısı

TUNDRA İKLİMİ

Yağış rejimi	Düzensiz. En çok yaz.
Yıllık yağış miktarı	200 - 250 mm
Bitki örtüsü	Tundra (Yosun, liken)
Görüldüğü yerler	Kanada, Rusya ve İskandinavya'nın kuzeyi, Grönland Adası'nın kıyı kesimleri

ILIMAN KARASAL İKLİM (STEP)

Yağış rejimi	Düzensiz. En çok ilkbahar.
Yıllık yağış miktarı	300 - 400 mm
Bitki örtüsü	Bozkır (Step)
Görüldüğü yerler	Orta kuşak karalarının iç kısımları

KUTUP İKLİMİ

Yağış rejimi	Belirsiz
Yıllık sıcaklık ortalaması	Sürekli 0°C'nin altında
Yıllık yağış miktarı	100 mm'den az
Görüldüğü yerler	Kutuplar ve Grönland'ın iç kesimleri

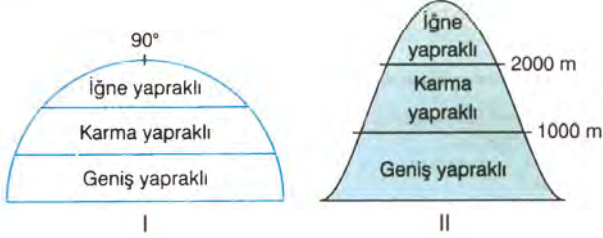
KARASAL ÇÖL İKLİMİ

Görüldüğü yerler	Kızıldkum (Özbekistan), Karakum (Türkmenistan), Gobi (Moğolistan), Alaşan, Taklamakan (Çin), Nevada, Arizona, Utah (ABD)
Orta kuşak karalarının içlerinde etrafı dağlarla çevrili çukur alanlarda görülür. Tropikal çöller yüksek basınçla oluşurken bu çöller karasallıktan oluşmuştur.	

15. İklim ve Bitki İlişkisi

Bitki türleri Ekvator'dan kutuplara doğru enlem etkisiyle yatay olarak, deniz seviyesinden dağların zirvelerine doğru yükselti etkisiyle dikey olarak değişmektedir. Her iki değişimin ortak sebebi sıcaklıktır.

Bir yerde bitki türlerinin kısa mesafelerde çok değişmesi engebeli yapıyı gösterir. Bir bölgede aynı yarım küredeki enlem farkı ne kadar fazla ise bitki örtüsü o nispette çeşitlenir.

KURAL !

İklim bitki örtüsünün, bitki örtüsü de iklimin kanıtıdır!

TÜRKİYE İKLİMİ

1. Türkiye'de İklimi Etkileyen Faktörler

- ☐ Matematik konum
- ☐ Yer şekilleri (Yükselti, dağların uzanış doğrultusu ve baki)
- ☐ Denize göre konum
- ☐ Rüzgârların esme yönü
- ☐ Basınç merkezleri

DİKKAT !

Türkiye'de aynı anda dört mevsim özellikleri yaşanabilir! Sebebi engebeliliktir.

DİKKAT !

Yaz mevsiminde Asor yüksek basınç merkezinden Basra alçak basınç merkezine doğru etezyen rüzgârı eser. Etezyen, Marmara ve Ege'yi serinletirken, Akdeniz'i kavurur.

2. Türkiye'de Sıcaklık

Ocak Ayı İndirgenmiş Sıcaklık Haritası

En düşük sıcaklık: Kuzeydoğu Anadolu ❄️

En yüksek sıcaklık: Akdeniz kıyıları ☀️

Temmuz Ayı İndirgenmiş Sıcaklık Haritası

En düşük sıcaklık: Kuzeydoğu Anadolu, Karadeniz kıyıları

En yüksek sıcaklık: Güneydoğu Anadolu 🔥

KURAL !

Türkiye'de batıdan doğuya, kıyılardan iç kısımlara ve yüksek-
lere gidildikçe ortalama sıcaklıklar azalır, sıcaklık farkları ise
artar!

3. Türkiye'de Basınç ve Rüzgârlar

Türkiye'yi en çok etkileyen basınç merkezleri şunlardır;

a. Sibirya Termik Yüksek Basıncı: Kış mevsiminde etkilidir ve sıcaklığı düşürür.

- b. **Asor Dinamik Yüksek Basıncı:** Yaz-kış etkili olabilir,
- c. **Basra Termik Alçak Basıncı:** Çok sıcak-kuru. Yazın etkili.
- d. **İzlanda Dinamik Alçak Basıncı:** Kışın ılık-yağışlı etki yapar.

DİKKAT !

Sibirya ve Asor birlikte etkili olduğunda kışlar çok soğuk, kar yağışlı ve sert geçer. İzlanda alçak basıncı yazın da serinletici etki yapabilmektedir. Basra, alçak basınç olmasına karşılık çölden geldiği için kurudur.

4. Türkiye'de Nem ve Yağışlar

Türkiye'de fazla yağış alan yerler (1000 mm'den fazla), Doğu ve Batı Karadeniz bölümleri ile Antalya Bölümü kıyı kesimleridir.

Türkiye'de az yağış alan yerler (500 mm'nin altında), İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'nun çukur yerleridir.

DİKKAT !

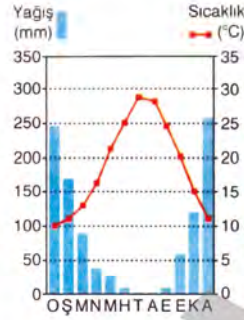
Türkiye'de yağış dağılımı ile yer şekilleri (engebelilik) arasında paralellik vardır!

KURAL !

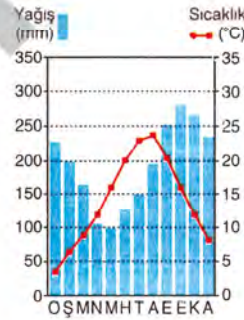
Türkiye'de iç kısımlarda doğuya gidildikçe yükseltiye bağlı olarak yağış artar!

5. Türkiye'de İklim Çeşitleri ve İklim-Bitki Örtüsü İlişkisi

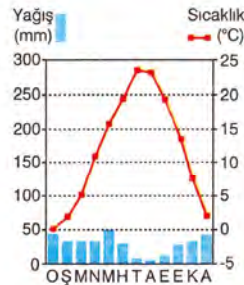
Akdeniz İklimi: Akdeniz, Kıyı Ege, Güney Marmara ve Güneydoğu Anadolu'nun batısında görülür. Kızılçam ve sedir ağaçları yaygındır.

Karadeniz İklimi: Karadeniz kıyıları ve Marmara'nın kuzeyinde görülür. Kayın, gürgen, kestane, ıhlamur, dişbudak ağaçları yaygındır.

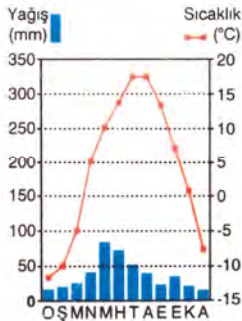

Ilıman Karasal (Step) İklimi: İç Anadolu, İç Ege, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük kısmında etkili olmaktadır. İlkbahar yağışıyla yeşeren otlar ve seyrek meşe ormanları görülür.

Sert Karasal İklim: Erzurum-Kars'ta görülmektedir. Sarıçamış çevresinde sarıçam ormanları yaygındır.

DİKKAT !

Karadeniz iklim bölgesindeki ormanların tahribi sonucunda maki bitki örtüsüne benzeyen çalı topluluğu gelişir. Bu topluluğa psodömaki (yalancı maki) denmektedir. Maki bitki örtüsünün zamanla tahrip edilmesi sonucunda bu bitki grubundan daha küçük, diz boyunda farklı bir bitki topluluğu oluşur. Buna garig (frigana) denir. İç bölgelerde ormanların insanlar tarafından tahrip edilmesi sonrasında bozkır (step) bitki örtüsü ortama hâkim olur. Buna antropojen step denir.

NOT !

Türkiye'de kendine özgü küçük iklim bölgeleri de bulunmaktadır. Bu küçük iklim bölgelerine mikroklima denmektedir.

DİKKAT !

Engebelilikten dolayı Türkiye'de mikroklimalar çoktur!

DİKKAT !

Türkiye'de ortalama sıcaklıklar;

Batıdan doğuya,
Kıyılardan iç kısımlara,
Yükseklere gidildikçe azalır.

Türkiye'de ortalama sıcaklık farkları;

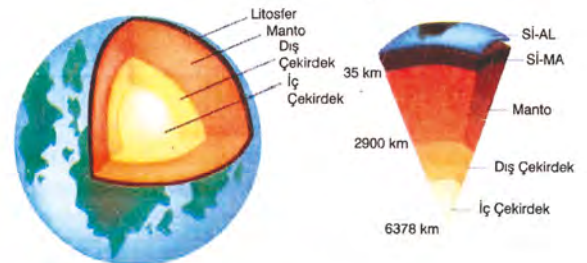
Batıdan doğuya,
Kıyılardan iç kesimlere,
Yükseklere gidildikçe artar.

YERİN ŞEKİLLENMESİ

1. Yer'in Oluşumu, Jeolojik Zamanlar

ZAMANLAR	ÖZELLİKLERİ
İLKEL ZAMAN (PREKAMBRİYEN) 3,5 milyar yıl	İlk kıta çekirdekleri oluştu. Tek hücreli canlılar (Algler, bakteriler) ortaya çıktı.
I. ZAMAN (PALEOZOİK) 370 milyon yıl	En eski kıvrımlar oluştu. (Hersinyen, Kaledonyen) Taşkömürü yatakları oluştu. Masif araziler oluştu. (Yıldız dağları, Saruhan-Menteşe, Kırşehir çevresi, Kastamonu, Bitlis)
II. ZAMAN (MESOZOİK) 170 milyon yıl	Tortullanma olayları görüldü. Kıtalar ayrılmaya başladı.
III. ZAMAN (TERSİYER / NEOZOİK) 65 milyon yıl	Şiddetli kıvrılma ve volkanizma yaşandı. Alp orojenezi meydana geldi. (Toroslar ve Kuzey Anadolu dağları) Atlas ve Hint okyanusları oluştu. Linyit, bor, borasit, kaya tuzu ve petrol oluştu.
IV ZAMAN (KUATERNER / ANTROPOZOİK) 2 milyon yıl	Şiddetli buzullaşma olayları görüldü. Ege ve Marmara denizleri ile boğazlar ve Karadeniz oluştu. Deniz seviyeleri ve iklim bugünkü halini aldı. İnsan ortaya çıktı. İlk kültürler oluştu.

2. Geosfer Katları, Levha Hareketleri

Yerin katları hakkında şunlardan bilgi alınır:

1. Deprem dalgaları (En kesin bilgileri verir).
2. Volkanizma ile yüzeye çıkan malzeme.
3. Kayaçların incelenmesi.
4. Yer kabuğundaki sıcaklık değişiminin incelenmesi.

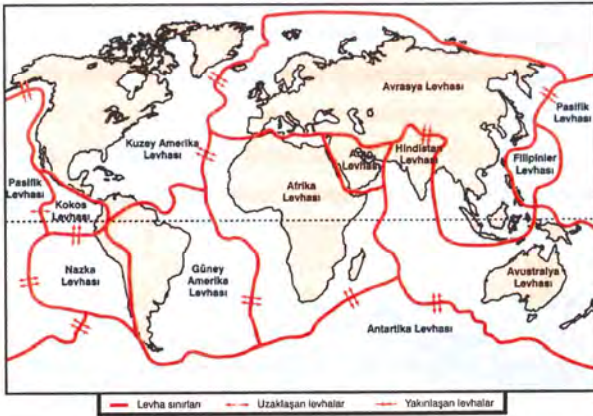
DİKKAT !

Dıştan içe doğru geosfer tabakalarının kalınlığı, yoğunluğu ve sıcaklığı artar!

KURAL !

Dıştan içe doğru sıcaklık her 33 metrede 1°C artar!

Yeryüzündeki Levha Sınırları

3. Kayaçlar

1. Püskürük (Magmatik, Volkanik, Katılaşım) Taşlar

A. İç Püskürük Taşlar: Granit, siyenit, diyorit, gabro

B. Dış Püskürük Taşlar: Bazalt, andezit, obsidyen, ponza, kat-rantaşı, incitaşı, anglomera, trakit, riolit, tuf

2. Tortul (Sedimenter) Taşlar

A. Fiziksel (Mekanik / Kırıntılı) Tortul Taşlar: Konglomera, kiltası, miltaşı, kumtaşı, moren, breş

B. Kimyasal Tortul Taşlar: Kireçtaşı (kalker), alçıtaşı (jips), ka-yatuzu, çakmaktaşı, dolomit

C. Organik Tortul Taşlar: Antrasit, taşkömürü, linyit, turba, te-beşir, mercankaya

3. Başkalaşım (Metamorfik) Taşlar: Kalker → Mermer, Granit → Gnays, Kil → Şist, Kum taşı → Kuvarsit, Taşkömürü → Elmas

İkinci taşlar başkalaşım, ilk taşlar ise bunların kökenidir.

DİKKAT !

Levha sınırları ile fay hatları, depremler, volkanlar, sıcak su kaynakları paralellik gösterir.

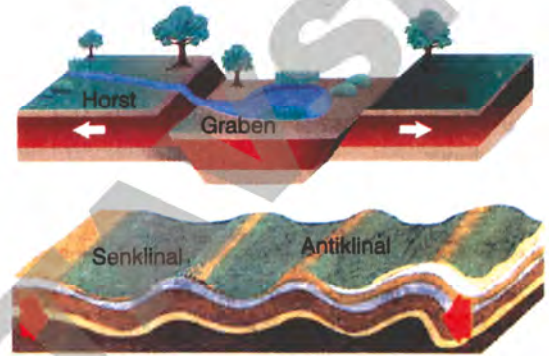
4. Orojenez, Epirojenez

Orojenez (Dağ oluşumu)

Orojenezin meydana gelmesi iki temel şarta bağlıdır;

1. Jeosenklinikte tortullanma olması
2. Bu tortulların yan basınçlarla sıkıştırılması

Jeosenklinikler yan basınçlara uğrarsa dağ oluşumu gerçekleşir. Arazi yumuşak ise kıvrılma, sert ise kırılma meydana gelir.

Türkiye'de kıvrım dağlarına örnek Kuzey Anadolu Dağları ve To-roslardır. Kıyı Ege'deki Kaz, Kozak (Madra), Yunt, Bozdağlar, Ay-dın ve Menteşe dağları ile Hatay'daki Amanoslar (Nur dağları) bi-rer horsttur. Horst niteliğindeki dağlar arasına grabenler yerleş-miştir: Bakırçay, Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes. Ha-tay'da bulunan Amik Ovası da bir graben alanıdır.

Epirojenez (Kıta oluşumu)

Tabaka bozulmaları olmadan, alçalma - yükselme şeklinde gerçekleşen hareketlerdir.

Epirojenezin meydana gelmesine yol açan başlıca faktörler şunlardır;

1. İklim şartlarındaki değişimler sonucunda buzul erimesi ya da yeni buzul oluşumu.
2. Dış kuvvetlerin malzeme biriktirmesi veya aşındırması.
3. Volkanizma sonucunda biriken lav ve diğer püskürük mal-zemeler.

Transgresyon

Regresyon

Günümüzde devam eden epirojenik hareketlere örnekler;

İskandinavya, Toroslar ve Kuzey Anadolu Dağları yükselmekte, Çukurova ve Ergene ise alçalmaktadır.

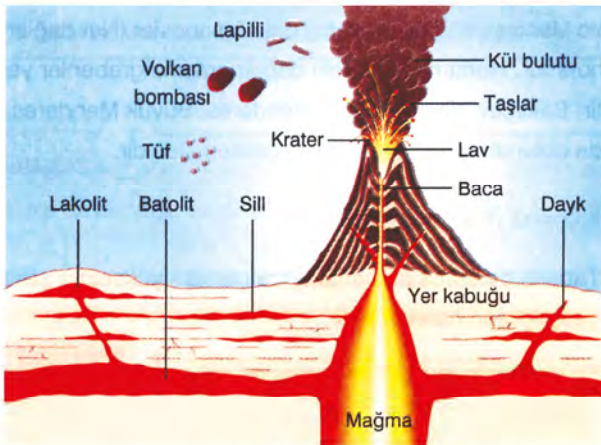
NOT !

Epirojenez sonucunda deniz ilerlemesi ve gerilemesi ile kıyı taraçaları meydana gelir.

5. Volkanizma, Seizma

Volkanizma

- Volkanların çoğu Büyük Okyanus çevresinde (Ateş Çemberi), diğerleri ise Atlas ve Hint Okyanusları ile Akdeniz çevresinde bulunur.
- Volkanların çevresi verimli topraklardan oluştuğu için yoğun nüfusludur.
- Volkanların tepesindeki patlama çukurlarına krater, kraterin patlamalarla genişlemiş büyüğüne kaldera, patlama sırasında volkanların çevresinde oluşmuş küçük çukurlara da maar denir.

- Ülkemizdeki Volkan Dağları;** Güneydoğu Anadolu: Karacadağ Doğu Anadolu: Ağrı, Süphan, Nemrut, Tendürek İç Anadolu: Erciyes, Melendiz, Hasandağ, Karacadağ, Karadağ
- Ülkemizdeki volkanik araziler;** Manisa-Kula, Bursa-Uludağ, Köroğlu dağları, Nevşehir-Ürgüp, Kars-Ardahan, Hatay-Hasa, Konya-Karapınar

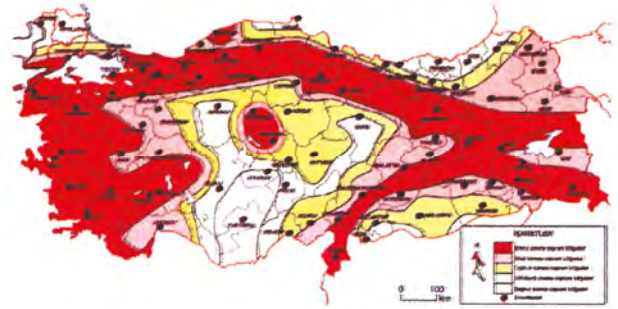
Seizma (Depremler)

- a) Volkanik depremler:** Volkanizma olayı esnasında olur.
- b) Çöküntü depremleri:** Zonguldak'ta ve karstik bölgelerde görülür.

c) Tektonik depremler: Yerin derinliklerindeki kırılma, sıkışma, gerilme ve kayma gibi nedenlerle açığa çıkan enerjinin dalgalar halinde yayılarak sarsıntı oluşturmalarıdır. Bu depremler fay hatlarında, genç arazilerde görülür. Etki alanı geniş ve şiddetlidir.

Enerji boşalmasının başladığı yere hiposantr (iç merkez veya odak noktası), deprem dalgalarının yer yüzüne ilk ulaştığı yere ise episantr (dış merkez veya merkez üssü) denir. İki merkez arasındaki derinliğe odak derinliği denir. Odak derinliği az olursa depremin şiddeti fazla olur.

Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası

- Ülkemizde üç ana fay hattı bulunur;** Kuzey Anadolu Fay Hattı, Batı Anadolu Fay Hattı, Doğu Anadolu Fay Hattı.
- Sarsıntının etkisiyle, deprem sonrasında oluşan dev okyanus dalgalarına **tsunami** denir.
- Deprem dalgaları yumuşak zeminlerde yavaşlar.

Dünyada deprem etkisinin az olduğu alanlar;

Doğu Avrupa, İskandinavya, Sibirya
ABD ve Kanada'nın doğusu, Grönland, Brezilya platosu
Büyük Sahra, Arabistan, Avustralya'nın orta ve batısı

Türkiye'de deprem etkisinin az olduğu alanlar;

Tuz gölü çevresi, Konya-Mersin arası
Siirt-Mardin çevresi
Ergene havzası

KURAL !

Tektonik depremler ile volkanlar, faylar, sıcaksu kaynakları ve genç araziler birbirine paraleldir!

6. Taşların Çözülmesi: Toprak Tipleri

Taşınmış (Azonal) Topraklar

Alüvyon topraklar akarsuların, **lös topraklar** rüzgârların ve **morenler** ise buzulların taşıyıp biriktirmesiyle oluşturduğu topraklardır. Dağ eteklerinde yerli topraklarla taşınmış toprakların karışmasıyla oluşmuş topraklara **kolüvyal topraklar** denir. İç ve Doğu Anadolu'da volkanik alanlarda yamaç eteklerinde biriken kumlu topraklara **regosoller** denir.

DİKKAT !

Taşınmış topraklar mineralce zengin olduğundan verimlidir ve horizonları (katmanları) yoktur.

7. Heyelan, Erozyon

Heyelan

Yamacın ana kaya ile birlikte kayarak aşağıya doğru yer değiştirmesine yer göçmesi ya da heyelan denir. Eğer, ana kaya üzerinden yalnızca toprak örtüsü kayıyorsa buna da yer ya da toprak kayması adı verilir.

Heyelanı oluşturan etkenler;

- Fazla eğim (Yerçekimi)
- Aşırı yağış
- Tabakaların eğime paralel uzanışı
- Toprağın yumuşak (killi) olması

DİKKAT !

Türkiye'de heyelan en çok Doğu Karadeniz'de, kar erimelelerinden dolayı en fazla ilkbaharda olur!

YERLİ TOPRAKLAR				
GRUBU	TOPRAĞIN ADI	İKLİM - BİTKİ	BÖLGE	
ZONAL TOPRAKLAR	Nemli bölge	Kahverengi orman	Ilıman nemli iklim, geniş yapraklı orman	Nemli ılıman alanlar
		Terra rossa	Akdeniz iklimi, maki ve kızılçam alanları	Akdeniz iklim bölgeleri
		Laterit	Sıcak nemli iklim, yağmur ormanları	Ekvator, Doğu Karadeniz
		Podzol	Soğuk nemli iklim, iğne yapraklı orman	Sibiryaya, Kanada, Batı Karadeniz
		Tundra	Tundra iklimi, kışın donmuş, yazın bataklık	70°-80° enlemleri
	Kurak Bölge	Çernezyom	Yarı nemli karasal, gür çayır örtüsü	Doğu Avrupa, Arjantin, Erzurum-Kars
		Kahverengi Bozkır	Kurak stepler, cılız bozkır bitki örtüsü	Kurak iç bölgeler
		Çöl toprakları	Çöl iklimi	Çöllere – Dönenceler çevresi
		Kumlu topraklar	Volkanik taşların ayrışmasıyla oluşur. Volkanik arazilerde yaygındır.	
		Vertisoller	Killi topraklardır. Ergene ve Güney Marmara'da yaygındır.	
INTRAZONAL TOPRAKLAR	Ana kaya Toprakları	Rendzinalar	Kireçli topraklardır. Ege, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun alçak alanlarında yaygın.	
		Halomorfik	Eski göl tabanlarında tuz birikimiyle oluşur. Kurak yerlerde yaygındır.	
		Litosoller	Taşlı topraklar. Yamaçlarda erozyon sonucunda geriye kalan iri taşlar.	
		Hidromorfik	Bataklık alanlarda oluşan tuzlu topraklara denir.	

NOT: Killi ve kireçli topraklara birlikte **kalsimorfik** topraklar da denir.

Toprak Erozyonu

Toprak tabakasının üst kısmının, akarsular, sel suları ve rüzgârlar gibi dış kuvvetlerin etkisiyle taşınıp sürüklenmesi olayına erozyon denir.

Erozyonu artıran faktörler	Erozyonu önleyici çalışmalar
Bitki örtüsünden yoksunluk	Ağaçlandırma
Meraların aşırı otlatılması	Yamaçlarda taraça oluşturmak
Orman yangınları	Ürünleri nöbetleşe ekmek
Nadas	Meraları korumak ve iyileştirmek

Erozyonun en güçlü kanıtı akarsu ağzlarında oluşan delta ovalarıdır. Erozyon verimli alanların daralmasına ve köyden kente göç olayına neden olur.

KURAL !

Bitki örtüsü cılızlaştıkça ve akarsularda yatak eğimi arttıkça erozyon artar!

8. Akarsuların Özellikleri, Akarsu Rejimleri

Havza: Akarsuyun kollarıyla beraber sularını topladığı alana denir. Sularını denize ulaştıranlara açık havza, ulaştıramayanlara ise kapalı havza denir. Ülkemizdeki en büyük beş kapalı havza şu şekildedir; 1. Aras-Kura-Arpaçay 2. Van Gölü 3. Tuz Gölü 4. Konya Ovası 5. Göller Yöresi

Akım (Debi): Akarsuyun bir kesitinden bir saniyede akan su miktarıdır.

Rejim: Akımda gerçekleşen değişikliklere denir.

DİKKAT !

Türkiye'de en yaygın dış kuvvet akarsulardır!

9. Akarsuların Oluşturduğu Şekiller

Akarsu Aşınım Şekilleri

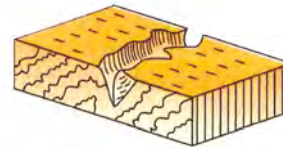
Plato: Yüksek dalgali düzlük.

Peneplen: Deniz seviyesinde hafif dalgali düzlük.

Denge Profili: Akarsuyun eğimini tamamen kaybetmesi.

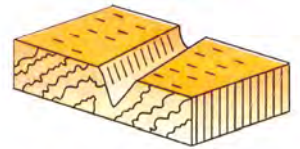
Seki (Taraça): Vadilerde hem aşındırma hem biriktirmeyle oluşan basamaklar.

Çentik Vadi

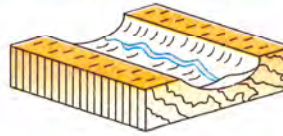
Başlangıç aşaması
Eğimli yerlerde

Yatık Yamaçlı Vadi

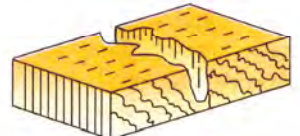
Aşınma ilerlemiş
Orta eğimli yerlerde

Alüvyon Tabanlı Vadi

Aşınma çok ilerlemiş
Düz yerlerde

Boğaz Vadi

Derine aşındırma
Akarsuların dağları enine
yardığı yerde

Rejimlerine Göre Akarsular

Rejimin Adı	Görüldüğü Yer	En Fazla Akım	Örnek
Yağmurlu Karadeniz	Karadeniz	İlkbahar	Filyos çayı, Bartın çayı
Yağmurlu Akdeniz	Akdeniz, Ege, G. Marmara	Kış	Seyhan, Ceyhan, Gediz
Kar ve Buzla Beslenen	Doğu Anadolu	İlkbahar sonu, Yaz başı	Karasu, Murat, Aras
Sel Rejimli Akarsular	İç Anadolu	Belirsiz	İç Anadolu'daki dereler
Gölden Çıkan Akarsular	Açık havzalı göller	Göl seviyesine bağlı	Aksu (Eğirdir Gölü)
Karma Rejimli Akarsular	Büyük akarsular	Değişir	Fırat, Kızılırmak, Sakarya

Kanyon Vadi

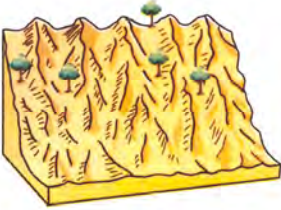
Farklı aşınan yamaçlar
Toroslar

Menderes

Düz yerlerde
Kıyı Ege

Kırgıbayır (Badlands)

Bitkisiz yamaçlarda
Kurak alanlarda

Dev Kazanı

Şelalelerin dibinde
Engelibeli yerlerde

Peribacaları

Volkanik tuf ve bazalttan oluşur.
Ürgüp – Göreme (Nevşehir)

Akarsu Birikim Şekilleri

Birikinti Konisi

Yamaç eteğinde
Doğu Anadolu

Dağ Eteği Ovası

Birikinti konilerinin birleşimiyle
oluşur.

Dağ İçi Ovası

Dağların arasında alüvyon birikimiyle

Taban Seviyesi Ovası

Deniz seviyesine yakın akarsu etrafı

Delta Ovası

Alüvyonların denizde birikmesiyle
Çukurova, Ege

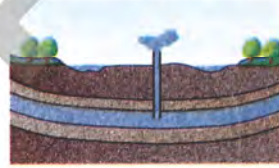
DİKKAT !

Delta oluşumu için; Kıyının sığ olması, akarsuyun bol alüvyon taşıması, kıyıda dalga, akıntı ve gelgit olmaması gerekir!

10. Yeraltı Suları ve Kaynaklar

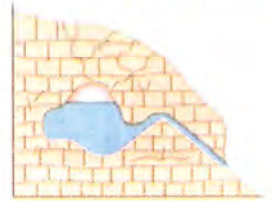
Karstik alanlarda, özellikle kıyı bölgelerindeki ovalarda oldukça zengin yer altı suyu bulunur.

Artezyen Kaynak

Suni kaynaktır.

Karstik Kaynak (Voklüz)

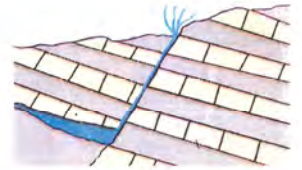
Karstik arazi, kireçli

Yamaç Kaynağı

Yamaçlarda oluşur.

Fay Kaynağı

Fay hatlarında

Gayzer

Volkanik, çok sıcak

- Kaynak suyu ne kadar derinden gelirse o kadar sıcak olur!
- Türkiye'de fay kaynaklarının yaygın olması arazinin genç oluşumlu olduğunu kanıtlar!

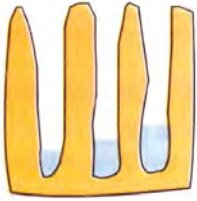

11. Karstik Şekiller

Kayatuzu, jips (alçıtaşı), kalker (kireçtaşı) gibi suda kolay eriyebilen kayaların bulunduğu arazilere karstik araziler adı verilir. Türkiye'de karstik araziler Göller Yöresi (Batı Akdeniz), Çankırı, Nevşehir, Sivas ve Erzincan'da yoğundur. Dünyada ise Balkanlar bölgesinde yaygındır.

Karstik Aşındırma (Erime) Şekilleri

Lapya

En küçük erime şeklidir.

Dolin

Çapı birkaç metre olan erime çukuru

Uvala

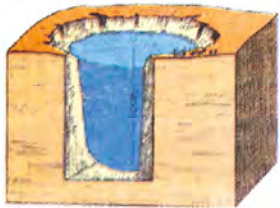
Dolinlerin birleşmesiyle oluşur.

Polje (Karstik ova)

Çapı birkaç km.
Gölova, Acıpayam

Obruk

Mağara tavanının çökmesi ile oluşan derin kuyulardır.

Mağara

Yer altındaki karstik boşluklardır.

☐ Cennet ve Cehennem (Silifke-İçel) hem obruk, hem mağara olarak tanımlanmaktadır.

Mağara örnekleri; Damlataş (Alanya), Karain (Antalya), İnsuyu (Burdur), Dim (Alanya), Zindan (Isparta), Dilek kuyu (Mersin), Narlı kuyu (Mersin), Ballica (Tokat), Oylat (İnegöl), Karaca (Gümüşhane), Dupnisa (Kırklareli)

Düden: Suyun yer altına daldığı ya da çıktığı küçük çukur (Suyutan - Suçikan)

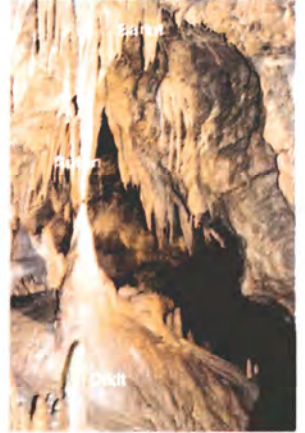
Karstik Biriktirme Şekilleri

Traverten

Suyun içindeki kirecin çökmesiyle oluşur. Denizli-Pamukkale.

Sarkıt, Dikit, Sütun

Kireçtaşı blokları

NOT !

Karstik araziler, fay hatları ya da volkanik arazilerle bir paralellik göstermez.

12. Buzulların Oluşturduğu Şekiller

Kutuplarda ve Grönland'daki buzullara örtü buzulu, yüksek dağların zirvesindeki buzullara dağ (takke) buzulu denilmektedir. Türkiye'deki buzullar dağ buzulu şeklindedir.

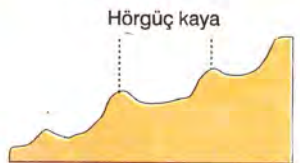
Buzulların Aşındırma Şekilleri

Buzul Vadisi

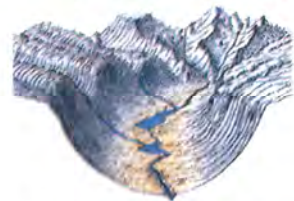
"U" şeklinde vadi.

Hörgüç kaya

Buzulun arazideki zayıf kısımları aşındırması ile oluşur.

Sirk Çanağı (Buz Yalağı)

Yamaçlarda buzulların oyarak oluşturduğu çukur.

15. Kıyı Tipleri

Başlıca Kıyı Tipleri

Fiyort Kıyıları

Labirente benzer oluşum (Buzul aşındırma, Norveç kıyıları)

Skyer Kıyıları

Çok girintili çıkıntılı kıyı (Buzul aşındırma, Norveç kıyıları ve Güney Şili)

Ria Tipi Kıyı

Vadilerin sular altında kalması ile oluşur. İstanbul ve Çanakkale Boğazı, Muğla kıyıları.

Limanlı Kıyı

Koy önlerinin kıyı oku ile yarım kapatılmasıyla oluşur. Ukrayna'da yaygın.

Dalmaçya Tipi Kıyı

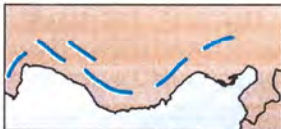
Adriyatik (Hırvatistan kıyıları), Antalya-Kaş arasında görülür.

Haliçli (Estuar) Kıyı

Okyanus kıyılarında akarsu ağzlarının gelgit ile oyulması. Batı Avrupa kıyıları. Hamburg gibi.

Boyuna Kıyı

Dağların kıyıya paralel uzandığı yerlerde oluşur. Karadeniz-Akdeniz kıyıları

Dağların kıyıya dik uzandığı yerlerde oluşur. → Ege kıyıları gibi.

Enine Kıyı

DİKKAT !

Haliçli kıyıları gel-git olayının etkili olamadığı iç denizlerin kıyısında görülmez!

DİKKAT !

Skyer ve fiyortlu kıyıları sadece yüksek enlemlerde görülür!

16. Oluşumlarına Göre Göller

1. Anakaya Gölleri

a. Tektonik Göller: Hazar, Baykal, Balkaş, Victoria, Tanganika, Nyasa, Albert, Kioga, Lut, Urmiye, Çad / Sapanca, İzmit, Ulubat, Manyas, Hazar, Tuz, Seyfe, Ilgın (Çavuşçu), Burdur, Acıgöl, Akşehir ve Eber.

b. Karstik Göller: Balkanlarda Ohri, Prespa, İşkodra Türkiye'de Kızılören obruk gölü, Kestel, Avlan, Yarıklı ve Salda gölleri

c. Karma Oluşumlu Göller: Beyşehir, Eğirdir, Kovada ve Suğla gölleri.

d. Volkanik Göller: Meke Gölü, Acıgöl, Nemrut ve Gölçük gölü.

e. Buzul Gölleri: Büyük Ayı, Büyük Esir, Winnipeg gölü (Kanada), Superior, Michigan, Erie, Ontario, Huron.

2. Set Gölleri

a. Alüvyal Set Gölleri: Bir akarsuyun kendisine karışan kol akarsuyun önünü alüvyonlarla tıkaması sonucu oluşan göllerdir. Göl-marmara, Çamiçi (Bafa), Köyceğiz, Eymir, Mogan.

b. Kıyı Set Gölleri: Bir koy ya da körfezin önünün dalgaların getirdiği kumla tıkanması sonucu oluşan göllerdir. Büyük ve Küçük Çekmece gölleri, Durusu (Terkos) gölü.

c. Heyelan Set Gölleri: Bir vadinin heyelan ile kapanması sonucunda oluşur. Tortum, Sera, Abant, Yedigöller.

d. Volkanik Set Gölleri: Volkanik malzemelerin oluşturduğu setlerin arkasında oluşur. Van, Erçek, Nazik, Çıldır.

e. Moren Set Gölleri: Buzulların getirdiği malzemelerle buzul vadilerinin önünü tıkaması sonucu oluşur.

f. Baraj Gölleri: **Fırat;** Keban, Karakaya, Atatürk, Birecik / **Dicle;** Kralkızı, Devegeçidi, Batman / **Ceyhan;** Kartalkaya, Menzelet, Sır, Aslantaş, Berke / **Seyhan;** Seyhan, Çatalan / **Sakarya;** Porsuk,

Yenice, Gökçekaya, Sarıyar / **Gediz**; Demirköprü / **Büyük Menderes**; Adıgüzel, Kemer / **Kızılırmak**; Hirfanlı, Kesikköprü, Kapulukaya, Yamula / **Yeşilırmak**; Suat Uğurlu, Hasan Uğurlu, Almus / **Çoruh**; Muratlı, Borçka, Deriner

DİKKAT !

Van Gölü, Türkiye'de düzenli ulaşım yapılan tek göldür!

DİKKAT !

Göller bir gideğen (ayak) yoluyla sularını boşaltıyorsa tatlı su gölü olurken, sadece buharlaşma ile su kaybeden göller tuzlu olur!

NOT !

Büyük göller genellikle tektonik oluşumludur!

BEŞERİ SİSTEMLER

1. Nüfus, Nüfus Sayımları, Nüfusun Tarihsel Gelişimi

Belli bir alanda belli bir anda bulunan insan sayısına nüfus denir. Bir ülke sınırları içinde demografik, ekonomik ve sosyal verilerin toplanması işlemine nüfus sayımı denir. Eskiden sayımların temel amacı askere alınacak ve vergi verecek insan sayısını belirlemektir. Modern sayımlarda ise nüfusun niceliğinin (sayısının) yanında niteliği de tespit edilmektedir.

MODERN SAYIMLARIN BAŞLIKA HEDEFLERİ

Ülkenin nüfus miktarının tespiti	Kent ve kırsal nüfusun tespiti	Nüfusun eğitim durumu
Nüfusun mesleklere göre dağılımı	Nüfusun cinsiyet dağılımı	Göç bilgilerinin tespiti

KURAL !

Nüfus miktarı gelişmişliği göstermez!

İnsanlık tarihinde üç büyük nüfus sıçraması olmuştur:

DÖNEM	YIL	SEBEBİ
I. Sıçrama	1 milyon yıl önce	Alet yapımının keşfi
II. Sıçrama	10 bin yıl önce	İnsanların yerleşik hayata geçmesi
III. Sıçrama	1750 - 1850	Sanayi Devrimi

2. Nüfusun Aİansal Dağılışı, Nüfus Yoğunluğu Kavramları

DÜNYADA YOĞUN NÜFUSLU ALANLAR	DÜNYADA SEYREK NÜFUSLU ALANLAR
Batı ve Güney Avrupa	Çöller
Doğu ve Güneydoğu Asya	Kutup bölgeleri
Nil deltası, Brezilya platosu	Kara içleri ve yüksek bölgeler
ABD'nin kıyıları	Ekvator'da alçak alanlar

❑ Nüfus yoğunluğunu etkileyen temel kriter iklim, ikinci olarak ise yer şekilleridir.

TÜRKİYE'DE YOĞUN NÜFUSLU ALANLAR

ALAN ADI	YOĞUNLUK SEBEBİ
İstanbul ve Doğu Marmara	Sanayi
Kıyı Ege	Tarım-Sanayi
Güney Marmara	Tarım-Sanayi
Çukurova	Tarım-Sanayi
Antalya	Turizm-Tarım
Doğu Karadeniz kıyıları	Bahçe Tarımı
Samsun Çevresi	Tarım-Sanayi
Gaziantep	Sanayi

KURAL !

Türkiye'de yağış haritası ile nüfus yoğunluğu haritası birbirine paraleldir. Fakat bazı engebeli yerlerde bu kural geçerli değildir (Muğla, Kastamonu ve Artvin gibi)!

Nüfus Yoğunluğu Kavramları

Yoğunluk Türü	Tanımı	Formül
Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (ANY)	Km ² 'ye düşen insan sayısı	ANY = Toplam Nüfus / Yüzölçümü

❑ Tarımsal ve fizyolojik nüfus yoğunluğu şeklinde farklı yoğunluk tanımları da bulunmaktadır.

KURAL !

Nüfus yoğunluğu ile sanayi alanları çoğu yerde paralellik göstermektedir!

KURAL !

Nüfus yoğunluğu arttıkça çevre sorunları da artış göstermektedir!

7. Nüfus Artışı İle Ülkelerin Gelişmişlik İlişkisi

Nüfus artışını üç değişken kontrol eder: Doğumlar, ölümler ve göçler. Bir yerde görülen ölümlerin, doğumlardan düşülmesiyle kaydedilen nüfus artışına **doğal artış** denirken, göçlerle gelen artışa **sunî artış** denir. Yetişkin çağıdaki kadın nüfusa düşen çocuk sayısına **doğurganlık oranı** denir. Bu oran genel olarak gelişmiş ülkelerde az, geri kalmış ülkelerde fazladır.

Demografik Yatırım: Bir ülkede nüfus artış oranında yapılan yatırımlardır (Gelişmemiş ülkelerde oranı fazladır).

İktisadi Yatırım: Bir ülkede nüfus artış oranının üstünde yapılan yatırımlardır (Gelişmiş ülkelerde oranı fazladır).

NÜFUS ARTIŞININ ÖLÜMLÜ SONUÇLARI

GSMH yükselir.

Pazar genişler.

İş gücü artar.

NÜFUS ARTIŞININ ÖLÜMSÜZ SONUÇLARI

Kişi başına düşen milli gelir azalır.

Aktif nüfus başına düşen pasif nüfus sayısı artar.

Tasarruf imkânları kısıtlanır.

4. Nüfus Yapısı

Yaş Durumu: Yaş kategorileri çocuk (0-14 yaş), yetişkin (15-64 yaş) ve yaşlılar (65 yaş üstü) şeklindedir. Yetişkin nüfusa aktif, faal veya çalışabilir nüfus, yaşlı ve çocuk nüfusa ise pasif (bağımlı) nüfus denir.

DİKKAT !

Gelişmiş ülkelerde aktif nüfusa düşen pasif nüfus oranı az olur!

KURAL !

Gelişmiş ülkelerde genç nüfus az, yaşlı nüfus fazladır!

Cinsiyet dağılımını göçler ve savaşlar etkiler. Ülkemizde cumhuriyetin ilk yıllarında kadın nüfus daha fazlaydı. Ülkemizde gelişmiş (göç alan) illerde erkek nüfus oranı fazla, kadın nüfus oranı azdır.

KURAL !

Hızlı nüfus artışı kadın erkek oranlarını etkilemez!

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça eğitim seviyeleri de yükselir.

KURAL !

Türkiye'de batı illerinde, doğu illerine göre; kentlerde, kırsal kesime göre; erkeklerde, kadınlara göre eğitim düzeyi daha yüksektir!

Nüfusun ekonomik faaliyet kollarına dağılımı bir gelişmişlik ölçütüdür. Gelişmiş ülkelerde hizmetler ve sanayi sektöründe çalışan nüfus oranı fazla iken, gelişmemiş ülkelerde tarımda çalışan nüfus oranı fazladır.

Kentleşme oranı aynı zamanda kalkınmışlık göstergesidir. Dünyada şehir nüfusunun artışı, kırsal nüfus artışından daha hızlıdır.

KURAL !

Kentleşme hızı, sanayileşme hızını geçerse plânsız kentleşme olur!

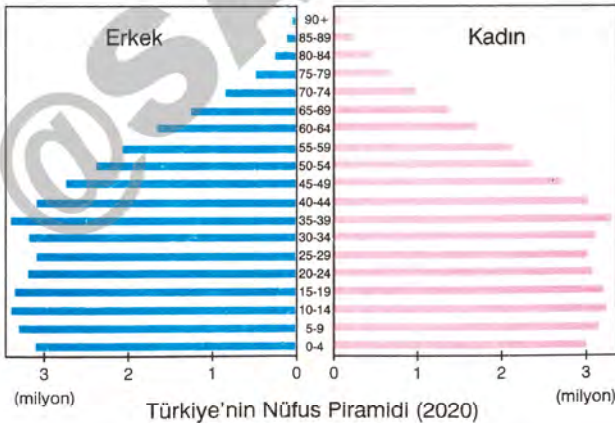
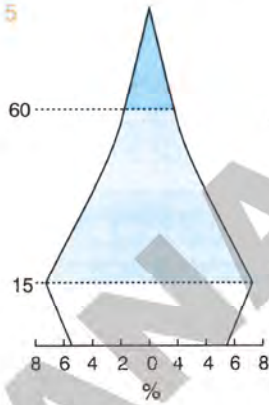
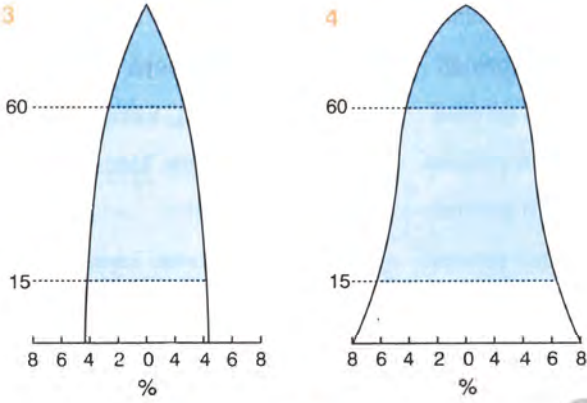
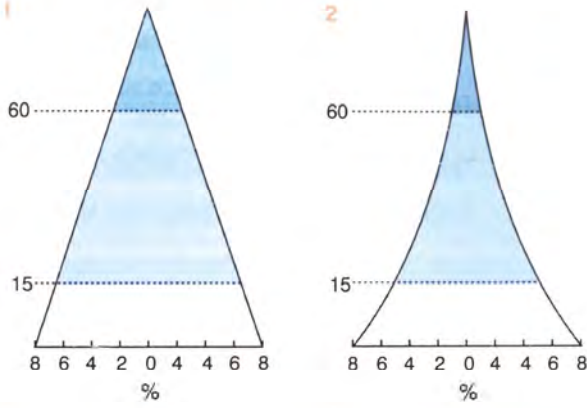
5. Nüfus Piramitleri

Nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımını gösteren grafiklere "nüfus piramidi" denir. Piramitlerden şu bilgiler ve sonuçlar elde edilebilir;

- Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı (Genç, yetişkin, yaşlı nüfus miktarları)
- Nüfusun cinsiyet dağılımı (Kadın ve erkek nüfus miktarları)
- Nüfusun geçmiş ve gelecekteki durumu
- Ortalama hayat süresi (Ölüm hızı)
- Doğum oranları veya sayıları
- Aktif ve pasif nüfus oranları
- Bebek ölüm hızları ve buna bağlı olarak sağlık hizmetleri
- Gelişmişlik (kalkınmışlık) durumu

NÜFUS PIRAMIDI KATEGORİLERİ

- (1) Yüksek doğum ve yüksek ölüm oranlarını gösterir (Az gelişmiş ülkeler).
- (2) Yüksek doğumlar vardır fakat çocuk ölümleri azalmıştır (Gelişmekte olan ülkeler; Meksika gibi.).
- (3) Düşük doğum ve ölüm oranlarını gösterir. Ortalama hayat süresi uzundur (Batı Avrupa tipi).
- (4) Son dönemlerde artan doğumlar (ABD, Kanada gibi).
- (5) Doğum oranlarında keskin düşüşlerin yaşandığı yerlerdir (Japonya gibi).

DİKKAT !

Nüfus piramitleri, nüfus yoğunluğu hakkında bilgi vermez!

6. Göçler

Nedenleri açısından göçler üçe ayrılır;

- Doğal afetler nedeniyle yapılan göçler (kuraklık, deprem, heyelan gibi).
 - Sosyal ve siyasal olayların neden olduğu göçler (savaş, ihtilal gibi).
 - Ekonomik nedenlerle yapılan göçler (işsizlik veya daha iyi iş bulma gibi).
- Yazın yaylalara çıkan nüfus, turizm amaçlı yer değiştiren nüfus ile tarım ve sezonluk inşaat işçileri mevsimlik göç kapsamında kabul edilir.
- Yetişmiş (kalifiye), iyi eğitim almış bir kişinin göç etmesine beyin göçü denir. Beyin göçü, kırdan kente, gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru olur.
- Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen mübadele göçleri, Türkiye'den Almanya'ya olan işçi göçleri göç türlerine verilebilecek örneklerdendir.

KIRSAL BÖLGELERDEKİ İTİCİ SEBEPLER

- Tarım alanlarının mirasla bölünmesi
- Tarımda makineleşme

KENTLERDEKİ ÇEKİCİ SEBEPLER

- Sanayi ve ticaretin daha gelişmiş olması
- Eğitim, sağlık ve altyapının daha iyi olması.

ŞEHİRLERE OLAN GÖÇÜN SONUÇLARI

Düzensiz kentleşme (Gecekondulaşma)
Eğitim, sağlık, trafik ve altyapı sorunlarının artışı
Konut, geçim, beslenme sıkıntısının başlaması
Çevre kirliliği ve orman tahribatının artması

İÇ GÖÇÜ ÖNLEMELERİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Sulu tarımın yaygınlaştırılması
Küçük sanayi tesislerinin kırsal kesime yapılması
Erozyonun önlenmesi
Nadasın ortadan kaldırılması

7. Yerleşmeler

İlk Yerleşmeler: Tarım + hayvancılık amaçlıdır. Karain mağarası (Antalya) ilk yerleşme izlerindendir.

İLK YERLEŞİM ALANLARI

Mezopotamya	Fırat ve Dicle
Mısır	Aşağı Nil
Çin	Sarı ırmak ve Gök ırmak
Hint	İndus ve Ganj
İnka	And dağları
Maya	Orta Amerika
Aztek	Meksika

DİKKAT !

İlk yerleşimler verimli tarım arazilerinde ve su kaynaklarına yakın alanlarda kurulmuştur!

GEÇİCİ KÖY ALTİ YERLEŞMELERİ

KÖY ALTİ YERLEŞMESİ	FONKSİYON	YAYGIN OLDUĞU YERLER
Yayla	Hayvancılık	Karadeniz, Doğu Anadolu, Akdeniz
Kom	Hayvancılık	Doğu Anadolu
Oba	Hayvancılık	Toroslar, Ege, Karadeniz
Ağıl	Küçükbaş hayvancılık	Ülke geneli
Dam	Hayvancılık ve tarım	Ege, Göller yöresi, Gökçeada
Dalyan	Balık üretimi	Ege ve Akdeniz kıyıları

KALICI KÖY ALTİ YERLEŞMELERİ

Divan	Tarım (tahıl ve tarla ürünleri)	Batı Karadeniz ve Doğu Marmara
Mahalle	Tarım ve hayvancılık	Köylere yakın yerlerde gelişir.
Çiftlik	Tarım ve hayvancılık	Batı bölgeleri
Mezra	Tarım ve hayvancılık	Güneydoğu Anadolu

FONKSİYONLARINA GÖRE ŞEHİRLER

ŞEHİR TÜRÜ	ÖRNEK
Sanayi şehirleri	İzmit, İskenderun, Gaziantep
Tarım şehirleri	Akhisar, Rize, Konya
Liman şehirleri	Mersin, Trabzon, Samsun
Turizm şehirleri	Alanya, Kuşadası, Marmaris
Eğitim şehirleri	Oxford, Eskişehir
Maden şehirleri	Zonguldak, Soma, Tavşanlı
Ticaret şehirleri	İstanbul, İzmir, Mersin
Askeri şehirler	Çorlu, Gölçük, Merzifon
İdari şehirler	Ankara, Londra, Roma
Dini şehirler	Mekke, Medine, Kudüs

DOKUSUNA GÖRE YERLEŞMELER

YERLEŞME DOKUSU	TOPOĞRAFİK-KLİMATİK ÖZELLİK	ÖRNEK
DAĞINIK	Engeli arazi, bol yağış	Doğu Karadeniz kırsalı
TOPLU	Düz arazi, kurak iklim	Türkiye'nin iç bölgeleri
ÇİZGİSEL	Akarsu, kıyı ya da yol boyu	Amasya, Ünye, Çankırı
DAİRESEL	Düz alanlar	Konya

KIRSAL YERLEŞMELERDE MESKEN TİPLERİ

MESKEN TÜRÜ	Ahşap evler	Kerpiç evler	Taş evler
YAYILIŞ ALANI	Karadeniz Bölgesi	Kurak iç kısımlar	Toroslar

8. Geçmişten Günümüze Ekonomik Faaliyetler

1. Paleolitik Çağ (Kabataş Çağı)

- ❑ Göçebelilik hâkim.
- ❑ Avcılık ön plânda.

2. Mezolitik Çağ (Yontma Taş Çağı)

- ❑ Avcılıkla birlikte tarım denemeleri yapıldı.
- ❑ Hayvanlar evcilleştirildi (Köpek, koyun, at, eşek, tavuk).

3. Neolitik Çağ (Yeni Taş Çağı)

- ❑ Tarım ve hayvancılık gelişti.
- ❑ Kerpiç evler yapıldı, köyler kuruldu.

4. Kalkolitik Çağ (Maden Çağı)

- ❑ Madencilik, el aletleri ve silah yapımı.
- ❑ Ticaret gelişti. Kentler doğdu.

Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması

Birincil Faaliyetler: Tarım, ormancılık, hayvancılık, balıkçılık, madencilik.

İkincil Faaliyetler: Hammaddenin işlendiği imalathane ya da fabrikalar (sanayi).

Üçüncül Faaliyetler: Turizm, eğitim, sağlık, bankacılık, adalet, savunma, güvenlik, ulaşım (hizmetler).

Dördüncül Faaliyetler: Araştırma ve geliştirme faaliyetleri.

Beşincil Faaliyetler: Karar alma mekanizmaları ve yönetsel hizmetler.

DİKKAT !

Çalışanların ekonomik faaliyet kollarına dağılımı ülkelerin kalkınmışlık düzeyini gösterir!

KURAL !

Gelişmemiş ülkelerde birincil, gelişmiş ülkelerde ikincil ve üçüncül faaliyetler ön plândadır!

9. Ortak Payda: Bölge

A) Şekilsel (Formal) Bölgeler

Somut verilere dayalı oluşturulan bölgelerdir.

Doğal Özelliklerine Göre Şekilsel Bölgeler: Yüzey şekilleri, iklim özellikleri, sular, bitki örtüsü gibi doğal faktörler sınırları oluşturur. Doğal unsurların değişimi çok yavaş olduğundan doğal bölge sınırları pek değişmez. Himalaya dağlık bölgesi, Akdeniz iklim bölgesi, Amazon orman bölgesi gibi.

Beşeri Özelliklerine Göre Şekilsel Bölgeler: Yeryüzünde nüfus yoğunluğu, dini özellikler, kentleşme oranı, yaşam süreleri, okuryazarlık durumu, tarım, sanayi, ticaret, madencilik, turizm gibi beşeri özelliklere bağlı bölgelerdir. Beşeri unsurların değişimi hızlıdır ve bu bölgelerin sınırları daha hızlı değişir. Avrupa Birliği bölgesi, İslam dini bölgesi, Güneydoğu Asya yoğun nüfus bölgesi, Çatalca-Kocaeli sanayi bölgesi, Zonguldak maden bölgesi gibi.

B) İşlevsel (Fonksiyonel) Bölgeler

Bir merkez etrafında gelişen ve diğer bölgelerle etkileşim içinde olan bölgelerdir.

İşlevsel Yönetim Bölgeleri: Eyalet, il, ilçe, büyükşehir ve köy yönetim bölgeleri gibi.

İşlevsel Hizmet ve İstatistik Bölgeleri: Karayolları bakımı, orman yönetimi, meteorolojik gözlem, istatistiksel çalışma ve kalkınma bölgeleri gibi.

NOT !

Şekilsel bölgeler değişmeyen kriterlere bağlıyken, işlevsel bölgeler soyut (değişebilir) verilere dayalı olarak ortaya çıkar. Örneğin dağlık bölgeyi oluşturan "engebelilik" şartı değişmeyen bir kriterdir. Oysa büyükşehir kavramı tanımsal olarak değişebilir niteliktedir ve bu tanıma bağlı olarak büyükşehir bölgesi genişleyebilir, daralabilir ya da tamamen ortadan kalkabilir.

Bölge sınırları kesin hatlarla ayrılır mı?

İklim ve bitki örtüsü gibi unsurlarla oluşturulan bölge sınırları çoğu zaman kademeli bir geçiş gösterirken, siyasi bölgeler (ülkeler, birlikler gibi) keskin bir ayrıma sahiptir.

Bölge sınırları değişir mi?

Bölge sınırları zamanla değişebilir, işlevini yitirerek ortadan kalkabilir. Örnek: Sadabat paktı ortadan kalkmış, Avrupa Birliği ise alanını genişletmiştir.

10. Dünyayı Birbirine Bağlayan Ağlar

Deniz Yolu: Ülkeler arası ticarete en çok kullanılan yoldur. **Sebep:** Daha ekonomik bir şekilde çok büyük miktarlarda yük taşınamasıdır.

Demir Yolu: Orta mesafelerde ucuza mal ve yolcu taşımacılığı için idealdir. ABD, Kanada, Kuzeybatı Avrupa, Hindistan, Rusya, Japonya ve Güney Afrika'da gelişmiştir.

Kara Yolu: Deniz ve demir yollarına göre daha pahalıdır. Fakat en ücra yere kadar ulaşımı sağlaması nedeniyle tercih edilir. Deniz ve demir yollarının tamamlayıcısıdır. Bir ülkede km²'ye düşen yol uzunluğu bir gelişmişlik kriteridir. Dünyada bu açıdan en gelişmiş ülkeler ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya'dır.

Hava Yolu: Özellikle kıtalar arası yolcu taşımacılığında çok yaygın kullanılır. Ticarete yükte hafif pahada ağır mal taşınmasında da kullanılır. En gelişmiş hava ulaşımına sahip ülke ABD'dir. Toprağı geniş ülkelerde ülke içi ulaşımında da hava yolu tercih edilir.

11. İnsan ve Çevre

Çevre kirliliği şu kategorilere ayrılabilir;

1. Hava kirliliği
2. Su kirliliği
3. Toprak kirliliği
4. Gürültü kirliliği
5. Nükleer (radyoaktif) kirlilik

12. Doğal Afetler ve Etkileri

Doğal afetler jeolojik ve meteorolojik afetler olarak ikiye ayrılır. Yine yavaş gelişen (erozyon gibi) ve hızlı gelişen (heyelan gibi) afetler olarak da ayırım yapılmaktadır.

Meteorolojik afetler; Kuraklık, erozyon, şiddetli yağış, sel, taşkın, don, kuvvetli rüzgâr, yıldırım, orman yangınları, çığ ve yıldırım

Jeolojik afetler; Deprem, volkanik püskürme, tsunami

- Çığ, orman yangınları, heyelan ve deprem önceden bilinemesi de risk altındaki yerler bilinir.
- Deprem ve volkan patlaması, genç alanlarda fay hatları boyunca görülür.
- Sel ve taşkınlar, düzensiz ani yağışların olduğu alanlarda yaşanır.
- Kuraklık ekvatorial bölge dışında orta kuşak alanlarında kendini gösterir.
- Erozyon, kurak alanlarda daha yaygındır.
- Heyelan, aşırı eğim ve aşırı yağışla ortaya çıkar.
- Çığ, eğimli arazilerdeki kar yağışı ile olur.

DİKKAT !

Jeolojik afetler iç kuvvetlerle, meteorolojik afetler dış kuvvetlerle ilişkilidir!

COĞRAFYA KANUNLARI

- Ekvator'dan kutuplara gidildikçe paralel çapları ve iki meridyen arası daralır.
- Doğu'nun saati, batının saatinden her zaman ileridir.
- Doğu-batı yönünde geniş olan ülke ve bölgelerde saat farkları çok olur.
- Ekvator'dan kutuplara gidildikçe gece-gündüz süreleri arasındaki fark artar.
- Ekvator'dan kutuplara gidildikçe dünyanın dönüş hızı azalır.
- Ekvator'dan kutuplara gidildikçe yer çekimi artar.
- Güneş ışınlarının geliş açısı Ekvator'dan kutuplara doğru azalır.
- Ölçeğin paydası büyüdükçe haritadaki ayrıntı azalır.
- Ekvator'dan kutuplara gidildikçe denizlerde tuzluluk azalır.
- Güneş ışınlarının atmosferde aldığı yol uzadıkça ısıtıcı etkisi azalır.
- Yeryüzü, yerden yansıyan ışınlarla ısınır.
- Nemlilik arttıkça sıcaklık farkları azalır.
- Nemlilik kara içlerine doğru azalır.
- Kuzey yarı kürede kuzeyden esen rüzgârlar soğutucu, güneyden esen rüzgârlar ısıtıcı etki yapar.
- Yükselti arttıkça yağış miktarı artar.
- Sıcaklık arttıkça havanın bünyesine alabileceği nem miktarı da artar.

FELSEFE

SOSYAL BİLİMLER İÇİN EN İYİSİ! APOTEMİ İLE SINAVI YAKALA!

ÖSYM

DENEME - (MAESTRO TYT-1)

19. İslam kültür tarihinde bilinen ilk yükseköğretim kurumudur. Eserlerin tercüme edildiği ve yenilerinin telif edildiği bir merkez, halka açık bir kütüphane, astronomi için kurulmuş ve bu dalda yüksek öğretim merkezi olarak da görev yapan bir rasathanenin de içinde bulunduğu bir akademi olarak hizmet vermiştir.

Bu parçada bahsedilen kurum aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Beyt'ül Makdis B) Suffe C) Medrese
D) Beyt'ül-Hikme E) Külliye

AYT 2020

39. İslam kültür ve medeniyetinin gelişip zenginleşmesinde çeviri faaliyetlerinin önemli payı olmuştur. Bu faaliyetlerin sistemli bir şekilde yürütülmesi için Abbasiler Dönemi'nde ciddi adımlar atılmış ve Bağdat'ta bir merkez kurulmuştur. Burada çeşitli dillerde kaleme alınmış pek çok eserin çevirisi yapılarak zengin bir kütüphane oluşturulmuştur. İlmî tartışmaların da yapıldığı bu merkez, Orta Çağ'da ilimler akademisi niteliğindeki hizmet vermiştir.

Bu parçada bahsedilen kurum aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Nizamiye Medresesi B) Daru'l-hadis
C) Daru'l-kurra D) Rasathane

E) Beyt'ül-hikme

3 TYT DENEME (DENEME - 1)

23. Anselmus'a göre; Tanrı, tasarlanabilen en yetkin varlıktır. Tanrı, kendisinden daha büyük ve yetkin olan bir varlığın tasarlanamayacağı varlıktır. Yetkin bir varlık, varolmadığı takdirde yetkin olamaz. İşte bu anlayışla; Tanrı'nın varoluşu, Tanrı tanımından zorunlu olarak çıkacaktır.

Bu parça din felsefesinin hangi problemiyle ilişkilidir?

- A) Tanrı ile evren arasındaki ilişki
B) Tanrı'nın temel nitelikleri
C) Tanrı'nın varlığı
D) Dinin tanımı
E) Evrenin yaratılışı

TYT 2020

12. Anselmus, Tanrı'nın var olduğuna dair delile Tanrı kavramının kendisinden doğrudan ulaşılabileceğini savunmuştur. Ona göre, Tanrı kendisinden daha yetkin düşünülmemeyen, tasavvur edilemeyen bir varlıktır. İfade edildiği şekliyle yetkin varlık fikri bütün insanlarda vardır. Ancak en yetkin varlık olarak Tanrı fikrinin sadece zihnimizde olduğunu kabul etmek, daha yetkin düşünülmemeyen varlık tanımıyla çelişki yaratır. Çünkü hem zihinde hem de zihin dışında var olan, sadece zihinde var olandan daha yetkindir. O hâlde Tanrı, hem zihinde bulunan bir kavram hem de zihnin dışında var olan olarak vardır.

Bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Tanrı kavramının kendisi Tanrı'nın zihin dışında da var olduğunu göstermez.
B) En yetkin varlık olarak Tanrı zihindeki tüm diğer kavramların kaynağıdır.
C) Tanrı'nın varlığı deneyime başvurmaksızın apriori bir yöntemle ispatlanabilir.
D) Tanrı'nın varlığı zihinde diğer kavramlara başvurmadan ispat edilemez.
E) Mükemmel bir dünyanın varlığından yola çıkılarak Tanrı'nın varlığı ispatlanabilir.

FELSEFİ DÜŞÜNCE

“MÖ 6. yüzyıla doğru Anadolu ve Akdeniz kıyılarında medeniyetlerin etkileşimiyle felsefenin ortaya çıktığı kabul edilir. Filozoflar, ele aldıkları konular üzerine sistemli, tutarlı ve akla dayalı düşünceler üretmiştir. Filozofların fikrini öne sürdüğü konular bugün hâlâ tartışılmakta ve dolayısıyla güncelliğini korumaktadır.”

1. Felsefe Nedir?

- ❑ Felsefe sözcüğünün kökeni, Yunanca philia (sevgi) ve sophia (bilgelik) kelimelerinin birleşimi olan “bilgelik sevgisi” anlamına gelen “Philosophia”dır. Buna göre bilgeliği seven, bilgiyi arayan ve ona ulaşmak isteyen kişilere, filozof (philosophos) denir.
- ❑ Felsefe, insan, evren ve değerleri anlamak amacıyla var olanların temel ilkelerini, ilk nedenlerini araştıran, düzenli, sistemli, birleştirici, sorgulayıcı bir bilgi ve düşünüş şeklidir.
- ❑ Felsefe, daha büyük ve daha derin sorular karşısında çocukluk döneminde görülen merak ruhuna bizi yeniden döndürerek temel sorunlara ilimizi farklı bir perspektifle yeniden uyanıdır.
- ❑ Felsefe, öznel bir etkinlik olduğu için günümüze kadar pek çok tanımı yapılmıştır. Bazı düşünürlerin feyle ilgili görüşleri şöyledir:
- ❑ Sokrates felsefesi bir ahlak, bir yaşama felsefesidir. Bu felsefe insanlara belli ahlak normları sunmaz, belli yaşama yolları göstermez; o hep eleştirerek, belli normlara, yaşama kalıplarına kapanıp kalmayı engelleyen aydınlanmacı tavırlı bir ahlak ve yaşama felsefesi sunar.
- ❑ **Platon’a** göre felsefe, doğruyu bulma yolunda düşünsel çabadır.
- ❑ **Aristoteles’e** göre felsefe, ilkeler ya da ilk nedenlerin bilimidir.
- ❑ **İbn-i Sina’ya** göre, insanın aklıyla nesneleri yanılgısız anlamasıdır.

- ❑ **F. Bacon’a** göre felsefe, gözlem ve deneye dayanan bilimsel sonuçlar üzerine düşünmektir.
- ❑ Felsefe, insanların inanç ve değer sistemlerinin oluşmasını sağlayarak bireylerin yaşamları boyunca aldığı kararları ve yaptıkları tercihleri belirler.
- ❑ Felsefe insanların yaşamlarında kendileri için neyin önemli olduğunu anlamasını sağlar.
- ❑ Felsefe insan olarak kim olduğunu, neden var olduğunu, ne-reye doğru ilerlediği hakkında düşünmesini sağlar.

2. Filozof Kimdir?

- ❑ Felsefe ile uğraşan ve fikirlerini tutarlı, mantıklı bir biçimde ortaya koyabilen ve bunları yaparken de her türlü eleştiriyi ve yargılamayı göze alabilen kişilere filozof adı verilmiştir.

Filozofun Özellikleri Nedir?

- ❑ Merak duyguları gelişmiştir.
- ❑ İdealisttir; ancak düşünceleri gerçek hayattan kopuk değildir.
- ❑ Şüpheciler ve sorgulayıcıdır.
- ❑ Otoritelere başkaldırma cesareti gösterebilen kişilerdir.
- ❑ Görüşleri zamanla değişebilir, öznel çözümler üretirler.
- ❑ Birbirlerinden etkilenip, birbirlerini eleştirebilirler.
- ❑ Yaşadıkları dönemin ilerisinde bir düşünüş gerçekleştirdikleri için çoğu zaman anlaşılamamışlardır.
- ❑ Yaşadıkları dönemden hem etkilenirler hem de dönemlerini etkilerler.
- ❑ Filozof olmak, hayatı ve hayata dair her şeyi sorgulamayı, eleştirmeyi ve görünenlerin ardındaki gerçeği aramayı gerektirir.

3. Felsefenin Ortaya Çıkışı

- ❑ Felsefenin ortaya çıkmasında;
- ❑ Yüksek refah düzeyine ulaşılmış olması,
- ❑ Kültürel zenginliğin (bilgi birikiminin) olması,
- ❑ Farklı inanç ve düşüncelere izin verecek hoşgörü ortamının olması,
- ❑ İnsanların etrafında olup bitenlere merak duyması etkili olmuştur.
- ❑ O dönemde bu koşulu ilk gerçekleştiren kişi de Milet’li Thales’tir. Thales Yunan dini ve mitolojisinin açıklamalarıyla yetinmeyip akla dayalı açıklamalar yaparak evrenin ilk ana maddesi (Arkhe) sorununa cevap aramıştır.

4. Felsefi Düşüncenin Özellikleri

Hayret Etme ve Meraklı Olma

- ─ Filozofların en önemli özelliklerinden biri meraklı olmalarıdır. Merak insanı soru sormaya iter. "İnsan, doğası gereği bilmek ister." diyen Aritoteles de bunu vurgulamaktadır.
- ─ İnsandaki merak duygusunun temelinde ise beklenmeyen, olağanüstü bir olay, bir olgu karşısında duyduğu hayret ve şaşma duygusu vardır.

Refleksif Düşünme

- ─ Merak ve hayret insanı soru sormaya iter. Bu da insanın düşünmeye, sorgulamaya başlaması demektir. Fakat felsefi düşünme çift yönlüdür.
- ─ Sadece sorgulananı tek taraflı düşünmez, aynı zamanda sorgulamanın kendisini veya sorgulama sonucunu da sorgular.
- ─ Bu çift yönlü düşünme tavrı felsefi bir yöntemdir. Düşüncenin kendi üzerine tekrar yönelmesi felsefi tavır olup buna refleksif düşünme denir.

Kuşkucu Olma

- ─ Filozof herkesçe bilinen cevaplarla yetinmez. Onlar hakkındaki kuşkularını açıklıkla söyler. Bu açıdan filozof dogmatik biri değildir. İleri sürülen görüşleri sorgulamadan kabul etmez. Sorgulama ise kuşkuyla başlar.
- ─ Kuşku duymayanın insanın bir problemi de olmaz. Problem sahibi olmak için bir şeylerden kuşkulanan gerekir.

Anlamı İrdeleme

- ─ Felsefe her şeyi anlam yönünden irdeleyen bir etkinliktir.
- ─ Felsefedeki "nedir?", kavramların anlamını sorar.
- ─ Bu nedir'de şaşmayla karışık bir araştırma isteği de vardır

Açık Görüşlü ve Hoşgörülü Olma

- ─ Filozof dogmatik değildir fakat bu başkalarının görüşlerini tümüyle reddetmek, karşı olmak da değildir. Başkalarının düşüncelerine açıktır, onları hoşgörülle karşılar; başkalarının deneyimlerinden yararlanmasını bilir.
- ─ Kendi görüşlerinin hayranı değildir. Bununla birlikte kendi görüşlerini de saklamadan, çekinmeden açıkça söyler.

Kesin Yargıda Bulunmama

- ─ Felsefi tavır, kanıtlanmamış, yeterince bilgi sahibi olunmayan bir konu ya da probleme ilişkin kesin yargıda bulunmamayı gerektirir.

Spekülatif (Kurgusal) Tahminlerde Bulunma

- ─ Filozof, bir konu ya da probleme ilişkin yeterince bilgisi olmasa da eldeki mevcut bilgilerle öngöründe bulunabilir.
- ─ Fakat bu öngörü bilimsel nitelikli olmayıp daha çok spekülattır (kurgusaldır). Yani karşılaştığı probleme ilişkin kendi özel bilgi ve deneyimlerine dayanarak kurgusal öngörülerde (spekülatif), yorumlarda bulunur.

İsrarcı Olma ve Süreklilik Gösterme

- ─ Filozof, Platon'un, "Gerçeği görmek, uzun ve sarp yollardan geçmekle mümkündür." dediği gibi karşılaşılan güçlükler karşısında hemen yılgınlık göstermez.
- ─ Onları aşmak, çözüm bulmak için direnir. Göreceğini umduğu hakikate ulaşmak için sabırla araştırmalarını sürdürür.

Yığılmı İlerleme

- ─ Filozoflar, felsefenin ilk ortaya çıktığı çağdan bu yana benzer sorulara farklı yanıtlar vermiştir. Yığılmı olma, felsefi düşüncenin birbirini etkileyen ve bu etkileşimle ilerleyen bir niteliğe sahip olmasını ifade eder.

Tutarlı Olma

- ─ Felsefi düşüncede tutarlılık, düşünce basamaklarının birbirine zıt düşünceler içererek birbiriyle çelişmemesi yani uygun olması anlamındadır.
- ─ Her felsefi düşüncenin olgusal anlamda ispatlanması mümkün olmadığı için yapılacak değerlendirme, felsefi düşüncenin daha çok iç tutarlılığıyla ilgili olacaktır.

Evrensel Olma

- ─ Felsefi sorunların bulunduğu çağı aşması ve herkes için geçerli olması durumudur.
- ─ Felsefenin bütün insanlığı ilgilendiren sorunlarla uğraşması ve felsefi birikimin birçok uygarlığın ortak katkılarıyla oluşması onun evrensel bir değer taşımasını sağlar.

5. Felsefenin Gereği

- ─ Felsefe dolaylı olarak insan yaşamını etkiler.
- ─ İnsanın anlama ve gerçeği görme ihtiyacını karşılar.
- ─ Hayata ve olaylara farklı bakış açısıyla bakmayı öğretir. İnsanın farklı düşüncelere saygı ve hoşgörülle yaklaşmasını sağlar.
- ─ Eleştirel ve sorgulayıcı olmayı kazandırır.
- ─ Özgür, özgün düşünmeyi ve bunları ifade edebilmeyi kazandırır.

- Bilimlerin gelişmesine yardımcı olur.
- İnsanlarla iletişim kurma, onları anlama ve sorunlarını paylaşmada yardımcı olur.

6. Felsefenin İşlevi

Felsefe Bilimlere Yol Gösterir, Bilimlerin Gelişmesini Sağlar.

- Felsefenin özelliklerinden biri eleştirel olmasıdır. Bu özelliği sayesinde bilime çeşitli sorular yöneltir. Bilim ise bu soruları yanıtlamak için araştırma yapar.
- İşte bu araştırmalar bilim ufkunun genişlemesine ve yeni yeni bilim dallarının ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

Anlama ve Gerçeği Görme İhtiyacını Giderir.

- İnsan, sadece yemek, içmek, uyumak gibi temel ihtiyaçları karşılama çabasında değildir. O, evrenin yapısını ve düzenini, yaşamın değerini ve amacını, madde ve ruh ilişkisini, bilgilerimizin güvenilirlik derecesini, iyi, güzel ve doğrunun niteliklerini bilmek ister. Felsefe, işte bu isteği karşılayarak insanın doğrunun anlama ve gerçeği görme ihtiyacını giderir.

İnancın Biçimlenmesinde Etkili Olmuştur.

- Felsefe, Ortaçağ'da kilisenin baskısı altında kalan Avrupalı, Hristiyanlığın akılla temellendirilmesini sağlamak çabası içerisinde girmiştir. Filozoflar Hristiyanlık dinini sorgulayarak onu kilise babalarının etkisinden kurtarmaya çalışmışlardır.

Felsefe İnsanı "İnsan Olma Bilincine" Ulaştırır.

- Felsefe bize evrende düşünen, anlamaya çalışan, sorgulayan, yorumlayan bir varlık olmanın ayrıcalıklı onurunu hissettirmiştir. Felsefe, sorduğu sorularla insanın yaşamında da işlevseldir. Çünkü insanın felsefi sorular üzerinde düşünmesi var oluşumuzun anlamlandırılması açısından önemlidir. İnsan toplumla ilişkilerini, varlığın anlamını, değerlerin önemini her zaman sorgulayacak ve sorularına cevaplar bulmaya çalışacaktır. Çünkü bu onun özünde vardır.

Eleştirel Bir Bakış Açısı Kazandırarak Olayların Anlaşılmasını Kolaylaştırır.

- Felsefe insanların, her şeyi olduğu gibi kabul etmek yerine, daha iyiyi daha doğruyu bulmak için sorgulayabilmelerine katkıda bulunur. Çünkü böyle bir alışkanlık ve erdem felsefenin bakış açısıdır. Felsefenin bu işlevi bireysel alanda olduğu gibi toplumsal alanda da etkisini gösterir. En iyi yönetim biçimi,

insan hakları, demokrasinin gelişmesi için felsefeye ve felsefi tavra ihtiyaç vardır. Felsefe sayesinde binlerce yıldan beri ortaya konan fikir ve düşünceleri, bu düşünceler ile yansıtan kavramları tanıma imkanı doğar.

Toplumsal Yaşamı Etkiler.

- Filozoflar ortaya attıkları görüşlerle toplumsal hayatın akışını değiştirmişlerdir. Filozoflar, içinde yaşadıkları toplumun inanç, düşünce ve yaşam tarzının etkisinde kaldığı gibi ürettikleri düşüncelerle de toplumsal yapıyı yeniden şekillendirirler. Fransız devriminin ortaya çıkmasının temeli, düşünürlerin özgürlükçü düşünceyi topluma benimsetme çabalarında yatar.

Felsefe Ruh Güzelliği Sağlar.

- Felsefe insanın mutluluğunu amaçlar. Felsefi düşünce insanın hemen hemen her konuda akıl yürütebilmesi için gerekli temel bilgileri sağlar. Böylece insanın bir probleme birçok yönden bakabilmesini mümkün kılar. Ona yaşama sanatını öğretir. "Felsefe bir işe yaramaz." görüşü maddi kazanç sağlanamayacağını düşünenlerin bir görüşüdür. Fakat bir şeyin değeri yalnızca maddi değeriyle ölçülmemelidir.

Bilgi toplumunun oluşmasını amaçlamış, bilginin üretilmesinde katkıda bulunmuştur.

- Bilgelik sevgisi anlamına gelen felsefe, yalnız bilmeyi değil, erdemli ve mutlu yaşam sürdürmeyi de amaçlar. Günümüzde "gelişmiş toplum" yerine "bilgi toplumu" terimi kullanılmaktadır. Bu durum bilginin önemini vurgular. Ancak bilgi toplumunu oluşturmak için bilgiyi üretmek gerekir. Bilgiyi üretebilmek için felsefeye ihtiyaç vardır. Felsefe ise insanlara bilgiye ulaşmak için çaba sarf etmeyi öğretir.

7. Felsefenin Bireye Olan Faydaları

- İnsan, ne ve kim olduğunu ancak felsefe yardımıyla öğrenebilir.
- Felsefe insanın ilkeli bir hayat sürmesine yardımcı olur.
- Yeni fikirler oluşturabilmesini sağlar.
- Özgürce düşünebilmesini sağlar.
- Çok yönlü bakış açısı kazanabilmesini sağlar.
- İnsanların kendi hayatlarına yön verebilmesini sağlar.
- Felsefe sayesinde insan; peşin hüküm, ön yargı ve varsayımlarının farkına varır.

8. Felsefenin Topluma Olan Faydaları

- ❑ Ortak bir kültürün oluşmasına zemin hazırlar.
- ❑ Farklı toplulukların bir arada yaşamasını sağlar.
- ❑ Toplumsal grupların birbiri hakkındaki ön yargılarının giderilmesini sağlar.
- ❑ İnsanların kendini özgürce ifade edebileceği bir toplum oluşturulmasına ortam hazırlar.
- ❑ Demokrasi bilinci kazanmış ve geleceğini planlama bilincine sahip bir toplum oluşmasını sağlar.
- ❑ Akla ve iradeye değer veren bir toplum oluşmasını sağlar.
- ❑ Toplumsal ve siyasal anlamda hukuk ve demokrasinin yerleşmesini mümkün kılar.
- ❑ Felsefe, sistemli olma özelliği sayesinde toplumların ekonomik, sosyolojik ve siyasi düzenini belli bir çerçevede sürdürmelerini sağlar.

9. Felsefi Soru Oluşturma

Sorular insanı cevap arayışına yönlendirir. Bulunan cevaplarda yeni soruları üretir. Böylece her soruda cevabın izleri, her cevapta da sorunun izleri bulunur. Bilgi, mevcut sorulara yeni cevaplar bulundukça ve mevcut cevaplara yönelik yeni sorular oluştukça ilerler ve artar. Sorun bilinci ve bilgi birikimi arttıkça farklılaşan bilgi ve problemlere yönelik farklı alanlar, farklı yol ve yöntemler farklı uzmanlıklar gelişir.

- ❑ **Felsefi sorular** varlığın özünü belirlemeye yöneliktir.
- ❑ **Felsefi sorular** cevaplarından daha değerlidir.
- ❑ **Felsefi sorulara** kesin cevap vermek imkansızdır.
- ❑ **Felsefi sorular** akıl ve mantık ilkelerine uygundur.
- ❑ **Felsefi sorular** genellikle bilimlerin çözemediği konularla ilgilidir.
- ❑ **Felsefi sorulara** sürekli farklı cevaplar verilebilir ya da tüm denemelere rağmen cevap verilemeyebilir.
- ❑ **Felsefi sorulara** eksiksiz, her durumda geçerli, başka türlü tasarılamayan cevaplar vermek güçtür.
- ❑ **Felsefi sorular** olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini ara-maya yönelik değildir.
- ❑ **Felsefi sorular**, bir başkasına sorulmayıp, aslında filozofun kendine sorduğu sorulardır.

FELSEFE İLE DÜŞÜNME

- ❑ **Görüş:** İnsanın olay, varlık veya ortaya atılan düşüncelere dair bir anlayış geliştirmesi olarak tanımlanabilir. Anlayış geliştirme, kişinin hayatı anlamlandırabilmesi ve hayata dair ilke ve kurallara dair açıklamalar getirebilmesidir. Görüşlerin eğitim, yaşam çevresi, inançlar, kültürel ve ahlaksal kurallar vb. etkenlerce şekillenmektedir.
 - ❑ Bu etkenler aynı zamanda insanların kendilerine özgü bakış açıları geliştirmelerine de imkân sunmaktadır. Farklı görüşler, aynı olay veya durumların farklı şekillerde algılanmasına ve yorumlanmasına neden olmaktadır. Görüşler, yargıda bulunan alanlara göre de siyasî, ahlakî, dinî, bilimsel, sanatsal ve felsefi görüş gibi çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir.
 - ❑ **Önermeler:** Önermeler mantıksal bir akıl yürütmenin anahtar öğeleridir. Doğru veya yanlış olabilen cümlelere önerme denir. İnsanlar görüşlerini önermelerle dile getirir. Önermeler bir durumun ya da ilişkinin bulunduğunu öne sürer ya da iddia eder. "Güller güzel kokar.", "İstanbul tarihî ve turistik bir şehirdir.", "Elma ekşidir." gibi cümleler doğru veya yanlış bir yargı içerdiklerinden birer önermedir.
 - ❑ **Önermeler, tekil (grubun tek bir bireyini), tikel (grubun bazı bireylerini) ve tümel (grubun tüm bireylerini) ifade eden yargılar biçimde kategoriye ayrılabilir.**
 - ❑ **Argüman:** Bir önermenin doğruluk değerini belirlemek için kurulan önermeler dizisidir. Argüman, bir görüşü desteklemek, doğrulamak veya güçlendirmek için öne sürülen önerme ya da önermelerdir.
 - ❑ **Tümdengelim:** Genelden özele doğru yapılan bir akıl yürütme biçimidir. Bir şeyin doğruluğunu birden fazla duruma dayanmak suretiyle, ileri sürerek akıl yürütme yöntemine tümdengelim denir. Bu akıl yürütme yönteminde genel ilkeler ele alınarak olaylar konusunda tek tek yargıya varılır. Burada çıkan sonucun doğru olabilmesi öncülerin doğru olmasına bağlıdır.
- Örneğin:**
İnsan ölümlüdür,
Ahmet insandır,
Öyleyse Ahmet de ölümlüdür.
- ❑ **Tümevarım:** Tek tek olay ve olgulardan genel yasalara veya tikel önermeden hareketle tümel (genel) önermeye doğru giden akıl yürütme biçimidir.

- ❑ Tümevarımsal akıl yürütme yöntemi, bilimsel önemini 17. ve 18. yüzyıllarda kazanmış ve Francis Bacon, Galileo, Newton ve John Stuart Mill'in katkılarıyla bir hayli gelişmiştir.

- ❑ Francis Bacon, bilimsel araştırma yönteminin felsefi içeriğini saptayarak tümevarımı şöyle tanımlamıştır: "Tümevarım; bilmek için sınamak, gözlemek, olayları çözümlemek ve sonra ayrı olaylardan genellemeler yapmak ve sonuçlar çıkarma yöntemidir."

Örneğin:

Arşimed, suya batan birkaç cismi üst üste gözlemleyerek bu gözlemleri sonucunda o meşhur çıkarımına ulaşmıştır: "Bir sıvıya daldırılan bir cisim, aşağıdan yukarıya doğru bir itme kuvvetinin etkisinde kalır. Bu kuvvet, cismin taşıdığı sıvının ağırlığına eşittir."

- ❑ **Analoji:** Bir akıl yürütme yolu olarak, iki şey arasındaki benzerliğe dayanan analogi, bu iki şeyden birisi hakkında varılan hükmün ve ulaşılan yargının, diğeri hakkında da geçerli olması anlamına gelir. Bu durumda, bir nesne ya da olay hakkında ileri sürülen bir yargı, ona benzeyen başka bir nesne ya da olay için de geçerlidir.

Örneğin:

Dünya kendi eksenini etrafında döner ve Dünya'da gece ve gündüz oluşur.

Mars da kendi eksenini etrafında döner.

O hâlde Mars'ta da gece ve gündüz oluşur.

Bu örnekte yapılan akıl yürütme, analogidir. Bu örnekte olduğu gibi, iki durum arasındaki benzerlik ilişkisinden yeni bir yargıya varılmıştır. Benzerlik, iki gezegenin de kendi etrafında döndüğüdür. Sonuç ise Dünya'da gece ve gündüz oluştuğuna göre Mars'ta da gece ve gündüzün oluşacağıdır.

- ❑ **Tutarlılık:** Argümanın ya da argümanı oluşturan önermelerin kendi içinde veya birbirleriyle olan uygunluğudur.
- ❑ **Gerçeklik:** Düşünceden bağımsız olarak zamanda ve mekanda var olanların özelliğidir, somut olandır.
- ❑ **Temellendirme:** Bir önermeyi doğrulayan gerekçelerin, nedenlerin, dayanakların ortaya konmasına temellendirme denir. Bir düşüncenin, bir yargının, önermenin doğruluğunu gösterme, bu doğruluğun dayanaklarını gerekçelerini ortaya koyma demektir.

Örneğin:

Felsefede önermelerin yargıların deney ve gözlem yoluyla doğrulanması söz konusu olmadığından gerekçe ve dayanak göstererek temellendirme yoluna gidilir.

Örneğin:

Platon'un idealar kuramı, felsefedeki ütopylar, doğruluk ya da yanlışlıkları söz konusu edilmeden tutarlılık bağlamında verilebilecek örneklerdir.

- ❑ Bilgi kuramı temellendirmek istediği kavram ya da soruları derinliğine, genişliğine araştırır ve aydınlatmaya çalışır. Bunu da genellikle çözümleme (analiz) ve betimleme (tasvir etme) yoluyla yapar.

Yanlış Çıkarımlara Neden Olan Faktörler

1. Kısır Döngü

- ❑ Birinci önermenin ikinci bir önermeye atıfta bulunarak desteklenmesine rağmen ikinci önermenin de zaten birinci önermeyle destekleniyor olması hâlidir.

2. Alakasız Sonuç

- ❑ İddia edilen şeyle alakası olmayan bir sonuç çıkarılmasından doğan hatadır.

3. İspatlama Mecburiyeti

- ❑ Bir şeyin yanlışlığının ispatlanamamış olması nedeniyle doğru olduğunu ya da doğruluğunun ispatlanamamış olması nedeniyle yanlış olduğunu ileri sürmek.

4. Yetersiz Örnek

- ❑ Sınırlı ya da az sayıda örnek ile hemen genelleme yapma hatasıdır.

FELSEFENİN TEMEL KONULARI VE PROBLEMLERİ

Varlık Felsefesi: Varlığın olup olmadığını, varlığın ne olduğunu, anlamını, doğasını, yapısını, ilkelerini ve türlerini inceleyen felsefe disiplini.

Bilime Göre Varlık

- ❑ Bilimsel anlayışa göre varlık, insan zihninden bağımsız olarak var olan nesnel ve deneysel olarak ispatlanabilen şeylerdir.
- ❑ Örneğin, fizik maddeyi, kimya elementleri, biyoloji canlıları, psikoloji insan ve hayvan davranışlarını inceler.
- ❑ Bilim, araştırdığı nesneler dünyasının varlığından şüphe duymaz. Çünkü bilim varlığın "var olduğunu" bir ön kabul olarak benimser. Her bilim kendi ilgi alanına giren varlık konusunu belirli yöntemlerle inceler.

Felsefeye Göre Varlık

- ❑ Bilimden farklı olarak, felsefe, varlığı bir bütün olarak ele alır ve sorgular. Varlığın mümkün olup olmadığının varsa ne olduğunun varlığı varlık yapan genel ilkeleri bulmaya çalışır.
Tek tek varlıkların nedenleri yerine, varlığın genel nedenlerini akıl yoluyla kavramak ister.
- ❑ **Gerçek Varlık** Zihnimizden bağımsız olarak dış dünyada bulunan ve değişebilen varlıklardır; masa, ağaç gibi.
- ❑ **İdeal (düşünsel) Varlık**: Dış dünyadan bağımsız olarak zihnin ürettiği değişmeyen varlıklardır; dokuz rakamı, beşgen, pi sayısı.
- ❑ **Toz**: Gerçekten var olan, var olması için başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan varlıktır.
- ❑ **Öz**: Bir varlığı o varlık yapan temel özelliştir.

Metafizik - Ontoloji

- ❑ Metafizik, kelime olarak "fizik ötesi" anlamına gelir. Metafiziğin konusu, varlığın ilk nedenleri, varlığın temel ilkeleridir.
- ❑ Ontoloji, varlığın olup olmadığını, ne olduğunu, özünü, nedenini, arkhesini araştıran felsefe dalıdır.

Ontolojinin Varlıkla İlgili Temel Soruları:

- ❑ Varlık var mıdır?
- ❑ Varlık nedir?
- ❑ Varlık bir midir, çok mudur?
- ❑ Varlık değişken midir?
- ❑ Evrende amaçlılık var mıdır?
- ❑ Evrende bir düzen var mıdır, varsa kaynağı nedir?
- ❑ Evrende özgürlük var mıdır?

Metafiziğin Varlıkla İlgili Temel Soruları:

- ❑ Varlık var mıdır
- ❑ Varlık nedir?
- ❑ Evren nasıl oluşmuştur?
- ❑ Evrende amaçlılık var mıdır?
- ❑ Evrende bir düzen var mıdır?
- ❑ Evrende özgürlük var mıdır?
- ❑ Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?
- ❑ Ruh var mıdır?
- ❑ Ruh, ölüm nedir?

Nihilizm (Hiççilik):

- ❑ Varlığın var olmadığını savunan felsefi tavra nihilizm denir. Sofistlere göre, kesin, nesnel ve değişmez bir varlık mevcut değildir.
- ❑ Temsilcileri: İlkçağda Gorgias, Çin kültüründe ise Taoizm, 19. yüzyılda Nietzsche'dir.
- ❑ Gorgias bu düşüncüyü şu şekilde temellendirmiştir:
❑ "Hiçbir şey yoktur."
- ❑ "Var olsa bile bilemeyiz. Bilinse bile bir başkasına aktaramayız."
- ❑ Taoizm de varlık konusunda nihilist düşüncüyü benimsemiştir. "Tao zıtların birliğidir. O, sonlu ve sonsuzdur." Nasıl bir varlık olduğu bilinemez. Tao görülemez, işitilemez, algılanamaz. Tao varlığı, yokluğa indirgediği için kesin olarak bilinemez.
- ❑ Nietzsche'ye göre insanların kendilerine inanarak eylemde bulundukları doğru, iyi, güzel gibi değerlerin gerçekte hiçbir karşılığı olmadığı gibi, hiçbir gerçekliği de yoktur.

Realizm (Gerçekçilik):

- ❑ İnsan zihninden bağımsız olarak dış dünyada nesnel bir varlığın olduğunu savunan görüştür.

Varlığı "Oluş" Olarak Kabul Edenler:

- ❑ Varlığın sürekli bir değişim ve oluşum sürecinde olduğunu savunan felsefeye "oluş" ya da "süreç" yaklaşımı denir. Herakleitos'a göre, evrende sabit bir şey yoktur, her şey sürekli değişir. Herakleitos'un Varlık Öğretisi Herakleitos'a göre, evrende sabit bir şey yoktur, her şey ateş gibi sürekli değişmektedir. Ona göre varlıktaki değişim ve oluş ilk madde (arkhe) olan "ateş" ile ifade edilir. Çünkü var olan her şey ateşten meydana gelmiştir ve bir süre sonra yine ateşe dönecektir. Değişim kanuna göre göklerdeki ateş; su, buhar ve toprak haline gelir ve tekrar aslına döner. Bu sonsuz bir şekilde devam eden bir akıştır. Herakleitos bu akış içerisinde değişmeyen tek şeyin değişimin bağlı olduğu yasa olduğunu söyler. Herakleitos evrendeki bu değişimi sürekli akan bir nehre benzetir. Bütün değişimler ve oluş, belli bir düzene yasaya göre gerçekleşir. Değişimin düzenine logos denir. Değişimin temelini karşıtların çatışmasından (gece-gündüz, yaz-kış, iyilik-kötülük...) doğan uzlaşma oluşturur.

Varlığı "İdea" Olarak Kabul Edenler:

- ❑ İdealizm varlığı düşünceye bağlayan ve her türlü gerçeğin düşünceden kaynaklandığını ve düşünceyle kavranılabileceğini

ğini savunur. Duyularla algılanan görünüşleri ise değişmeyen idealerin / asılların gölgeleri olarak görür. Bu kalem, şu silgi gibi algıladığımız her şey idealer dünyasındaki asıllarından / idelerden pay aldığı ölçüde varlığa kavuşur. Ancak bu varlık kategorisi gölgeler metaforuyla anlatılan oluş ve bozuluşun olduğu aldatıcı bir evrendir.

- ❑ Yalnızca düşünceyle / akılla kavranabilen artma ve eksilmenin olmadığı kendisiyle hep aynı kalan şey olan idealer evreni ise iyi ideasından pay alır. İdealar arasında oluşan bu pay alma fenomenler dünyasındaki nesneler / şeyler için de geçerlidir. Fakat onların değişen ve yok olan nesneler oluşu özelliklerini etkilemez, onlar sonunda yok olurlar.

Varlığı "Madde" Olarak Kabul Edenler (Materyalizm):

- ❑ Her şeyi maddeye bağlayan, maddenin düşünceden bağımsız olarak var olduğunu, düşüncenin de maddenin bir sonucu olduğunu savunulan felsefi tavra materyalizm denir.
- ❑ Materyalizm bilinç, ruhi varlık, tinsel varlık da dahil bütün varlığı madde cinsinden kabul eder. Ruh ve akıl maddenin farklı boyutlarıdır. Maddenin dışında başka bir varlık olduğunu kabul etmez.

Demokritos'un Varlık Öğretisi

- ❑ Varlığı sonsuz sayıdaki, sonsuz küçüklükteki, sonsuz biçimdeki boşlukta kendiliğinden hareket eden atomlardan oluşmuştur.

Thomas Hobbes'un Varlık Öğretisi

- ❑ Varlığın en temel ögesi cisimdir. Ruh da madde cinsindendir. Madde düşünceden tamamen bağımsızdır.

La Mettrie'nin Varlık Öğretisi

- ❑ La Mettrie'nin varlığı açıklama yaklaşımına mekanik materyalizm denir. Ona göre, gerçekten var olan maddedir, madde-den bağımsız bir ruh düşünmek saçmadır. Manevi tözler (değişen şeylerin özünde değişmeden kaldığı varsayılan) veya varlıklar kesinlikle yoktur.

K. Marx'ın Varlık Öğretisi

- ❑ Marx'ın varlık yaklaşımı diyalektik materyalizm olarak da adlandırılır. Madde ve maddeden meydana gelen dış dünya ondan bağımsız olarak vardır.
- ❑ Diğer materyalist görüşlerden farklı olarak maddesel varlığın diyalektiğin yasalarına göre ortaya çıkıp, hareket ettiğini kabul eder.

Varlığı "Hem Madde Hem İdea" Olarak Kabul Edenler:

- ❑ Bu varlık görüşü Descartes tarafından savunulmaktadır. Descartes'a göre tüm varlıklar, biri diğerine indirgenemeyen iki tözden meydana gelmiştir. Bu düşünür'e göre varlık hem düşünce hem de madde özelliklidir. Varlığı bu şekilde birbirine indirgenemeyen iki cevherden oluşmuş olarak kabul eden anlayışa düalizm denir. Descartes 'ın bu düalist (ikici) anlayışında asıl sorun, birbirinden farklı iki cevher olan madde ile ruh bir arada birbiriyle etkileşim içinde bulunabiliyor olmasıdır.

Varlığı "Fenomen" Olarak Kabul Edenler:

- ❑ Husserl'e göre asıl varlık fenomenlerdir. Fenomen, insan bilincinin belirlediği ve tanımladığı varlığın kendisidir. Gerçek varlık, fenomenlerin (görüşlerin) içinde gelişen öz"dür. Mutlak varlık yani öz kendisini fenomenlerde gösterir. Öz, bir varlığın temel özelliğidir. Bir şeyi o şey yapan temel nitelikleridir. Her bir meyveyi diğer türlerinden ayıran temel niteliğidir. Örneğin, portakalı portakal yapan, kokusu, tadı, sertliği, rengi gibi sadece kendisine özgü nitelikleri özünü oluşturur. Özsel bu nitelikler ise Husserl'e göre "fenomen" dir.
- ❑ Husserl'in fenomeni, görünmeyen saf bilinç olayıdır. O zaman ve mekan dışıdır, onu bilinç belirler. O, öz"dür. Örneğin, bir evin rengi, şekli atılırsa, geriye, bilinçte kalan evin öz"dür. Öz, bilinç üzerine bir bilgidir.
- ❑ E. Husserl'e göre insanın varlığın özünü yakalaması için, sahip olduğu bütün duyuşsal yaşantıları paranteze alması gerekir. Bu ayıklamayı yaptığımızda öz yakalanmış olur.

Yeni Ontoloji:

- ❑ Varlığı bilginin öncesine koyar ve bilgi teorisinin öznel bir ontolojiye dayanması gerektiğini öne sürer.

Pragmatizm (Faydacılık):

- ❑ Bu yaklaşıma göre bir varlığın olup olmamasından veya varlığın ne olduğundan çok, soyut ve somut tüm varlıkların ne işe yaradıkları önemlidir. Pragmatizm metafiziği reddederek olguları bilginin alanı olarak belirlemesiyle pozitivizmin bir versiyonu olarak kabul edilebilir. Bireysel yarar ilkesi onu göreceliğe götürürken bilgi ve hakikat dahil her şeyi birer araç olarak görür.

Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk):

- ❑ Varlıkları, öz ve varoluş kavramlarıyla açıklar. Öz, varlıkların önceden belirlenmiş özellikleridir. Varoluş ise, varlıkların kendini özgürce ortaya koyabilmesidir.

- ❑ Sartre, varoluşçu filozoflar gibi felsefesinin hareket noktası olarak, insanın varoluşunu yani insanın somut ve bireysel varoluşunu görür.

BİLGİ FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

- ❑ **Bilgi**, özne(insan) ile nesne arasındaki ilişkiden doğan bir üründür.
- ❑ **Özne (bilen, algılayan, suje)**: Bilgiye yönelen, onu anlayan, kavrayan ve yorumlayan bilinçtir.
- ❑ **Nesne (bilinen, algılanan, obje)**: Bilgiye konu olan, kavranan her şeydir.
- ❑ **Bilgi Aktı**: Sujenin objeye yönelmesiyle ikisi arasındaki ilişki sonucu kurulan bağa "bilgi aktı" denir. Bilme, düşünme, açıklama, anlama gibi aktlar vardır.

Bilgi Aktları Nelerdir?

- ❑ Algı aktı, insanın olgusal dünya ile ilişki kurmasını sağlar. İnsan algı aktıyla nesnelerin; sırasını, şeklini, kokusunu tanır. "Ceviz yuvraklıdır." gibi.

Düşünme Aktı

- ❑ Beyimiz sadece gözle görünür ve elle tutulur, yani somut varlıkları algılayarak onlar hakkında bilgi edinmez. Bazı sayı, kavram ve geometrik şekiller gibi soyutlukları da modelleyebilir.
- ❑ Gerçekleştirilen bu modelleme ve varsayım süreci düşünce olarak adlandırılır.

Anlama Aktı

- ❑ Anlamak gerçek bir olgunun hangi amaç ile yapıldığını kavramaktır.
- ❑ Anlama aktı gerçeği bütünüyle sezgisel ya da zihinsel olarak kavramaktır.
- ❑ Özne (kişi) gerçek olan varlığı kavrayıp anlayabilir.
- ❑ Anlamak gerçek bir olgunun hangi amaç ile yapıldığını kavramaktır.
- ❑ Anlama aktı gerçeği bütünüyle sezgisel ya da zihinsel olarak kavramaktır.
- ❑ Özne (kişi) gerçek olan varlığı kavrayıp anlayabilir.

Açıklama Aktı

- ❑ Açıklama, öznenin nesne hakkında olan bilgileri, neden ve gerekçeleri anladıktan sonra bunlar hakkında adım adım vardığı sonuçtur.
- ❑ Açıklama aktı mantıksal bir bilgi türüdür ve bir şey hakkında ilk bilgiden kalkarak son bilgiye doğru giden bir sıra içerir.
- ❑ Örneğin, yağmur sularının nasıl oluştuğunu ve yeryüzüne yağdığını açıklamak gibi.

Algı Aktı

- ❑ Açıklama, öznenin nesne hakkında olan bilgileri, neden ve gerekçeleri anladıktan sonra bunlar hakkında adım adım vardığı sonuçtur.
- ❑ Çevremizde algıladığımız ve çevremizdeki şeylere ilk olarak yöneldiğimiz akt çeşitidir, beyinin algıları kullanarak bilgi edinmesidir.
- ❑ **Bilgi Felsefesi**, bilginin ne olduğunu, yapısını, kaynağını, imkanını, ölçütlerini, sınırlarını, değerini inceleyen felsefe dalıdır. Bilgi felsefesi ya da diğer yaygın bir adlandırmayla epistemoloji, bilginin neliğini, mahiyetini, değerini, kapsamı ve sınırlarını ele alıp sorgulayan felsefe disiplindir. Bilgi nedir? Bilginin sınırları var mıdır? Bilginin toplumsal değeri nedir? Bilgi öznel midir yoksa nesnel midir? İşte bu ve benzeri sorular bilgi felsefesindeki tartışmaların içeriğini oluştururlar. Bu tartışmalar bağlamında bilgi felsefesinin bazı temel kavramları ve akımları oluşur ve anlaşılabilirler.

Bilginin Doğruluğu İçin Önerilen Ölçütler

- ❑ **Uygunluk Ölçütü**: Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, bildirdiği şeyin nesnesiyle örtüşüyorsa doğrudur.
- ❑ **Tutarlılık Ölçütü**: Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, doğru olarak kabul edilen başka bilgilerle çelişmiyorsa veya bir akıl yürütmeye dayanma sonucunda oluşmuş ve mantıksal açıdan geçerliyse doğrudur.
- ❑ **Tümel Uzlaşım**: Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, çoğunluk tarafından doğru kabul ediliyorsa doğrudur. Örneğin, toplu taşıt araçlarında oturma için yaşlılara yer vermek tümel uzlaşım sonucu ortaya çıkmıştır.
- ❑ **Apaçıklık (Açık-Seçik)**: Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, açık ve seçik olması durumunda doğrudur. Örneğin, diş ağrısı apaçıklıktır. Azı dişinin ağrmasının bilinmesi açık ve seçikliğe örnektir.
- ❑ **Yarar Ölçütü**: Bilgi, bu ölçüte göre pratik hayatta fayda verme koşuluyla doğrudur. Örneğin, felsefe anlam ihtiyacını karşılıyorsa yararlıdır.

1. Doğru Bilginin İmkansızlığı (Septisizm)

- Doğru bilginin mümkün olmadığını savunan görüşe septisizm (şüphecilik) denir.
- Septisizm** genel-geçer bilgiye ulaşmanın imkansız olduğunu savunurken dayandığı temel nokta duyuların bize sağladığı bilginin güvensiz olmasıdır.
- Septiklere göre doğru bilgiye ulaşmak imkansızdır. Çünkü duyularımız duruma ve şartlara göre bize farklı bilgiler vermektedir.
- Sofistlerin şüpheciliklerini daha sistematik hale getirmişlerdir.
- Kuşkuculuğu amaç edinmişlerdir.
- Pyrrhon, Timon, Karneades başlıca septik düşünürlerdir.
- Mutluluğu; doğru, yanlış, iyi kötü gibi her türlü yargıdan kaçınmakla açıklamışlardır.
- "Hiçbir şeyi bilmediğimi de kesin olarak bilemem" düşüncesini yargıyı "askıda tutma (epokhe)" ifadesiyle özetlemekte-dirler.
- Sofistler**, Eski Yunan'da kapı kapı dolaşarak zengin ailelerin çocuklarına iyi düşünme, güzel konuşma vb. dersler veren gezgin öğretmenlerdir.

2. Doğru Bilginin İmkânlılığı (Dogmatizm)

- Dogma:** Doğruluğu sınanmadan benimsenen ve bir öğretinin ya da ideolojinin temeli yapılan savdır.
- Dogmatizm:** İleri sürülen bir görüşü, hiç sorgulamadan, eleştirmeden körü körüne, olduğu gibi kabul etmektir. Bu bağlamda, sadece dini görüşler değil, herhangi bir ideolojinin temelindeki savlar da o ideolojinin dogmalarıdır.
- Dogmatikler, insandan bağımsız olarak gerçeğin bilgisinin var olduğunu söylerler.
- Dogmatikler, doğru bilginin varlığı (değeri) konusunda uzlaşırlarken, bilginin kaynağı konusunda farklı düşüncelere sahiptirler.

Rasyonalizm (Akılcılık):

- Bilginin doğuştan gelen akıl ve onun bir görevi olan düşünme gücü ile meydana geldiğini benimseyen ve doğru bilginin kaynağını akılda gören öğretilerdir.
- Bilginin kaynağı akıldır.
- İnsan zihni doğuştan boş değildir.
- İnsanlar bazı bilgilerle donatılmış olarak doğar.
- Doğuştan gelen bilgilere a priori (deney öncesi) bilgi denir. A priori kesin bilgidir. A priori bilgiler "Apaçık doğrular"dır.**

- Mutlak doğru bilgi öğrenilmez, hatırlanır.
- Genel-geçer bilgiyi matematik ve mantık bilimi sağlar.

Empirizm (Deneycilik):

- Bilgilerimizin duyu, algı ve deneyimden geldiğini, aklımızda doğuştan hiçbir bilgi, düşünce ve ilke bulunmadığını ileri sür-en bilgi öğretileridir. Bilginin tek kaynağının deney olduğunu ileri sür-en empirizm, bilginin sadece duyumlardan geldiğini ve deney dışında hiçbir yoldan bilgi edinilemeyeceğini savunur.
- Deneycilik akımına göre insanların aklında, doğuştan gelen hiçbir bilgi mevcut değildir. Başka bir deyişle, mantık ilkeleri ya da düşünmenin yasaları da denilen; özdeşlik, çelişmezlik, yeter neden, üçüncü halin olanaksızlığı ilkeleri; matematikteki kavramlar; Tanrı fikri vb. gibi bilgiler de dâhil olmak üzere, insanların aklında doğuştan hiçbir bilgi bulunmamaktadır. İnsan zihni, doğuştan boş bir levha (tabula rasa) gibidir.

Kritisizm (Eleştiricilik):

- Bilginin kaynağını, hem deneyde hem de akılda görerek rasyonalizm ve empirizmi uzlaştıran bir görüştür. Bilginin imkanı konusunda da septisizm ile dogmatizmi uzlaştırmıştır. Kurucusu **Kant'a** göre; insan bilgisi, duyu organlarının bildirdiklerinin zihin tarafından birleştirilerek bilgi haline dönüştürülmesidir. Örneğin, "Elma ekşidir." bilgisini ele alalım. Gözümle elmayı görürüm, dilimle ekşiliğini hissedirim, fakat duyu organlarımla fark ettiğim bu nitelikler zihinde bilgiye dönüşür.
- Kant, zihinde varlığını kabul ettiği akıl kalıpları (kategoriler) ile bilginin gerçekliğini ifade eder.

Pozitivizm (Olguculuk):

- Bilgiye ancak deney ve gözlem yaparak elde edilen verilerin, akıl ve mantık süzgecinden geçirilmesi ile ulaşılabileceğini savunan düşünce akımıdır.
- Comte'a göre; düşünce tarihi üç dönemden oluşmaktadır. Bu dönemler;
- I. Teolojik dönem:** Evren, dünya ve olaylar Tanrısal kuvvetlerle açıklanır. Din bu dönemin ürünüdür. Ortaçağın sonuna kadar sürer.
- II. Metafizik dönem:** Ruh, töz, kuvvet gibi metafizik öğelerle evren, dünya ve olaylar açıklanmıştır.
- Ürün olarak felsefe ortaya çıkmıştır. 1789 Fransız İhtilali'ne kadar sürmüştür.
- III. Pozitif dönem:** Evren, dünya ve olayların doğa yasalarıyla (bilimle) açıklandığı dönem. Fransız İhtilali'nden sonrasındır.

Entüisyonizm (Sezgicilik):

- ─ Bu görüşe göre, doğru ve kesin bilgiye akıl ve deneyle değil sezgiyle ulaşılır. Sezgi, duyudan ve akıldan farklı özel bir bilgi yetisidir.

Pragmatizm (Faydacılık, Yararcılık):

- ─ Gerçeklik ve doğruluk eylemlerin sonuçlarına bağlıdır. Bir doğru teorisi olarak ise faydacılık neticedir. Doğru hareket en yüksek faydayı verir.

Fenomenoloji (Görüngü Bilim/Öz Bilimi):

- ─ Nesne ve varlıkların (fenomenlerin somut, algılanabilir ve denebilir olay ve nesnelerin) özlerinin bilinçle bilinebileceğini savunan görüştür. Pozitivizmi eleştirerek felsefesini oluşturur. Pozitivizm yalnız duysal ve bireysel verilere dayanmakla yetinmiştir. Nesne ve varlıkların özleri kavranabilir. Kırmızı, yeşil, üçgen birer fenomendir. Fenomenin özü bilinçle bilinebilir. Öz, bir nesneyi kendisi yapan şeydir. Özü anlamının yolu fenomeni bilmekten geçer. Fenomenden hareketle öze ulaşılır. Öz, insan bilinci tarafından bilinebilir.
- ─ Bu bilgi kuramı, insan zihninin fenomeni kavrayabilmesi için öncelikle bazı bilgilerden ayıklanarak saflaştırılmasını, böylece fenomeni kavrayabilme yeteneğine ulaşabileceğini savunur. Ayıklama işlemi paranteze alma olarak bilinir.

BİLİM FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Bilim, gözlem ve deneyle fiziksel dünyanın yapısını ve işleyişini sistemli olarak araştırarak ve inceleyen bilgi etkinliği olarak tanımlanabilir.

Bilim felsefesi, genel olarak bilimin doğasını, yapısını ve işleyişini, özel olarak da onun kavramlarını, ilkelerini ve yöntemini sorgulayan felsefedir.

Bilimin Özellikleri

- ─ **Bilim, olgusaldır.** Bilim, metafizik konuları değil, deney ve gözlemin konusu olabilen, ölçülebilen gerçeklikleri konu edinir.
- ─ **Bilim, tutarlı ve mantıklıdır.** Bilimsel bilgiler kendi içinde tutarlı olup mantık ilkelerine uygun olan bilgidir.
- ─ **Bilim, eleştireldir.** Bilimsel bilgiler mutlak bilgi (yanlışlanamayan, her zaman doğru olan) değildir. Çünkü bilimin ortaya koyduğu şu an için doğrudur. İleride ortaya konacak bilgiler şu anki bilgileri yanlışlayabilir. Bu özellik sayesinde bilim sürekli kendisini eleştirerek ve düzelterek dinamikliğini korumuştur.
- ─ **Bilim, dinamiklidir.** Bilimin eleştirel olması ve yeniliklere açık olması ona dinamiklik kazandırmıştır.
- ─ Bilim, sürekli değişme, gelişme ve ilerleme halinde olup, bitmişlik yoktur.
- ─ En doğru kabul edilen bir bilimsel bilgi, ileride ortaya konacak başka bir bilimsel görüş veya yasa tarafından düzeltilebilir.
- ─ **Bilim, nesneldir (objektiftir).** Bilim, duygu, inanç, önyargı ve isteklerden bağımsızdır. Olanı olduğu gibi ele alıp betimlediği için elde edilen bilgi, kişiden kişiye değişmez.
- ─ **Bilim, evrenselidir.** Bilim sadece bir ırkın, dinin veya milletin ürünü değildir. Bütün bir insanlığa aittir. Herkesin katkısı vardır, isteyen herkes de faydalanabilir.
- ─ **Bilim, genellenebilir bilgilerden oluşur.** Bilim, benzer nitelikteki olayları aynı yasalarla açıklayabilen bilgidir. Bilim, öngöründe bulunur. Öngörü (öndeyi), henüz gerçekleşmemiş fakat ileride gerçekleşebilecek bir olayı bilimsel verileri kullanarak bilinmesi, tahmin edilmesidir.
- ─ **Bilim, ilerleme özelliğine sahiptir.** Bir bilim adamı, başka bir bilim adamının elde ettiği bilimsel verileri eleştirip düzelttiği gibi, bu bilgilerden yararlanarak yeni bilimsel bilgilere ulaşır, önceki bilgileri daha da ilerletebilir.

Bilimsel Yöntem

- ─ **Problemin Belirlenmesi:** Bilimsel araştırma yaparken bilim adamı öncelikle neyi araştıracağını belirler. Bilim adamının niteliklerinden biri iyi bir gözlemci olmasıdır.
- ─ **Gözlem:** Bilim insanının belirlediği probleme ilişkin belirli bir plan dâhilinde olay ve olguları izlemesidir. Gözlemin sağlıklı olması için gözlemcinin objektif olması ve çeşitli gözlem araçlarından yararlanması önemlidir.
- ─ **Hipotez (Varsayım) Kurma:** Yeterli sayıda ve bilinçli olarak yapılan gözlemler sonucunda problemin çözümü için geçici bir açıklama ya da öneridir.

- ❑ **Deney (Doğrulama)** Ortaya atılan varsayımın doğru olup olmadığını görme, gösterme ve sınanmasıdır.
- ❑ **Kuram Geliştirme** Deneysel araştırmalar sonucunda hipotezlerin kısmen doğrulanmasıyla kuramlar geliştirilir. Kuramın kabul edilmesi onun terk edilmeyeceği anlamına gelmez.
- ❑ **Yasa** Kuramların kesinlik kazanmasıyla yasa haline gelirler. Yasalar deneylerde hiçbir yanlışlayıcı duruma rastlanmayan yargılardır.

1. Ürün Olarak Bilim

- ❑ Bilim, bilimsel çalışma sonucunda ortaya çıkan bir üründür. Bilim, olup bitmiş statik özellik kazanmış bilgilerden meydana gelir.
- ❑ O halde bilimi anlamak için geçmişten günümüze kadar bilimsel ürünlerden oluşan hazine sandığının içini açıp bakmak gerekir.
- ❑ Bilimi bilim insanları bilimsel yöntemlere bağlı kalarak nesnel olarak ortaya koyarlar.
- ❑ Bu anlayış (mantıkçı pozitivism yeni pozitivistler ya da mantıkçı empiristler) felsefeyi metafizik unsurlardan arındırarak pozitif bir bilim haline getirmeyi amaçlamıştır.
- ❑ Bilimin ilerleyişi düz bir doğru şeklindedir. Bu ilerleme kusursuz ve eksiksiz bir bilim ortaya çıkaracaktır. Tüm sorunlarımızı çözecektir.
- ❑ Tüm bilimleri tek bir bilime indirgeme amaçlanmaktadır.
- ❑ Sadece olgusal ve deneysel konular analiz edilmeli, metafizik bilim dışına itilmeli.
- ❑ Bu akımın temsilcisi H. Reichenbach, R. Carnap, Karl Raimond Poppe'dir. Bu filozofların yaklaşımlarına **mantıkçı pozitivism** denir.

2. Etkinlik Olarak Bilim

- ❑ Bu yaklaşıma göre bilim, bilim adamının içinden geldiği toplumun yapısını, inançlarını, ilişkilerini yansıtır.
- ❑ Bilime bilim dışı öğelerin etkisi vardır.
- ❑ Bilimin ilerleyişi düz bir doğru şeklinde değildir; sıçramalar, geriye dönüşler olabilir.
- ❑ Bilim tüm sorunlarımızı çözemez.
- ❑ Bilim, bilim insanlarının rasyonel bir etkinliğinden ibaret değildir. Bilimsel araştırma süreci, bilim dışı öğelerin etkisi altında sürdürülür.
- ❑ Bilim, çağın değerlerinden, inançlarından soyutlanamaz; dönemin paradigmasından bağımsız değildir.

- ❑ T.Kuhn, bilim felsefesinin temelini paradigma kavramına dayandırır.
- ❑ Paradigma, bilim adamlarının belli bir gerçekliğin (bilimsel sorunun) ortak terimlerle algılanışını ve anlaşılmasını sağlayan kavramsal çerçevedir.
- ❑ **Paradigma** belli bir bilimsel yaklaşımın doğayı ya da toplumu sorgulamak ve açıklamak için kullandığı inançlar, kurallar, değerler, kavramlar sistemidir.
- ❑ Paradigmalar belirli bir dönem için geçerli olan yaklaşımlardır.
- ❑ Paradigma, belli bir bilimsel yaklaşımın doğayı ya da toplumu sorgulamak ve açıklamak için kullandığı inançlar, kurallar, değerler, kavramlar sistemidir. Yöntem ve bakış açısidir.
- ❑ Paradigma, belli bir dönemde, belli bir alanda bilim çevresinin inandığı kuram, ideal teori şeklinde tanımlanabilir.
- ❑ Paradigma, bilim alanında yerleşik yazılı ve yazılı olmayan tüm kurallar, uygulamaların bütünüdür.
- ❑ Paradigma, bilim adamının doğayı sorgulayış biçimi olup belirli bir alanda çalışan bilim adamlarının paylaştığı ortak değerlerdir.

AHLAK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

"Koronavirüs nedeniyle, işini ve gelirini kaybedenlere yönelik yardım kampanyaları kurumlar tarafından yürütülürken, insanlar kendi çabalarıyla da ihtiyaç sahiplerine ulaşmaya çalışıyor. 6 yıldır İstanbul Balat'ta yaşayan İngiliz asıllı Jeffrey Tucker da koronavirüs salgını nedeniyle maddi sıkıntı çeken vatandaşlar için bir uygulama başlattı. Evinin penceresinden aşağı sarkıttığı sepete makarna, yumurta, meyve gibi çeşitli gıda malzemeleri koyan Tucker, sarkıttığı sepetin ipine de kartona yazdığı "İmkani Olan Koysun, İhtiyacı Olan Alsın" yazısı astı."

Ahlak, insanların toplum içindeki eylemlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla kabul edilen kurallar bütünüdür.

Ahlaki konu alan ahlak felsefesi (etik), ahlakın yapısını, özünü ve doğasını felsefi açıdan inceleyerek, temel değer ve ilkelerin neler olduğu üzerinde durur, olan ve olması gerekeni belirlemeye çalışır.

Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları

- ❑ **İyi ve Kötü:** Yapılması istenen eylemlere "iyi", yapılması istenmeyen eylemlere "kötü" denir.
- ❑ **Özgürlük:** İnsanın iradesi ile yapacağı davranışı belirleyebilmesidir.
- ❑ **Sorumluluk:** İnsanın iradesiyle yaptığı davranışların sonuçlarını kabul etmesidir.
- ❑ **Erdem:** İnsanın iyi ile kötü arasında iyi olana yönelmesi, ahlaki açıdan iyi ve değerli olan davranışlardır.
- ❑ **Vicdan:** Bireyin eylemleri gerçekleştirme sırasında başvurduğu bir yargılama ve karar verme yetisi yani iç mahkemedir.
- ❑ **Ahlak Yasası:** Bireyin nasıl davranacağını belirleyen genel-geçer kuralları sistemidir.
- ❑ **Ahlaki Karar:** Kişinin iradesiyle ahlak yasasına uygun olarak seçim yapabilmesidir.
- ❑ **Ahlaki Eylem:** Bireyin iradesiyle ahlaki kurallara uygun yaptığı davranışlardır.
- ❑ **Mutluluk:** İnsanın yaptığı eylemlerin sonucunda duyduğu iç huzurdur.
- ❑ **Mutluluk Ahlakı:** İnsan davranışlarını haz ve fayda gibi beklentilere dayandıran ahlak sistemidir.
- ❑ **Ödev Ahlakı:** Fayda, haz, çıkar gibi beklentilere girmeden sadece görev ve sorumluluk duygusuyla yapılan akla uygun ahlak sistemi.

1. Determinizm (Belirlenimcilik)

- ❑ Bu yaklaşıma göre insanın eylemleri doğa tarafından belirlenmiştir. Doğadaki nedensellik (sebeup-sonuç ilişkisi) insan eylemleri için de geçerlidir. Doğada belirli nedenlerin belirli sonuçları doğurduğu gibi insan eylemleri için de aynı yasa geçerlidir.
- ❑ Buna göre insanın eylemleri doğanın nedenselliği tarafından belirlendiği için eylemlerinde de özgür değildir.
- ❑ Doğada belirli nedenlerin belirli sonuçları doğurduğu gibi insan eylemleri için de aynı yasa geçerlidir.
- ❑ Buna göre insanın eylemleri doğanın nedenselliği tarafından belirlendiği için eylemlerinde de özgür değildir.

2. İndeterminizm (Belirlenemezlik)

- ❑ Bu yaklaşıma göre insanın eylemleri hiçbir şekilde doğa tarafından belirlenmemiştir; dolayısıyla insan özgür bir şekilde eylemlerde bulunur. İnsan ahlaki eylemde bulunurken özgürdür,
- ❑ İnsanların eylemleri hiçbir etken tarafından belirlenmez,
- ❑ İnsanlar iradelerini kendileri kullanırlar,
- ❑ Bireyler ahlak yasalarına özgürce uyarlar ya da uymazlar,
- ❑ Bireylerin özgür tercihleri, onlara sorumluluk yüklemektedir.
- ❑ Bireyler eylemde bulunurken hem özgür hem sorumludurlar.

3. Otodeterminizm (Ahlaki Özerklik)

- ❑ Bu yaklaşıma göre, insan eylemlerinde, ne tamamen özgür ne de tamamen belirlenmiştir. Özgürlüğümüz bir başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter.
- ❑ Otodeterminizm için insan davranışını belirleyen, etkileyen bir takım etkenler var olsa da özgürlük, kişisel olarak elde edilebilir. Kişiye özgürlük ve ahlaki ortam hazır olarak sunulmaz; fakat bu, kişinin asla özgür olamayacağı anlamına gelmez.
- ❑ Çünkü kişi kendi özgürlüğünü kendi yaratır.
- ❑ Bu özgürlüğün tek sınırı vardır ve o da Tanrı ya da doğa gibi dış etkenler tarafından değil, ancak insan aklının kendisi tarafından konulmuş bir sınır olabilir. Bu sebeple, insan aklını kullanarak özgürleşebilir.

4. Liberteryenizm (Özgürlükçülük)

- ❑ Bu yaklaşıma göre, insan ancak hiçbir otorite tarafından kısıtlanmadığı; kendi dışındaki hiçbir gücün müdahalesi olmadığı zaman özgür olabilir. Liberteryenizm anlayışına göre insan eylemleri birtakım kurallara göre ortaya çıkmaz. İnsan eylemlerini belirleyen kuralları olmadığından insan özgürdür. Bundan dolayı insan, davranışlarından sorumludur. Bu anlayışı savunanlar, devletin olabildiğince küçülmesi ve insanlara ahlaki kısıtlama yapılmaması gerektiğini savunarak özgürlükleri azamileştirmek istemişlerdir.

5. Fatalizm (Kadercilik)

- ❑ Bu ahlak yaklaşımına göre, insanın eylemleri doğaüstü bir güç olan Tanrı tarafından belirlenmiştir ve hiçkimse bu yazgıyı değiştiremez. Bu yazgıdan dolayı kişi, özgür değildir, dolayısıyla sorumluluk ve ahlaktan söz edilemez.
- ❑ İnsanın yaşamı tümüyle Tanrı tarafından önceden belirlenmiştir.
- ❑ Tüm olaylar insanın iradesinin dışında Tanrı'nın iradesinin yönlendirdiği şekilde gelişir,

Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Kabul Etmeyenler

- ❑ **Hedonizm (Hazcılık):** Ahlaki eylemin değeri, eylemin sonucunda oluşan hazdan gelmektedir. Bir eylem, haz getiren veya hazzı amaçlayan bir eylem ise doğru eylemdir.
- ❑ **Egoizm:** Genel anlamıyla bireyin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ile ilgilidir. Bu yazgıdan dolayı kişi, özgür değildir, dolayısıyla sorumluluk ve ahlaktan söz edilemez.
- ❑ İnsanın yaşamı tümüyle Tanrı tarafından önceden belirlenmiştir.
- ❑ Tüm olaylar insanın iradesinin dışında Tanrı'nın iradesinin yönlendirdiği şekilde gelişir.
- ❑ **Nihilizm (Hiççilik):** Nietzsche'ye göre modern batı toplumunun değerleri çökmüştür. Çöken bu değerlerin yerine yeni değerler konmalıdır. İnsan değer üretebildiği ölçüde üst insan olur ve özgürleşir.
- ❑ Özgürlük, güç iradesiyle değerler yaratmak ve bu değerlere göre yaşamaktır (Üst insan ahlakı). Bugüne kadar geçerliliği olan ahlak, insanların zayıflıklarını ön plana çıkaran, kişinin acıma duygusunun hakim olduğu bir anlayıştır (Köle ahlakı).
- ❑ Egemen ahlakını belirleyen bireyin gücüdür. Mevcut ahlak sistemi zayıf ve güçsüz insanların oluşturduğu köle-sürü ahlakıdır.
- ❑ Köle ahlakı karşısında güçlü insanların oluşturduğu efendi-üst insan ahlakı getirilmelidir. Temsilcisi: F. Nietzsche'dir.
- ❑ **Egzistansiyalizm:** Sartre göre insan önce var olur, sonra özünü kedisi oluşturur. Bu özü verecek bir Tanrı, güç ve değerler yoktur. Yani insan belirlenmemiştir, alternatifsiz bir şekilde özgürdür. Kaderini, eylemlerini, özünü de kendi özgür iradesiyle oluşturur. Temsilcisi J.P. Sartre'dir.
- ❑ **Anarşizm:** Devlet ve yasalar olmadan, insanların daha iyi yaşayabileceğini öne süren bu görüş bireyselliği temele alır. Bu hareketler genellikle, merkezi politik yapılar, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve ekonomik kurumlar yerine toplumsal ilişkilere dayanan gönüllü etkileşim ve özyönetimi savunur, özgürlük ve otonomi ile karakterize edilen bir toplumu arzular.
- ❑ Bu felsefeler, anarşi terimiyle özgür bireylerin gönüllü etkileşimine dayanan bir toplumu, bireylerin ve toplulukların alınan kararlardan etkilendikleri ölçüde söz sahibi olması düşüncesini ifade eder.

Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Kabul Edenler

- ❑ **Faydacı Ahlak Kuramı (Utilitarizm):** Bu yaklaşıma göre eylemlerimizde olabildiğince çok insanın olabildiğince çok mutluluğunu hedeflenirse ahlaklı olunur.

- ❑ **Sezgici Ahlak Kuramı (Entuisyonizm):** Bergson'a göre hayat sürekli akış halindedir. Akış halinde nasıl davranacağımızın bir kuralı olmadığından, iyi ve kötüyü ancak sezgilerimiz belirleyebilir.

Anadolu Bilgelerinde Ahlak

- ❑ **Mevlâna:** İnsan bedensel ve toplumsal zevklerle savaş halindedir. Bu savaşta başarılı olan insan "kendi kendini tanır, kendini tanıyan Tanrı'yı bilir ve sever." Tanrı ile bütünleşmenin ve savaşı kazanmanın tek yolu "aşk"tır. Aşk yaratılmış her varlığın Tanrı adına sevilmesidir. Evrensel ahlak yasasını oluşturan da sevgidir.
- ❑ **Yunus Emre:** Tanrı'ya ulaşmak için O'nun yarattıklarını sevmek ve haklarına saygı göstermek gerekir. Yaratılanı yaratan- dan ötürü sevmek, insanı Tanrı ile bütünleştirir. Herkes için geçerli olan "yüce değer" iyilik yapmaktır.
- ❑ **Hacı Bektaşî Veli:** Evrensel ahlak yasasının temelinde eşitlik, kardeşlik, dayanışma, iyilik, sevgi ve erdem vardır. Ahlak yasasının temel ilkesi insan ve Tanrı sevgisidir. Yaratılmış her varlığa sevgiyle yaklaşmak "iyi", sevgisiz yaklaşmak "kötü"dür.

Ahlakın Uygulama Alanları

- ❑ Uygulamalı etik, ahlakın kural ve ilkelerinin pratik ahlaki problemlere uygulanmasına denir. Teorik ahlak ilkelerinin pratik problemlere uygulanmasıdır.
- ❑ **Meslek Etiği:** Bir mesleğin yapılmasında karşılaşılan ahlak sorunlarını giderecek ya da azaltacak normlar getirmeye çalışan uygulamalı etik türüdür. Sözelimi hekimler için Hipokrat yemini meslek etik kurallarını içermektedir.
- ❑ **Biyoetik ve Tıp Etiği:** Biyoetik, canlıların yaşaması, soylarının tükenmemesi ve genlerinin bozulmaması gibi konuları inceleyen canlı organizma üzerinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan değer sorunlarının konu edildiği, tartışıldığı, araştırıldığı uygulamalı etik alanıdır.
- ❑ **Çevre Etiği:** Farklı nedenlerle havanın ve suyun kirlenmesi, atıkların birikmesi, atmosferin dengesinin bozulması ile ortaya çıkan iklim değişikliği, çölleşme, erozyon gibi çevresel sorunlar karşısında neler yapmamız gerektiğini, sorumluluğumuzu belirten değerleri konu edinen uygulamalı etik alanıdır.
- ❑ **Enformasyon Etiği:** Haberleşme ve teknolojinin gelişimine gazete, radyo, televizyon ve internetin haber olarak insanları bilgilendirmede kullanılması ve bu halin çok hızlı ve karmaşık olması nedeniyle ortaya çıkabilecek yanlış haber ve bilgilendirmenin önüne geçebilmek için belirlenen birtakım ilkeleri içeren uygulamalı etik alanıdır.

- ❑ **Siyaset Eriği:** Devletler veya devlet içindeki kurumlar arası ilişkileri esas alan, bu ilişkilerde uyulması gereken kuralları belirleyen ve sınırlandıran uygulanmalı etik alanıdır.

DİN FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Din, felsefe gibi hayatı anlama ve anlamlandırma çabası içindedir. Felsefenin bakış açısı rasyonel tarzda şekillenirken din daha çok inanç boyutunda şekillenir. Bu iki faaliyetin insana temas ettiği noktalar arasında farklılık bulunması birbiriyle ilişkileri olmadığı anlamını taşımaz. Felsefe ve din, geçmişten bu yana ilişki içinde olan ve insanların ihtiyaçlarına cevap veren alanlardır. Felsefenin dine yönelmesiyle onun bir alt dalı olarak din felsefesi ortaya çıkmıştır.

- ❑ **Din;** insanın yaratıcı, diğer insan ve varlıklarla ilişkisini düzenleyen ve hayatına yön veren kurallar bütünüdür.
- ❑ **Din,** felsefe gibi hayatı anlama ve anlamlandırma çabası içindedir. Felsefenin bakış açısı rasyonel tarzda şekillenirken din daha çok inanç boyutunda şekillenir.
- ❑ **Din felsefesi:** İman, ibadet, vahiy, tanrı, mucize, peygamber gibi kavramları açıklamaya çalışan, dinin temel iddialarını, ilkelerini herhangi bir dine göre değil de genel bir olgu şeklinde akıl ve mantık ölçülerine göre ele alıp inceleyen felsefi disiplindir.
- ❑ Kısaca felsefenin, dini konu edinen dalına din felsefesi denir. Din felsefesi, genel olarak dinlerin temel iddialarını felsefi bir tavırla ele alıp sorgular.
- ❑ **Teoloji:** Sözcük olarak ilahiyat, din bilimi anlamına gelen teoloji, Tanrı'nın varlığını, özelliklerini, bireyin Tanrı karşısındaki konumunu inceleyen bilgi dalıdır.

Din Felsefesi	Teoloji
Kuşatıcıdır. Din olgusunun genel olarak ele alır.	Özeldir. Belirli bir dini ele alır.
Nesneldir. Bütün dinlere eşit uzaklıktadır, tarafsızdır. Dinlere dışarıdan bakar.	Özneldir. Tüm dinlere eşit uzaklıkta değildir, taraftır. Belirli bir dinin iddialarını, inanç ve uygulamalarını doğru kabul eder, savunur.
Rasyoneldir. Dinin temel iddialarını inanca dayanarak değil, aklın sınırları içinde kalarak anlamaya, açıklamaya çalışır.	İlahidir. Her din açıklamalarını, inanca, kutsal kitaplara, peygamberlerin bildirdiklerine, ilahiyatçıların entelektüel yorumlarına dayandırır.
Nomatif değildir. Din felsefesi kural koymaz ve kesin sonuçlardan uzak durur. Çünkü kesin sonuçlar, felsefenin bitmesi demektir.	Normatiftir. Her din belirli esaslara göre insan yaşamını düzenleyecek kurallar koyar.

- ❑ **Monoteizm (Tek Tanrıcılık):** Tek Tanrı olduğunun savunan inançlardır. İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik gibi.
- ❑ **Politeizm (Çok Tanrıcılık):** Birden çok Tanrı olduğunu savunan inançlardır. Hinduizm, Roma dinleri gibi.
- ❑ Politeizme göre birden çok tanrı vardır ve tanrıların sayısı belirsizdir. Ayrıca çok tanrıcılık inancında tanrıların farklı görevleri bulunur ve her tanrının belirli bir görevi vardır.
- ❑ Bu inancı benimseyenler Allah'ın yaratıcı ve güçlü olduğunu kabul ederler. Ancak bunun yanında Allah'tan başkalarına olağanüstü güçler atfederek, onlardan yardım beklerler.
- ❑ **Deizm (Yaratıcılık):** Tanrı vardır, evrenin ve evrende var olan sisteminin ilk yaratıcısıdır. Fakat deizm, Tanrı bu evren sistemi yaratıp kurduktan sonra artık evrenin işleyişine müdahalede bulunmadığını ileri süren bir yaklaşımdır.

Deizmin Özellikleri:

- ❑ Deizm göre Tanrı vahiy göndermez.
- ❑ Deizm de peygamberlere inanılmaz, Tanrı ile insan arasına başka hiçbir düşünce giremez.
- ❑ Kutsal Kitaplar Tanrı'nın sözü olarak kabul edilmemektedir. Deizmde göre elçi olduğunu iddia edenlerin "Vahiy geldi" diyerek var ettiği kitaplar Tanrı'dan gelmiş olamaz.
- ❑ Deizm'in hiçbir kutsal kitabı veya peygamberi yoktur.
- ❑ Deizm'de şeytan, cehennem gibi öğeler yoktur.
- ❑ Deistler "özgür düşünürler"dir. İyi birey olabilmek için peygamber ve kitaplara gerek duymazlar.

- ❑ Deistler vahiyleri ve vizyonları reddederler. Hayatlarında insan uydurması mucizelere ve kehanetlere yer yoktur.
- ❑ **Panteizm (Tüm Tanrıçılık)**: Tanrı ile evreni bir, aynı, özdeş olduğunu savunan yaklaşımdır.
- ❑ **Panteizm**: Evren'in kendisinin Tanrı olduğunu, panteizmden farklı olarak da ilk devindirici olan Tanrının Evren ve tüm varlıkları özünden yarattığını ve Evren'e aşkın, Evren'in bilincinde mutlak ve değişmez bir varlık olarak egemen olduğu inancıdır.
- ❑ **Ateizm (Tanrı Tanımazcılık)**: Tanrının varlığını reddeden görüştür.
- ❑ Ateizm, tüm tanrılara ve ruhsal varlıklara olan metafizik inançları reddeden ve var olan gerçekliği inanç yoluyla açıklamayı kabul etmeyen bir felsefi düşünce akımı. Kelime anlamında da belirtildiği üzere; Ateizm, din ile ilgili bir kavram değil, Tanrı ile ilgili bir kavramdır.
- ❑ Dinlerin varlığı, dinlerin tanımının ne olduğu, dinlerin iyi mi yoksa kötü mü olduğu ateizmin konusu ve tartışma alanı dışındadır.
- ❑ **Agnostisizm (Bilinemezcilik)**: Tanrının varlığının da yokluğunun da kesin olarak bilinemeceğini savunan yaklaşımdır.
- ❑ Tanrının varlığı hakkında şüpheci bir tutum sergilenir. Agnostisizm yaklaşımı, Sofist filozoflardan Protagoras'ın kuşkucu ve göreceli görüşlerine benzer.
- ❑ Tanrı'nın varlığından da yokluğundan da kuşku duyarak kesin yargıda bulunmaktan kaçınırlar.
- ❑ Protagoras'a göre her şey görecelidir, mutlak hiçbir şey yoktur; hiçbir şey kesin olarak kanıtlanamaz. Bu görüş Tanrı'ya reddetmediği gibi kabul de etmez.

Tanrının Varlığını Kabul Eden Yaklaşımların Kanıtları

1. Ontolojik Kanıt (Varlık kanıtı)

- ❑ Tanrı'nın varlığı yine Tanrı kavramından hareketle ispatlanmaya çalışılır. Tanrı, kavram gereği yetkin bir varlıktır.
- ❑ Tanrı yetkin bir varlık olduğuna göre onun var olmadığını düşünmek büyük bir yanıltır.
- ❑ Tanrı'nın mükemmelliği yalnız zihinde var olup da gerçekte var olmasaydı Tanrı en yüksek, en yüce olma özelliklerinden yoksun olmuş olacaktı. O halde bu özellikler, sıfatlar Tanrı'nın özüne ait olduğuna göre Tanrı mutlak olarak vardır ve gerçektir.

2. Kozmolojik Kanıt (İlk Neden Kanıtı)

- ❑ Evrende belli bir plan olup evrendeki olayların belli bir neden-sonuç ilişkisinde gerçekleştiği kesindir. Evrende gerçek-

leşen olaylar belli bir nedenselliğe bağlı gerçekleşiyorsa ve bu nedenler zinciri sonsuza dek uzatılamayacağı için ilk nedenden de son bulması gerekir. O halde ilk nedenin yani Tanrı'nın olması bir zorunluluktur.

3. Teleolojik Kanıt (Düzen ve Amaç Kanıtı)

- ❑ Evrendeki varlıklar arasında belli bir uyum, bir düzen ve amaç vardır. Bu düzeni veren güç Yaratıcıdır.
- ❑ Bir saati oluşturan parçaların doğru zamanı gösterecek şekilde bir arada bulunmaları nasıl ki bir mühendisin varlığını zorunlu kılıyorsa, evrendeki bu mükemmel sistemin de bir kurucusu ve koruyucusu vardır.

4. Dini Tecrübe Kanıtı

- ❑ İnsanın genlerinde var olan inanma isteği insanların vicdanlarında her zaman varlığını hissettirmiştir. Bu açıdan insan her zaman inanma ihtiyacı hisseder.
- ❑ Tanrı'nın varlığını ispatlamanın en güçlü kanıtı onu vicdanlarımızda her an duyuyor olmamızdır.

5. Ahlak Kanıtı

- ❑ İnsan içindeki ahlaksal yasaya uyar. Bu yasa kendisinin oluşturduğu bir yasa değildir. Bu ahlaki yasa ancak Tanrı'nın eseri olabilir.
- ❑ Eylemde bulunan insanın yaptığı iyiliğin ya da kötülüğün karşılığını bulması için Tanrı'nın var olması gerekir.

Tanrının Varlığını Reddeden Yaklaşımların Görüşleri

1. Kötülük Problemi

- ❑ La Mettrie, Holbach gibi ateist filozoflara göre, evrende bazı noktalarda görülen acılar, sıkıntılar, kötülükler bulunmaktadır. "Tanrı en güçlü, en yüce varlık ise neden bu kötülükler vardır?" görüşlerini ileri sürerler.
- ❑ Başta W. Leibniz gibi düşünürler kötülük kanıtına yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır. Tanrı insanı bu dünyaya imtihan için göndermiştir. İyi ve kötü yoldan kötülüğü tercih etmesi irade sahibi olan insana aittir.

2. Ahlaki Gerekseler

- ❑ Sartre'a göre insan kendine ait değerleri kendisi ortaya koyar. Bu açıdan insan ne ise o değildir, ne olmuşsa odur. İnsanın kendini bilmesi değil; kendini seçmesi esastır. İnsan özgür olarak kendi değerlerini kendisi meydana getirir.

SIYASET FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Siyaset felsefesi, devlet, hükûmet, siyaset, özgürlük, mülkiyet, meşruiyet, haklar, hukuk gibi konular hakkındaki, bu kavramlar nedir, neden ihtiyaç vardır, bir hükûmeti ne meşru kılar, devlet hangi özgürlükleri ve hakları neden korumalıdır, hangi biçimde kurumsallaşmalıdır, kanun nedir, vatandaşın devlete karşı yükümlülükleri nelerdir, bir hükûmet yasal olarak neden ve nasıl görevden çekilmelidir gibi temel sorulara cevap arayan ve bu konuları felsefeden faydalanarak inceleyen sosyal bilim dalıdır.

- ❑ **Siyaset**, yönetmek ve idare etmek anlamına gelmektedir.
- ❑ **Siyaset Felsefesi**: Siyasal otoriteyi (devlet), bu otoritenin oluşumunu, kaynağını, gücünü, otoritenin nasıl sürdürüldüğünü, birey ile otorite arasındaki ilişkiyi ve içinde yaşanılan siyasal yapıyı ele alıp sorgulayan felsefe dalıdır.
- ❑ **Siyaset Bilimi**: Devlet kurumları, siyasal kurumlar, siyasi rejimler, siyasal rejimlerin oluşmasında etkili olan faktörleri olması gereken değil, olduğu gibi bilimsel bir tutumla ele alır.

Siyaset Felsefesinin Temel Kavramları

- ❑ **Siyaset**: Devleti idare etme, yönetme ve belli bir düzene koyma sanatıdır. Günümüzde "Siyaset" ile aynı anlamda kullanılan "Politika" kavramı, köken anlamı olarak "şehirle (devlet) ilgili işleri düzenleme ve yürütme" demektir.
- ❑ **Sivil toplum**: Toplumun çeşitli kesimlerinin hak ve özgürlüklerini korumak için bir araya gelerek oluşturulan devlet kurumları dışındaki dernek, sendika gibi yasal örgütlerdir.
- ❑ **İktidar**: Devletin egemen olma toplumda hakimiyeti elde bulundurma gücüdür.
- ❑ **Meşruiyet**: İktidarın, her türlü uygulama ve icraatının halk tarafından kabul edilebilir olmasıdır. Meşruiyet sadece kanunlara uygunluk demek değildir.

- ❑ **Egemenlik**: Hiçbir iç ve dış baskı altında bulunmadan devletin iktidar gücünün kullanılabilmesidir. Egemenlik yasama, yürütme ve yargı ile yürütülür.
- ❑ **Devlet**: Siyasi sınırları belirlenmiş belli bir toprak parçası üzerinde örgütlenmiş bağımsız, en büyük sosyal ve siyasal kurumdur.
- ❑ **Demokrasi**: İktidarın halka dayandığı yönetim biçimidir.
- ❑ **Bürokrasi**: Hiyerarşik bir şekilde görev yapan memurların oluşturduğu yapılandırma.
- ❑ **Hukuk**: Toplumsal ilişkileri düzenleyen, yaptırım gücü olan ilke ve kurallar bütünüdür.
- ❑ **Hak**: Yasayla bireye verilen şeylerdir. Siyasi, sosyal, sağlık, eğitim gibi haklardır.
- ❑ **Yönetim**: İktidarı elinde bulunduranların devleti belli ilke ve amaçlara göre idare etmesidir.
- ❑ **Yasa**: Emredici ve uyulması zorunlu kurallardır.
- ❑ **Sivil Toplum**: Bireylerin çıkarlarını, hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla kurulmuş, devlet iradesinden bağımsız gönüllülük esasına dayalı örgütlenmelerdir. Sendikalar, meslek odaları, dernekler, vakıflar gibi.

Sivil Toplumların İşlevleri Şunlardır:

- ❑ Olası yönetim baskılarından korunmak ve kamuoyu oluşturmak
- ❑ Birey ya da çeşitli kurumların hak ve hukuklarını korumak
- ❑ Demokrasi kültürünün yerleşmesi ve gelişmesine katkıda bulunmak
- ❑ Sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine ortam hazırlamak
- ❑ **Sofistler**: Sofist düşünürlerlere göre, "İnsan her şeyin ölçüsüdür." Yani her şey insana göre değiştiği için; herkesin meşru göreceği, herkesin memnun kalıp mutlu olabileceği ideal bir düzen de olamaz.
- ❑ **Nihilizm**: Nihilizme göre her türlü otorite insanın doğasına aykırıdır.
- ❑ **Özgürlüğü Temel Alan Yaklaşım (Liberalizm)**: İnsan özgür bir varlıktır ve özgürlük ortamında kendi çıkarlarını gerçekleştirir. Birey her alanda özgür olmalıdır.
- ❑ **Eşitliği Temel Alan Yaklaşım (Sosyalizm)**: İdeal bir siyasal yapı ancak eşitlik ilkesi üzerinde kurulur. Sosyalizme dayanan görüşe göre sınıfsız toplumda, eşitlik, devlet mülkiyeti, üretim araçlarına devletin sahip olması önemli görülür.

- ❑ **Adaleti Temel Alan Yaklaşım (Sosyal Devlet)**: Özgürlüksüz eşitliğin ve eşitliksiz özgürlüğün, ideal düzeni oluşturamaması üçüncü bir ölçütün gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Ütopyalar

- ❑ Ütopyalar, bugün gerçekleşmesi imkânsız toplum tasarımlarıdır. Ütopyalar, insan ilişkilerinde eşitlikçi ve barışçı bir kurgu, aynı zamanda siyasal bir talep ve özlemi de dile getirir.
- ❑ Ütopyalar, bugün gerçekleşmesi imkânsız toplum tasarımlarıdır. Ütopyalar, insan ilişkilerinde eşitlikçi ve barışçı bir kurgu, aynı zamanda siyasal bir talep ve özlemi de dile getirir.
- ❑ Var olan düzene aykırı, onu aşan ve yenisinin kurulmasını amaçlayan ütopyalarda, ortaya çıktığı toplumsal bağlam nedeniyle kültürel ve zihinsel süreç söz konusudur.

İstenilen/Olumlu Ütopyalar

- ❑ Bazı düşünürler tasarladıkları ideal devletlerinde, genel olarak "özgürlük, eşitlik, adalet" ideal düzen ölçütlerinden birini temel alıp insanlara barış ve huzur vadetmişlerdir.

Platon'un "İdeal Devlet"i

- ❑ Platon devleti tıpkı insan gibi bir organizma olduğunu savunur. Ona göre insan küçük organizma, devlet büyük organizmadır. İnsandaki "akıl" özelliğinin devletteki karşılığı "yönetici" sınıfıdır; insanındaki "irade" özelliğinin karşılığı devlette "asker/koruyucu" sınıfıdır; insandaki "beslenme" özelliğinin devletteki karşılığı "işçi" sınıfıdır.
- ❑ Bu sınıflar arasındaki ilişkiyi ahlaki bir anlayışa göre düzenleyen Platon; eserinde ayrıntılı olarak çocukların eğitiminden başlamak üzere bu toplumsal sınıfların görevlerini, yetkilerini, kimlerin evlenebileceğini anlatır. Ona göre yöneticilerin erdemi "bilgelik", askerlerin erdemi "cesaret", işçilerin erdemi "çalışmak"tır. "Adalet" ve "ölçülü olma" erdemlerine ise herkes sahip olmalıdır.

Farabi'nin "Medinet'ül Fazıla(Erdemli Şehir)"ı

- ❑ Farabi'nin tasarladığı ütöpik devletinde insanlar ancak toplum içinde birbirlerinin eksikliklerini giderebilirler. Toplumsal düzen içindeki insanlar, tıpkı vücut organlarının yardımlaşması, dayanışması gibi yardımlaşarak birbirlerini tamamlayabilir.
- ❑ Bu yönüyle Farabi'in "Erdemli Şehir" diye tasarladığı devlet "organik dayanışma"ya dayandığı söylenebilir.

Thomas More: "Ütopya"sı

- ❑ T. More'un ütöpik devleti, mutlak eşitliğe dayalıdır: Onun tasarladığı devlette her şey devletindir. Eşitsizliğin temel kayna-

ğı olan özel mülkiyet yoktur. Tüm ihtiyaçlar devlet tarafından karşılanır. Altın, gümüş elmas gibi değerli nesnelere ve paraya değer verilmez.

Tommaso Campanella: "Güneş Ülkesi"

- ❑ Campanella'nın tasarladığı ütöpik devletinde özel mülkiyet yoktur, her şey ortaktır; eşitliğe dayalı sosyalist bir yönetim vardır. Evler, eşyalar, çocuklar ortak olup aile kavramı yoktur.
- ❑ Çocuklar doğar doğmaz anne babadan alınır, devlet tarafından yetiştirilir. Herkes yeteneklerine göre bütün topluma yararlı olacak şekilde bir görev üstlenir.

Bacon'ın "Yeni Atlantis"i

- ❑ Bacon'in tasarladığı ideal devlet, bilimin egemen olduğu bir ada devletidir. Hastalıkların tedavi edildiği, atmosfer olaylarının, bitkilerin incelendiği; dünyadaki bilimsel gelişmelerin yakından izlendiği bir devlet vardır. Devleti, "Bilimler Akademisi" tarafından yönetilir.

İstenilmeyen/Korku/Olumsuz Ütopyalar

- ❑ Bazı filozoflar, hem yaşadıkları devlet düzeninde gözlemlediklerinden yola çıkarak hem de tarih boyunca yaşanmış olan devletlerin durumlarına dayalı olarak gelecek için tasarladıkları devletlerde daha kötüsünün olacağını; korkunun, baskının hakim olduğu, özgürlüklerin yok olacağı; savaş, eşitsizlik, adaletsizlik, haksızlık yoksulluk, umutsuzluk, mutsuzluğun yaşanacağı ütöpik devletler öngörmüşlerdir.

Aldous Huxley'nin "Cesur Yeni Dünya"sı

- ❑ A. Huxley'in tasarladığı korkuya dayalı ütöpik devleti on kişi yönetir. Bu devlette, bilim ve teknolojinin yüksek seviyede geliştiği baskıcı bir yönetim olup insanların geçmişle bağlarının kopartılması amacıyla tüm müzeler kapatılmıştır, tarihi eserler, kitaplar yakılmıştır, kültürel varlıklar, tarih bilinci yok edilmiştir.
- ❑ Tüm bebekler tüp bebeği olup ihtiyaca göre üretilir, gelişimine anne karnındayken müdahale edilir, kaderleri önceden belirlenir.

George Orwell'in "1984"ü

- ❑ G. Orwell'in tasarladığı korku ve baskıya dayalı ütöpik devletinde; özgürlük, eşitlik, özel yaşam yoktur; düşünmek, sorgulamak, eleştirmek yasaktır. Düzene baş kaldıran insanlar işkencelerle sadık hale getirilir.
- ❑ Orwell eserinde dünyayı, güçleri birbirlerine denk olan üç bloka ayırır. Bloklar arasında soğuk savaş olup insanlar sürekli düşman tehdidi altında tutulur, böylelikle yaptıkları baskılara meşruiyet kazandırılmaya çalışılır.

SANAT FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

- Sanat, insanın güzellik karşısında duyduğu hayranlık ve heyecanın yaratıcı tekniklerle dışavurumudur.
- Sanat felsefesi: İnsanın yaptığı eserleri ele alan, sanata dair yaratımların, zevklerin anlamını inceleyen felsefe dalıdır. Sadece insan eliyle ortaya konan ürünlerdeki güzellikleri konu edinir.
- Estetik: Güzel'in ne olduğunu sorgulayan felsefe dalına estetik denir. Sözcük olarak, "duyum, duyuşsal bilginin bilimi" gibi anlamlara gelir. Günümüzde "güzellik" anlamında kullanılmaktadır.
- Sanat, insan tarafından meydana getirilen ve belli bir estetik değere sahip ürünlerin ortaya konulduğu etkinliğe denir.
- Estetik özne, estetik nesne karşısında sanatsal duygular hissedilen, estetik haz alan kişi.
- Estetik nesne, estetik güzellik değerini kendisinde taşıyan ve estetik öznenin yöneldiği nesnedir. Estetik nesne, bir doğa veya sanat objesi olabilir.
- Estetik haz, estetik öznenin estetik nesne karşısında hissettiği duygulardır.
- Estetik kaygı, güzellikle ilgili bir duyarlılık, tedirginlik haldir.
- Estetik yargı, öznel değerlere göre estetik bir bakış açısıyla estetik öznenin estetik nesneye ilişkin bulunduğu yargıdır.
- Estetik yaşantı, estetik nesnenin estetik özনে beğeniye dayalı bıraktığı ize denir.
- Estetik tavır, sanatla uğraşan ve ondan anlayan kişinin sanat eserine karşı gösterdiği tavidir.

Başlıca Sanat Kuramları

Taklit Olarak Sanat (Mimesis):

- Sanatın taklitten ibaret olduğu konusundaki ilk fikirler, Aristoteles'indir. Aristoteles, insanların taklit yeteneklerini kullanarak "şeylerin" özünü taklit ettiklerini ve böylece sanatçı olduklarını vurgulamıştır. Platon'a göre yaşadığımız fenomenler dünyası idealar dünyasının yansıması, kopyasıdır.
- Sanat da bu kopyanın yani fenomenler dünyasının kopyasıdır, taklididir. Bu durumda sanat taklidin taklididir. Çünkü sanat doğayı kopyalamaktadır. İyi bir sanatçı, eserinde yaşanan doğayı, fenomenler dünyasını aşarak ideal güzele ne kadar yaklaşırsa eserine o kadar güzellik katılmış olur.

- Buna göre güzellik sanatın ideal güzellikten pay aldığı ölçüdür.

Yaratma Olarak Sanat:

- Hegel'e göre sanat, maddeye sokulan ve maddeyi kendine benzeten sanatçının, ruhudur. Bu kurama göre sanat, sanatçının yaratıcılığının ürünüdür. Doğada mükemmel güzellik yoktur, mükemmel güzelliği sanatçı iç dünyası, duyguları, hayal gücü, yetenekleriyle kısaca kendinden bir şeyler katmak suretiyle oluşturur. Buna göre sanatta yaratıcılık; sanatçının, hayal gücünü, düşüncelerini, duygularını, ruh dünyasını eseriyile anlatması kastedilmektedir. Bu kuramın temsilcisi, Benedetto Croce'dir.

Oyun Olarak Sanat:

- Oyun olarak sanat yaklaşıma göre sanat ile oyun arasında bir takım benzerlikler vardır. Bu benzerlikler, oyun olarak sanat anlayışın doğmasına sebep olmuştur. Bu kuram, sanatın insanın özgürlüğünün bir göstergesi olarak ele alır. Şöyle ki oyunda olduğu gibi sanatın da amacı kendindedir. Hem sanat hem oyun, insanların günlük kaygılarından uzaklaşmalarına, beklentiye girmeden özgürce davranmalarına imkan verir. Temsilcisi Friedrich Schiller'dir.

Sanat Eserinin Özellikleri

- Kalıcılık: Bir sanat eseri, yıllar boyu kalıcı olmalıdır.
- Orijinallik: Bir sanat eseri, taklit olmamalıdır.
- Evrensellik: Sanat eseri, herkes tarafından ortak şekilde algılanmalıdır.
- Çağdaşlık: Bir sanat eseri, dönemine uygun olmalıdır.
- Özgünlük: Bir sanat eseri, sanatçıya özgü olmalıdır.
- Biriciklik: Sanat eseri tektir, biricik, özgündür. Aynı ikinci kez tekrarlanamaz.

MÖ 6. - MS 2. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

- Felsefe ilk olarak MÖ 7. yüzyılda İyonya uygarlığında önemli bir ticaret merkezi ve liman kenti olan Miletos (Milet) kentinde ortaya çıkmıştır.
- Felsefenin ortaya çıkışı, yüksek refah düzeyine ulaşılmış olmasının bir sonucudur.

- ❑ Felsefe; kültürel zenginliğin, bilgi birikiminin, açık görüşlülüğün bir sonucu olarak var olmuştur.
- ❑ Felsefenin ortama çıkmasında farklı inanç ve düşüncelere izin verecek hoşgörü ortamının varlığı son derece etkili olmuştur.

İlk Çağ'da Yaşamış Antik Filozoflar

- ❑ **Thales**: Thales'in tam adı Miletli Thales'dir ve MÖ 624 yılında doğmuş MÖ 546 yılında ölmüştür. Bir Anadolu filozofu olan Thales, Sokrates öncesi dönemde yaşamıştır.
- ❑ **Herakleitos**: Ephesos'ta (İzmir/Selçuk) yaşamıştır. Varlıklar üzerine oluş düşüncesiyle öne çıkmıştır. Yapıtlarının anlaşılması güç olması ve anlatımını özdeyişler şeklinde yapmasından dolayı ona "Karanlık Herakleitos" denmiştir. Düşünce tarihinde "Aynı ırmağa iki kez giremezsin" sözünün sahibidir. Herakleitos'a göre "arkhe" ateştir. Ateş, ölçüsü değişse de değişimin temelinde bulunur. Ateş, oluş ve bitişi sağlayandır.
- ❑ **Empedokles**: Empedokles'te arkhe, tek bir maddeden değil dört ana maddeden oluşur: su, toprak, hava ve ateş. Kendinden başka bir şeye indirgenemeyen ve hareketsiz olan bu ana maddeleri hareket ettiren dış bir gücün olması gerektiğini söyler.
- ❑ **Epiktetos**: Hierapolis'te (Denizli/Pamukkale) doğmuştur. Stoa felsefesinin temsilcilerinden olan Epiktetos, ahlak alanındaki düşünceleriyle tanınmıştır. Empedokles'te arkhe, dört ana maddeden oluşur: su, toprak, hava ve ateş.
- ❑ **Demokritos**: Varlık anlayışında atomcu görüşü savunan ilk filozoftur. Demokritos'a göre arkhe, maddenin en küçük yapı taşına kadar bölünüp artık bölünemeyecek hâle geldiğinde elde kalan son parçadır.
- ❑ **Sokrates**: "Sorgulanmamış yaşam, yaşamaya değmez." diyerek hayatın sorgulanmasına dikkat çeken Sokrates, soru sorma ve fikir tartışmalarını felsefesinin yöntemi olarak gören filozoftur. Sokrates'e göre bilgi akılsaldır; yani insan dünyaya bilgiyle gelir.

- ❑ Fakat dünyaya geldiğinde bunları unutmuştur. Bu bilgilerin hatırlanması gerekir. Sokrates, bilgileri hatırlatma yolu olan maiotik (doğurtma) yöntemini kullanmıştır. Sokrates'e göre öğretmen aslında öğrencisine yeni bir şey öğretmez, sadece doğuştan onun aklında var olan bilgiyi açığa çıkarır.

- ❑ **Platon**: Varlığın değişimini kabul ve reddeden düşüncelerden yola çıkarak "idealar kuramı" olarak isimlendirilen varlık anlayışını oluşturmuştur. Platon'a göre iki ayrı dünya vardır. Bunlardan birincisi "**idea**"lar evrenidir; ikincisi ise şu an içinde yaşadığımız "**görünüş**"ler evrenidir. Görünenler ideaların gölgeleleridir; bir yanılsamadır; gerçeklikten yoksundur.

- ❑ **Aristoteles**: Yaşamının bir kısmını Assos'ta geçirip burada felsefi çalışmalar yaptığı için Anadolu'da yaşayan filozoflar arasında sayılmıştır.

- ❑ Aristoteles varlığı ve varlıktaki değişimi madde ve form ilişkisiyle açıklar. Duyularla fark edilenler, form (biçim) kazanmış maddelerdir. Varlıkları dört neden görüşüyle açıklar.

Maddi neden: Varlığın yapıldığı maddedir.

Formel neden: Varlığın biçimsel şeklidir.

Fail neden: Maddeye biçim kazandırandır.

Ereksel neden: Maddenin biçim kazanma amacıdır.

MS 2. - MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

"Bu dönem felsefesi, tek bir bütün oluşturmaktan çok kendi içinde dönemsel ve coğrafi farklılıklar taşımaktadır. Hristiyan felsefesi, 2. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar Patristik ve Skolastik dönem olarak sınıflandırılmıştır. İslam felsefesi ise 7. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamış ve bütün dönem boyunca devam etmiştir. Her iki felsefi yaklaşım da aynı zaman diliminde benzerlik ve farklılıklar barındırmıştır. Dine dayalı felsefe yapımları benzerliklerini gösterirken İslam felsefesinin bilimsel faaliyetlerle birlikte gelişim ve ilerleme kaydetmesi aralarındaki temel farkı gösterir."

- ❑ Düşünce tarihinin en uzun dönemi olan MS 2-MS 15. yüzyıl felsefi dönemi, kendinden sonraki dönemleri birçok şekilde etkilemiştir. Bu etkinin merkezini inanç ve inanca destek olan akıl oluşturmuştur.
- ❑ Bu dönemde ortaya çıkan Hristiyan felsefesi ve İslam felsefesi dönemsel ve coğrafi farklılıklar içerdiğinden önceki dönemlerin devamı değildir. Bu dönemdeki felsefi anlayışın şekillenmesinde Platon, Aristoteles, Epiküros, Yeni-Platonculuk ve Stoa felsefeleri etkili olmuştur.

Hristiyan Felsefesinin Genel Özellikleri

- ❑ İnanç merkezli görüşler ortaya çıkmış, inanç akılla temellen-dirmeye çalışılmıştır.
- ❑ Akıl ve inanç tartışmaları ön plana çıkmış, inancın bilgiyi mümkün kıldığı düşüncesi egemendir.

- Antik Yunan felsefesinden etkilenmiş, Tanrı'nın varlığı kanıtlanmaya çalışılmış, kutsal metinlerin doğruluğu merkeze alınmıştır.

Hristiyan Felsefesinin Öne Çıkan Problemleri

1. Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi

Hristiyan felsefesinde Tanrı'nın varlığına yönelik kanıt gösterilmesi üzerine şekillenen bu problemin temeli, Tanrı kanıtlamalarına dayanır. Ontolojik ve kozmolojik açıdan yapılan bu kanıtlamalar aynı zamanda İslam felsefesinde de kullanılmıştır.

2. Kötülük Problemi

Kötülük problemi düşünüldüğünde genel olarak iyi ve kötünün veya günah ve sevabın açıklanması gerekir. Ana sorun "Eğer Tanrı varsa, mutlak güç sahibiyse ve insanın iyiliğini istiyorsa neden dünyadaki kötülükleri önlemiyor veya kaldırmıyor?" gibi sorular ekseninde şekillenir.

3. Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi

"İnsan sadece bedenden mi yoksa beden ve ruhtan mı oluşur?" sorusu Hristiyan felsefesine yöneltilmiştir. Bu felsefesinde ruh ve beden konusunda genel olarak düalist bakış açısı kabul edilmiştir. Bu dönem felsefesi ve teolojisinde "değişen ve ölümlü beden" ile "değişmeyen ve ölümsüz ruh" anlayışı temel kabuldür.

4. Tümel Problem

Terim anlamıyla tümel, belli bir sınıfın tüm bireylerini içine alan genel kavramları işaret etmek için kullanılır. Tümelin ne olduğu ve nerede bulunduğu üzerine felsefede derin tartışmalar yapılmıştır.

İslam Felsefesinin Genel Özellikleri

- Antik Yunan felsefesinden etkilenilmiş, akıl, iman ve inanç gibi konular tartışılmıştır.
- İslam felsefesinden önceki problemler tartışılmış, çeviri faaliyetleri yapılmış, felsefenin gelişimine katkı sağlanmış ve Batı felsefesini etkilemişlerdir.

İslam Felsefesinde Bazı Felsefi Görüşler

- Natüralistler (Tabiyyun):** Akli tecrübeden çıkaran ve bilgilerin duyular aracılığıyla kazanıldığını savunan görüştür.
- Dehriye (Materyalist):** Gerçek olan tek şeyin madde, onun da ezeli ve ebedi olduğunu savunan görüştür.
- Bâtınlık:** Kutsal kitapların görünenden ziyade harf ve sözcüklerinden gizli manalar çıkaran görüştür. İbn Meymûn, önemli temsilcilerindendir.

- İhvanı Safa** İslâm felsefesi tarihinde, insanları taassuptan kurtarmak, toplumu ıslah edecek bir aydınlar ahlâkı ortaya koymak ve tabiat ilimlerinden yola çıkarak bir felsefe kurmak iddiasıyla X. yüzyılda oluşturulmuş bir dernek veya aydınlar topluluğudur.

- Meşşailik Felsefesi:** İslam esaslarına bağlı, akla dayalı inancı savunur. El Kindi, Fârâbî ve İbn Rüşd gibi filozoflar önemli temsilcileridir.

- İşrakilik Felsefesi:** Mantiğe dayalı bilginin değil mistik tecrübeye dayalı bilginin hakikati vereceğini savunan görüştür.

MS 15. - MS 17. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

"15-17. yüzyıl felsefesi Batı ekseninde gerçekleşir. Rönesans ilk olarak İtalya'da ortaya çıkmış ve burada ilk örneklerini vermiştir. Rönesans'ın ortaya çıkışıyla ilgili birden çok etkenden bahsedilmektedir. İslam coğrafyasından yapılan çeviriler, coğrafi keşifler, ekonomik faaliyetler ve siyasal hareketlilikler etken olarak gösterilebilir. Hint, Mısır, Antik Yunan ve İslam ilimleri kitaplarının Avrupa dillerine çevrilmesiyle başlayan bilim ve felsefenin etkisi; Batı'da aklın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Coğrafi keşifler neticesinde matbaanın kullanılması okuryazarlığı artırmıştır."

- 15.-17. yüzyıl felsefesi, Rönesans'ın etkisiyle ortaya çıkan gelişmelere dayanarak, Yeni Çağ düşüncesinin temellerini atmak üzere ortaya çıkan felsefe eğilimidir.
- Rönesans'ın ilk olarak İtalya'da ortaya çıkmasıyla 15. yüzyıl - 17. yüzyıl felsefesi de ilk örneklerini burada vermeye başlamıştır.
- İslam dünyasından yapılan çeviriler, coğrafi keşifler, ekonomik etkinlikler ve siyasal faktörler Rönesans'ın oluşmasına katkıda bulunmuştur.
- Rönesans'ta önce bilim, sanat, din, ekonomi alanında değişim yaşanmış, bunun sonucu olarak toplumsal ve kültürel yaşam değişmiştir.
- Sonuç olarak da felsefi değişim kendisini göstermiştir.

1. Skolastik Düşüncenin Özellikleri

- Felsefenin konusu dindir.
- Teoloji, felsefeye egemendir.

- ❑ Doğa din ve akıl ile açıklanabilir.
- ❑ Hayatın tüm unsurları dine bağlıdır.
- ❑ Birey geri plandadır.
- ❑ Bilim, Tanrı'nın yarattığını anlamak için önemlidir.
- ❑ Düşünürler, kiliseye bağlıdır.
- ❑ İnanç merkezlidir.
- ❑ Hukuk, kiliseye bağlıdır.

2. Modern Düşüncenin Özellikleri

- ❑ Felsefenin konusu; insan, doğa ve evrendir.
- ❑ Bilim, felsefenin kılavuzudur.
- ❑ Doğa, deney ve akılla açıklanabilir.
- ❑ Toplumsal hayat dünyevidir.
- ❑ Birey ön plana çıkmıştır.
- ❑ Bilim, sağlayacağı yarardan dolayı önemlidir.
- ❑ Hukuk, devlete bağlı olmalıdır.
- ❑ **Hümanizm Anlayışı:** Hümanizm kavram olarak "sevgi" içermez. Daha felsefi ve bilimsel bir temeli ifade eder. Türkçe karşılığı "insan-merkezcilik"tir.
- ❑ **Bilimsel Yöntem:** 15. - 17. yüzyılın en büyük başarısı bilim alanında olmuştur. Bilimde deney ve gözlem yerine otorite kabul ettikleri bilgilerle bilimsel konularda açıklama yapmaya çalışmışlardır.
- ❑ **Hukuk Felsefesi:** 15. - 17. yüzyıl felsefelerinde ütopyalarla karşılaşılır. Ütopya, hayali bir devlettir.
- ❑ **Filozoflar** yönetim şekli, doğal hukuk ve egemenlik gibi konularda fikirler ortaya sürmüştür. Siyaset kapsamında, devlet ve hukuk üzerine Machiavelli ve T. Hobbes'un görüşleri önemlidir.

18. - 19. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

"18-19. Yüzyıl felsefesi, 15. Yüzyıla başlayan bir sürecin birçok alanda sonuçlarının yaşandığı dönemi işaret etmektedir. Bilim, teknik, sanat ve felsefede birçok ürün ortaya konmuş ve toplumsal yapıda dönüşümler yaşanmıştır."

- ❑ Bireysel ve toplumsal olarak Batı'da aydınlanmanın yaşandığı dönemdir.
- ❑ Bilim, teknik, sanat ve felsefede birçok ürün ortaya konmuş ve toplumsal yapıda dönüşümler yaşanmıştır. İnsanı ve doğayı sadece akıl temelinde anlamak aydınlanmanın amacıdır.

- ❑ Sanat alanında yenileşmeyle başlayan 15. yüzyıl, bilim ve felsefenin önünün açıldığı bir dönemdir.
- ❑ Rönesans ve reform hareketleri, 17. yüzyıl düşünce ortamını hazırlamıştır.
- ❑ Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabı gerçekleşmiş ve buna bağlı problemler tartışılmıştır.
- ❑ Düşünce özgürlüğü desteklenmiş, aydın ve yazarlar sınıfı oluşmuştur.
- ❑ Sanat, felsefe ve edebiyatta önemli eserler verilmiştir.

18. Yüzyıl - 19. Yüzyıl Felsefesinde Öne Çıkan Problemler

- ❑ **Varlığın Oluşu:** Hegel'in "Gerçek bütündür." ve "Akılsal olan gerçek, gerçek olan akılsaldır." yargıları; Hegel felsefesinin özeti, kapsamı ve başlangıcıdır.
- ❑ **Bilginin Kaynağı:** Bilimdeki gelişme, Batı'nın bilgiye olan bakişını değiştirmiştir. 17. yüzyılda bilimin yöntemi felsefeye uygulanmaya çalışılmış, 18. yüzyılda ise aklın aydınlatıldığı doğru bilgiler aranmıştır.
- ❑ **Birey-Devlet İlişkisi:** 17. yy. felsefesinde mutlak monarşiye dayalı devlet sistemleri düşünülmüş, devletin her türlü gücü elinde bulundurmasının birlik ve beraberlik açısından zorunlu olduğu görülmüştür.
- ❑ **Ahlakın İlkesi:** 18-19. yüzyıl felsefesinin genel karakterini taşıyan akılcı yönelim, yaşanan toplumsal olayların ahlaki sonuçları neticesinde kaçınılmaz olarak ahlak alanına yönelmiştir.

20. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

"20. yüzyıl felsefesi, 19. yüzyıl sonlarından başlayıp günümüze kadar gelen ve devam eden düşünce geleneklerini ve felsefi akımları kapsar. Her çağın felsefesinin kendi toplumsal, kültürel ve siyasal koşullarıyla etkileşimli olması gibi 20. yüzyıl felsefesi de kendi siyasal ve toplumsal gelişmelerinden etkilenmiştir."

- ❑ **Olguculuk Karşıtı Tutum:** Bu dönemin gözlemlenebilir özelliklerden birisi, madde filozoflarıyla kimi idealist filozoflara karşı duruş olmuştur.
- ❑ **Çözümleme:** Çağdaş filozoflar özellikle çözümlemeyi kullanmakta ve bunu da çoğu kez yeni yöntemlerle gerçekleştirmektedirler.

- ❑ **Çoğulculuk:** Bu çağın filozofları, genellikle, çoğulcudurlar ve 19. yüzyılın idealist ve maddeci birlik kavrayışına karşı çıkmaktadırlar.
- ❑ **Gerçekçilik:** Çağdaş felsefede savunulan gerçekçilik biçimi, dolaysız gerçekçiliktir; insana, varlığı doğrudan doğruya kavrayabilme gücünü tanımaktadır.
- ❑ **Kişiselcilik:** Bu çağda ilgi çoğu durumda insan varlığı üzerine çevrilmiştir.
- ❑ Çağdaş felsefenin, insanın gerçek varlığına, kendisinden önce gelen felsefelerden çok daha yakın olduğu söylenebilir.
- ❑ **Gerçeklik-Görünüş Sorunu (Fenomenoloji):** 18-19. yüzyıl ve sonrası felsefelerin doğa bilimlerine yaklaşması, felsefede hakikat arayışının ve değer oluşturma özelliklerinin yitirilmesine neden olmuştur.
- ❑ Fenomenoloji, kelime anlamının da tam karşılığı olmak üzere fenomenin incelenmesidir. Fenomen, duylara konu olan ve duysal alanın nesneleri olarak ele alınır.
- ❑ Fenomenler nesnenin kendisi değil, nesnenin insan zihnine konu olan şeklidir. İnsan, aklının duyları aracılığıyla nesneleri kendi algısında deneyimler. Husserl, fenomenoloji ile felsefi bir yöntem oluşturur. Bu yöntem, fenomenlerin özünün bilgisine ulaşmayı ve dolayısıyla bilincin çözülmesini sağlayacaktır.
- ❑ **Yorum Sorunu (Hermeneutik):** 20. yüzyıl felsefesinin önemli akımlarından biri de hermeneutiktir. Hermeneutik, insanın söz ve eylemlerinin oluşturduğu ürün ve yapıların anlamına yönelik yorumlamadır.
- ❑ Hermeneutik, Hans Georg Gadamer'in anlam ve yorum üzerine geniş ve sistemli düşünceler ortaya koyması sonucunda gerçek anlamda felsefi bir akıma dönüşmüştür.
- ❑ Gadamer, bir insanın diğer insanı sonunda da kendini anlaması için hermeneutiğin gerekli olduğunu ve onun köprü işlevini gördüğünü söyler. Anlamak, insanın var oluşunun en büyük kabiliyetidir.
- ❑ **Varoluş-Öz Sorunu (Varoluşçuluk):** Varoluşçuluk, bilimsel bilginin en ideal bilme şekli olduğuna yönelik anlayışa karşı insan varoluşunun bu bilgi çemberine sıkıştırılmayacağı iddiasıyla ortaya çıkmıştır.
- ❑ Yeni ontoloji, kurucusu ve temsilcisi Nicolai Hartman'ın olan felsefe akımıdır. Bu akım 20. yüzyıl felsefesinin bütünü bakımından çok yaygın ve güçlü bir etkiye sahip olarak görünme-

se de, kendisini kabul ettirmiş ve özellikle yüzyıl başlarında, özellikle de Alman felsefesinde etkili olmuştur.

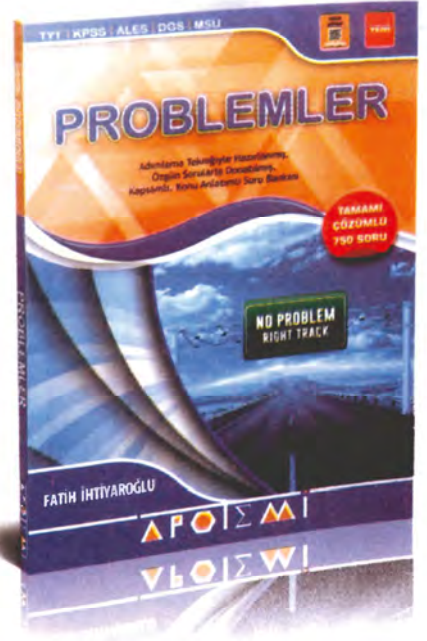
- ❑ **Değişim Sorunu (Diyalektik Materyalizm):** Materyalizm, varlığın temelinde maddeyi gören anlayışların ortak adıdır. Marx, diyalektik yöntemin üstünlüğünü ve Hegel'de "idealist bir kabuk" içinde saklı ve "baş aşağı çevrilmiş" olarak bulunan diyalektiğin rasyonel özünü ortaya çıkarabilmek için onu tamamen materyalist temelde yeniden ele almak gerektiğini savunmuştur.
- ❑ Tarihsel materyalizm ya da diyalektik materyalizm kavramı, – Marx'ın ifadesiyle tarihin maddeci kavrayışı– insanlığın doğuşundan beri toplumsal yapının şekillenmesinde belirli yasaların rol oynadığını ifade eder.
- ❑ **Metafizik Bilgi Sorunu (Mantıkçı Pozitivizm):** 20. yüzyılın başlarında Viyana'da Moritz Schlick öncülüğünde aralarında Carnap ve Whitehead'in de bulunduğu bazı bilim insanları bir araya gelerek mantıkçı pozitivizm akımını oluşturmuşlardır.
- ❑ Mantıkçı pozitivistlere göre metafiziksel önermeler anlamsızdır. Onlar için bir önermenin doğrulanabilir olması, o önermenin yanlış ya da doğru olduğunun ortaya konması demektir. Doğrulanabilir önerme, olgusal olarak üzerinde deney yapılmaya uygun önermedir. Metafiziksel önermelerde buna imkân yoktur, onun için anlamsızdır.
- ❑ Mantıkçı pozitivistlerden Rudolf Carnap, metafiziksel önermelerin sözde önermeler olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin "Ruh ölümsüzdür ve bulunduğu beden çürüyünce diğer bir bedene geçer." önermesi düşünüldüğünde ruhun varlığı ve bedenler arası geçişi fikri deney ve gözlemle ispatlamaya olanak vermediği için bu önerme metafizikseldir.
- ❑ **Varlık Sorunu (Yeni Ontoloji):** Yeni ontolojide Husserlci fenomenoloji anlayışının etkisi görülür. Fenomenoloji yeni ontolojinin bir anlamda çıkış noktası olmuştur.
- ❑ Epistemolojiyi ontolojiye indirgemiş olan Nicolai Hartmann, varlığın çeşitlilik içinde birliği olduğunu, yine varlığın tabakalarının (stratum, strata) ve varoluş tarzlarının (modus) bulunduğunu, fakat bunların hepsinin varlığa ait şeyler ve varlığın bir yüzü olduğunu savunmuştur.

DİN KÜLTÜRÜ **ve** **AHLAK BİLGİSİ**

APOTΣMİ

ile sinava hazırsın!

TYT

DENEME

7 TYT GENEL
DENEME

15 TYT MATEMATİK
DENEMESİ

15 TYT TÜRKÇE
DENEMESİ

25 TYT FEN BİLİMLERİ
DENEMESİ

25 TYT SOSYAL BİLİMLER
DENEMESİ

3 TYT GENEL DENEME

AYT

DENEME

7 AYT SAYISAL
DENEMESİ

7 AYT EŞİT AĞIRLIK
DENEMESİ

15 AYT MATEMATİK
DENEMESİ

25 AYT FİZİK
DENEMESİ

25 AYT KİMYA
DENEMESİ

25 AYT BİYOLOJİ
DENEMESİ

KONU

FASİKÜLLERİ

PARAGRAF

PROBLEMLER

TRİGONOMETRİ

FONKSİYONLAR

LOGARİTMA - DİZİLER

LİMİT ve SÜREKLİLİK

TÜREV

İNTEGRAL

PKBO

ANALİTİK GEOMETRİ

KATI CİSİMLER

MODERN FİZİK

MODERN KİMYA

MODERN BİYOLOJİ

SİSTEMLER

TYT

SORU BANKASI

TYT MATEMATİK
SORU BANKASI

TYT FİZİK
SORU BANKASI

TYT KİMYA
SORU BANKASI

TYT BİYOLOJİ
SORU BANKASI

TYT SOSYAL BİLİMLER
SORU BANKASI

AYT

SORU BANKASI

AYT MATEMATİK
SORU BANKASI

AYT FİZİK
SORU BANKASI

AYT KİMYA
SORU BANKASI

AYT BİYOLOJİ
SORU BANKASI

BİLGİ VE İNANÇ

İslam'da Bilginin Kaynakları

- İslam'a göre insan bilme ve öğrenme özellikleriyle var olmuştur.
- İslam'a göre 3 tür bilgi kaynağı vardır. Bunlar, sadık haber, selim akıl ve salim duygulardır.
- İslam'a göre insan bilme ve öğrenme özellikleriyle var olmuştur. İnsanı diğer varlıklardan ayıran okuma, düşünme, anlama, yazma, uygulama ve paylaşma gibi özellikleridir.

Selim Akıl

- Selim akıl, insanın hüküm ve kararlarında doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırma yetisidir.
- Akıl sebep sonuç ilişkisi içerisinde mevcut verilerden hareketle muhakeme eder. İnsan akli ile bilir, bilgiyi kavrar, uygular, analiz eder, yeni bilgiler üretir ve değerlendirmeler yapar.
- Dinî sorumluluğun ön şartı akıl ve irade sahibi olmaktır. İnsanın Allah katında sorumluluğu akıllı ve iradeli oluşuna bağlıdır.

Salim Duyu Organları

- İslam dinine göre bilgi edinme yollarından biri de herhangi bir etkenle kendisine ait özelliğini kaybetmemiş bulunan işitme, görme, koku alma, tatma ve dokunma duyulardır.

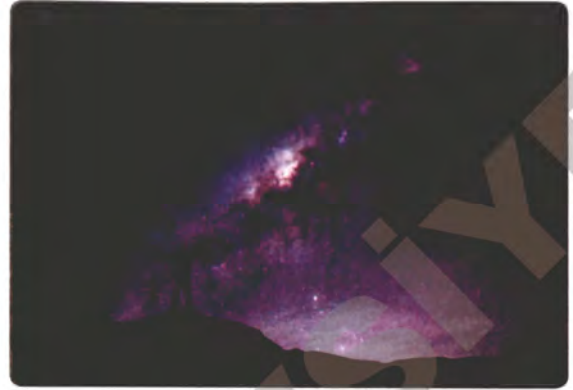
Sadık Haber

- Sadık haber, vahyi ve peygamberlerden gelen haberlerin tamamını kapsar.
- Vahiy; Allah'ın melek aracılığıyla peygamberlere, onların da insanlara bildirdiği, hayatın hangi ilkelere göre yaşanacağını ve nelere uyup nelerden sakınılacağını bildiren ilahî bilgiler ve bu bilgilerin gönderiliş tarzıdır.
- Sadık haberler, mütevatir haber ve peygamberlerden gelen haber olmak üzere iki kısımdır.
- Mütevatir haber, yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan toplulukların aktara geldiği haberlere mütevatir haber denir.

Allah İnancı ve İnsan

İslam'ın temelini inanç esasları oluşturur. İnanç esasları içerisinde de en başta Allah'a iman gelir. Allah'a iman etmek dinî anlamda her şeyin başıdır ve büyük bir kıymet ifade eder.

1. Allah'ın Varlığının ve Birliğinin Delilleri

"Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İçinizdekini açığa vursanız da, gizleseniz de, Allah sizi onunla sorguya çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğini azaplandırır. Allah, herşeye güç yetirendir. " (Bakara, 2:284)

- Gâye ve Nizam Delili:** Kâinata her şeyin bir sebebi ve gâyesi vardı. Boşuna yaratılmış hiç bir şey yoktur. Ayrıca kâinata her şey, yerli yerine oturtulmuştur. Her şeyin böyle bir nizam ve belli bir gâyeye yönelik olması, onları düzenleyen birine ihtiyaç gösterir.
- Ekmel Varlık Delili:** Ontolojik delile dilimizde "varlık delili" veya "ekmel varlık delili" denmektedir. Ekmel, kelime anlamı bakımından en mükemmel, eksiği olmayan, kusursuz anlamlarına gelmektedir. İnsan, zihni doğrultusunda mükemmel varlık inancını taşımaktadır. Bu doğrultuda şüphesiz ki mükemmel varlık olarak yüce yaratıcı Allah insan aklına gelmektedir. Allah'ın varlığı ve birliği ile ilgili deliller arasında en önemli olanlardan bir tanesi de mükemmel varlık delili olarak görülmektedir.

2. Allah'ın Sıfat ve İsimleri

- Beka:** Beka, "varlığının sonu olmamak, ebedi olmak" demektir.
- Muhalefetün ilâ-havadis:** Allah'ın "sonradan olan şeylere benzememesi" demektir.
- Vahdaniyet:** Vahdaniyet, "Allah'ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir ve tek olması, eşi, benzeri ve ortağının bulunmaması" demektir.
- Kıyam bi-Nefsihî:** Kıyam bi-nefsihî, "varlığı kendiliğinden olmak, var olmak için bir başka varlığa ihtiyaç duymamak" demektir.
- Hayat:** Hayat, "diri ve canlı olmak" demektir. Yüce Allah diridir ve canlıdır.

- ❑ **İlim:** İlim, bilmek demektir. Allah her şeyi bilendir. Olmuşu, olanı, olacağı, gelmiş, geçmiş, gizliyi, açığı bilir.
- ❑ **Semi:** Semi, "işitmek" demektir. Allah gizli, açık, fısıltı halinde, yavaş sesle veya yüksek sesle ne söylenirse Allah işitir.
- ❑ **Basar:** Basar, görmek demektir. Yüce Allah saklı, açık, aydınlık, karanlık ne varsa hepsini görür.
- ❑ **İrade:** İrade, dilemek demektir. Allah'ın varlıkların konumlarını, durumlarını ve özelliklerini belirlemesidir.
- ❑ **Tekvin:** Tekvin, "yaratmak, yok olanı yokluktan varlığa çıkarmak" demektir.
- ❑ **Kudret:** Kudret, "gücü yetmek" demektir. Allah sonsuz bir güç ve kudret sahibidir.
- ❑ **Vücut:** Vücut, "var olmak" demektir. Allah vardır, varlığı başkasından değil, zatının gereğidir, varlığı zorunludur.
- ❑ **Kıdem:** Kıdem, "ezeli olmak, başlangıcı olmamak" demektir.
- ❑ **Kelam:** Kelam, "söylemek ve konuşmak" demektir. Ezeli olan kelam sıfatının mahiyeti bizce bilinemez.
- ❑ **Esmâ ul Hüsnâ:** Allah'ın isimleri ya da Allah'ın 99 ismidir. İslam toplumunda, Kur'an ve hadislerde Allah'a izâfe edilen fiil veya sıfatlardan türetilmiş veya doğrudan Allah'ı ifade amacıyla kullanılmış olan isimlerdir.

3. İnsanın Allah'ta İletişimini Sağlayan Unsurlar

Dua

- ❑ Dua, inanma, dayanma ve isteme ihtiyacı içerisinde bulunan insanı; rahmeti sınırsız, mutlak kudret sahibi olan Allah'a bağlayan, manevi bir bağıdır. Dua, ibadetin özüdür.

Duanın Faydaları

- ❑ Dua, Allah ile kul arasında kuvvetli bir bağıdır. Duadan uzak kalmak, kişinin yaratıcı ile bağının zayıflamasına sebep olur. Dua ile yaşamak, Allah'ı görüyormuş gibi yaşamaktır.
- ❑ Dua, kişiye Allah'ta birliktelik bilinci kazandıran ve müminin zamanını manen diri yaşamasını sağlayan bir disiplindir.
- ❑ Hiç kimsenin sesimizi duymayacağı yerde sesimizi duyan, hiç kimsenin bizi göremeyeceği yerde bizi gören, hiç kimsenin yardım edemeyeceği durumlarda bize yardım edebilecek olanın rahmet ve sevgisine ulaşmaktan daha öte bir mutluluk düşünebilir mi? İşte dua, insanın bu sevgi ve rahmet kaynağına bağlanma başvurusudur.

İbadet

- ❑ İbadet; sözlükte kulluk, Allah'a karşı yapılan saygı davranışı ve tapınma anlamlarına gelmektedir.

Uygulama İtibarıyla ibadetler dört kısma ayrılır:

- a) İman, ihlas, niyet, tefekkür, marifet, sabır, takva gibi kalbi ibadetler.
- b) Namaz, oruç, dil ile zikir ve dua, ana-babaya iyilik, insanlara iyi muamele ve sıla-i rahim gibi beden ile yapılan ibadetler.
- c) Zekât, sadaka, yakınlarla ve fakirlere yardım, Allah yolunda infak gibi mal ve servetle yapılan ibadetler.
- d) Hacca gitmek, cihat etmek gibi hem mal hem de beden ile yapılan ibadetler.

İslam âlimlerince ibadetlerde huşu içinde olunması tavsiye olunmaktadır.

Huşu: alçak gönüllülük, hayranlık ve korkunun karıştığı bir duygu ve Yüce Allah'a boyun eğme, gönlü korku ve saygı ile dolma anlamlarına gelir.

İbadetlerin Faydaları

- ❑ Dünya ve ahiret hayatını şekillendirir.
- ❑ İnsanın cenneti kazanmasını ve cehennemden uzaklaşmasını sağlar.
- ❑ Allah'ın razı olmasını sağlar.
- ❑ Günlük hayatı zaman bakımından düzenler.
- ❑ Günlük hayatta sağlık bakımından bir düzen oluşur.
- ❑ İnsanlar arasında ekonomik bir denge oluşur.
- ❑ İnsanların temel ve insani ihtiyaçları karşılanır.
- ❑ Toplumda birlik ve beraberlik artar.
- ❑ Toplumda yardımlaşma, paylaşma ve dayanışma artar.
- ❑ Toplumda din, vicdan, merhamet, adalet kavramları yerleşik hale gelir.

Tövbe

- ❑ Tövbe, kulun hata ve kusurlarını Hz. Allah'ın razı olduğu bir şekilde terketmesi, hata yaptığını itiraf ederek, bir daha o hata ve kusurları işlemeyeceğine kesin olarak karar vermesi, pişmanlık ve nedametle İslam'ın emrettiği hayat tarzını yaşamaya çalışmasıdır.

Tövbenin Faydaları

- ❑ Tövbe ve beraberinde gelen bağışlanma duygusu, günaha da-larak ümidini yitirmiş kişilerin yeniden hayata bağlanması ve yaşayışında ortaya çıkan çileli durumlara katlanmasını sağlar.

- ❑ Af dileme isteği, kulun hatalarından dolayı vicdanında duyduğu rahatsızlıktan ortaya çıkar. Tövbe ederek vicdan azabını azaltabiliriz.
- ❑ Tövbe haksızlık ve kötülüklerin azalmasına sebep olur.
- ❑ Öyleyse Allah'a imân etmiş kişiler, bilerek veya bilmeyerek günah işledikleri zaman hemen Allah'a yönelip tövbe etmelidirler. Çünkü Yüce Allah samimiyetle ve şartlarına uygun olarak yapılan tövbeleri kabul edeceğini bizlere açık bir şekilde bildirmiştir.

Kur'an-ı Kerim

- ❑ Kur'an-ı Kerim, Müslümanların kutsal kitabıdır. Allah tarafından gönderilen ilahî kitapların sonuncusudur. Son peygamber Hz. Muhammed'e indirilmiştir.
- ❑ Kur'an-ı Kerim, insanı üstün melekler seviyesine yüceltir ve insan ile cehennem arasında engel olur.
- ❑ Kur'an-ı Kerim, gerçek anlamıyla kendisini okuyan kimseye alçak gönüllülük, bağlılık, yücelik, izzet ve ziynet kazandırır.
- ❑ Kur'an okumak hafızayı güçlendirir.
- ❑ Kur'an okumak, dostun kitabını okumak ve onu anmak olduğu için insana zindelik, mutluluk, neşe ve gençlik verir.
- ❑ Kur'an okumak, insanın gönlüne parlaklık kazandırır.
- ❑ Kur'an okumak, bir yandan ruh ve bedeni etkilerken, diğer yandan da kalplerin Allah'a yaklaşmasını ve bedeninin huşu edinmesini sağlar.
- ❑ Kur'an okumak, hastalıklara şifadır.
- ❑ Kur'an okumak ruhun güçlenmesine neden olur.

4. İnanç Biçimleri

Tek Tanrıcılık (Monoteizm)

- ❑ Bir ve tek Tanrı'ya inanma biçimidir. Bu inanç biçimi, evrenin ve içindeki her şeyin bir tek yaratıcı tarafından yaratıldığını kabul eder.

Çok Tanrıcılık (Politeizm)

- ❑ Çok Tanrıcılık denek olan politeizm, monoteizm'in zıddıdır. Bu inanç biçimine göre, evrende birden çok ilah vardır. Eski Yunan, Mısır ve Roma dinleri çok Tanrılı dinlerdendir.

Materyalizm

- ❑ Maddenin gerçek olduğunu, madde ve maddenin değişimleri dışında hiçbir şeyin varolmadığını öne süren görüştür.

Pozitivizm

- ❑ Genel çizgileriyle pozitivizm, deney konusu edilebilecek olgularla ilgili, bilimsel bilginin sağlam bilgi olduğunu vurgular.

Sekülerizm

- ❑ Sekülerizm; dinin bir toplumun kamusal mesele ve işlerine karışmaması ve bunlarla bütünleşmemesini savunan düşüncedir.

Agnostisizm

- ❑ Agnostisizm, Tanrı'nın var olduğu ya da yok olduğunu gerekçelendirmede insan aklının yeterli rasyonel zeminlere sahip olma kapasitesinin bulunmadığını ileri süren görüştür. Agnostisizm, ateizmle birlikte, günümüz dünyasında dinlere ve Tanrı'ya mesafeli tavır benimseyen insanlar arasında revaç bulan yaygın felsefi bir tavidir.

Ateizm

- ❑ Tanrıtanımazlık, Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen felsefi düşüncedir.
- ❑ Tanrı'nın varlığını kabul etmemeyi, reddetmeyi içerir. Kabul etmemesine rağmen Tanrı düşüncesiyle ve dindarlarla mücadele girmeyen ateistlere negatif ateist, Tanrı düşüncesine savaş ilan eden, Tanrı'ya inanmadığı gibi, inananlarla mücadeleye girerek Tanrı'nın yokluğunu ispatlamaya çalışan ateistlere de pozitif ateist denir.

Nihilizm

- ❑ İnsanın yaşadığı dünyanın da içinde bulunduğu evrendeki her şeyin anlamsız ve tamamen değersiz olduğunu savunan bir görüştür.

Yeni Dini Hareketlerin Özellikleri

- ❑ Toplumda yaygın olan dinî anlayışa karşı bir tutum içindedirler.
- ❑ Üyelerini kendi dinî, sosyal ve kültürel anlayışlarını öğretme sürece tabi tutarlar.
- ❑ Dine aklî yaklaşımı reddederler.
- ❑ Karizmatik ve otoriter bir lider etrafında toplanılır ve üyelerin lidere tam bir teslimiyeti beklenir.
- ❑ Harekete yeni üyeler katmak için misyonerlik faaliyetleri yapılmaktadır.
- ❑ Birbirinden farklı dinî inanç ve anlayışlar sentezlenerek çağın insanını etkileyecek şekilde sunulur.
- ❑ Dünyanın sonunun çok yakın olduğu ve insanların yeni döneme hazırlanmalarının gerektiği belirtilmektedir.

B. İslam İnanç Esasları

İslam dininin inanç esaslarını açıklayan ve savunan ilim dalı kelimadır. İmanın esasları İslam'ın özünü oluşturur.

İslam İnanç esasları altı tanedir:

Allah'a İman, Meleklerle İman, Kitaplara İman, Peygamberlere İman, Kadere İman ve Ahirete İman

1. Allah'a İman: İslâm dininin temeli ve özü olan iman; Allah'ın varlığına ve birliğine Hz. Muhammed'in onun peygamberi olduğuna ve onun Allah'tan getirdiği esaslara gönülden inanmaktır. Bunlara gönülden inanan kimseye "mümin" denir.

2. Meleklerle İman: Melekler son derece hızlı varlıklar oldukları için uzak yerlere çok hızlı bir şekilde giderler. Melekler Allah'ın izni ile çeşitli kılık ve şekillere girebilirler.

3. Kitaplara İman: Allah, insanlara doğru yolu göstermek için peygamberleri aracılığıyla değişik zamanlarda vahiy indirmiştir. Bu vahiylerden bir kısmı kayıt altına alınmazken, bir kısmı kayıt altına alınarak kitap haline getirilmiştir.

4. Peygamberlere İman: Peygamber Farsçadan dilimize geçen bir sözcük olup, "haber veren ve haber getiren, anlamına gelir. Terim olarak peygamber, "Allah tarafından gönderilen, onun emirlerini, öğütlerini ve vereceği her türlü bilgiyi insanlara ulaştırmakla ve açıklamakla görevlendirilen kimselere" denir.

Peygamberlerin Ortak Sıfatları

- Sıdk:** Doğruluk demektir. Peygamberler son derece doğru insanlardır, asla yalan söylemez ve verdikleri sözleri her daim tutmuşlardır.
- Emanet:** Peygamberler her daim güvenilir kimselerdir.
- Fetanet:** Akıllı ve uyanık olmak demektir. Peygamberler zekâsı yüksek ve akıl sahibidirler.
- İsmet:** Günah işlememek anlamına gelir. Peygamberler gizli ve açık hiçbir günah işlemezler.
- Tebliğ:** Peygamberler Allah'tan aldıkları bilgileri hiçbir değişiklik yapmadan doğrudan insanlara bildirmişlerdir.
- Adalet:** Peygamberler hiç zulüm ve haksızlık yapmamıştır. Adaletin hassas tartısına sahiptirler.

5. Kadere İman

- Kader:** Yaratıcının, sonsuz ilmiyle, yaratacağı her şeyi, önceden (özgür iradeyi hesaba katarak) belirleyip programlaması ve yazması demektir.
- Kaza:** Yazılanların, zamanı gelince, (insan iradesi katkısı oranında) Yaratıcının iradesi ve yaratmasıyla gerçekleşmesi demektir.

6. Ahirete İman

Varoluşun ve Hayatın Anlamı

- İnsan, sahip olduğu özellikleriyle diğer varlıklardan ayrıcalıklı ve üstün bir konuma sahiptir. Çünkü o akıllı, düşünen bir varlıktır ve özgür iradeye sahiptir. İnsan, kendini ve çevresini sorgulayacak yaşa geldiği andan itibaren "Ben kimim?, Nereden geldim?, Niçin varım?, Ne olacağım?" gibi sorulara cevap aramaya başlar.
- İşte din insanların anlam arayışına cevap verir. İnsan da bütün bunlara bakarak evrenin yaratıcısı olan Yüce Allah'ın gücünü, üstün yaratıcılığını anlamalıdır.
- Ona inanıp ibadet etmelidir. Allah'ın yarattığı varlıklara değer vermelidir.
- İnsanın dünya hayatındaki asıl sorumluluğu, Allah'a kulluk görevini yerine getirmektir.
- Ahiret sözlükte "son, sonra olan, son gün" anlamlarına gelir.
- Dini terim olarak ahiret: Ölümden sonra insanların tekrar dirilmesiyle başlayan ve sonsuz olarak devam edecek olan hayata "denir.
- Kur'an, ahiret hayatına; "kavuşma günü", "toplanma günü", "hesap günü", "din günü", hüküm günü" gibi isimler vermiştir.

Ahirete İmanın Faydaları

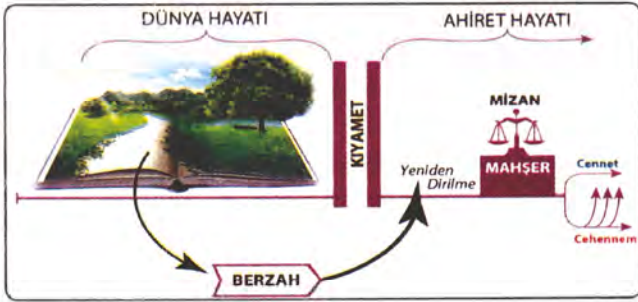
- İnsanın fitratına uyumunu sağlar.
- İnsana yaşama ümidi verir ve hayatı kolaylaştırır.
- Kötülükleri önler, insandaki adalet duygusunu tatmin eder.
- Hayata anlam katar-sorumluluk duygusunu geliştirir.
- Dünya ve ahiret dengesini sağlar.
- İnsan hayatının her safhasında, çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık devrelerinde, aile, cemiyet, millet ve devlet hayatında kendini hissettirir.

Ahiret ile İlgili Kavramlar

- Berzah:** Ölümlle başlayıp yeniden dirilmeye kadar devam edecek hayata kabir hayatına denilir.
- Kıyamet:** Kâinatın yok olmasıdır. Kıyametin kopması, aklın imkânsız göreceği bir olay değildir.
- Ba's:** "Öldükten sonra tekrar dirilmek" anlamına gelir.
- Haşır:** Allah'ın insanları hesaba çekmek üzere tekrar dirilten sonra bir araya toplamasıdır. İnsanların toplandıkları yere mahşer veya arasât denilir.

- ❑ **Mizan:** Ahirette hesaptan sonra herkesin amellerinin tartıldığı ilâhî adalet ölçüsüdür.
- ❑ **Techiz:** Vefât eden kimse için genel olarak yapılması gereken hazırlıklardır.
- ❑ **Tekfin:** Vefât eden kimsenin kefenlenmesidir.
- ❑ **Teşyi:** Vefât etmiş kimsenin tabuta konulup musallâya, yani cenâze namazının kılınacağı yere ve namazdan sonra da kabristana taşınmasıdır.

- ❑ Her insan kendisi için belirlenmiş hayatı yaşadıktan sonra ölür. Çünkü bu dünyadaki görevi bitmiştir. Kimse ölümden kaçamaz. Hatta gezegenler ve bütün evren bile zamanı gelince altüst olup yok olur.
- ❑ Dünya hayatının bütünüyle son bulacağı kıyamet gününe kadar ölmüş olan her insan, dünya ile ahiret arasında berzah denilen bir âlemde bekletilir.
- ❑ **Alevi-Bektaşilikte yer alan "Hakk'a Uğurlama Erkânı":** Ölümün, Alevi inancında başlıca iki yorumu bulunmaktadır. Birincisi "biyolojik ölüm"dür. Biyolojik ölümü, "ölüm", "kalıbı dinlendirmek" ve "Hakk'a yürümek" gibi terimlerle dile getirmektedirler. Bu terimlerden "kalıbı dinlendirmek" ve "Hakk'a yürümek" ölümün bir son olmadığını yeni bir durumun başlangıcı olduğu inanişinden kaynaklanmaktadır.

İslam İnanç Esaslarının Özellikleri

- ❑ Fıtrata uygun, açık ve anlaşılır oldukları için aklı-selîm tarafından kolayca kabul edilir.
- ❑ İnsan ürünü ve dogmatik değil, vahiy kaynaklıdır. Dogmalarda insanlar veya belirli kurumlar tarafından belirlenen düşünce ve kabullerin başka insanlara dayatılması söz konusudur.
- ❑ İslam inanç esaslarının benimsenmesinde kişilerin hür iradeleri ve tercihleri gerekir. Baskı ve zorlama ile bir kimsenin mümin olması İslam'ın özüne aykırıdır. İmanın, kişiyi ahirette ebedî kurtuluşa ulaştırabilmesi için kişinin kendi iradesiyle gönülden benimsemiş olması gerekir.

- ❑ İslam dengeyi esas alır. Ebedî kurtuluş için korku ve ümit arasında dengeli bir hayatı tavsiye eder.
- ❑ İslam inanç esaslarındaki itidal ve denge ahirette kulun amel-leri tartılırken de geçerlidir. Allah aynı zamanda adalet sahibidir ve hiç kimseye zulmetmez.
- ❑ Bununla birlikte ilahî adaletin bir yansıması olarak insanlar yaptıklarının karşılığını ahirette göreceklerdir. Bu yüzden kul Allah'ın rahmetine güvenip sorumluluklarını aksatmamalıdır.

DİN VE HAYAT

A) Din ve Aile

- ❑ İslam, aile kurumu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Hz. Muhammed ailenin kurulması ve korunması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.
- ❑ Dinler ailenin kurulması için teşvik edici ilkeler koymuştur. Hz. Muhammed, "Evlilik benim sünnetimdir. Kim benim sünnetime uymazsa benden değildir." buyurarak evliliğin önemini anlatmıştır.
- ❑ Evlilik için nikâh şartı konulmuştur. Bu durum, hem aileyi hem de birey ve toplumu korumayı amaç edinir.

B) Din, Kültür ve Sanat

- ❑ İslam, kendine özgü bir medeniyet inşa etmiştir. Bu medeniyetin inşasının temelinde Kur'an ve Hz. Muhammed yer almaktadır.
- ❑ Hz. Muhammed döneminde ve sonrasında İslam dünya üzerinde hızla yayılmıştır. Bunun sonucunda İslam farklı kültür ve milletlerle karşılaşmıştır.
- ❑ **İslam sanatının dünya görüşü tevhitir:** İslam inancına göre en büyük sanatkâr, Allah'tır. Zira insanı yaratmıştır. İslam düşüncesinde hiçbir şekil ya da suret bizatihi kalıcı değildir.
- ❑ **İslam sanatı işlevseldir:** İslam sanatının en belirgin özelliklerinden birisi, maddi ve manevî ruhi bir ihtiyacın karşılanması konusunda işlevsel olmaktan asla uzaklaşmamış olmasıdır.
- ❑ **İslam sanatında tekâmül esastır:** İslam sanatında sanatçılar; hepsi aynı kaynaktan beslenen, aynı inancı taşıyan kimselerdir.
- ❑ **İslam sanatının bir ahlak anlayışı vardır:** İslam sanatına göre ideal sanatkâr, kibirden uzak, tevazu sahibi olmalıdır.

- İslam sanatında soyutlama esastır: Zaruret olmayan durumlar dışında resim yapmayı yasaklayan hadislerin de etkisiyle tevhit hususunda son derece duyarlı olan Müslüman sanatkarın figürden kaçışı, onu doğrudan soyut formlara yöneltmiştir.
- İslam Medeniyetinde, ebru, çini, tezhip, hat, minyatür gibi eserler verilmiştir.

İslam'dan İlham Alan Sanatlar

1. Hat Sanatı

- Kaligrafi olarak bilindiği gibi Osmanlıca'da hüsn-i hat olarak geçer.
- Arapça kökenli bu kelimenin anlamı; çizgi demektir.
- Yani Arapça harflerle güzel yazı yazma sanatıdır.
- Hat sanatını icra edene "hattat" denilmektedir.
- Hat sanatı bir kaç türden meydana gelmektedir.
- Bunlar; muhakkak, nesih, rika, reyhani, sülüs ve tevkidir.
- Ülkemizde çok sayıda hat sanatı örneklerine rastlanmaktadır.

2. Tezhip Sanatı

- Tezhip; Arapça zeheb (altın) kelimesinden gelmektedir.
- Altınlamak yani altın ile süsleme sanatı. Kısacası İslami yazılı eserleri süsleme sanatıdır.
- Tezhip sanatını icra eden erkeklere "müzehhip", kadınlara ise "müzehhibe" denilir.

3. Ebru Sanatı

- Ebru Sanatı; Osmanlı Döneminde ortaya çıkan, özel bir karışım su üzerine yine özel bir teknikle boyalarla şekil verilmesi ve bu şeklin kağıda geçirilmesidir.
- Renklerin su üzerinde ki ahenkli dansıdır. Adını, Farsça bulut anlamına gelen "ebru" kelimesinden almaktadır.

4. Minyatür Sanatı

- Çok ince işlenmiş ve küçük boyutlu resimlere ve bu tür resim sanatına verilen addır.
- Minyatür adını Latince kırmızı renk veren "minimum" kurşun oksitten almaktadır.
- Türkler de nakış olarak geçtiği için minyatür sanatçıları "nak-kaş" olarak da bilinmektedir.
- Osmanlı Dönemi verilen eserlerde; saray hayatı, padişah portreleri ve tarihi olayları görmektediriz.

5 Çini Sanatı

- Kap-kacak, vazo, sürahi, tabak vb. gibi eşyaların üzerine işlenen motif ve renklendirme sanatıdır. Seramik sanatı olarakta bilinir.
- Tarihte Karahanlılar, Anadolu Selçuklu, Büyük Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde eserlerine rastlanmaktadır.

C) Din ve Çevre

- İslam, çevre ile ilgili temel görüşünü bir taraftan insana bahşedilen nimetler ve insanın bunlara karşı ödev ve sorumlulukları bakımından ele alırken, diğer yandan bunu nimetlerin ait olduğu ve tanrısal plana dayalı ekosistemin harikuladeliğine dayandırmaktadır.
- Çevre insana emanettir; yani insan çevrenin asıl sahibi değildir, onu sadece emaneten kullanmaktadır. Bu durumda, asıl sahibi olmadığı şeyde çok büyük tasarruflarda bulunamayız.

D) Din ve Sosyal Değişim

- Sosyal değişim: "Belirli bir grup içindeki insanların ilişkilerinde yer alan yerleşmiş tavır ve hareketlerinde teknik terimi ile sosyal sistemin yapı unsurları ve işleyişi üzerindeki değişikliklerdir.
- İslam, ulaştığı her yerde köklü değişimlerin gerçekleşmesine sebep olmuş ve olmaya devam etmektedir. Müslümanların gittikleri yerlerde ciddi zihinsel, sosyal, kültürel, ahlâkî, eğitim-sel, ekonomik vd. değişimler gerçekleşmektedir.
- Hz. Muhammed'in toplumsal değişme yönü, dinin etkili olduğu din-toplumsal değişim ilişkisinde toplumsal değişimin temel faktörü olarak din kapsamında ele alınabilir. İslam, büyük karizmatik önder olarak Hz. Muhammed'in 23 yıllık peygamberlik yıllarında giriştiği hareket ve bunun sonucunda özellikle Medine'de ashâbı ile birlikte inşa ettiği sosyal yapıda değişimin temel faktörüdür.

E) Din ve Ekonomi

- İslam dini; ticareti, alışverişten sağlanan kazancı helal kılmış, hatta alışveriş yapılmasını teşvik etmiştir. Yapılan iş ve çalışmaların meşru olması şartıyla her türlü kazancı serbest bırakmıştır.
- Fertler meşru yollardan kazanmak ve zekâtını vermek kaydıyla diledikleri kadar servet sahibi olabilirler. İslam, haksız kazanca karşıdır. Bu sebeple İslam başkasının malını gasp ve telef etmeyi, aldatmayı, yolsuzluk yapmayı, rüşvet almayı, tefecilik yapmayı ve faizi yasaklamıştır

F) Din ve Sosyal Adalet

- ❑ İslam düşüncesine göre, zengin fakir, genç ihtiyar, güzel çirkin, engelli engelsiz, beyaz siyah her statü ve meslekteki insan eşittir.
- ❑ Kur'an-ı Kerim; ferdi, toplumun bir parçası olarak kabul etmiş ve toplumda sosyal adalet ve insan haklarının gerçekleşmesi için her insana bu hususta uyması gereken bazı kurallar koymuştur.

İSLAM VE İBADET

1. İbadet

- ❑ İnsanın Allah'a karşı duyduğu sevgi ve saygının neticesi olarak O'nun rızasına uygun davranması da genel anlamda ibadet olarak kabul edilir. İslam'a göre Allah'ın rızasını kazanma niyetiyle yapılan her güzel iş ve davranış salih amel olarak nitelendirilir ve ibadet sayılır.

2. İbadet Etmenin Faydaları

- ❑ İbadet etmekle Allah'a yakınlaşmış, kötülöklere uzaklaşmış oluruz.
- ❑ Allah'a ibadet etmek, bizi diğer varlıkların kölesi olmaktan kurtarır.
- ❑ Allah'a kulluk etmekle, arzularımızın sonsuz isteklerini kontrol altına almış oluruz.
- ❑ Yalnız Allah'a kulluk etmek, bizde hak ve adalet ölçüsü oluşturur.
- ❑ İbadet etmekle Allah'a şükür görevimizi yerine getirmiş oluruz.

3. Ef'âl-i Mükellefin

- ❑ Ef'âl-i Mükellefin, İslami emir ve yasakların muhatabı olan ve bunlara uymakla yükümlü bulunan kimse demektir.

Ef'âl-i Mükellefinin yaptığı işler (görevler) ve davranışlar aşağıdaki tanımları verilen ifadelerden birine girer;

- ❑ **Farz:** Allah'ın yapılmasını kesinlikle emrettiği ve yapıldığında büyük sevaplar kazanırken terk edildiğinde büyük günahları olan emirlerdir.
- ❑ **Vacip:** Farz gibi kesin olmayan fakat yapılması emredilen işlerdir.
- ❑ **Sünnet:** Hz. Muhammed sürekli olarak yaptığı ve bir mazere-ti olmadan terk etmediği şeylerdir.

- ❑ **Muekked Sunnet:** Hz. Peygamber'in devamlı işleyip nâdiren terk ettikleri farz ve vâcib olmayan amelleridir. Sabah, öğlen ve akşam namazlarındaki sünnetler ve çocukların sünnet ettirilmesi gibi.

- ❑ **Gayr-i Muekked Sünnet:** Hz. Peygamber'in çok defa edâ edip, bazan terkettikleri sünnetlerdir. Namazda uzun okuma, ikinci ve yatsı namazlarının ilk sünnetleri gibi.

- ❑ **Müstehab:** Hz. Muhammed'in hayatında iki kez olsa bile yaptığı, beğendiği ve sevdiği şeylerdir.

- ❑ **Mübah:** Yapılmaması ya da yapılması dinen sakıncalı olmayan, mükellefin yapmakta ya da yapmamakta serbest olduğu fiillerdir.

- ❑ **Haram:** Allah'ın yapılmasını kesinlikle yasakladığı şeylerdir.

- ❑ **Müfsid:** Meşru olan bir şeyi bozan şeylerdir.

4. İbadetlerin Temel İlkeleri

- ❑ **Kur'an ve Sünnete Uygunluk:** Kur'an-ı Kerim'de ibadetler hakkında gerekli bilgiler verilmiş, ibadetlerin yapılışı ise Hz. Peygamberin rehberliğine ve uygulamasına bırakılmıştır. Mesela namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetler Kur'an'da açıkça emredilmiş; bu ibadetlerin nasıl yapılacağını ise Hz. Muhammed göstermiştir.

- ❑ **Niyet:** İbadetler yapılırken gözetilmesi gereken temel ilkelerden biri niyettir. İbadet eden kimsenin niyeti ibadeti yalnız Allah için yapmak olmalıdır.

- ❑ **İhlas:** İhlas, sözlükte samimiyet, içtenlik, kalbî ve karşılıksız sevgi, samimi bağlılık, doğruluk, temizlik, saflık, gösterişsizlik gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise tutum ve davranışlarda sadece Allah'ın hoşnutluğunu gözetme, sözün öze uyması, riyakârlıktan ve ikiyüzlülüğten uzak olmak demektir.

KUR'AN'A GÖRE HZ. MUHAMMED VE GENÇLİK

A) Hz. Muhammed ve Bazı Genç Sahabiler

- ❑ **Bilge ve Kahraman Bir Genç, Hz. Ali:** Hz. Ali, Hz. Muhammed'in amcası Ebû Talib'in en küçük oğludur. Mekke'de baş gösteren kılık üzerine Hz. Peygamber, onu himayesine almıştır. Hz. Ali, aynı zamanda Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. Hz. Ali, ilim, takva, samimiyet, kahramanlık vb. pek çok yüksek ahlaki değere sahip olması bakımından İslam dünyasında ayrı bir yere sahiptir.

- ❑ **Genç Bir Davetçi, Erkam b. Ebi'l-Erkam:** İslam'a ilk giren gençlerden biri olan Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın Safa Tepesi'nin yanındaki evi, Hz. Peygamber ve diğer Müslümanlar için adeta bir karargah olmuştur.
- ❑ **Genç Bir Komutan, Üsame b. Zeyd:** Üsame bin Zeyd Hz. Muhammed tarafından 18 yaşında bir delikanlıyken, sahabe-nin ileri gelenlerinin de bulunduğu orduya komutan tayin edilen sahabidir. Hz. Muhammed'in "Allah ve Resulünü seven Üsame'yi sevsin!" iltifatına mazhar bir komutandır. Üsame Allah Resülü'nün terbiyesiyle yetişmiştir. Ömrünün 20 yılını onunla beraber ve çok yakınında geçirmiş, ailenin bir ferdi olmuştur. Üsame b. Zeyd, Hz. Peygamber'in evlatlığı ve azadlısı olan Zeyd b. Harise'nin oğludur.
- ❑ **Genç Bir Öğretmen, Mus'ab b. Umeyr:** Mus'ab b. Umeyr Mekke'de dünyaya gelmiş, ailesi Mekke'nin en zengin ailele-rinden birisiydi. Bolluk, bereket, temizlik ve zenginlik içeri-sinde büyüyen Mus'ab b. Umeyr de hem görüntüsüyle hem de kendine has kokusuyla dikkat çeken yakışıklı bir gençti. Mus'ab'ın Müslüman olmasına ailesi şiddetle karşı çıkmıştı. Hz. Muhammed Mus'ab b. Umeyr'i, Medine'ye gönderir ve ondan Medinelilere Kur'an-ı Kerim okumasını, İslâmiyet'in emir ve yasaklarını öğretmesini ve namazlarını kıldırmasını ister. İslâmiyet'in ilk öğretmeni, İslâm'ın güzelliklerini ve gereklerini insanlara öğreten, hayatını inancı ve dini uğruna feda edip, Hakk yolunda yürümeyi seçen ilk öğretmen Mus'ab bin Umeyr Uhud'da şehid düşer.
- ❑ **Genç Bir Yönetici, Muaz b. Cebel:** Muaz bin Cebel helal ve haram ilmini en iyi bilen, Kur'an-ı Kerim'i en iyi okuyan genç sahabilerdendir. Muaz b. Cebel, âlim sahâbilerdendir. Yaşadığı dönemde Kur'an-ı Kerim'i baştan sonra ezbere bilenlerdendir. Hz. Muhammed bir sefere çıkarken onu Mekke'ye emir tayin etmiştir.
- ❑ **Sorumluluk Sahibi Bir Genç, Esmâ binti Ebu Bekir:** Hz. Esma, Peygamberimizin sadık dostu Hazreti Ebu Bekir'in kızı, mü-minlerin annesi Hz. Aişe'nin kız kardeşidir. Esmâ binti Ebu Bekir İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslüman olmuş, son nefesine kadar da İslâm'a hizmet etmiştir. Pek çok kez Hz. Muhammed'in övgüsüne de mazhar olan Esma Validemiz, Asr-ı Saadet'in örnek kadınlardan biridir.
- ❑ **Habeş Kralının Huzurunda Bir Genç, Cafer b. Ebi Talib:** Necaşi'nin huzurunda Cafer b. Ebi Talib yaptığı muhteşem bir konuşmadan sonra, Necaşi'nin Müslüman olmasından ve sahip çıkmasından sonra Muhacirler, Habeşistan'da İslâmiyet'in yayılması için gayret göstermişlerdir.

- ❑ **Genç Bir Anne, Hz. Fatıma:** Örnek bir eş ve örnek bir anne olan Fatıma temel eğitimi babasından almıştır. O çocukları üzerinde hassasiyetle titreyen onları en güzel şekilde yetiştirmeye gayret etmiştir.
- ❑ **Genç Bir Âlim, Hz. Aişe:** Hz. Aişe validemiz küçük yaşta iken okuma-yazma öğrenmiş olup, çok zekî ve kabiliyetli bir kadın sahabidir. Pek çok hadis rivayet etmiştir.

B) Hz. Muhammed'in Şahsiyeti

- ❑ Hz. Muhammed, son peygamber olmakla birlikte bizim gibi bir insandır. O da bir anne babadan dünyaya gelmiş, büyümüş, evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur.
- ❑ **Dürüst ve Güvenilir Olması:** Hz. Muhammed'in güvenilir bir insan olduğunu kendisine inanan inanmayan herkes kabul etmiştir. O, hayatı boyunca asla yalan söylememiş ve verdiği sözün gereğini yerine getirmiştir. Bu özelliği nedeniyle ona "Muhammedü'l-Emin" (Güvenilir Muhammed) denilmiştir.
- ❑ Güvenilir olması nedeniyle yaşadığı dönemde çoğu kişi, Hz. Muhammed'e eşyalarını emanet etmiştir. O da her ne pahasına olursa olsun aldığı emanetleri korur ve sahiplerine teslim etmiştir.
- ❑ **Affedicî ve Merhametli Olması:** Rahmet peygamberi olarak gönderilen Hz. Muhammed, bütün insanlara karşı merhametli davranmıştır. Bu ahlaki davranış, insanların ona iman etme sürecini hızlandırmıştır.
- ❑ **Adil Olması ve Hakkı Gözetmesi:** Hz. Muhammed, hayatı boyunca adil davranmaya özen göstermiştir. Her türlü adaletsizliğin ve kötülüğün yaygın olduğu bir zamanda dünyaya gelen Hz. Muhammed, insanlar arasında adaleti yeniden tesis etmek için elinden geleni yapmıştır.
- ❑ **Müsamahakâr Olması:** Hz. Muhammed, insanların hatalarına karşı anlayışla yaklaşmış ve onları olgunlukla karşılamıştır. Kendisine yapılan zulümlere bile kin besleyip intikam peşinde koşmamış, affetmeyi tercih etmiştir.
- ❑ **Sabırlı, Kararlı ve Cesur Olması:** Son derece yumuşak huylu, sakin bir tabiata sahip olan Hz. Muhammed, yeri geldiğinde hak ve hakikat uğrunda cesur ve yürekli olmuştur.
- ❑ **Mütevazı Olma:** Hz. Muhammed, insanlara karşı her zaman alçak gönüllü olmuştur. Peygamber sıfatına sahip olmasına rağmen kendisini asla diğer insanlardan üstün görmemiş, hat-ta onlardan daha mütevazı bir hayat yaşamıştır.

- ❑ **Feraset sahibi olması:** Kelime anlamı çabuk sezme ve anlama kabiliyeti olan feraset, bir kişinin başka bir kişinin huyunu, ahlakını, mizacını yüzüne bakarak anlama yeteneği olarak da adlandırılır. Hz. Muhammed feraset sahibi bir kişiliğe sahipti.

C) Kur'an'ın Hz. Muhammed'e Verdiği Görevler

- ❑ **Temsil:** Temsil, kelime anlamı olarak bir sorumluluğu yerine getirirken nasıl davranılması gerektiğini göstermek manasına gelir. Hz. Muhammed'in görevlerinden biri de temsil görevidir. Yani insan için dini ve sosyal yaşantının nasıl olması gerektiğini kendi hayatıyla göstermesidir.
- ❑ **Tebliğ:** Hz. Muhammed'in vahyi insanlığa eksiksiz ulaştırmasıdır. Hz. Muhammed Allah'ın Cebrail vasıtasıyla gönderdiği ayetleri, insanlara tebliğ ederek bu ayetlere uymalarını emreterek tebliğ görevini yerine getirmiştir.
- ❑ **Tebyin:** Hz. Muhammed'in vahyi açıklamasıdır. Allah'ın gönderdiği ayetleri insanların anlayabilecekleri şekilde onlara aktarmak ve insanların nasıl davranmaları gerektiğini açıklamaktır. Hadis, yani Hz. Muhammed'in söylediği sözler de tebyin manasındadır. Çünkü her hadis bir ayetin açıklamasıdır.
- ❑ **Teşri:** Hz. Muhammed'in hüküm koymasıdır. Örneğin, namazın 5 vakit olduğu Kur'an'ı Kerim'de vardır ama namazın günün hangi bölümlerinde kılınması ile ilgili bilgiler yer almamaktadır. Teşri görevi tam da burada devreye girer. Hz. Muhammed namazın hangi vakitte kılınması gerektiğini bildirmiştir. Bunun gibi orucun zaman aralığında tutulması gerektiği ve diğer bazı konularda da Hz. Muhammed insanlara yol göstericilik yapar. Biz ise tüm bunları günümüze rivayetler yoluyla gelen hadislerden ve mezhep alimlerinden öğreniyoruz.

D) Hz. Muhammed'e Bağlılık ve İtaat

- ❑ Hz. Muhammed'e itaat ona bağlılığı da beraberinde getirir.
- ❑ Hadis ve sünnet: Sünnet kavramı sözlükte "âdet, karakter, tavır" gibi anlamlara gelir.
- ❑ Terim olarak ise Hz. Muhammed'in söz, fiil ve takrirlerini içeren örnek davranışlarına sünnet denir.
- ❑ Hz. Muhammed'in sözleri anlamına gelen hadis kelimesi de sünnet kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılan bir terimdir.
- ❑ Sünnet; kavli sünnet, fiilî sünnet ve takriî sünnet olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.
- ❑ Hz. Muhammed'in nasıl davranmamız gerektiği konusundaki bilgileri, kendi sözleriyle açıklamasına kavli sünnet denir. Onun davranışlarının arkadaşları tarafından anlatılmasına ise fiilî sünnet denir.

- ❑ Hz. Peygamber'in, sahabilerin yaptığı olumlu davranışları onaylamasına ise takriî sünnet denir.

Kültürümüzde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi

- ❑ Milletimiz, Hz. Peygamber'i hatırlatan her şeye hürmet göstermekte ve bunları özenle korumuştur. Ona olan sevgisini, saygısını ve bağlılığını da her fırsatta göstermiştir.
- ❑ Peygamberimiz'in adlarından Ahmet, Mahmut ve Mustafa'yı da çocuklarına sıklıkla isim olarak vermiştir. Böylece Resulullah'ın adını yaşatmayı amaçlamıştır.
- ❑ Hz. Muhammed'e hürmetinden dolayı dünyayı şerefleştirdiği mübarek gece, her yıl milletimizce Mevlit Kandili olarak coşkuyla kutlanmaktadır.
- ❑ Osmanlı Padişahları, Resulullah'ın doğduğu Mekke ile on yıldan fazla yaşadığı ve vefat ettiği Medine'ye de çok önem vermiştir.
- ❑ Toplumumuz, Peygamberimiz'in adı anıldığında salâvat getirmeyi bir görev bilmıştır. Çünkü Resulullah'ın adı anıldığında salâvat getirmek, ona olan sevgi ve saygımızın bir gereğidir.
- ❑ **Ehl-i beyt,** Hz. Muhammed'in başta çocukları ve torunları olmak üzere birinci dereceden yakınlarından oluşan aile efradı için kullanılan özel bir kavramdır. Hz. Peygambere gösterilen sevgi ve saygı, onun ailesine de yansımıştır.

APOLİS

İSLAM AHLAKINDA YERİLEN BAZI DAVRANIŞLAR

Yalan

- ❑ Yalan, gerçek dışı söz söylemek, asılsız bilgi ve haber vermektir. Yalan, doğruluğun zıttıdır.
- ❑ Kur'an insanları doğru sözlü olmaya çağırmıştır. Yalan (kizb), doğruluğun (sıdk) karşıtı olup bir konuda gerçeğe aykırı haber veya bilgi vermektir.
- ❑ Dürüst olmanın zıddı olan yalan; riya, giybet ve iftira gibi farklı şekillerde kendini gösterir. İnsanlar arasındaki ilişkiler sevgi, saygı ve güvene dayanır.
- ❑ Doğruluk ve doğru söylemek toplumu kaynaştırırken, doğruluk ve dürüstlüğü tersi olan yalan ve yalancılık ise insanlar arasındaki saygı ve güveni, dostluk ve arkadaşlığı ortadan kaldırır.
- ❑ Hak ihlaline yol açar, adaletin yerini zulmün almasına sebep olur.

İftira

- ❑ Yalan söylemek bir açıdan iftira kavramı ile de ilişkilidir. İftira yalan sınıfına girer. İftira bir kimseyi asılsız olarak suçlamak, ona gerçekte olmayan kötülük ve kusur isnat etmektir.
- ❑ **Mahremiyetin ihlali (tecessüs):** Tecessüs, bir kimsenin özel durumunu merak edip öğrenmek için onun bilgisi ve rızası dışında gizlice araştırma yapmaktır. Gizli kalması istenilen bir durumu öğrenmeye çalışmak da tecessüs olarak nitelendirilir.

Gıybet

- ❑ Bir kimsenin arkasından, onun aleyhinde konuşmaktır. Birisinin gıyabında hoşuna gitmeyen bir şeyi söylemek, arkadan çekıştirmektir.
- ❑ Kur'an ve sünnet gıybeti yasaklamıştır.
- ❑ Gıybet, insanların birbirini çekıştirmesi, kötü sözlerle anmasıdır.
- ❑ Gıybetin sebepleri kin ve öfke, kibir ve kıskançlık vb. olup gıybetten kurtulmak için bu sebeplerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.
- ❑ Gıybet; insan onurunu zedeleyen, toplumda dargınlık ve düşmanlıklara yol açan bir davranıştır.
- ❑ Ancak bir söz veya hareketin gıybet sayılıp sayılmaması, konuşanın niyetiyle yakından ilgilidir.

Haset

- ❑ Haset, başkalarının sahip olduğu nimet ve saadeti çekememek, onların yok olmasını dilemektir. Hasedin zararı sadece kişinin kendisiyle sınırlı kalmayıp toplumsal ilişkilere de uzanır.
- ❑ Haset, bir kimseyi sahip olduklarından dolayı kıskanmak, çekememektir.
- ❑ Hatta başkasında iyilik ve güzellik bulunmasını istememektir.
- ❑ Genel olarak düşmanlık, kibir, aç gözlülük ve bencillik gibi duygular haset ve kıskançlığın nedenlerindendir

Sû-i zan

- ❑ Zan; şüphe, tereddüt, şek, sanma, sanı anlamlarına gelir.
- ❑ Zan, iyice bilmeden tahmine göre konuşmak, fikir yürütmek ve bilgi vermektir.
- ❑ Bir kimse hakkında doğru bilgi ve delile dayanmadan yapılan olumsuz yorum ve görüşlere ise suizan, yani "kötü zan" denir.
- ❑ Su-i zan ise ön yargı anlamına gelmektedir. Yani bir kişi hakkında bilmeden, tanımadan, sormadan peşin hüküm (yargı) sahibi olmaktır.
- ❑ Su-i zanda bulunmak; bencillik, kıskançlık ve düşmanlık gibi

kötü duyguların bir neticesi olarak ortaya çıkar. Bu duygular kişiyi olumsuz düşüncelere sevk eder. Doğru karar verebilmesini engeller, yanlış davranışlara yöneltir.

Hile

- ❑ Hile başkasını kurnazlık yaparak aldatmak demektir. Hile bir toplumda görülmeye başladığında insanlar arasındaki doğruluk ve güven ilişkileri zedelenir.
- ❑ Hile ve dolandırıcılık, insanın başkalarını aldatması, dürüst davranmaması, yalan söylemesidir.
- ❑ Kişiyi ve topluma zarar veren, sosyal ilişkileri yaralayan, insanlar arasındaki güveni zedeleyen ve huzuru bozan kötü davranışlardan biridir.
- ❑ Hile yapan, insanları aldatan kişiler, kendilerine, ailelerine, çevrelerine ve topluma zarar verirler.

Riya

- ❑ Riya "ikiyüzlülük" demektir. Dinimizde, ikiyüzlülük insanlar için sahte ibadet, gösterişçilik olarak tanımlanmaktadır. Sevilmek isteyenler, şan ve şeref kazanmak için istekli olanlar ikiyüzlülüğe sıklıkla başvurabilir.

Taassup

- ❑ Bir düşünceye, bir inanişaya aşırı ölçüde bağlanıp ondan başkasını düşünememe durumuna denir. Doğru veya yanlışlığına bakılmaksızın bir düşünce veya ekolün savunuculuğunu yapmak, mensubu olduğu din, mezhebe aşırı ölçüde bağlanıp ondan başkasını düşünmemektir.

İsraf

- ❑ İsraf, herhangi bir işte normal olan sınırı aşmak, aşırı davranmak demektir.
- ❑ İsraf, ihtiyaçtan fazla tüketmek, gereksiz yere harcama yapmak, savurganlık yapmak gibi anlamlara gelir.
- ❑ Maddî ve manevî, bireysel ve toplumsal hayatı olumsuz etkileyen; ekonomik ve ekolojik dengeleri bozan dengesiz davranışların; savurgan harcamaların; yersiz kullanımların tümü Kur'an dilinde isrâf kelimesiyle karşılık bulmuştur.
- ❑ İslamiyet, başta yeme-içme, giyim-kuşam, araba, ev ve eşya gibi maddi ihtiyaçlar olmak üzere her türlü rızıktan istifade ederken aşırılıktan kaçınmayı emretmektedir.
- ❑ Kur'an-ı Kerim, aşırıya kaçan, harcamalarında ve davranışlarında ölçüyü kaçıran kimselerin yaptıklarını hoş görmemektedir.

Müslüman, yaratılış gayesine uygun yaşayan; ömrü, zamanı, nimetleri, imkânları israf etmeyen, ölçülü, dengeli ve yerinde kullanan insandır.

KUR'AN'DA BAZI KAVRAMLAR

- ❑ **İslam'ın Aydınlık Yolu, Hidayet:** Hidayet, doğru yolu gösterme, Allah'ın razı olduğu yolda bulunma, Allah'ın insanın kalbinden her sıkıntı ve darlığı çıkarıp, yerine rahatlık, genişlik verip, kendi emir ve yasaklarına uymada tam bir kolaylık ihsan etmesi ve kulun rızasını kendi kaza ve kaderine tabi etmesi demektir.
- ❑ **Allah'ı Görüyormuşçasına Yaşamak, İhsan:** İhsan kavramı, iyi amelleri en güzel bir şekilde yapmak manasıyla ele alındığında asıl maksadı ifade etmede daha kapsayıcı bir özellik arz ettiği görülecektir.
- ❑ **Allah için Samimiyet, İhlas:** İhlas, samimiyet, içtenlik ve karşılıksız sevgi anlamlarına gelir. Her türlü gösteriş, menfaat ve çıkar beklentisinden uzak; yalnızca Allah'ın rızasını gözeterek yapılan ibadetler, Allah katında daha değerlidir.
- ❑ **Allah'ın Emir ve Yasaklarına Riayet, Takva:** Yüce Allah'a iman edip dinin emir ve yasaklarına uyarak Allah'a karşı gelmekten sakınmak; dünya ve ahirette insana zarar verecek inanç, söz ve davranışlardan uzak durmak anlamlarına gelir.
- ❑ **Dosdoğru Yol, Sırat-ı Müstakim:** Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde geçen sırat-ı müstakim ifadesi, "yol" anlamına gelen sırat kelimesi ile "doğru, doğruluktan şaşmayan" anlamına gelen müstakim kelimelerinin birleşmesinden oluşur.
- ❑ **Allah Yolunda Mücadele, Cihat:** Cihat; gayret göstermek, var gücüyle çalışmak, çabalamak, bir işi başarmak için tüm imkanları kullanmak anlamına gelen "cehd" kelimesinden türemiş bir kavramdır.
- ❑ Hem savaş anlamını ifade eden kavramlar, hem de "kıtal" kavramının geçtiği ayetler, savaş ortamı ile ilgilidir. Ayetlerde "sa-

vaşın" şeklindeki emirlerin uygulanması ancak meşru bir savaş olması hâlinde söz konusudur. Bir anlamı da "barış" olan İslam, savaşı değil barışı, kavgayı değil uzlaşmayı, kötülüğü değil iyiliği esas alır, barışın korunmasını ister.

- ❑ **İyi, Doğru ve Güzel Davranış. Salih Amel:** Doğru bilgi ve doğru inanın doğal sonucu, doğru davranıştır. Kur'an-ı Kerim, insanların doğru inanmalarını sağlayarak, doğru davranmaya yöneltir.

Şimdi yukarıda belirttiğimiz güzel ve kötü davranışlara değinen bazı Kur'an ayetlerini inceleyelim.

1. Takva ile ilgili ayet

Ey insanlar, gerçekten, Biz sizi bir erkek ve bir dişi den yaratmış ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler (şeklinde) kıldık. Şüphesiz, Allah Katında sizin en üstün (kerim) olanınız, (ırk ya da soyca değil) takvaca en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah, bilendir, haber alandır. (Hucurât, 13)

2. Sabır ile ilgili ayetler

Andolsun, Biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele. (Bakara, 155)

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir." (Bakara Suresi, 177)

3. Tevekkül ile ilgili ayet

Ey iman edenler, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani bir topluluk, size ellerini uzatmaya yeltenmişti de, (Allah), onların ellerini sizlerden geri püskürtmüştü. Allah'tan korkup-sakının. Mü'minler yalnızca Allah'a tevekkül etmelidirler. (Maide, 11)

4. Feraset ile ilgili ayet

Kime dilerse hikmeti ona verir; şüphesiz kendisine hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir. Temiz akıl sahiplerinden başkası öğüt alıp düşünmez. (Bakara, 269)

5. Yalan ile ilgili ayet

Gerçeği sürekli ters yüz eden, günaha düşkün olan herkesin vay haline. (Casiye, 7)

6. Riya (İkiyüzlülük) ile ilgili ayet

Allah'a ve âhiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için harcayanları da Allah sevmez. Bir kimsenin arkadaşı şeytan olursa, o ne fenâ bir arkadaştır! (Nisa, 38)

7. Kul hakkı ile ilgili ayetler

Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin! İnsanların mallarından bir kısmını, bile bile haksız yere yemek için, onları hâkimlere rüşvet olarak vermeyin. (Bakara, 188)

Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınızmış gibi) yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahdır. (Nisâ, 2)

8. İsrâf ile ilgili ayet

Akrabaya hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. İsrâf ederek saçıp-savurma. (İsra, 26)

9. Gıybet ile ilgili ayet

Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir. (Hucurât, 12)

Gıybet ile ilgili hadis

- Hz. Ebu Hureyre'den nakille Hz. Muhammed gıybet ile ilgili,
- “Gıybet nedir, bilir misiniz?”
 - “Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır.”
 - “Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz” diye sorulduğunda
 - “Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin.” buyurmuştur.

10. Kibir ile ilgili ayetler

Ve (yine) kendilerine: “İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin” denildiğinde; “Düşük akıllıların iman ettiği gibi mi iman edelim?” derler. Bilin ki, gerçekten asıl düşük akıllılar kendileridir; ama bilmezler. (Bakara, 13)

Hani, meleklerle: “Adem'e secde edin” demiştik. İblis'in dışında (hepsi) secde etmişlerdi. (İblis) Demişti ki: “Bir çamur olarak yarattığın kimseye ben secde eder miyim?” (İsra, 61)

Sizin ilâhınız tek bir İlah'tır. Ahirete inanmayanların kalpleri ise inkarcıdır ve onlar müstekbir (kibirlenen) olanlardır. (Nahl, 22)

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ, SİYASİ VE FİKHİ YORUMLAR

A) Dinî Yorum Farklılıklarının Sebepleri

1. İnsan Yapısından Kaynaklanan Sebepler:

- ❑ Dinin anlaşılması ve algılanması, kabiliyet, ilgi, ihtiyaç ve beklenti gibi kişilik farklılıklarından az da olsa etkilenir. Bu nedenle farklı yorumlar ortaya çıkabilir.
- ❑ Dinin anlaşılması ve yaşanması için dinî metinlerin doğru bir şekilde anlaşılabilir yorumlanması gerekir. Bu anlama ve yorumlama, insan tarafından yapılır.
- ❑ İnsan; düşünen, sorgulayan, sebep ve sonuçları araştıran akıl sahibi bir varlıktır. İnsanların anlayış ve düşünceleri birbirinden farklıdır.
- ❑ Bu farklılık Allah'ın onlara verdiği akıl, tefekkür ve düşünce kabiliyetlerinin doğal bir sonucudur.
- ❑ İnsanların kabiliyetleri, huyları, ilgileri, ihtiyaç ve beklentileri, dünyaya bakışları ve algılamaları birbirinden farklıdır.

2. Dinî Metinlerden Kaynaklanan Sebepler:

- ❑ Dinî metinlerin farklı şekillerde yorumlanmasıdır.
- ❑ İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadisler dinî metinlerin başında yer alır.
- ❑ Ayet ve hadislerin tamamı anlam bakımından herkesin anlayacağı kadar açık değildir.
- ❑ Bazıları daha kolay anlaşılırken bazılarının anlamı kapalıdır ve bu sebeple yoruma ihtiyaç duyar.
- ❑ Bu metinlerde geçen bazı kavram ve ifadeler farklı anlayış ve yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur.
- ❑ Kur'an-ı Kerim'de benzer anlamlar içeren ya da birden fazla anlama gelen müteşabih ayetler vardır.
- ❑ Bu gibi ayetlerin anlaşılması ve yorumlanması farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

3. Sosyal Sebepler

- ❑ İnsan, sürekli etkileyen ve etkilenen bir varlık olduğundan içinde yetiştiği toplumdan pek çok yönüyle etkilenir, kişinin görüş ve düşünceleri, hayata bakışı, değerleri, yaşadığı toplum yapısına ve bulunduğu coğrafyaya göre şekillenir.
- ❑ Sosyal hayat sürekli bir değişme, gelişme ve yenilenme içindedir. Her zaman ve mekânda geçerliliğini koruyan kimi ilke-

ler varlığını sürdürürken kimi unsurlar da zamanla varlıklarını yitirirler.

- ❑ Dolayısıyla sosyal bir ortam içinde yaşayan insanın sürekli bir değişim ve yenilenme içinde olması kaçınılmazdır. Sosyal hayatın kendine özgü yapısı her alanda olduğu gibi İslam düşüncesinde de farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

4. Kültürel Sebepler

- ❑ İslam dini kısa zamanda Arabistan Yarımadası'nın dışına yayıldı ve Suriye, İran, Irak, Mısır gibi bölgeler İslam coğrafyasının bir parçası haline geldi.
- ❑ Bu bölgelerde yaygın olarak Hristiyanlık, Yahudilik, Mecusilik ve Zerdüştlük gibi inançlar hâkimdi. Müslümanlar fethettikleri bölgelerde bu din ve inanç mensuplarıyla bir arada yaşadılar.
- ❑ Dolayısıyla bazı Müslümanlar yaşadıkları coğrafyanın örf, âdet ve kültürlerinden etkilenerek İslam dininin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanmasında farklı bir yaklaşım benimsediler.

5. Coğrafi Sebepler

- ❑ Hz. Peygamber'in vefatından yarım asır geçmeden İslam coğrafyası fetihlerle birlikte farklı iklimlere sahip, çeşitli kültür ve dinlere mensup milletleri içine alan geniş topraklara ulaştı.
- ❑ İslam, sıcak ve kurak bir coğrafyada doğmuş olmasına rağmen kısa süre içerisinde birçok farklı iklim ve coğrafyaya yayıldı.
- ❑ Çeşitli coğrafyalarda yaşayan Müslümanların yaşam şekilleri ve ihtiyaçları da bulundukları bölgenin özel koşullarından etkilendi.
- ❑ Dolayısıyla coğrafi sebeplere dayanan yaşam biçimlerinde çeşitlilik; değişik yorum ve uygulamaların ortaya çıkmasının nedenlerindendir.

6. Siyasi Sebepler

- ❑ Siyasi sebepler dinin anlaşılmasında ve uygulanmasında doğrudan veya dolaylı olarak etkisini göstermiştir. Hz. Peygamber ve ilk dört halife dönemlerinde meydana gelen bazı olayların farklı şekillerde yorumlanması Müslümanlar arasında çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasında etkili oldu.

B) Dini Yorumlarla İlgili Bazı Kavramlar

- ❑ Din, akıl sahibi insanlara hitap eder. Dinin öğretilerini anlayabilecek tek varlık; akıllı, düşünebilen, sorgulayan ve irade sahibi olan insandır. Allah, peygamberler aracılığıyla emir, yasak ve öğütlerini herkese bildirmiştir. Peygamberler de hayatları boyunca bu ilahî buyrukları insanlara iletmişler ve insan-

ları bu kurallara uymaya çağırmışlardır. Allah'ın seçtiği son peygamber Hz. Muhammed, gönderdiği son kitap ise Kur'an-ı Kerim'dir.

- ❑ Bu nedenle insanların, inançlarını öğrenecekleri temel kaynak Kur'an'dır.

İtikat: İnanmak, doğruluğuna kalben kararlı olmak, gönülden tasdik ederek inanmak anlamına gelir.

Fıkıh: İslam hukuku anlamına gelir.

Mezhep: Gidilen yol, benimsenen metod ve görüşe denir.

C) İslam Düşüncesinde İtikadi ve Siyasi Yorumlar

İslam Düşüncesinde İtikadi - Siyasi Yorumlar

- ❑ **Ehl-i Sünnet:** Hz. Muhammed'in sünnetine uyan ve O'nun hayatta örnek edinen ve onun sünnetine göre hayatına yön veren demektir.
- ❑ **Eş'arilik:** Ebû'l-Hasan el-Eş'ari'nin görüşleri etrafında şekillenmiş olan bir düşünce ekolüdür. Eş'ariyye kelmacılarına göre insanın iradesini tamamen yok saymak ve Allah'ın iradesine şüphe düşürmek doğru değildir. Eş'ariyye, insanın eylemlerini seçme özgürlüğüne sahip olduğunu ama asla mutlak anlamda irade sahibi olamayacağını belirtir.
- ❑ **Maturidilik:** Ebu Mansur Muhammed Maturidi'nin görüşleri etrafında oluşmuş bir mezheptir. Maturidi kelmacılarına göre; davranışların tercihi insana aittir. İnsan, akıl ve iradeyle davranışlarını tercih eder ve eyleme geçirir. Mümkün olan ve olmayan her şeyin takdiri Allah'a aitken eylemin iradi bir şekilde tercihi ve davranışa dönüşmesi insana aittir.
- ❑ **Şia:** Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'den sonra nass ve tayinle halife olduğuna inanan, imametin kıyamete kadar onun ve Hz. Fatma'nın soyundan gelenlerin hakkı olduğuna inanan topluluklara verilen isimdir.
- ❑ **Zeydiye:** Bir grup şîâ mensubu ile birlikte Hz. Hüseyin'in torunlarından Zeyd bin Ali'nin Emevî halifesi Hişam'a karşı ayaklanması sonucu ortaya çıkmıştır.
- ❑ **İmamiye:** İsnâ Aşeriye, On İki İmamcılık ya da Caferilik olarak da bilinir. Şiiliğin çoğunluk mezhebidir.
- ❑ **D) İslam Düşüncesinde Fıkhi Yorumlar**
- ❑ **Hanefilik:** İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin görüş ve düşüncelerine dayanan fıkhi ekolün adıdır.
- ❑ **Malikilik:** Malikilik, büyük hadis ve fıkıh âlimi olan Malik b. Enes'in görüşlerine dayanır.

- ❑ **Şafilik:** Şafii mezhebi, Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin dinî yorum ve görüşlerini esas alır.
- ❑ **Hanbelilik:** Hanbeli mezhebinin kurucusu, İmam-ı Ahmed bin Hanbel'dir.

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE TASAVVUFİ YORUMLAR

Tasavvufi Düşüncenin Oluşumu

- ❑ **Tasavvuf:** İslam'ın temel ilkelerine dayanarak nefsi arındırma, ahlaki güzelleştirme ve bu şekilde dini yaşayarak Allah'a ulaşma yoludur.
- ❑ **Tasavvuf:** VIII. yüzyılın ortalarında oluşan, IX. yüzyılın sonlarına doğru kurumsallaşan bir disiplindir.
- ❑ **Tasavvuf:** insanı, Allah'ı sevmeye ve davranışlarında Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya yönlendiren dini akımdır.
- ❑ **Tasavvuf,** insanın kalbindeki kötü vasıflardan kurtulma çarelerini, kalpteki iyi vasıflar ve onları kazanma yollarını göstermeyi hedefler.

A) Anadolu'da Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar

- ❑ **Yesevilik:** Yesevilik, Türkistanlı Ahmet Yesevi'ye nispet olunan tasavvufi bir oluşumdur. Sahabeden Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir'e dayandırılan Yesevilik adlı bu tasavvufi oluşum, Orta Asya'da ve özellikle Türklerin manevi hayatı üzerinde asırlarca etkili olmuştur. Ahmet Yesevi'nin bize ulaşan en önemli eseri Türkçe olarak yazılmış hikmet adı verilen şiirlerinden meydana gelen Divan-ı Hikmet'tir.

Hoca Ahmed Yesevî, babası İbrahim Şeyh ve Arslan Baba'dan tasavvuf eğitimi aldı ve hocasının ölümünden sonra Yusuf Hemedani'nin yanında eğitimini tamamlamıştır. Türkistan'da faaliyetlerini sürdüren Ahmed Yesevî'nin yolu zamanla Yesevilik adını almıştır.

- ❑ **Kaşîrîlik:** Abdülkadir Geylani'nin (öl. 1169) görüş ve düşüncelerine dayanan tasavvuf ekolüdür. Abdülkadir Geylani Hz. Muhammed'in soyundan gelmekte olup İran'ın Geylan kasa-basında doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren ilim tahsiline başlamıştır.
- ❑ **Nakşibendîlik:** Nakşibendîlik, Bahaeddin Nakşibend Muhammed bin Muhammed el-Buhari tarafından kurulmuştur ve İslam dünyasında çok yaygındır.
- ❑ **Rifailik:** Rûfâiyye tarikatının kurucusu, Seyyid Ahmet bin Ali el-Mekkî b. Yahyâ er-Rûfâî'dir. Hicrî 512'de Bağdat ile Basra arasında kalan Batâih Bölgesinde Ümmüabîde köyünde doğmuştur. Âlim, fakih ve müfessir bir sufi olan Ahmet Rifai'nin tasavvuf ve tarikat anlayışı, Kur'an ve sünnete dayanır. Rifailik'te de tarikata giriş, belirli kurallara bağlı olarak gerçekleşir. Rifailer, Allah'a ulaşmanın, nefsin tezkiyesiyle mümkün olabileceğini kabul ederler.
- ❑ **Mevlevîlik:** Mevlâna'nın hoşgörü temelindeki tasavvuf düşüncesi etrafında şekillenen Mevlevilik, güçlü teşkilat yapısı, merkezi yönetim anlayışı ve zikir yöntemiyle yüzyıllar boyunca siyaset, kültür ve sanat alanında etkili olmuş bir tarikatır. Mevlâna'nın hayatı boyunca tarikatlara özgü birtakım kurallara uymadığı, kendisine bağlananlar için özel kurallar koymadığı bilinmektedir.
- ❑ **Alevîlik-Bektaşîlik:** Arapça bir kelime olan Alevilik, sözlükte "Hz. Ali'ye mensup, Hz. Ali taraftarı, Hz. Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan, Hz. Ali'ye ait, Hz. Ali'nin soyundan gelen" anlamlarında kullanılmaktadır. Bektaşîlik, adını 13. yüzyıl Anadolu'sunun İslâmlaştırılması sürecinde etkin faaliyet gösteren ve Hoca Ahmed Yesevî'nin öğretilerinin Anadolu'daki uygulayıcısı konumunda olan Hacı Bektaş-ı Veli'den almıştır.

ANADOLU'DA İSLAM

Türklerin Müslüman Olmaları

10. yüzyıla kadar Tengricilik dini Türkler arasında en yaygın din olmuştur. İslamiyet öncesi Türkler ile Müslüman Arapların ilk karşılaşması 7. yüzyılda Hz. Ömer döneminde gerçekleşmiştir.

Türklerin Müslüman Olmasının Nedenleri

- ❑ Gök Tanrı inancı ile İslamiyetin benzer olması
- ❑ Töre hukuku ile Şeri hukukun benzer olması

- Her iki inançta da kurban kesme geleneğinin olması
- Cihan hâkimiyeti düşüncesinin İslamiyet'teki Cihat düşüncesiyle benzeşmesi etkili olması
- Gök Tanrı ve İslam inancında tek Tanrılı inanç sistemini benimsemeleri

Türklerin İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler

- Ebu Hanife:** Hanefi mezhebinin kurucusu Ebu Hanife, İslam ilim ve düşünce tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri kabul edilmektedir. Kendisine ilim ve zekâsının yüksekliğine işaret etmek üzere en büyük imam manasına gelen 'İmâm-ı A'zam' lakabı verilmiştir. Çok sayıda öğrenci yetiştiren Ebu Hanife görüş ve düşünceleriyle Ehl-i Sünnet anlayışının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kur'an ve sünnet temelli din anlayışını benimseyen Ebu Hanife bid'at olarak kabul ettiği görüş ve düşüncelerle yoğun bir şekilde mücadele etmiştir.
- Cafer-i Sadık:** İmamiye'nin 12. imamından Cafer-i Sadık, Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin'in torunudur. Uzun süren imâmet devresinde çeşitli kesimlere mensup geniş İslâm toplumuyla iyi münasebetler kuran Ca'fer es-Sâdık, Sün-nî kaynaklarda da daima hürmetle anılan ilmî bir şahsiyet olarak benimsenmiştir.
- İmam Mâtürîdî:** İmam Mâtürîdî'nin ailesi, hangi soydan geldiği ve hayatı hakkında bilgiler çok sınırlıdır. Hanefi mezhebinin üçüncü ve dördüncü kuşak âlimlerinden kabul edilir. Mâtürîdî, Ebu Hanife'nin yolunu izlemiş, ölümüne kadar "Ehl-i Sünnet çizgisinden ayrılmamıştır. Cenazesi Semerkand'ın Cakerdize mahallesindeki bilginlerin gömüldükleri mezarlığa defnedilmiştir.
- İmam-ı Şafî:** İmam Şafî, hicri ikinci yüzyılın ikinci yarısında (150-204) yaşamış ve adıyla anılan Şafî mezhebinin kurucusudur. Küçük yaşlarında iken babasını kaybetmiştir. Fakir olarak yaşadıkları için annesi İmam Şafî'yi de yanına alarak Mekke'ye gitmiştir. İmam Şafî Mekke'de kendisi henüz çok küçük yaşlardayken ilim ile uğraşmış, yedi yaşına geldiğinde Kuran-ı Kerim'i, on yaşına geldiğinde ise İmam Malik'in bir eseri olan el Muvatta isimli hadislerin bulunduğu kitabı ezberlemiştir. Birçok alimden hadis ilmi almıştır. Bu sürede İmam Malik'e el-Muvatta isimli eserinin tamamını arz etmiştir. Bunun ardından ise tamamen fıkıh alanına yönelmiştir.
- İmam-ı Eş'ari:** Adı Ebu Hasan el-Eşari olup, Milâdi 874 yılında Basra'da doğmuş, Miladi 936 tarihinde Bağdat'ta vefat et-

miştir. İtikadi Mezhep imamlarından birisidir. Vahiy ile Akıl arasında orta yolu tercih etmiş, döneminin diğer mezhep anlayışları karşısında Kur'an ve Hadisi esas alması bakımından takip etmiş olduğu metodu ile diğerlerinden ayıran özelliğe sahip olmuştur.

- Ahmet Yesevi:** Ahmet Yesevi Türklerin manevi hayatına asırlarca hükmeden, Türk halk sufilik geleneğinin kurucusu; Arslan Baba'dan teslim aldığı emaneti insanlara "Hikmet"leri aracılığıyla damla damla özümseten; kutsal emaneti Horasan Erenleriyle dünyanın dört bir bucağına ulaştıran; Türk diliyle yazdığı hikmetleriyle dilimizin gelişmesi ve zenginleşmesine büyük katkısı olan "Pir-i Türkistan", büyük Veli öncü şairdir. Yazmış olduğu eserler, Dîvân-ı Hikmet, Fakr-nâme, Risâle der Âdâb-ı Tarikat, Risâle der Makâmât-ı Erba'in'dir.
- Mevlânâ Celâleddin-i Rumi:** Ünlü mutasavvıf ve düşünür Mevlânâ 1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Mevlevilikte temel esaslar Allah'a iman ve teslimiyet, ilahî bir muhabbet, Hz. Muhammed'in yolunda gitmek, Allah için hizmet etmek, ilim, fazilet ve nezakettir.
- Ahi Evran:** Ahi Evran'ın hayatıyla ilgili son yıllarda yapılan araştırmalar, onun kişiliği üzerindeki sis perdelerini dağıtmış ve hayatı hakkında daha geniş bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır. Ahi Evran, Denizli, Konya ve Kayseri gibi şehirleri gezerek Ahilik teşkilatının kurulması ve yayılmasında önemli rol oynamıştır. Asıl mesleği debbağlıktır. Osmanlı Devleti zamanında Ahi Evran'ın esnafın piri olarak kazandığı ün Anadolu, Rumeli, balkanlar ve Kırım'a kadar yayılmıştır. Ahi Evran, Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen sanatkâr ve tüccarların dayanışmasını sağlamıştır.
- Hacı Bektaş-ı Veli:** Gerçek ismi, Seyyid Muhammed bin İbrahim Ata olan, Hacı Bektaş-ı Veli Horasan'ın Nişabûr şehrinde 1281 senesinde doğmuştur. Hacı Bektaş-ı Veli, eğitimi tamamlandıktan sonra Anadolu'ya gelmiş, halka doğru yolu göstermeye başlamış ve kıymetli talebeler yetiştirmiştir.
- Yunus Emre:** Yunus Emre'nin hayatı hakkında bildiklerimiz son derece sınırlı, bu konuda bilgi ve belge yok denecek kadar azdır. Türk tasavvuf edebiyatı sahasında kendine has bir tarzın kurucusu olan Yunus Emre, Ahmed Yesevî ile başlayan tekke şiiri geleneğini özgün bir söyleyişle Anadolu'da yeniden ortaya koymuştur.
- Sarı Saltuk:** Sarı Saltuk, Anadolu'dan Balkanlara kadar uzanan fütuhât sırasında başarıları görülen ve çeşitli rivayetlere konu olmuş bir Türk kahramanıdır.

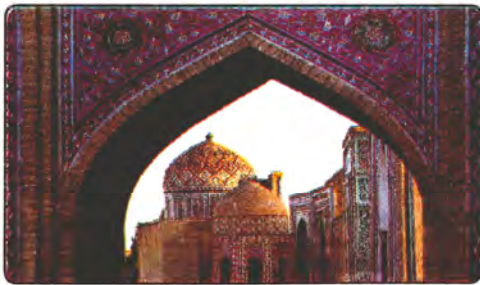
İSLAM VE BİLİM

Din-Bilim İlişkisi

- ❑ Din, Yüce Allah tarafından insanlara peygamberler aracılığıyla bildirilen kurallar bütünüdür.
- ❑ Bilim ve din ilişkisi düşünce tarihinin her döneminde en canlı tartışma konularının başında gelmiştir.
- ❑ Bilim, Allah tarafından kâinata konulan ve işletilen sistemin akıl, deney ve gözlem metodu ile araştırılması ve bu sistem içindeki sebep sonuç ilişkilerinin keşfedilerek sistematik bir biçimde insanlığın hizmetine sunulmasıdır.
- ❑ İnsan, bilim sayesinde hem içinde yaşadığı kâinatı anlama hem de elde ettiği bu bilgileri tekniğe dönüştürerek hayatını kolaylaştırma çabası içindedir. İslam dini ise insanın bu çabasına ışık tutarak hayata yön verir. İnsanın "anlama" gayretini destekler.
- ❑ İslam dininde bilgiye, bilime ve özellikle ilim adamlarına değer verilerek ilim teşvik edilir. Kur'an'da "...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Şüphesiz, ancak akıl sahipleri bunu hakıyla düşünür." (Zümer, 39:9) ile bu teşvik açıkça belirtilmiştir.
- ❑ Hz. Peygamber ilim öğrenmede kadın-erkek ayrımı gözetmemiş, erkeklerin yanısıra kadınların eğitimiyle de ilgilenmiştir. Onlara özel gün ayırarak konuşma yapmıştır.

İslam Medeniyetinde Öne Çıkan Eğitim Kurumları

- ❑ **Mescit-Câmi**, Arapça 'cem' kökünden türeyen, "toplayan, bir araya getiren" anlamındaki câmi' kelimesi, başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılmıştır.
- ❑ **Mektep**, mektepler, bugünkü anlamda ilkokul seviyesinde okuma yazma eğitimlerinin verildiği okullardır.
- ❑ **Medrese**, medreseler geçmişte yükseköğretim faaliyetlerinin yapıldığı yerlerdir.

Nizamiye Medreseleri, Büyük Selçuklular zamanında kurulan, vezir Nizamülmülk'ün adıyla anılan medreselerdir.

- ❑ Türk İslam devletlerinde medrese geleneği Karahanlılarla başlar. Karahanlılar medrese geleneği ile birlikte burslu öğrencilik sistemini başlatmışlardır. İslam'da ilk medrese Büyük Selçuklu Devleti zamanında Alparslan'ın veziri Nizamülmülk tarafından açılan ve yine onun ismiyle anılan Nizamiye Medreseleri'dir.
- ❑ **Daru'l-kurra**, Kur'an öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, medrese veya bölümlerin genel adıdır.
- ❑ **Daru'l-hadis**, hadis ilimlerinin öğretildiği ve hadis ilimlerinde uzmanların yetiştirildiği yüksek öğretim kurumlarıdır.
- ❑ **Beytül-hikme**, İslam medeniyetinde yüksek seviyede ilmî araştırmalar ve tercüme faaliyetlerinin yapıldığı eğitim kurumlarıdır.
- ❑ **Kütüphane**, Müslümanların kitaba olan sevgi ve saygıları, yazılı eser alanında İslam medeniyetinin önemli yer tutmasını sağlamıştır.
- ❑ **Rasathane**, astronomik gözlemler yapmaya yarayan özel bina ve evlere denir.
- ❑ **Şifahane**, İslam dünyasında klasik hastanelerin genel adı olup bimaristan adıyla da bilinir.

Müslümanların Bilim Alanında Yaptığı Öncü ve Özgün Çalışmalar

- ❑ Vahyin indirilmeye başlandığı andan itibaren Müslümanlar için en önemli konu Kur'an-ı Kerim'i anlama çabası olmuştur. Bu anlama çabası, Müslüman dünyasında pek çok dinî ilim dalının doğmasını sağlamıştır. XII. yüzyılın sonlarına doğru Batı'da, üstün İslam medeniyetinin farkına varılmış ve Batılılar bunu kendi ülkelerine aktarmayı amaçlamışlardır.
- ❑ Özellikle İspanya ve Sicilya bu aktarım görevinin iki önemli merkezi hâline gelmiştir. XI. yüzyılda İslam ülkelerindeki medreselere Avrupa'dan öğrenciler gönderilmeye başlanmış ve Arapça'dan Latince'ye çeviri faaliyetleri hız kazanmıştır. Başta İbn Sina, Farabi, Harezmi, İbn Rüşd, Gazâli ve İbn Heysem olmak üzere birçok Müslüman bilim adamının eserleri tercüme edilmiştir.
- ❑ Batı'nın İslam medeniyetinden etkilenmesi o kadar ileri düzeye ulaşmıştır ki, medreselerin mimari özelliklerinin hatta ders programlarının dahi taklit edilmesini sağlamıştır. Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans hareketinin oluşmasında İslam dünyasından yapılan çevirilerin çok büyük etkisi vardır.

İslam İlimlerinin Bir Kısım Şunlardır:

- ❑ **Tefsir:** Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin açıklanması, yorumlanması ve Kur'an ayetleri arasındaki bağlantıların incelenerek daha iyi anlaşılmasını konu edinen bilim dalıdır. Tefsir ilmi ile ilgilenen bilim adamlarına "müfessir" denir. İslam dünyasında tanınmış tefsir âlimlerinden bazıları şunlardır: Zemahşerî, Fahrettin Razi, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır.
- ❑ **Hadis:** Hz. Muhammed'in söz, tutum ve davranışlarını derleme, açıklama ve yorumlama ile ilgilenen bilim dalına hadis denir. Hadis bilimi ile ilgilenenlere "muhaddis" denir. Bu alanda yazılmış en güvenilir altı eser İslam dünyasında "Kütüb-i Sitte" adıyla anılmaktadır.
- ❑ **Kelam:** İslam dininin inanç esaslarını ayet, hadis ve akli kulllanarak açıklayan, yorumlayan, ispat eden ve başka din ve inançlardan gelebilecek eleştirilere karşı savunan bilim dalıdır. Bu ilim dalının, inanç esaslarını tartışmaya girmeden izah eden bir alt koluna ise **akaid** denir.
- ❑ **Fıkıh:** İbadetleri ve sosyal hayatla ilgili yaşam kurallarını, Kur'an ve sünnetten deliller bularak inceleyen bilim dalıdır. İslam hukuku da denilen fıkıh, ibadetlerin yanında evlenme, ticaret ve cezalar gibi toplum düzenini ilgilendiren konularda İslam'ın ne gibi sınırlar çizdiğini inceler.

Türklerin İslam Medeniyetine Katkıları

- ❑ Müslüman Türkler sanat ve edebiyat alanında önemli çalışmalar yapmışlardır. Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacı, Hoca Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre gibi edebiyatçı, şair, mutasavvıf ve düşünürler söyledikleri şiirler, nefesler; yaptıkları sohbetler ve yazdıkları eserlerle İslam kültür ve medeniyetine katkıda bulunmuşlardır.
- ❑ Türklerin İslam kültür ve medeniyetine en fazla katkı sağladığı alanlardan biri de mimaridir. Türkler, İslam dinini kabul ettikleri ilk dönemlerden itibaren mimari alanında önemli çalışmalar yapmışlar, İslam mimarisine önemli yenilikler getirmişlerdir. Türkler, hâkimiyet kurduğu topraklarda; Anadolu'dan Balkanlara, Orta Doğu'dan Afrika'ya kadar pek çok bölgede sağlam, estetik değeri yüksek yapılar inşa etmiştir. Karahanlılarla başlayan, Selçuklularla gelişen ve Osmanlılar zamanında zirveye ulaşmış altın çağını yaşayan Türk-İslam mimarisine ait pek çok eser günümüze ulaşmıştır.
- ❑ Osmanlı mimarları içinde en dikkat çeken, hiç şüphesiz büyük usta Mimar Sinan'dır.
- ❑ Mimar Sinan, hayatı boyunca pek çok cami, medrese, mes-cit, aşevi, su kemeri, saray, hamam vb. inşa etmiştir.

- ❑ Asırlardır tarihi anıt gibi ayakta duran: Şehzadebaşı, Selimiye ve Süleymaniye camileri onun eseridir.
- ❑ Türkler hat, tezhip, minyatür ve musiki gibi sanat dallarında da çalışmalar yapmışlardır.
- ❑ Türkler güzel sanatlar alanında yetiştirdikleri sanatçılar ve onların ortaya koydukları eserlerle İslam medeniyetinin enginleşmesine önemli katkıda bulunmuşlardır.

YAHUDİLİK VE İNANÇ ESASLARI

Yahudiliğin İnanç Esasları

- ❑ Yahudiliğin İslam dinindeki gibi bağlayıcı bir amentüsü (inanç esasları) yoktur. Yahudilik inançtan ziyade pratiği öne çıkaran bir dindir.
- ❑ İbrani, Hz. Yakup ile onların çocuklarıdır. İsrail, Hz. Yakup'un lakabıdır. Yahudi, Yahuda'dan sürgün edilen İsrailoğullarını 'Yahudalı' anlamında 'Yahudi' olarak adlandırır. Musevi, Hz. Musa'nın şeriatına bağlı kimse anlamındadır.

Yahudiliğin Sembolleri

- ❑ Yahudilikte erkekler, 13 yaşını doldurduktan sonra ritüellerden sorumludurlar ve ritüel esnasında başlarına "kippa" denilen şapkayı takmak zorundadırlar. Kadınlar ise ritüellerden sorumlu değildirler. Ancak ritüelleri başları örtülü bir şekilde takip edebilirler.

Mesihçilik

- ❑ Yahudilikte 'Mesih' kavramı, başlangıçta Tanrı tarafından görevlendirilen kralları ifade etmekteydi. Fakat zamanla, ahir zamanda ortaya çıkacak ve Yahudileri düşmanların elinden kurtarıp Mesih Çağı'nı başlatacak bir kurtarıcı anlamı kazandı.

Ahit ve Seçilmişlik

- ❑ Yahudi inancına göre Tanrı, İsrailoğullarıyla bir ahit yapmış ve onları kendisi için özel bir kavim olarak seçmiştir. Tanah'ta iki farklı ahitten bahsedilir. Hz. Musa dönemindeki 'dinsel seçilmişlik' (kutsal kavim) anlayışı, İkinci Mabet Dönemi'nden itibaren yerini 'etnik seçilmişlik' (üstün ırk) düşüncesine bırakmıştır.

Kutsal Toprak

- ❑ Tevrat'ta süt ve bal ülkesi olarak anlatılan ve yeryüzünün merkezinde bulunduğu inanılan Filistin toprakları, Tanrı'nın kutsallığının ve hükümrانlığının doğrudan tecelli ettiği bölgeyi ifade eder.

Yahudiliğin Kutsal Mekânları

- ❑ Süleyman Mabedi, Havra ve Ağlama Duvarı'dır.

Süleyman Mabedi, Tevrat'a göre, Kudüs'teki ilk Yahudi tapınağıdır. Hz. Süleyman'ın inşa ettirdiği, Yahudilerin Bet Ha-mik-daş (Kutsal Ev) dedikleri tapınak, Hz. Süleyman tarafından yapıldığı için de "Süleyman Mabedi" olarak bilinmektedir.

Yahudi Mezhepleri

- ❑ Ortodoks Yahudilik, Reformist Yahudilik, Muhafazakâr Yahudilik, Yeniden Yapılanmacı Yahudilik, Samiriler'dir. Günümüz Yahudi mezhepleri dışında 19. yy ortaya çıkan, Kudüs ve çevresinde Yahudi devleti kurmayı amaçlayan yahudi hareketine siyonizm denir.

Kutsal Kitap

- ❑ Yahudi kutsal kitap külliyyatı, yazılı ve şifahi olmak üzere iki kısma ayrılır. Yazılı olana 'Tanah', şifahi olana ise 'Talmud' adı verilir.

Ahiret

- ❑ Yahudi kutsal kitabında ahiretin varlığı ve ahirete iman konusunda açık bir bilgi bulunmaz. Ölüm sonrası ruhun durumu, öte dünya ve yeniden diriliş gibi inançlar, Yahudi geleneğinde çok geç dönemde ortaya çıkmıştır.

HİSTİYANLIK VE İNANÇ ESASLARI

Hristiyanlığın İnanç Esasları

- ❑ Günümüz Hristiyanlığının inanç esasları, Hz. İsa'dan sonra Pavlus tarafından belirlenmiştir. Hristiyanların sembolü haç, kutsal mekânları kiliselerdir.

Hristiyanlığın Ritüelleri

- ❑ Hristiyanlıkta günlük, haftalık ve yıllık ritüeller vardır. Zorunlu olmamakla beraber günlük ritüeller, sabah ve akşam vakitlerinde kilisede yapılır. Günlük ritüellerde Hristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'ten bölümler okunur ve ilahiler söylenir.

Hristiyanlığın Sakramentleri

- ❑ **Vaftiz:** Suya daldırmak, vücudun bir kısmını yıkamak veya su serpmek şeklinde yapılan bir ayindir.
- ❑ **Kuvvetlendirme (Konfirmasyon):** Hristiyanlıkta vaftiz edilen çocuğun 13-16 yaş aralığına geldiğinde kutsanmış yağ ile vücudunun çeşitli yerlerinin yağlanmasıdır.
- ❑ **Ekmek Şarap Ayini (Evharistiya):** Hristiyan inancında Hz. İsa'nın havarileri ile yediği son yemeğin anısına ekmeğin şaraba batırılarak yenildiği ayindir.
- ❑ **Günah İtirafı (Penitence):** Bir Hristiyan'ın işlemiş olduğu günahları, papaza itiraf edip tövbe etmesidir.

Hristiyan Gruplar

- ❑ **Katoliklik:** Hristiyanlıkta en kalabalık ve tarihî açıdan en eski bu grubun merkezi Vatikan'dır.
- ❑ **Ortodoksluk:** Bazı konularda yaşanan siyasi ve dinî ihtilaflar sonucunda Katoliklikten ayrılan bir gruptur.
- ❑ **Protestanlık:** 16.yy 'da Martin Luther tarafından başlatılan reform hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

HİNT VE ÇİN DİNLERİ

A) HİNDUİZM

- Hintuizm, çok uzun bir tarihi süreç içerisinde, çok farklı inanç ve kültürlerin birleşmesi neticesinde oluşmuştur. Hintuizm, kendinden sonra ortaya çıkan Budizm, Cayinizm ve Sihizm'e kaynaklık etmiştir. Hint toplumu dört ana sınıftan oluşur. Bunlar, Brahminler, Kşatriyalar, Vaişyalar ve Şudralar'dır.

Hinduluğun başlangıcından itibaren Hindistan'da en kutsal hayvan inek olarak görülür. Hindistan'da istemeyerek bile olsa bir ineği öldürmek büyük bir günah sayıldığı için inekler, cadde ve sokaklarda istediği gibi dolaşır, yaya kaldırımlarında güneşlenir, tapınaklara girer çıkar. Kimse onlara ilişmez, hatta saygıyla selamlar. Bu yüzden sokaklarda sıcaktan burnalmış, zayıf ineklere rastlamak doğaldır.

- Tanrı:** Hintuizm çok tanrılı bir dindir. Sadece belli bir Tanrıya tapınma emredilmez. Her Hindu'nun dilediği tanrıyı seçip ona tapınma özgürlüğü vardır.
- Kutsal Kitap:** Hintuizm'de Tevrat ve Kur'an-ı Kerim benzeri tek bir bağlayıcı kutsal kitap bulunmaz. Hindu kutsal metinleri uzun bir tarihi süreç içerisinde derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir.
- Karma ve Tenasüh:** Hint dinlerinde tek tanrılı dinlerde olduğu gibi dünyanın bir sonu (kıyamet), öldükten sonra yeniden dirilme, ahiret, dünyadaki eylemlerin karşılığı olarak Cennet ve Cehennem inancı yoktur.
- Kast Sistemi:** Hint toplumu dört ana sınıftan oluşur. Bunlar, Brahminler, Kşatriyalar, Vaişyalar ve Şudralar'dır. Kast sisteminin nasıl başladığı tam olarak bilinmemektedir. Bir kasta mensup olmak doğumla kazanıldığı için sınıflar arası geçişlere izin verilmez.
- Yoga ve Meditasyon:** Yoga, her türlü çile ve meditasyon yöntemlerini de içeren, bedeni ve zihni kontrol etme tekniği ve ruhu maddenin esaretinden kurtarıp özgürlüğüne kavuşturma çabasıdır.

B) BUDİZM

- Budizm, MÖ. 6. yüzyılda Kuzey Hindistan'da dünyaya gelmiş Siddharta Gautama Sakyamuni'nin (Budda) Hindu çok tanrıcılığına, Brahmin isimli Hindu din adamlarının otoritelerine, kast sistemine ve karma doktrinine karşı çıkması sonucu ortaya çıkmış bir dindir.

Budizm'in Hindistan'da Yayılmasının Nedenleri

- Halkın konuştuğu Pali diliyle insanlara hitap ederek halkı etkilemesi, bireyin kurtuluş için kendi kendine yeterli olduğu ve Hindu din adamlarının aracılığına gerek olmadığı söylemi şehirli insanları Budizm'e yöneltmiştir.
- Tanrı:** Budizm'in kurucusu Budda'nın söylemlerine bakıldığında Tanrı konusunda tam bir "ilgisizlik" göze çarpar. Hiçbir özün varlığını kabul etmeyen bu düşünce de Budda'nın Tanrı düşüncesine bakışını gösterir.
- Kutsal Kitap:** Budda, kendinden sonra öğretilerini ihtiva eden bir kitap veya metin bırakmamıştır. Günümüzde kullanılan ve Tripitaka (Üç Sepet) şeklinde isimlendirilen külliyat, Budda'nın ölümünden sonraki yüzyıllar içinde konsiller aracılığıyla belirlenmiştir.
- Dört Yüce Hakikat:** Budda insanların kurtuluşu için bizzat kendisinin tecrübe ettiği ve dört yüce hakikat olarak isimlendirdiği bir yol önerir.
- Bunlar; Hayat acı ve ıstıraptır. Acı ve ıstırapın kaynağı, istek ve arzulardır.
- İstek ve arzulardan vazgeçilirse acılar sona erecektir. İstek ve arzulara son vermek için, Sekiz Dilimli Yolu takip etmek gerekir. "Sekiz Dilimli Yol" kişinin istek ve arzulara son vermesine yardımcı olacak yollardır.

C) KONFÜÇYANİZM

- Konfüçyanizm, MÖ 6. yüzyılda Çin'de ortaya çıkan ve Konfüçyüs'ün öğretilerinden yola çıkarak geliştirilen ahlak temelli bir dindir.

- ❑ Konfüçyüs geçmişteki yaşantılar ve dini törenleri bir araya getirerek ahlak ve geleneklerin yaşatılması için bütün Çin yazıtlarını incelemiştir.
- ❑ **Konfüçyanizm'de İnanç:** Konfüçyanizm'de ahlaki yön daha fazla ön plandadır. Bu yüzden Tanrı, ruh ve ölüm ötesi gibi metafizik sorularla neredeyse hiç ilgilenilmemiştir.
- ❑ **Tanrı:** Konfüçyüs, Tanrı hakkında konuşmamıştır. Fakat eski Çin dinindeki Tien (Gök) kavramını öğretisinde kullanılır.
- ❑ **Ahret:** Konfüçyüs, kıyamet ve ahiretten söz etmez. Ona göre öldükten sonraki hayatın iyi olması, kişinin bu dünyadaki yaşantısına bağlıdır.
- ❑ **Kutsal Kitap:** Konfüçyüs'ün, düşünceleri büyük oranda, ölümünden sonra öğrencilerinin anlattıklarından yola çıkarak derlenmiş "Konuşmalar" (Lun Yu) adlı kitapta yer alır.
- ❑ **Beş Temel İlişki:** Konfüçyüs'ün amacı, insanlar arasındaki uyumlu bir ilişkiyle yönetilen sağlıklı ve ideal bir toplum inşa etmiştir.

D) TAOİZM

- ❑ Taoizm, Çin'in millî ve yerel dinlerinden birisidir. Kurucusu Laozi'nin (İhtiyar Bilgin) hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Tarihsel olarak yaşayıp yaşamadığı bile tartışmalıdır.
- ❑ **Tanrı:** Taoizm çok tanrılı bir dindir. Tao yaratıcı prensiptir ama yaratıcı değildir. Tao'ya tapılmaz. Tao, yol anlamına gelir ve evrende var olan her şeyin değişmez kaynağıdır. Tao, bilmez ve isimsizdir.
- ❑ **Ahret:** Taoizm'de bu dünyadan kurtulmak veya karma ve tenasüh gibi bir düşünce yoktur. Onlar için dünya gerçektir ve hakiki mutluluğun kaynağıdır.
- ❑ **Kutsal Kitap:** Taoizm'in en önemli kutsal kitabı bizzat Laozi tarafından yazıldığına inanılan Tao-Te-King'tir. Tao, 'yol, yaratıcı ilke', Te, 'erdem', King de 'kitap' anlamına gelmektedir.
- ❑ **Temel İlkeler:** Taoizm, mutlak sükûnet ve rahatlık içinde dünyaya sırt çeviren mistik bir hayat tarzına, yani ahlâk ve zühde dayanmaktadır.
- ❑ **Taoizm'de Ritüeller:** Taoizm'de ritüeller, eski Çin dinlerinden mistik ve büyüsel unsurlar ile Budizm'den yoga ve meditasyon dâhil birçok ritüelden meydana gelir.
- ❑ Başlangıçta Taoizm'in amacı, gerçek mutluluğa ulaşmak ve bu dünyada ölümsüzlüğü elde etmektir.
- ❑ Bu amaca ulaşmada Tao ile birlikte olmaya, 'wu wei' (eylemsizlik) ilkesini uygulamaya, şiddet ve kibirden uzak durmayı ve tevazu sahibi olmaya bağlıdır.

